

දීඝනිකායෙ

පාටිකවග්ගට්ඨකථා

1. පාටිකසුත්තවණ්ණනා

සුනක්ඛත්තවත්ථුවණ්ණනා

1. එවං මෙ සුතං...පෙ.... මල්ලෙසු විහරතීති පාටිකසුත්තං. තත්‍රායං අපුබ්බපදවණ්ණනා. මල්ලෙසු විහරතීති මල්ලා නාම ජානපදිනො රාජකුමාරා, තෙසං නිවාසො එකොපි ජනපදො රුළුභිසද්දෙන “මල්ලා”ති වුවචති, තස්මිං මල්ලෙසු ජනපදෙ. “අනුපියං නාම මල්ලානං නිගමො”ති අනුපියන්ති එවංනාමකො මල්ලානං ජනපදස්ස එකො නිගමො, තං ගොවරගාමං කත්වා එකස්මිං ඡායුදකසම්පන්නෙ ව්‍යසණ්ඨෙ විහරතීති අත්ථො. අනොපියන්තිපි පායො. පාවිසීති පට්ටියො. භගවා පන න තාව පට්ටියො, පවිසිස්සාමීති නික්ඛන්තත්තා පන පාවිසීති වුත්තො. යථා කිං, යථා “ගාමං ගමිස්සාමි”ති නික්ඛන්තො පුරිසො තං ගාමං අපත්තොපි “කුභිං ඉත්ථන්තාමො”ති වුත්තෙ “ගාමං ගතො”ති වුවචති, එවං. එතදහොසීති ගාමසමීපෙ යත්වා සුරියං ඔලොකෙන්තස්ස එතදහොසි. අනිජ්ජගො ඛොති අතිවිය පගො ඛො, න තාව කුලෙසු යාගුහත්තං නිට්ඨිතන්ති. කිං පන භගවා කාලං අජානිත්වා නික්ඛන්තොති? න අජානිත්වා. පච්චුසකාලෙයෙව හි භගවා ඤාණජාලං පත්ථරිත්වා ලොකං වොලොකෙන්තො ඤාණජාලස්ස අන්තො පට්ටියං භග්ගවගොත්තං ඡන්තපරිබ්බාජකං දිස්වා “අජ්ජාහං ඉමස්ස පරිබ්බාජකස්ස මයා පුබ්බෙ කතකාරණං සමාහරිත්වා ධම්මං කට්ඨෙස්සාමි, සා ධම්මකථා අස්ස මයි පසාදජ්ජට්ඨාභවසෙන සඵලා භවිස්සති”ති ඤාත්වාච පරිබ්බාජකාරාමං පවිසිතුකාමො අනිජ්ජගොව නික්ඛමි. තස්මා තත්ථ පවිසිතුකාමනාය එවං චිත්තං උජ්ජාදෙසි.

2. එතදවොචාති භගවන්තං දිස්වා මානථද්ධතං අකත්වා සත්ථාරං. පච්චුග්ගන්ත්වා එතං එතු ඛො, හන්තෙතිආදිකං වචනං අවොච. ඉමං පරියායන්ති ඉමං වාරං, අජ්ජ ඉමං ආගමනවාරන්ති අත්ථො. කිං පන භගවා පුබ්බෙපි තත්ථ ගතපුබ්බොති? න ගතපුබ්බො, ලොකසමුදාවාරවසෙන පන එවමාහ. ලොකියා හි චිරස්සං ආගතමිපි අනාගතපුබ්බමිපි මනාපජාතිකං ආගතං දිස්වා “කුතො භවං ආගතො, චිරස්සං භවං ආගතො, කථං තෙ ඉධාගමනමග්ගො ඤාතො, කිං මග්ගමුළුභොසී”තිආදීනි වදන්ති. තස්මා අයමිපි ලොකසමුදාවාරවසෙන එවමාහාති වෙදිතබ්බො. ඉදමාසනන්ති අත්තතො නිසින්තාසනං පජ්චොටෙන්වා සම්පාදෙන්වා දදමානො එවමාහ. සුනක්ඛත්තො ලිච්ඡවිපුත්තොති සුනක්ඛත්තො නාම ලිච්ඡවිරාජපුත්තො. සො කිර තස්ස ගිහිසභායො හොති, කාලෙන කාලං තස්ස

සන්නිකං ගච්ඡති. පච්චක්ඛානොති “පච්චක්ඛාමි දානාහං, හන්තෙ, භගවන්තං න දානාහං, හන්තෙ, භගවන්තං උද්දිස්ස විහරිස්සාමි” ති එවං පටිඅක්ඛානො නිස්සට්ඨො පරිච්චන්තො.

3. භගවන්තං උද්දිස්සාති භගවා මෙ සත්ථා “භගවතො අහං ඔවාදං පටිකරොමි” ති එවං අපදිසිත්වා. කො සන්නො කං පච්චාචික්ඛෙසීති යාවකො වා යාචිතකං පච්චාචික්ඛෙය්‍ය, යාචිතකො වා යාවකං. ත්වං පන නෙව යාවකො න යාචිතකො, එවං සන්නෙ, මොඝපුරිස, කො සන්නො කො සමානො කං පච්චාචික්ඛෙසීති දස්සෙති. පස්ස මොඝපුරිසාති පස්ස තුව්ඡපුරිස. යාවඤ්ච තෙ ඉදං අපරද්ධන්ති යත්තකං ඉදං තව අපරද්ධං, යත්තකො තෙ අපරාධො තත්තකො දොසොති එවාහං භග්ගව තස්ස දොසං ආරොපෙසින්ති දස්සෙති.

4. උත්තරිමනුස්සධම්මාති පඤ්චසීලදසසීලසඬ්ඛාතා මනුස්සධම්මාඋත්තරි. ඉද්ධිපාටිභාරියන්ති ඉද්ධිභූතං පාටිභාරියං. කතෙ වාති කතම්හි වා. යස්සත්ථායාති යස්ස දුක්ඛක්ඛයස්ස අත්ථාය. සො නිය්‍යාති තක්කරස්සාති සො ධම්මො තක්කරස්ස යථා මයා ධම්මො දෙසිතො, තථා කාරකස්ස සම්මා පටිපන්නස්ස පුග්ගලස්ස සබ්බවට්ඨදුක්ඛක්ඛයාය අමතනිබ්බානසච්ඡිකිරියාය ගච්ඡති, න ගච්ඡති, සංවත්තති, න සංවත්තති පුච්ඡති. තත්‍ර සුනක්ඛත්තාති තස්මිං සුනක්ඛත්ත මයා දෙසිතෙ ධම්මෙ තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයාය සංවත්තමානෙ කිං උත්තරිමනුස්සධම්මා ඉද්ධිපාටිභාරියං කතං කරිස්සති, කො තෙන කතෙන අත්ථො. තස්මිඤ්චි කතෙපි අකතෙපි මම සාසනස්ස පරිභානි නත්ථි, දෙවමනුස්සානඤ්චි අමතනිබ්බානසම්පාපනත්ථාය අහං පාරමිසො පුරෙසිං, න පාටිභාරියකරණත්ථායාති පාටිභාරියස්ස නිරත්ථකතං දස්සෙත්වා “පස්ස, මොඝපුරිසා” ති දුතියං දොසං ආරොපෙසි.

5. අග්ගඤ්ඤන්ති ලොකපඤ්ඤන්ති. “ඉදං නාම ලොකස්ස අග්ග”න්ති එවං ජානිතබ්බම්පි අග්ගං මරියාදං න තං පඤ්ඤපෙතිති වදති. සෙසමෙත්ථ අනන්තරවාදානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බං.

6. අනෙකපරියායෙන බොති ඉදං කස්මා ආරද්ධං. සුනක්ඛත්තො කිර “භගවතො ගුණං මක්ඛෙස්සාමි, “දොසං පඤ්ඤපෙස්සාමි” ති එත්තකං විජ්ජලපිත්වා භගවතො කථං සුණන්තො අජ්ජතිට්ඨො නිරවො අට්ඨාසි.

අථ භගවා – “සුනක්ඛත්ත, එවං ත්වං මක්ඛිභාවෙ යිතො සයමෙව ගරහං පාපුණ්ණස්සසි” ති මක්ඛිභාවෙ ආදීනවදස්සනත්ථං අනෙකපරියායෙනාතිආදිමාහ. තත්ථ අනෙකපරියායෙනාති අනෙකකාරණෙන. චජ්ජිගාමෙති චජ්ජිරාජානං ගාමෙ, වෙසාලිනගරෙ නො විසහීති නාසක්ඛි. සො අවිසහන්තොති සො සුනක්ඛත්තො යස්ස පුබ්බෙ තිණ්ණං රතනානං චණ්ණං කට්ඨන්තස්ස මුඛං නජ්ජහොති, සො දානි තෙනෙව මුඛෙන අවණ්ණං කට්ඨති, අද්ධා අවිසහන්තො අසක්කොන්තො බ්‍රහ්මවරියං චරිතුං අත්තනො බාලතාය අවණ්ණං කට්ඨත්වා භීනායාවන්තො.

බුද්ධෝ පන සුබුද්ධෝව, ධම්මෝ ස්වාක්ඛාතෝව, සඬ්ඝෝ සුප්පට්ඨන්තෝව. එවං තිණි රතනානි ථොමෙන්තා මනුස්සා තුය්හෙව දොසං දස්සෙස්සන්ති. ඉති ඛො තෙති එවං ඛො තෙ, සුනක්ඛන්ත, වත්තාරො භවිස්සන්ති. තතො එවං දොසෙ උප්පන්නෙ සත්ථා අතීතානාගතෙ අප්පට්ඨනඤාණො, මය්හං එවං දොසො උප්පජ්ජිස්සන්ති ජානන්තොපි පුරෙතරං න කට්ඨෙති වත්තුං න ලච්ඡිති දස්සෙති. අපක්කමෙවාති අපක්කමියෙව, අපක්කන්තො වා චුතොති අත්ථො. යථා තං ආපායිකොති යථා අපායෙ නිබ්බත්තනාරහො සත්තො අපක්කමෙය්‍ය, එවමෙව අපක්කමීති අත්ථො.

කොරක්ඛත්තියවත්ථුවණ්ණනා

7. එකමිදාහන්ති ඉමිනා කිං දස්සෙති? ඉදං සුත්තං ද්විති පදෙහි ආබද්ධං ඉද්ධිපාටිභාරියං න කරොතීති ව අග්ගඤ්ඤං න පඤ්ඤපෙතීති ව. තත්ථ “අග්ගඤ්ඤං න පඤ්ඤපෙතී”ති ඉදං පදං සුත්තපරියොසානෙ දස්සෙස්සති. “පාටිභාරියං න කරොතී”ති ඉමස්ස පන පදස්ස අනුසන්ධිදස්සනවසෙන අයං දෙසනා ආරද්ධා.

තත්ථ එකමිදාහන්ති එකස්මිං අහං. සමයන්ති සමයෙ, එකස්මිං කාලෙ අහන්ති අත්ථො. පුලුසුති පුලු නාම ජනපදො, තත්ථ විහරාමි. උත්තරකා නාමාති ඉත්ථිලිඬගවසෙන උත්තරකාති එවංනාමකො පුලුනං ජනපදස්ස නිගමො, තං නිගමං ගොවරගාමං කත්වාති අත්ථො. අවෙලොති නග්ගො. කොරක්ඛත්තියොති අන්තොවඬකපාදො ඛත්තියො. කුක්කුරවතිකොති සමාදින්නකුක්කුරවතො සුනාමො විය සායිත්වා බාදති, උද්ධනන්තරෙ නිපජ්ජති, අඤ්ඤමපි සුනාමකිරියමෙව කරොති. චතුක්කුණ්ඩිකොති චතුසඬ්ඝට්ටිතො ද්වෙ ජාණ්ණි ද්වෙ ව කප්පරෙ භූමියං යපෙත්වා විවරති. ඡමානිකිණ්ණන්ති භූමියං නිකිණ්ණං පක්ඛිත්තං යපිතං. හක්ඛසන්ති හක්ඛං යංකිඤ්ථි බාදනීයං භොජනීයං. මුඛෙනෙවාති හත්ථෙත අපරාමසිත්වා බාදනීයං මුඛෙනෙව බාදති, භොජනීයමපි මුඛෙනෙව භුඤ්ජති. සාධුරූපොති සුන්දරරූපො. අයං සමණොති අයං අරහතං සමණො එකොති. තත්ථ වතාති පත්ථනත්ථෙ නිපාතො. එවං කිරස්ස පත්ථනා අහොසි “ඉමිනා සමණෙන සදිසො අඤ්ඤො සමණො නාම නත්ථි, අයඤ්ඨි අප්පිච්ඡතාය වත්ථං න නිවාසෙති, ‘එස පපඤ්ථො’ති මඤ්ඤමානො භික්ඛාභාජනමපි න පරිහරති, ඡමානිකිණ්ණමෙව බාදති, අයං සමණො නාම. මයං පන කිං සමණා”ති? එවං සබ්බඤ්ඤුද්ධස්ස පච්ඡතො වරන්තොව ඉමං පාපකං විතක්කං විතක්කෙසි.

එතදවොවාති හගවා කිර වින්තෙසි “අයං සුනක්ඛන්තො පාපජ්ඣාසයො, කිං නු ඉමං දිස්වා වින්තෙසි”ති? අට්ඨං වින්තෙන්තො තස්ස අජ්ඣාසයං විදිත්වා “අයං මොසපුරිසො මාදිසස්ස සබ්බඤ්ඤුනො පච්ඡතො ආගච්ඡන්තො අවෙලං අරහාති මඤ්ඤති, ඉධෙව දානායං බාලො නිග්ගහං අරහති”ති අනිවත්තිත්වාව එතං ත්වමිපි නාමාතිආදිවචනමවොව. තත්ථ ත්වමිපි නාමාති ගරහත්ථෙ පිකාරො. ගරහන්තො හි නං හගවා “ත්වමිපි නාමා”ති ආහ. “ත්වමිපි නාම එවං භීතජ්ඣාසයො, අහං

සමණෝ සත්ත්වයෝති එවං පටිජානිස්සසී”ති අයඤ්ඤානේට්ඨ අධිජ්ජායො. කිං පන මං, හත්තෙති මය්හං, හත්තෙ, කිං ගාරය්හං දිස්වා හගවා “එවමාහා”ති පුච්ඡති. අථස්ස හගවා ආචික්ඛන්තො “නනු තෙ”ති ආදිමාහ. මච්ඡරායතීති “මා අඤ්ඤස්ස අරහත්තං හොතු”ති කිං හගවා එවං අරහත්තස්ස මච්ඡරායතීති පුච්ඡති. න ඛො අහන්ති අහං, මොසපුරිස, සදෙවකස්ස ලොකස්ස අරහත්තප්පට්ඨාහමෙව පච්චාසිසාමි, එතදත්ථමෙව මෙ ඛහුති දුක්කරානි කරොත්තෙන පාරමියො පුරිතා, න ඛො අහං, මොසපුරිස, අරහත්තස්ස මච්ඡරායාමි. පාපකං දිට්ඨිගතන්ති න අරහත්තං අරහාති, අරහත්තෙ ව අනරහන්තොති එවං තස්ස දිට්ඨි උප්පන්නා. තං සන්ධාය “පාපකං දිට්ඨිගත”න්ති ආහ. යං ඛො පනාති යං එතං අවෙලං එවං මඤ්ඤසි. සත්තමං දිවසන්ති සත්තමෙ දිවසෙ. අලසකෙනාති අලසකඛ්‍යාධිනා. කාලච්ඡාරස්සතීති උද්ධුමානඋදරො මරිස්සති.

කාලකඤ්චිකාති තෙසං අසුරානං නාමං. තෙසං කිර තිගාචුතො අත්තභාවො අප්පමංසලොභිතො පුරාණපණ්ණසදිසො කක්කට්ඨකානං විය අක්ඛිති නික්ඛමිත්වා මත්ථකෙ තිට්ඨන්ති, මුඛං සුවිපාසකසදිසං මත්ථකස්මිංයෙව හොති, තෙන ඔණමිත්වා ගොවරං ගණ්හන්ති. ඛිරණත්ථමිඛකෙති ඛිරණතිණත්ථමිඛො තස්මිං සුසානෙ අත්ථි, තස්මා තං ඛිරණත්ථමිඛකන්ති වුච්චති.

තෙත්‍රපසඬකමීති හගවති එත්තකං වත්වා තස්මිං ගාමෙ පිණ්ඩාය වරිත්වා විහාරං ගතෙ විහාරා නික්ඛමිත්වා උපසඬකමි. යෙන ත්වන්ති යෙන කාරණෙන ත්වං. යස්මාපි හගවතා ඛ්‍යාකතො, තස්මාති අත්ථො. මත්තං මත්තන්ති පමාණයුත්තං පමාණයුත්තං. “මත්තා මත්තා”තිපි පායො, පඤ්ඤාය උපපරික්ඛිත්වා උපපරික්ඛිත්වාති අත්ථො. යථා සමණස්ස ගොතමස්සාති යථා සමණස්ස ගොතමස්ස මිච්ඡා වචනං අස්ස, තථා කරෙය්‍යාසීති ආහ. එවං චුත්තෙ අවෙලො සුනංඛො විය උද්ධනට්ඨානෙ නිපන්නො සිසං උක්ඛිපිත්වා අක්ඛිති උමිමිලෙන්වා ඔලොකෙන්තො කිං කථෙසි “සමණො නාම ගොතමො අමිභාකං චෙරි වීසභාගො, සමණස්ස ගොතමස්ස උප්පන්නකාලතො පට්ඨාය මයං සුරියෙ උග්ගතෙ ඛජ්ජොපනකා විය ජාතා. සමණො ගොතමො අමිභෙ, එවං වාචං වදෙය්‍ය අඤ්ඤථා වා. චෙරිතො පන කථා නාම තච්ඡා න හොති, ගච්ඡ ත්වං අහමෙත්ථ කත්තඛිඛං ජානිස්සාමි”ති වත්වා පුනදෙව නිපජ්ජි.

8. එකද්විභිකායාති එකං ද්වෙති වත්වා ගණෙසි. යථා තන්ති යථා අසද්දහමානො කොචි ගණෙය්‍ය, එවං ගණෙසි. එකදිවසඤ්ච තික්ඛන්තුං උපසඬකමිත්වා එකො දිවසො අතීතො, ද්වෙ දිවසා අතීතාති ආරොචෙසි. සත්තමං දිවසන්ති සො කිර සුනක්ඛත්තස්ස වචනං සුත්වා සත්තාහං නිරාභාරොව අහොසි. අථස්ස සත්තමෙ දිවසෙ එකො උපට්ඨාකො “අමිභාකං කුලුපකසමණස්ස අජ්ජ සත්තමො දිවසො ගෙහං අනාගච්ඡන්තස්ස අථාසු නු ඛො ජාත”න්ති සුකරමංසං පවාපෙත්වා හත්තමාදාය ගන්ත්වා පුරතො භූමියං නික්ඛිපි. අවෙලො දිස්වා වින්තෙසි “සමණස්ස ගොතමස්ස කථා තච්ඡා වා අතච්ඡා වා හොතු, ආහාරං පන ඛාදිත්වා සුභිතස්ස මෙ මරණමිපි සුමරණ”න්ති ද්වෙ හත්ථෙ ජණ්ණකානි ව භූමියං.

යපෙත්වා කුච්ඡිපුරං භුඤ්ජී. සො රත්තිභාගෙ ජීරාපෙතුං අසක්කොන්තො
අලසකෙන කාලමකාසි. සවෙපි හි සො “න භුඤ්ජෙය්‍යා”න්ති චිත්තෙය්‍යා, තථාපි තං
දිවසං භුඤ්ජිත්වා අලසකෙන කාලං කරෙය්‍යා. අද්වෙජ්ඣවචනා හි තථාගතාති.

බීරණත්ථම්බකෙති තිත්ථියා කිර “කාලඛිකතො කොරක්ඛත්තියො”ති සුත්වා
දිවසානි ගණෙත්වා ඉදං තාව සච්චං ජාතං, ඉදානි නං අඤ්ඤත්ථ ඡඩ්ඛෙත්වා
“මුසාවාදෙන සමණං ගොතමං නිග්ගණ්හිස්සාමා”ති ගන්ත්වා තස්ස සරීරං වල්ලියා
බන්ධිත්වා ආකඛිස්සන්තා “එත්ථ ඡඩ්ඛෙස්සාම, එත්ථ ඡඩ්ඛෙස්සාමා”ති ගච්ඡන්ති.
ගතගතට්ඨානං අඛිගණමෙව හොති. තෙ කඛිස්සාමා බීරණත්ථම්බකසුසානංයෙව
ගන්ත්වා සුසානභාවං ඤත්වා “අඤ්ඤත්ථ ඡඩ්ඛෙස්සාමා”ති ආකඛිස්සංසු. අථ තෙසං
වල්ලි ඡිජ්ජිත්ථ, පච්ඡා වාලෙතුං නාසක්ඛිංසු. තෙ තතොව පක්කන්තා. තෙන චුත්තං
– “බීරණත්ථම්බකෙ සුසානෙ ඡඩ්ඛෙසු”න්ති.

9. තෙනුපසඛිකමීති කස්මා උපසඛිකමී? සො කිර චිත්තෙසි “අවසෙසං තාව
සමණස්ස ගොතමස්ස වචනං සමෙති, මතස්ස පන උට්ඨාය අඤ්ඤෙන සද්ධිං
කථනං නාම නත්ථි, හන්දාහං ගන්ත්වා පුච්ඡාමි. සවෙ කථෙති, සුන්දරං. නො වෙ
කථෙති, සමණං ගොතමං මුසාවාදෙන නිග්ගණ්හිස්සාමි”ති ඉමිනා කාරණෙන
උපසඛිකමී. ආකොටෙසීති පහරි. ජානාමි ආචුසොති මතසරීරං උට්ඨහිත්වා කථෙතුං
සමත්ථං නාම නත්ථි, ඉදං කථං කථෙසීති? බුද්ධානුභාවෙන. භගවා කිර
කොරක්ඛත්තියං අසුරයොනිතො ආනෙත්වා සරීරෙ අධිමොචෙත්වා කථාපෙසි.
තමෙව වා සරීරං කථාපෙසි, අචිත්තෙයොහි හි බුද්ධච්ඡයො.

10. තථෙව තං විපාකන්ති තස්ස වචනස්ස විපාකං තථෙව, උදාහු නොති
ලිඛිගච්ඡල්ලාසො කතො, තථෙව සො විපාකොති අත්ථො. කෙච් පන
“විපක්ක”න්තිපි පයන්ති, නිබ්බත්තන්ති අත්ථො.

එත්ථ යත්වා පාටිභාරියානි සමානෙතබ්බානි. සබ්බානෙව හෙතානි පඤ්ච
පාටිභාරියානි හොන්ති. “සත්තමෙ දිවසෙ මරිස්සති”ති චුත්තං, සො තථෙව මතො,
ඉදං පයමං පාටිභාරියං. “අලසකෙනා”ති චුත්තං, අලසකෙනෙව මතො, ඉදං දුතියං.
“කාලකඤ්චිකෙසු නිබ්බත්තිස්සති”ති චුත්තං, තත්ථෙව නිබ්බත්තො, ඉදං තතියං.
“බීරණත්ථම්බකෙ සුසානෙ ඡඩ්ඛෙස්සන්ති”ති චුත්තං, තත්ථෙව ඡඩ්ඛිතො, ඉදං
චතුත්ථං. “නිබ්බත්තට්ඨානතො ආගන්ත්වා සුනක්ඛත්තෙන සද්ධිං කථෙස්සති”ති
චුත්තො, සො කථෙස්සියෙව, ඉදං පඤ්චමං පාටිභාරියං.

අවෙලකළාරමට්ටකචත්ථුවණ්ණනා

11. කළාරමට්ටකොති නික්ඛන්තදන්තමත්තකො. නාමමෙව වා තස්සෙතං.
ලාභග්ගප්පත්තොති ලාභග්ගං පත්තො, අග්ගලාභං පත්තොති චුත්තං හොති.
යසග්ගප්පත්තොති යසග්ගං අග්ගපරිවාරං පත්තො. වතපදානීති වතානියෙව,
වතකොට්ඨාසා වා. සමත්තානීති ගහිතානි. සමාදින්නානීති තස්සෙව වෙච්චනං.

පුරත්ථීමෙන වෙසාලින්ති වෙසාලිතො අවිදුරෙ පුරත්ථීමාය දිසාය. චෙතියන්ති යක්ඛචෙතියට්ඨානං. එස නයො සබ්බත්ථං.

12. යෙන අවෙලකොති භගවතො චත්තං කත්වා යෙන අවෙලො කළාරමට්ටකො තෙනුපසඬකම්. පඤ්භං අපුච්ඡීති ගම්භිරං තිලක්ඛණාභතං පඤ්භං පුච්ඡී. න සම්පායාසීති න සම්මා ඤාණගතියා පායාසී, අන්ධො විය විසමට්ඨානෙ තත්ථ තත්ථෙව පක්ඛලි. නෙව ආදිං, න පරියොසානමද්දස. අථ වා “න සම්පායාසී”ති න සම්පාදෙසී, සම්පාදෙත්වා කථෙතුං නාසක්ඛි. අසම්පායන්තොති කබරක්ඛීති පරිචත්තෙත්වා ඔලොකෙන්තො “අසික්ඛිතකස්ස සන්තිකෙ වුට්ඨොසී, අනොකාසෙපි පබ්බජිතො පඤ්භං පුච්ඡන්තො විචරසී, අපෙහි මා එතස්මිං යානෙ අට්ඨාසී”ති වදන්තො. කොපඤ්ච දොසඤ්ච අප්පච්චයඤ්ච පාත්වාකාසීති කුප්පනාකාරං කොපං, දුස්සනාකාරං දොසං, අතුට්ඨාකාරභූතං දොමනස්සසඬබාතං අප්පච්චයඤ්ච පාකට්ඨකාසී. ආසාදිම්භසෙති ආසාදිසිම්භ සට්ඨසිම්භ. මා වත නො අහොසීති අහො වත මෙ න භවෙය්‍ය. මං වත නො අහොසීතිපි පායො. තත්ථ මන්ති සාම්චචනත්ථෙ උපයොගවචනං, අහොසි වත නු මමාති අත්ථො. එවඤ්ච පන වින්තෙත්වා උක්කුට්ඨං නිසීදිත්වා “බමථ මෙ, භන්තෙ”ති තං බමාපෙසී. සොපි ඉතො පට්ඨාය අඤ්ඤං කිඤ්චි පඤ්භං නාම න පුච්ඡස්සසීති. ආම න පුච්ඡස්සාමීති. යදි එවං ගච්ඡ, බමාමි තෙති තං උයොයාපෙසී.

14. පරිභිතොති පරිද්භිතො නිවත්ථවත්ථො. සානුචාරිකොති අනුචාරිකා වුච්චති භරියා, සහ අනුචාරිකාය සානුචාරිකො, තං තං බ්‍රහ්මචරියං පහාය සහරියොති අත්ථො. ඔදනකුම්මාසන්ති සුරාමංසතො අතිරෙකං ඔදනම්පි කුම්මාසම්පි භුඤ්ජමානො. යසා නිභීතොති යං ලාභග්ගයසග්ගං පත්තො, තතො පරිභීතො භුත්වා. “කතං හොති උත්තරිමනුස්සධම්මා ඉද්ධිපාටිභාරිය”න්ති ඉධ සත්තචතපදාතික්කමචසෙන සත්ත පාටිභාරියාති වෙදිතබ්බාති.

අවෙලපාථිකපුත්තචත්ථුවණ්ණනා

15. පාථිකපුත්තොති පාථිකස්ස පුත්තො. ඤාණවාදෙනාති ඤාණවාදෙන සද්ධිං. උපඬ්ඨපථන්ති යොජනං වෙ, නො අන්තරෙ භවෙය්‍ය, ගොතමො අඬ්ඨයොජනං, අහං අඬ්ඨයොජනං. එස නයො අඬ්ඨයොජනාදීසු. එකපදචාරම්පි අතික්කම්ම ගච්ඡතො ජයො භවිස්සති, අනාගච්ඡතො පරාජයොති. තෙ තත්ථාති තෙ මයං තත්ථ සමාගතට්ඨානෙ. තද්දිගුණං තද්දිගුණාභන්ති තතො තතො දිගුණං දිගුණං අහං කරිස්සාමි, භගවතා සද්ධිං පාටිභාරියං කාතුං අසමත්ථභාවං ජානන්තොපි “උත්තමපුරිසෙන සද්ධිං පට්ඨපෙත්වා අසක්කුණන්තස්සාපි පාසංසො හොති”ති ඤත්වා එවමාහ. නගරවාසිනොපි තං සුත්වා “අසමත්ථො නාම එවං න ගජ්ජති, අද්ධා අයම්පි අරහා භවිස්සති”ති තස්ස මහන්තං සක්කාරමකංසු.

16. යෙනාහං තෙනුපසඬකම්ති “සුනක්ඛත්තො කිර පාථිකපුත්තො එවං වදති”ති අස්සොසී. අට්ඨස්ස භීනජ්ඣාසයත්තා භීනදස්සනාය විත්තං උදපාදි.

සො හගවතො වත්තං කත්වා හගවති ගන්ධකුටිං පට්ටියෙ පාඨිකපුත්තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා පුච්ඡී “තුම්හෙ කිර එවරුපිං කථං කථෙථා”ති? “ආම, කථෙමා”ති. යදි එවං “මා භාගිත්ථ විස්සත්ථා පුනස්සුතං එවං වදථ, අහං සමණස්ස ගොතමස්ස උපට්ඨාකො, තස්ස විසයං විජානාමි, තුම්හෙහි සද්ධිං පාටිභාරියං කාතුං න සක්ඛිස්සති, අහං සමණස්ස ගොතමස්ස කථෙත්වා හයං උප්පාදෙත්වා තං අඤ්ඤතො ගහෙත්වා ගමිස්සාමි, තුම්හෙ මා භාගිත්ථා”ති තං අස්සාසෙත්වා හගවතො සන්තිකං ගතො. තෙන වුත්තං “යෙනාහං තෙනුපසඬිකමි”ති. තං වාචන්තිආදිසු “අහං අබුද්ධොව සමානො බුද්ධොමිහිති විවරිං, අභුතං මෙ කථිතං නාහං බුද්ධො”ති වදන්තො තං වාචං පජහති නාම. රහො නිසිදිත්වා විත්තයමානො “අහං ‘එත්තකං කාලං අබුද්ධොව සමානො බුද්ධොමිහි’ති විවරිං, ඉතො දානි පට්ඨාය නාහං බුද්ධො”ති විත්තයන්තො තං විත්තං පජහති නාම. “අහං ‘එත්තකං කාලං අබුද්ධොව සමානො බුද්ධොමිහි’ති පාපකං දිට්ඨිං ගහෙත්වා විවරිං, ඉතො දානි පට්ඨාය ඉමං දිට්ඨිං පජහාමි”ති පජහන්තො තං දිට්ඨිං පට්ඨිස්සජ්ජති නාම. එවං අකරොන්තො පන තං වාචං අප්පභාය තං විත්තං අප්පභාය තං දිට්ඨිං අප්පට්ඨිස්සජ්ජත්වාති වුච්චති. විපතෙය්‍යාති ඛන්ධනා මුත්තතාලපක්කං විය ගීවතො පතෙය්‍ය, සත්තධා වා පන එලෙය්‍ය.

17. රක්ඛතෙතන්ති රක්ඛතු එතං. එකංසෙනාති නිජ්ජරියායෙන. ඔධාරිතාති භාසිතා. අවෙලො ව, හත්තෙ, පාඨිකපුත්තොති එවං එකංසෙන හගවතො වාචාය ඔධාරිතාය සවෙ අවෙලො පාඨිකපුත්තො. විරුපරුපෙනාති විගතරුපෙන විගච්ඡිතසභාවෙන රුපෙන අත්තනො රුපං පභාය අදිස්සමානෙන කායෙන. සිහබ්‍යග්ඝාදිවසෙන වා විවිධරුපෙන සම්මුඛිභාවං ආගච්ඡෙය්‍ය. තදස්ස හගවතො මුසාති එවං සන්තෙ හගවතො තං වචනං මුසා හවෙය්‍යාති මුසාවාදෙන නිග්ගණ්හාති. යපෙත්වා කිර එතං න අඤ්ඤෙන හගවා මුසාවාදෙන නිග්ගහිතපුබ්බොති.

18. ද්වයගාමිනීති සරුපෙන අත්ථිභාවං, අත්ථෙත නත්ථිභාවන්ති එවං ද්වයගාමිනී. අලිකතුච්ඡනිජ්ජලවාචාය එතං අධිවචනං.

19. අජිතොපි නාම ලිච්ඡවීනං සෙනාපතීති සො කිර හගවතො උපට්ඨාකො අහොසි, සො කාලමකාසි. අථස්ස සරීරකිච්චං කත්වා මනුස්සා පාඨිකපුත්තං පුච්ඡිංසු “කුහිං නිබ්බත්තො සෙනාපතී”ති? සො ආහ – “මහානිරයෙ නිබ්බත්තො”ති. ඉදඤ්ච පන වත්වා පුන ආහ “තුම්හාකං සෙනාපතී මම සන්තිකං ආගමිම අහං තුම්හාකං වචනමකත්වා සමණස්ස ගොතමස්ස වාදං පතිට්ඨපෙත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තොමිහි”ති පරොදිත්ථාති. තෙනුපසඬිකමි දිවාච්ඡාරායාති එත්ථ “පාටිභාරියකරණත්ථායා”ති කස්මා න වදති? අභාවා. සම්මුඛිභාවොපි හිස්ස තෙන සද්ධිං නත්ථි, කුතො පාටිභාරියකරණං, තස්මා තථා අවත්වා “දිවාච්ඡාරායා”ති ආහ.

ඉද්ධිපාටිභාරියකථාවණ්ණනා

20. ගහපතිනෙවයිකාති ගහපති මහාසාලා. තෙසඤ්ඤි මහාධනධඤ්ඤතිවයො, තස්මා “නෙවයිකා” ති වුච්චන්ති. අනෙකසහස්සාති සහස්සෙහිපි අපරිමාණගණනා. එවං මහතිං කිර පරිසං යපෙත්වා සුනක්ඛත්තං අඤ්ඤො සන්නිපාතෙතුං සමත්ථො නත්ථි. තෙනෙව හගවා එත්තකං කාලං සුනක්ඛත්තං ගහෙත්වා විවරි.

21. භයන්ති චිත්තුත්‍රාසහයං. ජම්භිතත්තන්ති සකලසරීරවලනං. ලොමහංසොති ලොමානං උද්ධග්ගහාවො. සො කිර චිත්තෙසි – “අහං අතිමහන්නං කථං කථෙත්වා සදෙවකෙ ලොකෙ අග්ගපුග්ගලෙන සද්ධිං පටිවිරුද්ධො, මය්හං බො පනඛහන්නරෙ අරහත්තං වා පාටිභාරියකරණහෙතු වා නත්ථි, සමණො පන ගොතමො පාටිභාරියං කර්ස්සති, අථස්ස පාටිභාරියං දිස්වා මහාජනො ‘ත්ථං දානි පාටිභාරියං කාතුං අසක්කොන්තො කස්මා අත්තනො පමාණමජානිත්වා ලොකෙ අග්ගපුග්ගලෙන සද්ධිං පටිමල්ලො හුත්වා ගජ්ජසි’ ති කට්ඨලෙඩ්ඛුදණ්ඩාදීහි විහෙයෙස්සති” ති. තෙනස්ස මහාජනසන්නිපාතඤ්ඤෙව තෙන හගවතො ව ආගමනං සුත්වා භයං වා ජම්භිතත්තං වා ලොමහංසො වා උදපාදි. සො තතො දුක්ඛා මුච්චිතුකාමො තිත්ථුකඛාණුකපරිබ්බාජකාරාමං අගමාසි. තමත්ථං දස්සෙතුං අථ බො හගවාතිආදිමාහ. තත්ථ උපසඬ්ඤාමිති න කෙවලං උපසඬ්ඤාමි, උපසඬ්ඤාමිත්වා පන දුරං අඩ්ඨයොජනන්තරං පරිබ්බාජකාරාමං පටිට්ඨො. තත්ථපි චිත්තස්සාදං අලහමානො අත්තන්තෙන ආවිජ්ඣිත්වා ආරාමපච්චන්තෙ එකං ගහනට්ඨානං උපධාරෙත්වා පාසාණඵලකෙ නිසිදි. අථ හගවා චිත්තෙසි – “සචෙ අයං බාලො කස්සචිදෙව කථං ගහෙත්වා ඉධාගච්ඡෙය්‍ය, මා නස්සතු බාලො” ති “නිසින්නපාසාණඵලකං තස්ස සරීරෙ අල්ලිනං හොතු” ති අධිට්ඨාසි. සහ අධිට්ඨානචිත්තෙන තං තස්ස සරීරෙ අල්ලිසි. සො මහාඅද්දුක්ඛන්ධනඤ්ඤො විය ඡින්තපාදො විය ව අහොසි.

අස්සොසිති ඉතො චිතො ව පාඨිකපුත්තං පරියෙසමානා පරිසා තස්ස අනුපදං ගන්ත්වා නිසින්නට්ඨානං ඤත්වා ආගතෙන අඤ්ඤතරෙන පුරිසෙන “තුම්භෙ කං පරියෙසථා” ති වුත්තෙ පාඨිකපුත්තන්ති. සො “තිත්ථුකඛාණුකපරිබ්බාජකාරාමෙ නිසින්තො” ති වුත්තවචනෙන අස්සොසි.

22. සංසප්පතීති ඔසිදති. තත්ථෙව සඤ්චරති. පාවළා වුච්චති ආනිසදට්ඨිකා.

23. පරාභූතරූපොති පරාජිතරූපො, විනට්ඨරූපො වා.

25. ගොයුගෙහීති ගොයුත්තෙහි සතමත්තෙහි වා සහස්සමත්තෙහි වා යුගෙහි. ආවිඤ්ජෙය්‍යාමාති ආකඬ්ඨෙය්‍යාම. ඡිජ්ජෙය්‍යුන්ති ඡින්දෙය්‍යුං. පාඨිකපුත්තො වා බන්ධට්ඨානෙ ඡිජ්ජෙය්‍ය.

26. දාරුපත්තිකත්තෙවාසීති දාරුපත්තිකස්ස අත්තෙවාසී. තස්ස කිර එතදහොසි “තිට්ඨතු තාව පාටිභාරියං, සමණො ගොතමො ‘අචෙලො පාඨිකපුත්තො ආසනාපි න වුට්ඨහිස්සති’ ති ආහ. හන්දාහං ගන්ත්වා යෙන කෙනචි උපායෙන තං ආසනා

වුට්ටියාපෙමි. එත්තාවතා ව සමණස්ස ගොතමස්ස පරාජයො භවිස්සති” ති. තස්මා එවමාහ.

27. සිහස්සාති වත්තාරො සිහා තිණසිහො ව කාළසිහො ව පණ්ඩුසිහො ව කෙසරසිහො ව. තෙසං චතුත්තං සිහානං කෙසරසිහො අග්ගතං ගතො, සො ඉධාධිප්පෙතො. මිගරඤ්ඤොති සබ්බචතුප්පදානං රඤ්ඤො. ආසයන්ති නිවාසං. සිහනාදන්ති අභිතනාදං. ගොවරාය පක්කමෙය්‍යන්ති ආහාරත්ථාය පක්කමෙය්‍යං. වරං වරන්ති උත්තමුත්තමං, පුලං පුලන්ති අත්ථො. මුදුමංසානීති මුදුනි මංසානි. “මුදුමංසානී” තිපි පායො, මුදුරමංසානීති අත්ථො. අප්ඤ්ඤාපෙය්‍යන්ති උපගච්ඡෙය්‍යං. සිහනාදං නදිත්වාති යෙ දුබ්බලා පාණා, තෙ පලායන්තුති අත්තනො සුරහාවසන්තිස්සිතෙන කාරුඤ්ඤෙන නදිත්වා.

28. විසාසසංවඩ්ඨොති විසාසෙන සංවඩ්ඨො, විසාසං භක්ඛිතා තිරිත්තමංසං බාදිත්වා වඩ්ඪිතො. දිත්තොති දප්පිතො පුලසරීරො. බලවාති බලසම්පන්නො. එතදභොසිති කස්මා අභොසි? අස්මිමානදොසෙන.

තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථා – එකදිවසං කිර සො සිහො ගොවරතො නිවත්තමානො තං සිඬිගාලං භයෙන පලායමානං දිස්වා කාරුඤ්ඤජාතො හුත්වා “වයස, මා භායි, තිට්ඨ කො නාම ත්ව”න්ති ආහ. ජම්බුකො නාමාහං සාමීති. වයස, ජම්බුක, ඉතො පට්ඨාය මං උපට්ඨාතුං සක්ඛිස්සසීති. උපට්ඨහිස්සාමීති. සො තතො පට්ඨාය උපට්ඨාති. සිහො ගොවරතො ආගච්ඡන්තො මහන්තං මහන්තං මංසඤ්ඤං ආහරති. සො තං බාදිත්වා අවිදුරෙ පාසාණපිට්ඨෙ වසති. සො කතිපාහච්චයෙනෙව පුලසරීරො මහාබන්ධො ජාතො. අථ නං සිහො අවොච – “වයස, ජම්බුක, මම විජම්භනකාලෙ අවිදුරෙ යත්වා ‘විරොච සාමී’ ති වත්තුං සක්ඛිස්සසී” ති. සක්කොමි සාමීති. සො තස්ස විජම්භනකාලෙ තථා කරොති. තෙන සිහස්ස අතිරෙකො අස්මිමානො භොති.

අපේකදිවසං ජරසිඬිගාලො උදකසොණ්ඩියං පානීයං පිවන්තො අත්තනො ඡායං ඔලොකෙන්තො අද්දස අත්තනො පුලසරීරතඤ්ඤෙව මහාබන්ධතඤ්ඤෙව. දිස්වා ‘ජරසිඬිගාලොස්මී’ ති මනං අකත්වා “අහමිපි සිහො ජාතො” ති මඤ්ඤි. තතො අත්තනාව අත්තනං එතදවොච – “වයස, ජම්බුක, යුත්තං නාම තච ඉමිනා අත්තභාවෙන පරස්ස උච්ඡිට්ඨමංසං බාදිතුං, කිං ත්වං පුරිසො න භොසි, සිහස්සාපි වත්තාරො පාදා ද්වෙ දායා ද්වෙ කණ්ණා එකං නඬිගුට්ඨං, තචපි සබ්බං තථෙව, කෙවලං තච කෙසරභාරමත්තමෙව නත්ථී” ති. තස්සෙවං වින්තයතො අස්මිමානො වඩ්ඪි. අථස්ස තෙන අස්මිමානදොසෙන එතං “කො වාහ”න්තිආදි මඤ්ඤිතමභොසි. තත්ථ කො වාහන්ති අහං කො, සිහො මිගරාජා කො, න මෙ ඤාති, න සාමිකො, කිමහං තස්ස නිපච්චකාරං කරොමීති අධිප්පායො. සිඬිගාලකංයෙවාති සිඬිගාලරවමෙව. හෙරණ්ඩකංයෙවාති අප්පියඅමනාපසද්දමෙව. කෙ ව ඡවෙ සිඬිගාලෙති කො ව ලාමකො සිඬිගාලො. කෙ පන සිහනාදෙති කො පන සිහනාදො සිඬිගාලස්ස ව සිහනාදස්ස ව කො සම්බන්ධොති අධිප්පායො.

සුගතාපදානෙසුති සුගතලක්ඛණෙසු. සුගතස්ස සාසනසම්භූතාසු තිසු සික්ඛාසු. කථං පනෙස තත්ථ ජීවති? එතස්ස හි චත්තාරො පච්චයෙ දදමානා සීලාදිගුණසම්පන්නානං සම්බුද්ධානං දෙමාති දෙනති, තෙන එස අබුද්ධො සමානො බුද්ධානං නියාමිතපච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්තො සුගතාපදානෙසු ජීවති නාම. සුගතාතිරිත්තානීති තෙසං කිර භොජනානි දදමානා බුද්ධානඤ්ච බුද්ධසාවකානඤ්ච දත්වා පච්ඡා අවසෙසං සායන්හසමයෙ දෙනති. එවමෙස සුගතාතිරිත්තානි භුඤ්ජති නාම. තථාගතෙති තථාගතං අරහන්තං සම්මාසම්බුද්ධං ආසාදෙනබ්බං සට්ඨිතබ්බං. අථ වා “තථාගතෙ” තිආදීනි උපයොගබ්භුවචනානෙව. ආසාදෙනබ්බන්ති ඉදමපි බ්භුවචනමෙව එකච්චනං විය චුත්තං. ආසාදනානි අහං බුද්ධෙන සද්ධිං පාටිභාරියං කර්ස්සාමිති සට්ඨනා.

29. සමෙක්ඛියානාති සමෙක්ඛිත්වා, මඤ්ඤිත්වාති අත්ථො. අමඤ්ඤිති පුන අමඤ්ඤිත්ථ කොත්ථුති සිඬගාලො.

30. අත්තනං විසාසෙ සමෙක්ඛියාති සොණ්ඩියං උච්ඡිට්ඨොදකෙ ථූලං අත්තභාවං දිස්වා. යාව අත්තනං න පස්සතීති යාව අහං සිහවිසාසසංවඩ්ඪිතකො ජරසිඬගාලොති එවං යථාභූතං අත්තනං න පස්සති. බ්‍යග්ඝොති මඤ්ඤතීති සිහොහමස්මිති මඤ්ඤති, සිහෙන වා සමානබලො බ්‍යග්ඝොයෙව අහන්ති මඤ්ඤති.

31. භුත්වාන හෙකෙති ආවාටමණ්ඩුකෙ බාදිත්වා. බලමුසිකායොති බලෙසු මුසිකායො ව බාදිත්වා. කටසිසු ඛිත්තානි ව කොණපාතීති සුසානෙසු ඡඩ්ඪිතකුණපානි ව බාදිත්වා. මහාවනෙති මහන්තෙ වනස්මි. සුඤ්ඤවනෙති තුව්ඡවනෙ. විවඬ්ඨොති වඩ්ඪිතො. තථෙව සො සිඬගාලකං අනදීති එවං සංවඩ්ඨොපි මිගරාජාහමස්මිති මඤ්ඤිත්වාපි යථා පුබ්බෙ දුබ්බලසිඬගාලකාලෙ, තථෙව සො සිඬගාලරථංයෙව අරච්ඡිති. ඉමායපි ගාථාය හෙකාදීනි භුත්වා වඩ්ඪිතසිඬගාලො විය ලාහසක්කාරගිද්ධො ත්වන්ති පාටිකපුත්තමෙව සට්ඨෙසි.

නාගෙහීති හත්ථීහි. මහාබන්ධනාති මහතා කිලෙසබන්ධනා මොචෙත්වා. මහාවිදුග්ගාති මහාවිදුග්ගං නාම චත්තාරො ඔසා. තතො උද්ධරිත්වා නිබ්බානථලෙ පතිට්ඨපෙත්වා.

අග්ගඤ්ඤපඤ්ඤත්තිකථාවණ්ණනා

36. ඉති “හගවා එත්තකෙන කථාමග්ගෙන පාටිභාරියං න කරොති” ති පදස්ස අනුසන්ධිං දස්සෙත්වා ඉදානි “න අග්ගඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති” ති ඉමස්ස අනුසන්ධිං දස්සෙන්නො අග්ගඤ්ඤඤ්චාහන්ති දෙසනං ආරභි. තත්ථ අග්ගඤ්ඤඤ්චාහන්ති අහං, හග්ගව, අග්ගඤ්ඤඤ්ච පජානාමි ලොකුප්පත්තිවරියවංසඤ්ච. තඤ්ච පජානාමිති න කෙවලං අග්ගඤ්ඤමෙව, තඤ්ච අග්ගඤ්ඤං පජානාමි. තතො ව උත්තරිතරං සීලසමාධිතො පට්ඨාය යාව සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණා පජානාමි. තඤ්ච පජානං න පරාමසාමිති තඤ්ච පජානන්තොපි අහං ඉදං නාම පජානාමිති

තණ්හාදිට්ඨිමානවසෙන න පරාමසාමි. තත්ථි තථාගතස්ස පරාමාසොති දීපෙනි.
පච්චත්තඤ්ඤෙව නිබ්බුති විදිතාති අත්තනායෙව අත්තනි කිලෙසනිබ්බානං විදිතං.
යදහිජානං තථාගතොති යං කිලෙසනිබ්බානං ජානන්තො තථාගතො. නො අනයං
ආපජ්ජතීති අවිදිතනිබ්බානා තිත්ථියා විය අනයං දුක්ඛං බ්‍යසනං නාපජ්ජති.

37. ඉදානි යං තං තිත්ථියා අග්ගඤ්ඤං පඤ්ඤපෙන්නි, තං දස්සෙන්තො සන්ති
හග්ගවාතිආදිමාහ. තත්ථ ඉස්සරකුත්තං බ්‍රහ්මකුත්තන්ති ඉස්සරකතං බ්‍රහ්මකතං,
ඉස්සරනිම්මිතං බ්‍රහ්මනිම්මිතන්ති අත්ථො. බ්‍රහ්මා එව හි එත්ථ ආධිපච්චභාවෙන
ඉස්සරොති වෙදිතබ්බො. ආචරියකන්ති ආචරියභාවං ආචරියවාදං. තත්ථ
ආචරියවාදො අග්ගඤ්ඤං. අග්ගඤ්ඤං පන එත්ථ දෙසිතන්ති කත්වා සො
අග්ගඤ්ඤං ත්වෙව චුත්තො. කථං විහිතකන්ති කෙන විහිතං කින්නි විහිතං. සෙසං
බ්‍රහ්මජාලෙ විත්ථාරිතනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

41. බිඬ්ඛාපදොසිකන්ති බිඬ්ඛාපදොසිකමූලං.

47. අසතාති අවිජ්ජමානෙන, අසංවිජ්ජමානට්ඨෙන්නාති අත්ථො. තුච්ඡාති
තුච්ඡෙන අන්තොසාරවිරහිතෙන. මුසාති මුසාවාදෙන. අභුතෙනාති
භුතත්ථවිරහිතෙන. අබ්භාවික්ඛන්තීති අහිආවික්ඛන්ති. විපරිතොති විපරිතසඤ්ඤො
විපරිතචිත්තො. භික්ඛවො වාති න කෙවලං සමණො ගොතමොයෙව, යෙ ව අස්ස
අනුසිට්ඨිං කරොන්ති, තෙ භික්ඛු ව විපරිතා. අථ යං සන්ධාය විපරිතොති වදන්ති, තං
දස්සෙතුං සමණො ගොතමොතිආදි චුත්තං. සුභං විමොක්ඛන්ති වණ්ණකසිණං.
අසුභන්ත්වෙවාති සුභඤ්ඤෙව අසුභඤ්ඤෙව සබ්බං අසුභන්ති එවං පජානාති. සුභන්ත්වෙව
තස්මිං සමයෙති සුභන්ති එව ව තස්මිං සමයෙ පජානාති, න අසුභං. භික්ඛවො වාති
යෙ තෙ එවං වදන්ති, තෙසං භික්ඛවො ව අන්තෙවාසිකසමණා විපරිතා. පහොතීති
සමත්ථො පට්ඨලො.

**48. දුක්කරං බොති අයං පරිබ්බාජකො යදිදං ‘එවංපසන්නො අහං,
හන්තෙ’**තිආදිමාහ, තං සායෙය්‍යෙන කොභඤ්ඤෙන ආහ. එවං කිරස්ස අහොසි –
‘සමණො ගොතමො මය්‍හං එත්තකං ධම්මකථං කථෙසි, තමහං සුත්වාපි පබ්බජිතුං
න සක්කොමි, මයා එතස්ස සාසනං පටිපන්නසදිසෙන භවිතුං වට්ටතී’ති. තතො
සො සායෙය්‍යෙන කොභඤ්ඤෙන එවමාහ. තෙනස්ස භගවා මම්මං සට්ඨෙන්නො
විය ‘දුක්කරං බො එතං, හග්ගව තයා අඤ්ඤදිට්ඨිකෙනා’තිආදිමාහ. තං
පොට්ඨපාදසුත්තෙ චුත්තත්ථමෙව. සාධුකමනුරක්ඛාති සුට්ඨු අනුරක්ඛ.

ඉති භගවා පසාදමත්තානුරක්ඛණෙ පරිබ්බාජකං නියොජෙසි. සොපි එවං
මහන්තං සුත්තන්තං සුත්වාපි නාසක්ඛි කිලෙසක්ඛයං කාතුං. දෙසනා පනස්ස
ආයතිං වාසනාය පච්චයො අහොසි. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සුමඬ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

පාථිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. උදුම්බරිකසුත්තවණ්ණනා

නිග්‍රොධපරිබ්බාජකවත්ථුවණ්ණනා

49. එවං මෙ සුතන්ති උදුම්බරිකසුත්තං. තත්‍රායමපුබ්බපදවණ්ණනා – පරිබ්බාජකොති ඡන්තපරිබ්බාජකො. උදුම්බරිකාය පරිබ්බාජකාරාමෙති උදුම්බරිකාය දෙවියා සන්තකෙ පරිබ්බාජකාරාමෙ. සන්ධානොති තස්ස නාමං. අයං පන මහානුභාවො පරිවාරෙත්වා විවරන්තානං පඤ්චන්තං උපාසකසතානං අග්ගපුරිසො අනාගාමී භගවතා මහාපරිසමජ්ඣෙ එවං සංවණ්ණිතො –

“ඡහි, හික්ඛවෙ, අඬගෙහි සමන්තාගතො සන්ධානො ගහපති තථාගතෙ නිට්ඨංගිගතො සද්ධම්මෙ ඉරියති. කතමෙහි ඡහි? බුද්ධෙ අවෙච්චජ්ජසාදෙන ධම්මෙ අවෙච්චජ්ජසාදෙන සඬ්ඝෙ අවෙච්චජ්ජසාදෙන අරියෙන සීලෙන අරියෙන ඤාණෙන අරියාය විමුක්තියා. ඉමෙහි බො, හික්ඛවෙ, ඡහි අඬගෙහි සමන්තාගතො සන්ධානො ගහපති තථාගතෙ නිට්ඨංගිගතො සද්ධම්මෙ ඉරියති”ති (අ. නි. 6.120-139).

සො පාතොයෙව උපොසථංගිගාති අධිට්ඨාය පුබ්බණ්ණසමයෙ බුද්ධජ්ජමුඛස්ස සඬ්ඝස්ස දානං දත්වා හික්ඛුසු විහාරං ගතෙසු සරෙ බුද්දකමහල්ලකානං දාරකානං සද්දෙන උබ්බාළ්භො සත්ථු සන්තිකෙ “ධම්මං සොස්සාමී”ති නික්ඛන්තො. තෙන වුත්තං දිවා දිවස්ස රාජගහා නික්ඛමීති. තත්ථ දිවා දිවස්සාති දිවස්ස දිවා නාම මජ්ඣන්තානික්කමො, තස්මිං දිවස්සාපි දිවාභූතෙ අතික්කන්තමත්තෙ මජ්ඣන්තිකෙ නික්ඛමීති අත්ථො. පටිසල්ලිනොති තතො තතො රූපාදිගොචරතො චිත්තං පටිසංහරිත්වා නිලීනො ඤානරතිසෙවනාවසෙන එකීභාවං ගතො. මනොභාවනීයානන්ති මනවඬ්ඨකානං. යෙ ව ආවජ්ජතො මනසිකරොතො චිත්තං විනිවරණං හොති උන්නමති වඬ්ඨති.

50. උන්නාදිනියාතිආදීති පොට්ඨපාදසුත්තෙ විත්ථාරිතනයෙනෙව වෙදිතබ්බාති.

51. යාවතාති යත්තකා. අයං තෙසං අඤ්ඤතරොති අයං තෙසං අබ්භන්තරො එකො සාවකො, භගවතො කිර සාවකා ගිහිඅනාගාමීනොයෙව පඤ්චසතා රාජගහෙ පටිවසන්ති. යෙසං එකෙකස්ස පඤ්ච පඤ්ච උපාසකසතාති පරිවාරා, තෙ සන්ධාය “අයං තෙසං අඤ්ඤතරො”ති ආහ. අජ්ජෙව නාමාති තස්ස උපසඬ්ඝමනං පත්ථයමානො ආහ. පත්ථනාකාරණං පන පොට්ඨපාදසුත්තෙ වුත්තමෙව.

52. එතදවොචාති ආගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙයෙව තෙසං කථාය සුතන්තා එතං අඤ්ඤථා බො ඉමෙතිආදිවචනං අවොච. තත්ථ අඤ්ඤතිත්ථියාති දස්සනෙනපි ආකජ්ජෙනපි කුත්තෙනපි ආචාරෙනපි විහාරෙනපි ඉරියාපට්ඨෙනපි අඤ්ඤ තිත්ථියාති අඤ්ඤතිත්ථියා. සඬ්ගම්ම සමාගම්මාති සඬ්ගන්ත්වා සමාගන්ත්වා රාසි

හුත්වා නිසින්නටයානෙ. අරඤ්ඤවනපත්ථානීති අරඤ්ඤවනපත්ථානි ගාමුපචාරතො මුත්තානි දුරසෙනාසනානි. පන්තානීති දුරතරානි මනුස්සුපචාරවිරහිතානි. අප්පසද්දානීති විහාරුපචාරෙන ගච්ඡතො අද්ධිකජනස්සපි සද්දෙන මන්දසද්දානි. අප්පනිග්ගොසානීති අවිභාවිතත්ථෙන නිග්ගොසෙන මන්දනිග්ගොසානි. විජනවාතානීති අන්තොසඤ්චාරිතො ජනස්ස වාතෙන විගතවාතානි. මනුස්සරාහස්සෙය්‍යකානීති මනුස්සානං රහස්සකරණස්ස යුත්තානි අනුවච්ඡිකානි. පටිසල්ලානසාරුප්පානීති එකිභාවස්ස අනුරූපානි. ඉති සන්ධානො ගහපති “අහො මම සත්ථා යො එවරුපානි සෙනාසනානි පටිසෙවතී”ති අඤ්ජලිං පග්ගස්ස උත්තමඬිගෙ සිරස්මිං පතිට්ඨපෙත්වා ඉමං උදානං උදානෙන්තො නිසීදි.

53. එවං චුත්තෙති එවං සන්ධානෙන ගහපතිනා උදානං උදානෙන්තෙන චුත්තෙ. නිග්‍රොධො පරිබ්බාජකො අයං ගහපති මම සන්තිකෙ නිසින්නොපි අත්තනො සත්ථාරංයෙව ටොමෙති උක්කංසති, අම්හෙ පන අත්ථිතිපි න මඤ්ඤති, එතස්මිං උප්පන්නකොපං සමණස්ස ගොතමස්ස උපරි පාතෙස්සාමිති සන්ධානං ගහපතිං එතදවොච.

යග්ගෙති වොදනත්ථෙ නිපාතො. ඡානෙය්‍යාසීති බුජ්ඣෙය්‍යාසි පස්සෙය්‍යාසි. කෙන සමණො ගොතමො සද්ධිං සල්ලපතීති කෙන කාරණෙන කෙන පුග්ගලෙන සද්ධිං සමණො ගොතමො සල්ලපති වදති භාසති. කිං චුත්තං හොති – “යදි කිඤ්චි සල්ලාපකාරණං භවෙය්‍ය, යදි වා කොචි සමණස්ස ගොතමස්ස සන්තිකං සල්ලාපත්ථිකො ගච්ඡෙය්‍ය, සල්ලපෙය්‍ය, න පන කාරණං අත්ථි, න තස්ස සන්තිකං කොචි ගච්ඡති, ස්වායං කෙන සමණො ගොතමො සද්ධිං සල්ලපති, අසල්ලපත්තො කථං උන්නාදි භවිස්සති”ති.

සාකච්ඡන්ති සංසන්දනං. පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියන්ති උත්තරපච්චුත්තරනයෙන ඤාණධ්‍යාත්තභාවං. සුඤ්ඤාගාරභතානි සුඤ්ඤාගාරෙසු නට්ඨා, සමණෙන හි ගොතමෙන බොධිමුලෙ අප්පමත්තිකා පඤ්ඤා අධිගතා, සාපිස්ස සුඤ්ඤාගාරෙසු එකකස්ස නිසීදතො නට්ඨා. යදි පන මයං විය ගණසඬිගණිකං කත්වා නිසීදෙය්‍ය, නාස්ස පඤ්ඤා නස්සෙය්‍යානි දස්සෙති. අපරිසාවචරොති අවිසාරදත්තා පරිසං ඔතරිතුං න සක්කොති. නාලං සල්ලාපායානි න සමත්ථො සල්ලාපං කාතුං. අන්තමන්තානෙවොති කොචි මං පඤ්ඤං පුච්ඡෙය්‍යානි පඤ්ඤාහිතො අන්තමන්තානෙව පන්තසෙනාසනානි සෙවති. ගොකාණානි එකක්ඛිභතා කාණගාථි. සා කිර පරියන්තචාරිනී හොති, අන්තමන්තානෙව සෙවති. සා කිර කාණක්ඛිභාවෙන චනන්තාහිමුඛිපි න සක්කොති භවිතුං. කස්මා? යස්මා පත්තෙන වා සාධාය වා කණ්ටකෙන වා පහාරස්ස භායති. ගුන්තං අහිමුඛිපි න සක්කොති භවිතුං. කස්මා? යස්මා සිඬිගෙන වා කණ්ණෙන වා වාලෙන වා පහාරස්ස භායති. ඉඬිසානි වොදනත්ථෙ නිපාතො. සංසාදෙය්‍යාමානි එකපඤ්ඤපුච්ඡනෙන්තෙව සංසාදනං විසාදමාපන්නං කරෙය්‍යාම. තුවච්ඡකුම්භීව නන්ති රිත්තසටං විය නං. ඔරොධෙය්‍යාමානි විනන්ධෙය්‍යාම. පූරිතසටො හි ඉතො විතො ව පරිවත්තෙන්වා න සුවිනන්ධනියො හොති. රිත්තකො යථාරූචි පරිවත්තෙන්වා සක්කා හොති

විනන්ධිතං, එවමෙව හතපඤ්ඤතාය රිත්තකුම්භිසදිසං සමණං ගොතමං
වාදවිනන්ධනෙන සමන්තා විනන්ධිස්සාමාති වදති.

ඉති පරිබ්බාජකො සත්ථු සුවණ්ණවණ්ණං නලාටමණ්ඩලං අපස්සන්තො
දසබ්බස්ස පරමිමුඛා අත්තනො බලං දීපෙන්තො අසම්භින්නං ඛත්තියකුමාරං
ජාතියා සට්ඨන්තො වණ්ඩාලපුත්තො විය අසම්භින්නකෙසරසීහං මිගරාජානං
ලාමෙන සට්ඨෙන්තො ජරසිඬගාලො විය ව නානාජපකාරං තුව්ඡගජ්ජිතං ගජ්ජි.
උපාසකොපි චිත්තෙසි “අයං පරිබ්බාජකො අති විය ගජ්ජති, අවිච්චුසනත්ථාය පාදං,
භවග්ගග්ගහණත්ථාය හත්ථං පසාරයන්තො විය නිරත්ථකං වායමති. සචෙ මෙ
සත්ථා ඉමං යානමාගච්ඡෙය්‍ය, ඉමස්ස පරිබ්බාජකස්ස යාව භවග්ගා උස්සිතං
මානද්ධජං යානසොච ඔපාතෙය්‍යා”ති.

54. භගවාපි තෙසං තං කථාසල්ලාපං අස්සොසියෙව. තෙන චුත්තං “අස්සොසි
බො ඉමං කථාසල්ලාප”න්ති.

සුමාගධායාති සුමාගධා නාම පොක්ඛරණී, යස්සා තීරෙ නිසින්තො අඤ්ඤතරො
පුරිසො පදුමනාළන්තරෙහි අසුරභවනං පවිසන්තං අසුරසෙනං අද්දස.
මොරනිවාපොති නිවාපො චුච්චති හත්තං, යත්ථ මොරානං අභයෙන සද්ධිං නිවාපො
දින්තො, තං යානන්ති අත්ථො. අබ්භොකාසෙති අඬගණට්ඨානෙ. අස්සාසපත්තාති
තුට්ඨිපත්තා සොමනස්සපත්තා. අජ්ඣාසයන්ති උත්තමනිස්සයභූතං.
ආදිබ්‍රහ්මවරියන්ති පුරාණබ්‍රහ්මවරියසඬබ්‍රාතං අරියමග්ගං. ඉදං චුත්තං හොති –
“කො නාම සො, හන්තෙ, ධම්මො යෙන භගවතා සාවකා විනීතා
අජ්ඣාසයාදිබ්‍රහ්මවරියභූතං අරියමග්ගං පුරෙත්වා අරහත්තාධිගමවසෙන
අස්සාසපත්තා පටිජානන්ති”ති.

තපොජීගුච්ඡාවාදවණ්ණනා

55. විජ්ජකතාති මමාගමනපච්චයා අනිට්ඨිතා, ව භුත්වා ඨිතා, කථෙහි, අභමෙතං
නිට්ඨපෙත්වා මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙමිති සබ්බඤ්ඤපචාරණං පවාරෙසි.

56. දුජ්ජානං බොති භගවා පරිබ්බාජකස්ස වචනං සුත්වා “අයං පරිබ්බාජකො
මයා සාවකානං දෙසෙතබ්බං ධම්මං තෙහි පුරෙතබ්බං පටිපත්තිං පුච්ඡති, සචස්සාහං
ආදිතොව තං කථෙස්සාමි, කට්ඨෙමපි නං න ජානිස්සති, අයං පන වීරියෙන
පාපජීගුච්ඡනවාදො, හන්දාහං එතස්සෙව විසයෙ පඤ්ඤං පුච්ඡාපෙත්වා
පුටුසමණබ්‍රාහ්මණානං ලද්ධියා නිරත්ථකභාවං දස්සෙමි. අථ පච්ඡා ඉමං පඤ්ඤං
බ්‍රාහ්මකරිස්සාමි”ති චිත්තෙත්වා දුජ්ජානං බො එතන්තිආදිමාහ. තත්ථ සකෙ
ආචරියකෙති අත්තනො ආචරියවාදෙ. අධිජෙගුච්ඡෙති වීරියෙන පාපජීගුච්ඡනභාවෙ.
කථං සන්තාති කථං භූතා. තපොජීගුච්ඡාති වීරියෙන පාපජීගුච්ඡා පාපවිච්ඡිජනා.
පරිපුණ්ණාති පරිසුද්ධා. කථං අපරිපුණ්ණාති කථං අපරිසුද්ධා හොතිති එවං පුච්ඡාති.
යත්‍ර හි නාමාති යො නාම.

57. අප්පසද්දෙ කත්වාති නිරවෙ අප්පසද්දෙ කත්වා. සො කිර වින්තෙසි – “සමණො ගොතමො එකං පඤ්භම්පි න කටෙති, සල්ලාපකථාපිස්ස අතිබ්බකා නත්ථි, ඉමෙ පන ආදිනො පට්ඨාය සමණං ගොතමං අනුවත්තන්ති වෙව පසංසන්ති ව, හන්දාහං ඉමෙ නිස්සද්දෙ කත්වා සයං කටෙමි” ති. සො තථා අකාසි. තෙන වුත්තං “අප්පසද්දෙ කත්වා” ති. “තපොඡීගුව්ඡවාදා” තිආදීසු තපොඡීගුව්ඡං වදාම, මනසාපි තමෙව සාරතො ගහෙන්වා විවරාම, කායෙනපිම්හා තමෙව අල්ලිනා, නානප්පකාරකං අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා විහරාමාති අත්ථො.

උපක්කිලෙසවණ්ණනා

58. තපස්සිති තපනිස්සිතකො. “අවෙලකො” තිආදීති සිහනාදෙ (දී. නි. අට්ඨ. 1.393) විත්ථාරිතනයෙනෙව වෙදිතබ්බාති. තපං සමාදියතීති අවෙලකභාවාදිකං තපං සම්මා ආදියති, දල්භං ගණ්හාති. අත්තමනො හොතීති කො අඤ්ඤො මයා සදිසො ඉමස්මිං තපෙ අත්ථීති තුට්ඨමනො හොති. පරිපුණ්ණසඬකප්පොති අලමෙත්තාවතාති එවං පරියොසිතසඬකප්පො, ඉදඤ්ච තිත්ථියානං වසෙන ආගතං. සාසනාවචරෙතාපි පන දීපෙනබ්බං. එකච්චො හි ධුතඬගං සමාදියති, සො තෙනෙව ධුතඬගෙන කො අඤ්ඤො මයා සදිසො ධුතඬගධරොති අත්තමනො හොති පරිපුණ්ණසඬකප්පො. තපස්සිනො උපක්කිලෙසො හොතීති දුට්ඨස්සාපෙනස්ස තපස්සිනො අයං උපක්කිලෙසො හොති. එත්තාවතායං තපො උපක්කිලෙසො හොතීති වදාමි.

අත්තානුක්කංසෙතීති “කො මයා සදිසො අත්ථී” ති අත්තානං උක්කංසති උක්ඛිපති. පරං වම්හෙතීති “අයං න මාදිසො” ති පරං සංහාරෙති අවක්ඛිපති.

මජ්ඣිමනිකායෙ මානමදකරණෙන මජ්ඣිමිකායෙ මුච්ඡති මුච්ඡිතො හොති ගධිතො අප්පකාපන්තො. පමාදමාපජ්ජතීති එතදෙව සාරන්ති පමාදමාපජ්ජති. සාසනෙ පබ්බජිතොපි ධුතඬගසුද්ධිකො හොති, න කම්මට්ඨානසුද්ධිකො. ධුතඬගමෙව අරහත්තං විය සාරතො පච්චෙති.

59. ලාභසක්කාරසිලොකන්ති එත්ථ වත්තාරො පච්චයා ලබ්භන්තීති ලාභා, තෙයෙව සුට්ඨු කත්වා පටිසඬ්ඛරිත්වා ලද්ධා සක්කාරො, වණ්ණහණනං සිලොකො. අභිනිබ්බත්තෙතීති අවෙලකාදිභාවං තෙරසධුතඬගසමාදානං වා නිස්සාය මහාලාභො උප්පජ්ජති, තස්මා “අභිනිබ්බත්තෙතී” ති වුත්තො. සෙසමෙත්ථ පුරිමවාරනයෙනෙව දුට්ඨස්සාපි තපස්සිනො වසෙන වෙදිතබ්බං.

60. වොදාසං ආපජ්ජතීති ද්වෙභාගං ආපජ්ජති, ද්වෙ භාගෙ කරොති. ඛමතීති රුච්චති. නක්ඛමතීති න රුච්චති. සාපෙක්ඛො පජ්ඣතීති සතණ්භො පජ්ඣති. කථං? පාතොව ඛිරහත්තං භුත්තො හොති. අථස්ස මංසභොජනං උපනෙති. තස්ස එවං හොති “ඉදානි එවරුපං කදා ලභිස්සාම, සවෙ ජානෙය්‍යාම, පාතොව ඛිරහත්තං න භුඤ්ජෙය්‍යාම, කිං මයා සක්කා කාතුං, ගච්ඡ හො, ත්වමෙව භුඤ්ජා” ති ජීවිතං.

පරිච්ඡන්තො විය සාපෙක්ඛො පජ්භති. ගධිතොති ගෙධජාතො. මුච්ඡිතොති බලවතණ්භාය මුච්ඡිතො සංමුට්ඨස්සති හුත්වා. අජ්ඣාපන්තොති ආමිසෙ අතිලග්ගො, ‘‘භුඤ්ජිස්සථ, ආවුසො’’ති ධම්මනිමන්තනමත්තම්පි අකත්වා මහන්තෙ මහන්තෙ කබලෙ කරොති. අනාදිනවදස්සාවිතිආදිනවමත්තම්පි න පස්සති.

අනිස්සරණපඤ්ඤාති ඉධ

මත්තඤ්ඤාතානිස්සරණපච්චවෙක්ඛණපරිභොගමත්තම්පි න කරොති.

ලාභසක්කාරසිලොකනිකන්තිහෙතුති ලාභාදීසු තණ්හාහෙතු.

61. සංහක්ඛෙතීති සංඛාදති. අසනිච්චක්කන්ති විචක්කසණ්ඨානා අසනියෙව. ඉදං චුත්තං හොති ‘‘අසනිච්චක්කං ඉමස්ස දන්තකුටං මූලඛිජාදීසු න කිඤ්චි න සංභුඤ්ජති. අථ ච පන නං සමණප්පවාදෙන සමණොති සඤ්ජානන්ති’’ති. එවං අපසාදෙති අවක්ඛිපති. ඉදං තිත්ථියවසෙන ආගතං. භික්ඛුවසෙන පනෙත්ථ අයං යොජනා, අත්තනා ධුතඬගධරො හොති, සො අඤ්ඤං එවං අපසාදෙති ‘‘කිං සමණා නාම ඉමෙ සමණම්හාති වදන්ති, ධුතඬගමත්තම්පි නත්ථි, උද්දෙසහත්තාදීනි පරියෙසන්තා පච්චයබාහුල්ලිකා විවරන්ති’’ති. ලුබ්භිචිත්ති අවෙලකාදිවසෙන වා ධුතඬගවසෙන වා ලුබ්භිචිං. ඉස්සාමච්ඡරියන්ති පරස්ස සක්කාරාදිසම්පත්තිඛියනලක්ඛණං ඉස්සං, සක්කාරාදිකරණඅක්ඛමනලක්ඛණං මච්ඡරියඤ්ච.

62. ආපාටකනිසාදී හොතීති මනුස්සානං ආපාටෙ දස්සනට්ඨානෙ නිසිදති. යත්ථ තෙ පස්සන්ති, තත්ථ ධීතො වග්ගුලිවතං වරති, පඤ්චාතපං තප්පති, එකපාදෙන තිට්ඨති, සූරියං නමස්සති. සාසනෙ පබ්බජිතොපි සමාදින්නධුතඬගො සබ්බරත්තිං සයින්වා මනුස්සානං චක්ඛුපටෙ තපං කරොති, මහාසායන්හෙයෙව විවරකුටිං කරොති, සූරියෙ උග්ගතෙ පටිසංහරති, මනුස්සානං ආගතභාවං ඤත්වා සණ්ඨිං පහරින්වා විවරං මත්ථකෙ යපෙත්වා වඩ්ඤ්ඤං ඔතරති, සම්මුඤ්ජන්තිං ගහෙත්වා විහාරඬගණං සම්මජ්ජති.

අත්තානන්ති අත්තනො ගුණං අදස්සයමානොති එත්ථ අ-කාරො නිපාතමත්තං, දස්සයමානොති අත්ථො. ඉදම්පි මෙ තපස්මීන්ති ඉදම්පි කම්මං මමෙව තපස්මිං, පච්චත්තෙ වා භුම්මං, ඉදම්පි මම තපොති අත්ථො. සො හි අසුකස්මිං යානෙ අවෙලකො අත්ථි මුත්තාවාරොතිආදීනි සුත්වා අම්භාකං එස තපො, අම්භාකං සො අන්තෙවාසිකොතිආදීනි භණ්ති. අසුකස්මිං වා පන යානෙ පංසුකුලිකො භික්ඛු අත්ථිතිආදීනි සුත්වා අම්භාකං එස තපො, අම්භාකං සො අන්තෙවාසිකොතිආදීනි භණ්ති.

කිඤ්චිදෙවාති කිඤ්චි වජ්ජං දිට්ඨිගතං වා. පටිච්ඡන්තං සෙවනීති යථා අඤ්ඤා න ජානන්ති, එවං සෙවති. අක්ඛමමානං ආහ බමතීති අරුච්චමානංයෙව රුච්චති මෙති වදති. අත්තනා කතං අතිමහන්තම්පි වජ්ජං අප්පමත්තකං කත්වා පඤ්ඤාපෙති, පරෙත කතං දුක්කටමත්තං චිතික්කමම්පි පාරාජිකසදිසං කත්වා දස්සෙති. අනුඤ්ඤායාන්ති අනුජානිතබ්බං අනුමොදිතබ්බං.

63. කොටනො හොති උපනාහීති කුප්ඤානලක්ඛණෙන කොටෙන,
 වෙරඅප්පට්ඨිස්සග්ගලක්ඛණෙන උපනාහෙන ච සමන්තාගතො. මක්ඛී හොති
 පළාසීති පරගුණමක්ඛනලක්ඛණෙන මක්ඛෙන, යුගග්ගාහලක්ඛණෙන පළාසෙන ච
 සමන්තාගතො.

ඉස්සුකී හොති මච්ඡරීති පරසක්කාරාදීසු උසුයනලක්ඛණාය ඉස්සාය,
 ආවාසකුලලාභවණ්ණධම්මෙසු මච්ඡරායනලක්ඛණෙන පඤ්චවිධමච්ඡෙරෙන ච
 සමන්තාගතො හොති. සයො හොති මායාවීති කෙරාටිකලක්ඛණෙන සායෙය්‍යන,
 කතප්පට්ඨිඡාදනලක්ඛණාය මායාය ච සමන්තාගතො හොති. ථද්ධො හොති
 අතිමානීති නිස්සිනෙහනික්කරුණථද්ධලක්ඛණෙන ථම්හෙන, අතික්කමිත්වා
 මඤ්ඤනලක්ඛණෙන අතිමානෙන ච සමන්තාගතො හොති. පාපිච්ඡො හොතීති
 අසන්තසම්භාවනපත්ථනලක්ඛණාය පාපිච්ඡතාය සමන්තාගතො හොති.
 පාපිකානන්ති තාසංයෙව ලාමකානං ඉච්ඡානං වසං ගතො. මිච්ඡාදිට්ඨිකොති නත්ථි
 දින්නන්තිආදියප්පවත්තාය අයාථාචදිට්ඨියා උපෙනො. අන්තග්ගාහිකායාති
 සායෙව දිට්ඨි උච්ඡෙදන්තස්ස ගහිතත්තා “අන්තග්ගාහිකා”ති වුච්චති, තාය
 සමන්තාගතොති අත්ථො. සන්දිට්ඨිපරාමාසීතිආදීසු සයං දිට්ඨි සන්දිට්ඨි,
 සන්දිට්ඨිමෙව පරාමසති ගහෙත්වා වදන්ති සන්දිට්ඨිපරාමාසී. ආධානං වුච්චති දළ්භං
 සුට්ඨු යිහිං, තථා කත්වා ගණ්භාතීති ආධානග්ගාහී. අරිට්ඨො විය න සක්කා හොති
 පට්ඨිස්සප්පාපෙතුන්ති දුප්පට්ඨිස්සග්ගී. යදිමෙති යදි ඉමෙ.

පරිසුද්ධපපටිකප්පත්තකථාවණ්ණනා

64. ඉධ, නිග්‍රොධ, තපස්සීති එවං භගවා අඤ්ඤතිත්ථියෙහි ගහිතලද්ධිං තෙසං
 රක්ඛිතං තපං සබ්බමෙව සංකිලිට්ඨන්ති උපක්කිලෙසපාළිං දස්සෙත්වා ඉදානි
 පරිසුද්ධපාළිදස්සනත්ථං දෙසනමාරහන්තො ඉධ, නිග්‍රොධාතිආදිමාහ. තත්ථ “න
 අත්තමනො”තිආදීති චුත්තවිපක්ඛවසෙනෙව වෙදිතබ්බාති. සබ්බවාරෙසු ච
 ලුඛතපස්සීනො වෙච ධුතඬිගධරස්ස ච වසෙන යොජනා වෙදිතබ්බා. එවං සො
 තස්මිං යානෙ පරිසුද්ධො හොතීති එවං සො තෙන න අත්තමනතා න
 පරිපුණ්ණසඬ්ඛකප්පභාවසඬ්ඛාතෙන කාරණෙන පරිසුද්ධො නිරුපක්කිලෙසො
 හොති, උත්තරි වායමමානො කම්මට්ඨානසුද්ධිකො හුත්වා අරහත්තං පාපුණාති.
 ඉමිනා නයෙන සබ්බවාරෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

69. අද්ධා බො, හන්තෙති හන්තෙ එවං සන්තෙ එකංසෙනෙව වීරියෙන
 පාපජ්ගුව්ඡනවාදො පරිසුද්ධො හොතීති අනුජානාති. ඉතො පරඤ්ච අග්ගභාවං වා
 සාරභාවං වා අජානන්තො අග්ගප්පත්තා සාරප්පත්තා වාති ආහ. අථස්ස භගවා
 සාරප්පත්තභාවං පටිසෙධෙන්තො න බො නිග්‍රොධාතිආදිමාහ. පපටිකප්පත්තා
 හොතීති සාරවතො රුක්ඛස්ස සාරං ඵෙග්ගං තචඤ්ච අතික්කම්ම බහිපපටිකසදිසා
 හොතීති දස්සෙති.

පරිසුද්ධතච්ඡප්පත්තාදිකථාවණ්ණනා

70. අග්ගං පාපෙතූති දෙසනාවසෙන අග්ගං පාපෙත්වා දෙසෙනු, සාරං පාපෙත්වා දෙසෙනුති දසබලං යාවති. වාතුයාමසංවරසංවුතොති චතුබ්බිධෙන සංවරෙන පිහිතො. න පාණං අතිපාතෙතීති පාණං න හනති. න භාවිතමාසීසතීති භාවිතං නාම තෙසං සඤ්ඤාය පඤ්ච කාමගුණා, තෙ න ආසීසති න සෙවතීති අත්ථො.

අදුං චස්ස හොතීති එතඤ්චස්ස ඉදානි වුච්චමානං “සො අභිහරතී” තිආදිලක්ඛණං. තපස්සිකායාති තපස්සිභාවෙන හොති. තත්ථ සො අභිහරතීති සො තං සීලං අභිහරති, උපරුපරි වඩ්ඪෙති. සීලං මෙ පරිපුණ්ණං, තපො ආරද්ධො, අලමෙත්තාවතාති න වීරියං විස්සජ්ජෙති. නො භීතායාවත්තතීති භීතාය ගිහිභාවත්ථාය න ආවත්තති. සීලතො උත්තරි විසෙසාධිගමත්ථාය වීරියං කරොතියෙව, එවං කරොත්තො සො විචිත්තං සෙනාසනං හජති. “අරඤ්ඤ” තිආදීනි සාමඤ්ඤඵලෙ (දී. නි. අට්ඨ. 1.216) විත්ථාරිතානෙව. “මෙත්තාසහගතෙනා” තිආදීනි විසුද්ධිමග්ගෙ වණ්ණිකානි. තවජ්ජත්තාති පපටිකතො අබ්භන්තරං තවං පත්තා. ඵෙග්ගුජ්ජත්තාති තවතො අබ්භන්තරං ඵෙග්ගුං පත්තා, ඵෙග්ගුසදිසා හොතීති අත්ථො.

74. “එත්තාවතා, බො නිග්‍රොධ, තපොජීගුවිජා අග්ගජ්ජත්තා ව හොති සාරජ්ජත්තා වා” ති ඉදං භගවා තිත්ථියානං වසෙනාහ. තිත්ථියානඤ්ඡි ලාභසක්කාරො රුක්ඛස්ස සාබාපලාසසදිසො. පඤ්චසීලමත්තකං පපටිකසදිසං. අට්ඨසමාපත්තිමත්තං තවසදිසං. පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණාවසානා අභිඤ්ඤා ඵෙග්ගුසදිසා. දිබ්බවක්ඛුං පනෙනෙ අරහත්තන්ති ගහෙත්වා විචරන්ති. තෙන තෙසං තං රුක්ඛස්ස සාරසදිසං. සාසනෙ පන ලාභසක්කාරො සාබාපලාසසදිසො. සීලසම්පදා පපටිකසදිසා. ඤානසමාපත්තියො තවසදිසා. ලොකියාභිඤ්ඤා ඵෙග්ගුසදිසා. මග්ගඵලං සාරො. ඉති භගවතා අත්තනො සාසනං ඔනත්තිනඵලභාරහරිතරුක්ඛුපමාය උපමීතං. සො දෙසනාකුසලතාය තතො තවසාරසම්පත්තිතො මම සාසනං උත්තරිතරඤ්චෙව පණිතතරඤ්ච, තං තුවං කදා ජානිස්සසීති අත්තනොදෙසනාය විසෙසභාවං දස්සෙනුං “ඉති බො නිග්‍රොධා” ති දෙසනං ආරභි. තෙ පරිබ්බාජකාති තෙ තස්ස පරිවාරා තිංසසතසඬ්ඛ්‍යා පරිබ්බාජකා. එත්ථ මයං අනස්සාමාති එත්ථ අවෙලකපාළිආදිසු, ඉදං චුත්තං හොති “අම්භාකං අවෙලකපාළිමත්තමිපි නත්ථි, කුතො පරිසුද්ධපාළි. අම්භාකං පරිසුද්ධපාළිමත්තමිපි නත්ථි, කුතො වාතුයාමසංවරාදීනි. වාතුයාමසංවරොපි නත්ථි, කුතො අරඤ්ඤවාසාදීනි. අරඤ්ඤවාසොපි නත්ථි, කුතො නීවරණජ්ජහානාදීනි. නීවරණජ්ජහානමිපි නත්ථි, කුතො බ්‍රහ්මවිහාරාදීනි. බ්‍රහ්මවිහාරමත්තමිපි නත්ථි, කුතො පුබ්බෙතිවාසාදීනි. පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණමත්තමිපි නත්ථි, කුතො අම්භාකං දිබ්බවක්ඛු. එත්ථ මයං සආවරියකා නට්ඨා” ති. ඉතො භියොසා උත්තරිතරන්ති ඉතො දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණාධිගමතො භියොසා අඤ්ඤං උත්තරිතරං විසෙසාධිගමං මයං සුතිවසෙනාපි න ජානාමාති වදන්ති.

නිග්‍රොධස්සපජ්ඣායනවණ්ණනා

75. අථ නිග්‍රොධං පරිබ්බාජකන්ති එවං කිරස්ස අහොසි “ඉමෙ පරිබ්බාජකා ඉදානි භගවතො භාසිතං සුස්සුසන්ති, ඉමීනා ච නිග්‍රොධෙන භගවතො පරමිමුඛා කක්ඛළං දුරාසද්වචනං වුත්තං, ඉදානි අයම්පි සොතුකාමො ජාතො, කාලො දානි මෙ ඉමස්ස මානද්ධජං නිපාතෙත්වා භගවතො සාසනං උක්ඛිපිතු”න්ති. අථ නිග්‍රොධං පරිබ්බාජකං එතදවොච. අපරමිපිස්ස අහොසි “අයං මයි අකථෙන්නෙ සත්ථාරං න ඛමාපෙස්සති, තදස්ස අනාගතෙ අභිතාය දුක්ඛාය සංවත්තිස්සති, මයා පන කථිතෙ ඛමාපෙස්සති, තදස්ස භවිස්සති දීඝරත්තං භිතාය සුඛායා”ති. අථ නිග්‍රොධං පරිබ්බාජකං එතදවොච. අපරිසාවචරං පන නං කරොථාති එත්ථ පනාති නිපාතො, අථ නං අපරිසාවචරං කරොථාති අත්ථො. “අපරිසාවචරෙන”න්තිපි පාඨො, අපරිසාවචරං වා එතං කරොථ, ගොකාණාදීනං වා අඤ්ඤතරන්ති අත්ථො.

ගොකාණන්ති එත්ථාපි ගොකාණං පරියන්තවාරිතිං විය කරොථාති අත්ථො. තුණ්හිභුතොති තුණ්හිභාවං උපගතො. මඬිකුභුතොති නිත්තෙජතං ආපන්නො. පත්තක්ඛන්ධොති ඔනතගිවො. අධොමුඛොති හෙට්ඨාමුඛො.

76. බුද්ධො සො භගවා බොධායාති සයං බුද්ධො සත්තානම්පි චතුසච්චබොධන්ථාය ධම්මං දෙසෙති. දන්තොති චක්ඛුතොපි දන්තො...පෙ.... මනතොපි දන්තො. දම්ථායාති අඤ්ඤෙසම්පි දමනන්ථාය එව, න වාදන්ථාය. සන්තොති රාගසන්තතාය සන්තො, දොසමොහසන්තතාය සබ්බ අකුසලසබ්බාහිසඬ්ඛාරසන්තතාය සන්තො. සම්ථායාති මහාජනස්ස රාගාදිසමනන්ථාය ධම්මං දෙසෙති. තිණ්ණොති චත්තාරො ඔසෙ තිණ්ණො. තරණායාති මහාජනස්ස ඔසනිත්ථරණන්ථාය. පරිනිබ්බුතොති කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බුතො. පරිනිබ්බානායාති මහාජනස්සාපි සබ්බකිලෙසපරිනිබ්බානන්ථාය ධම්මං දෙසෙති.

බ්‍රහ්මචරියපරියොසානාදිවණ්ණනා

77. අච්චයොතිආදීනි සාමඤ්ඤඵලෙ (දී. නි. අට්ඨ. 1.250) වුත්තාති. උජුජාතිකොති කායච්චිකාදිවර්ගිනො උජුසභාවො. අභමනුසාසාමීති අභං තාදිසං පුග්ගලං අනුසාසාමි, ධම්මං අස්ස දෙසෙමි. සත්තාහන්ති සත්තදිවසානි, ඉදං සබ්බම්පි භගවා දන්ධපඤ්ඤං පුග්ගලං සන්ධායාහ අසඨො පන අමායාථී උජුජාතිකො තංමුහුත්තෙනෙව අරහත්තං පත්තුං සක්ඛිස්සති. ඉති භගවා “අසඨ”න්තිආදිවචනෙන සඨො හි වඬ්ඤවඬ්ඤො, මයාපි න සක්කා අනුසාසිතුන්ති දීපෙන්නො පරිබ්බාජකං පාදෙසු ගහෙත්වා මහාමෙරුපාදතලෙ විය බිපිත්ථ. කස්මා? අයඤ්ඤි අතිසඨො, කුටිලචිත්තො සත්ථරි එවං කථෙන්නෙපි බුද්ධධම්මසඬ්ඤාසු නාධිමුච්චති, අධිමුච්චනන්ථාය සොතං න ඔදහති, කොහඤ්ඤෙ යිතො සත්ථාරං ඛමාපෙති. තස්මා භගවා තස්සජ්ඣාසයං විදිත්වා “එතු විඤ්ඤා පුරිසො අසඨො”තිආදිමාහ. සඨං පනාහං අනුසාසිතුං න සක්කොමිති.

78. අන්තෙවාසිකමයතානි අන්තෙවාසිකමයතාය, අම්භෙ අන්තෙවාසිකෙ ඉච්ඡන්තො. එවමාහානි “එතු විඤ්ඤාපුරිසො” තිආදිමාහ. යො එව වො ආචරියොති යො එව තුම්භාකං පකතියා ආචරියො. උද්දෙසා නො වාවෙතුකාමොති අත්තනො අනුසාසනිං ගාභාපෙත්වා අම්භෙ අම්භාකං උද්දෙසනො වාවෙතුකාමො. සො එව වො උද්දෙසො හොතුති යො තුම්භාකං පකතියා උද්දෙසො, සො තුම්භාකංයෙව හොතු, න මයං තුම්භාකං උද්දෙසෙන අත්ථිකා. ආජීවානි ආජීවතො. අකුසලසංඛාතානි අකුසලානි කොට්ඨාසං පත්තා. අකුසලා ධම්මානි ද්වාදස අකුසලචිත්තුප්පාදධම්මා තණ්හායෙව වා විසෙසෙන. සා හි පුනඛ්භවකරණතො “පොනොඛ්භවිකා” ති චුත්තා. සදරථානි කිලෙසදරථසම්පයුත්තා. ජාතිජරාමරණියානි ජාතිජරාමරණානං පච්චයභූතා. සංකිලෙසිකා ධම්මානි ද්වාදස අකුසලචිත්තුප්පාදා. වොදානියානි, සමථවිපස්සනා ධම්මා. තෙ හි සත්තෙ වොදාපෙත්ති, තස්මා “වොදානියා” ති චුච්චන්ති. පඤ්ඤාපාරිජුරින්ති මග්ගපඤ්ඤාපාරිජුරිං. වෙජුල්ලත්තඤ්ඤානි ඵලපඤ්ඤාවෙජුල්ලතං, උභොපි වා එතානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙච්චනානෙව. ඉදං චුත්තං හොති “තතො තුම්භෙ මග්ගපඤ්ඤාඤ්ඤවෙච ඵලපඤ්ඤාඤ්ඤව දිට්ඨෙව ධම්මෙ සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරිස්සථා” ති. එවං භගවා පරිබ්බාජකෙ ආරඛ්භ අත්තනො ඔවාදානුසාසනියා ඵලං දස්සෙත්තො අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසි.

79. යථා තං මාරොනානි යථා මාරෙන පරියුට්ඨිතචිත්තා නිසීදන්ති එවමෙව තුණ්හිභූතා...පෙ.... අප්පට්භානා නිසින්තා.

මාරො කිර සත්ථා අතිවිය ගජ්ජන්තො බුද්ධබලං දීපෙත්වා ඉමෙසං පරිබ්බාජකානං ධම්මං දෙසෙති, කදාපි ධම්මාභිසමයො භවෙය්‍ය, හන්දාහං පරියුට්ඨාමිති සො තෙසං චිත්තානි පරියුට්ඨාසි. අප්පහීනවිපල්ලාසානඤ්ඤා චිත්තං මාරස්ස යථාකාමකරණියං හොති. තෙපි මාරෙන පරියුට්ඨිතචිත්තා ථද්ධිගපච්චධිගා විය තුණ්හි අප්පට්භානා නිසීදිංසු. අථ සත්ථා ඉමෙ පරිබ්බාජකා අතිවිය නිරවා හුත්වා නිසින්තා, කිං නු බොති ආචජ්ජන්තො මාරෙන පරියුට්ඨිතභාවං අඤ්ඤාසි. සවෙ පන තෙසං මග්ගඵලප්පත්තිහෙතු භවෙය්‍ය, මාරං පටිබාහින්වාපි භගවා ධම්මං දෙසෙය්‍ය, සො පන තෙසං නත්ථි. “සබ්බෙපි මෙ තුව්ඡපුරිසා” ති අඤ්ඤාසි. තෙන චුත්තං “අථ බො භගවතො එතදහොසි සබ්බෙපි මෙ මොසපුරිසා” තිආදි.

තත්ථ චුට්ඨා පාපිමතානි පාපිමතා මාරෙන චුට්ඨා. යත්‍ර හි නාමානි යෙසු නාම. අඤ්ඤාණත්ථම්පිති ජානනත්ථම්පි. කිං කරිස්සති සත්තාහොති සමණෙන ගොතමෙන පරිච්ඡින්නසත්තාහො අම්භාකං කිං කරිස්සති. ඉදං චුත්තං හොති “සමණෙන ගොතමෙන ‘සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරිස්සති සත්තාහ’න්ති චුත්තං, සො සත්තාහො අම්භාකං කිං අප්ඵාසුකං කරිස්සති. හන්ද මයං සත්තාභඛ්භන්තරෙ එතං ධම්මං සච්ඡිකාතුං සක්කා, න සක්කානි අඤ්ඤාණත්ථම්පි බ්‍රහ්මචරියං චරිස්සාමා” ති. අථ වා ජානාම තාවස්ස ධම්මන්ති එකදිවසෙ එකචාරං අඤ්ඤාණත්ථම්පි එතෙසං චිත්තං නුප්පන්තං, සත්තාහො පන එතෙසං කුසිත්තානං

කිං කරිස්සති, කිං සක්ඛිස්සන්ති තෙ සත්තාහං පුරෙතූන්ති අයමෙත්ථ අධිප්පායො.
 සීහනාදන්ති පරවාදහින්දනං සකවාදසමුස්සාපනඤ්ච අභීතනාදං නදිත්වා.
 පච්චුපට්ඨාසීති පතිට්ඨිතො. තාවදෙවාති තස්මිඤ්ඤෙව ඛණං. රාජගහං පාවිසීති
 රාජගහමෙව පවිට්ඨො. තෙසං පන පරිබ්බාජකානං කිඤ්චාපි ඉදං සුත්තන්තං සුත්වා
 විසෙසො න නිබ්බන්තො, ආයතිං පන තෙසං වාසනාය පච්චයො භවිස්සතීති. සෙසං
 සබ්බත්ථ උත්තානමෙවාති.

සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

උදුම්බරිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. චක්කවත්තිසුත්තවණ්ණනා

අත්තදීපසරණතාවණ්ණනා

80. එවං මෙ සුතන්ති චක්කවත්තිසුත්තං. තත්ත්වමනුත්තානපදවණ්ණනා –
 මාතුලායන්ති එවංනාමකෙ නගරෙ. තං නගරං ගොවරගාමං කත්වා අවිදුරෙ
 වනසණ්ඨෙවිහරති. “තත්‍ර ඛො භගවා භික්ඛු ආමන්තෙසී”ති එත්ථ
 අයමනුපුබ්බිකථා –

භගවා කිර ඉමස්ස සුත්තස්ස සමුට්ඨානසමයෙ පච්චුසකාලෙ
 මහාකරුණාසමාපත්තිතො වුට්ඨාය ලොකං වොලොකෙන්තො ඉමාය
 අනාගතවංසදීපිකාය සුත්තන්තකථාය මාතුලනගරවාසීනං චතුරාසීතියා
 පාණසහස්සානං ධම්මාභිසමයං දිස්වා පාතොව වීසතිභික්ඛුසහස්සපරිවාරො
 මාතුලනගරං සම්පත්තො. මාතුලනගරවාසීනො ඛත්තියා “භගවා ආගතො”ති
 සුත්වා පච්චුග්ගම්ම දසබලං නිමන්තෙන්වා මහාසක්කාරෙන නගරං පවෙසෙන්වා
 නිසජ්ජට්ඨානං සංවිධාය භගවත්තං මහාරහෙ පල්ලඬකෙ නිසීදාපෙන්වා
 බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඬ්ඨස්ස මහාදානං අදංසු. භගවා භත්තකිච්චං නිට්ඨාපෙන්වා
 චින්තෙසී – “සවාහං ඉමස්මිං යානෙ ඉමෙසං මනුස්සානං ධම්මං දෙසෙස්සාමි, අයං
 පදෙසො සම්බාධො, මනුස්සානං යාතුං වා නිසීදිතුං වා ඔකාසො න භවිස්සති, මහතා
 ඛො පන සමාගමෙන භවිතබ්බ”න්ති.

අථ රාජකුලානං භත්තානුමොදනං අකත්වාච පත්තං ගහෙන්වා නගරතො
 නික්ඛම්. මනුස්සා චින්තයිංසු – “සත්ථා අම්භාකං අනුමොදනම්පි අකත්වා ගච්ඡති,
 අද්ධා භත්තග්ගං අමනාපං අහොසි, බුද්ධානං නාම න සක්කා චිත්තං ගහෙතුං,
 බුද්ධෙහි සද්ධිං විස්සාසකරණං නාම සමුස්සිතඵණං ආසීවිසං ගීවාය ගහණසදිසං
 හොති; එථ හො, තථාගතං බමාපෙස්සාමා”ති. සකලනගරවාසීනො භගවතා සහෙව
 නික්ඛන්තා. භගවා ගච්ඡන්තොච මගධක්ඛෙන්තෙ යීතං සාඛාවිට්ඨපසම්පන්නං
 සන්දව්ජායං කරිසමත්තභූමිපත්ථං එකං මාතුලරුක්ඛං දිස්වා ඉමස්මිං රුක්ඛමූලෙ
 නිසීදිත්වා ධම්මෙ දෙසියමානෙ “මහාජනස්ස යානනිසජ්ජනොකාසො භවිස්සතී”ති.
 නිවත්තිත්වා මග්ගා ඔක්කම්ම රුක්ඛමූලං උපසඬ්ඨිකම්ත්වා ධම්මභණ්ඩාගාරිකං

ආනන්දන්ටේරං ඔලොකෙසි. ටේරො ඔලොකිතසක්කොය එව “සත්ථා නිසිදිතුකාමො” ති සුගතමහාවීචරං පක්කපෙත්වා අදාසි. නිසිදි හගවා පක්කත්තෙ ආසනෙ. අඨස්ස පුරතො මනුස්සා නිසිදිංසු. උභොසු පස්සෙසු පච්ඡතො ව භික්ඛුසඬ්ඨො, ආකාසෙ දෙවතා අට්ඨංසු, එවං මහාපරිසමජ්ඣගතො තත්ත්වං බො හගවා භික්ඛු ආමන්තෙසි.

තෙ භික්ඛුති තත්ත්වං උපවිට්ඨා ධම්මප්පට්ඨානානි භික්ඛු. අත්තදීපාති අත්තානං දීපං තාණං ලෙණං ගතිං පරායණං පතිට්ඨං කත්වා විහරාති අත්ථො. අත්තසරණාති ඉදං තස්සෙව වෙවචනං. අනක්කසරණාති ඉදං අක්කසරණපට්ඨකපවචනං. න භි අක්කසො අක්කස්ස සරණං හොති, අක්කස්ස වායාමෙන අක්කස්ස අසුජ්ඣනතො. චුත්තම්පි වෙතං “අත්තා භි අත්තනො නාටො, කො භි නාටො පරො සියා” ති (ධ. ප. 160). තෙනාහ “අනක්කසරණා” ති. කො පනෙත්ථ අත්තා නාම, ලොකියලොකුත්තරො ධම්මො. තෙනාහ – “ධම්මදීපා ධම්මසරණා අනක්කසරණා” ති. “කායෙ කායානුපස්සි” ති ආදීනි මහාසතිපට්ඨානෙ විත්ථාරිතාති.

ගොචරෙති වරිතුං යුත්තට්ඨානෙ. සකෙති අත්තනො සන්තකෙ. පෙත්තිකෙ විසයෙති පිතිතො ආගතවිසයෙ. වරතන්ති වරත්තානං. “වරන්ත” ත්තිපි පායො, අයමෙවත්ථො. න ලච්ඡතිති න ලභිස්සති න පස්සිස්සති. මාරොති දෙවපුත්තමාරොපි, මච්චුමාරොපි, කිලෙසමාරොපි. ඔතාරන්ති රත්ඨං ඡද්දං විචරං. අයං පනත්ථො ලෙඬ්චුට්ඨානතො නික්ඛම්ම තොරණෙ නිසිදිත්වා බාලාතපං තපන්තං ලාපං සකුණං ගහෙත්වා. පක්ඛන්දසෙනසකුණවත්ථුනා දීපෙතබ්බො. චුත්තක්කපෙතං –

“භූතපුබ්බං, භික්ඛවෙ, සකුණග්ගි ලාපං සකුණං සහසා අජ්ඣස්සන්තා අග්ගහෙසි. අථ බො, භික්ඛවෙ, ලාපො සකුණො සකුණග්ගියා හරියමානො එවං පරිදෙවසි ‘මයමෙවම්හ අලක්ඛිකා, මයං අජ්ජපුක්කො, යෙ මයං අගොචරෙ වරිම්හ පරවිසයෙ, සවෙජ්ජ මයං ගොචරෙ වරෙය්‍යාම සකෙ පෙත්තිකෙ විසයෙ, න ම්‍යායං සකුණග්ගි අලං අභවිස්ස යදිදං යුද්ධායා’ ති. කො පන තෙ ලාප ගොචරො සකො පෙත්තිකො විසයොති? යදිදං නඬ්ගලකට්ඨකරණං ලෙඬ්චුට්ඨානන්ති. අථ බො, භික්ඛවෙ, සකුණග්ගි සකෙ බලෙ අපත්ථද්ධා සකෙ බලෙ අසංවදමානා ලාපං සකුණං පමුක්ඛි ගච්ඡ බො ත්වං ලාප, තත්ත්වං ගන්ත්වා න මොක්ඛසිති.

අථ බො, භික්ඛවෙ, ලාපො සකුණො නඬ්ගලකට්ඨකරණං ලෙඬ්චුට්ඨානං ගන්ත්වා මහන්තං ලෙඬ්චුං අභිරුහිත්වා සකුණග්ගිං වදමානො අට්ඨාසි “එහි බො දානි මෙ සකුණග්ගි, එහි බො දානි මෙ සකුණග්ගි” ති. අථ බො සා, භික්ඛවෙ, සකුණග්ගි සකෙ බලෙ අපත්ථද්ධා සකෙ බලෙ අසංවදමානා උභො පක්ඛෙ සන්තය්හ ලාපං සකුණං සහසා අජ්ඣස්සන්තා. යදා බො, භික්ඛවෙ, අක්කස්ස ලාපො සකුණො බහුආගතා බො ම්‍යායං සකුණග්ගිති, අථ බො

තස්සෙව ලෙඩ්ඩුස්ස අන්තරං පච්චුපාදි. අථ ඛො, භික්ඛවෙ, සකුණග්ගි තත්ථෙව උරං පච්චතාලෙසි. එවඤ්ඤි තං, භික්ඛවෙ, හොති යො අගොවරෙ වරති පරවිසයෙ.

තස්මාතිහ, භික්ඛවෙ, මා අගොවරෙ වරිත්ථ පරවිසයෙ, අගොවරෙ, භික්ඛවෙ, වරතං පරවිසයෙ ලච්ඡති මාරො ඕතාරං, ලච්ඡති මාරො ආරම්මණං. කො ව, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො අගොවරො පරවිසයො, යදිදං පඤ්ච කාමගුණා. කතමෙ පඤ්ච? චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යා රූපා ඉට්ඨා කන්තා මනාපා පියරූපා කාමුපසංහිතා රජනීයා, සොතවිඤ්ඤෙය්‍යා සද්දා ඉට්ඨා කන්තා මනාපා පියරූපා කාමුපසංහිතා රජනීයා, සානවිඤ්ඤෙය්‍යා ගන්ධා ඉට්ඨා කන්තා මනාපා පියරූපා කාමුපසංහිතා රජනීයා, ජීව්හවිඤ්ඤෙය්‍යා රසා ඉට්ඨා කන්තා මනාපා පියරූපා කාමුපසංහිතා රජනීයා, කායවිඤ්ඤෙය්‍යා ථොට්ඨබ්බා ඉට්ඨා කන්තා මනාපා පියරූපා කාමුපසංහිතා රජනීයා. අයං, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො අගොවරො පරවිසයො.

ගොවරෙ, භික්ඛවෙ, වරථ...පෙ.... න ලච්ඡති මාරො ආරම්මණං. කො ව, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො ගොවරො සකො පෙත්තිකො විසයො, යදිදං චත්තාරො සතිපට්ඨානා. කතමෙ චත්තාරො? ඉධ භික්ඛවෙ, භික්ඛු කායෙ කායානුපස්සි විහරති ආතාපි සම්පජානො සතිමා, විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං; වෙදනාසු වෙදනානුපස්සි විහරති ආතාපි සම්පජානො සතිමා, විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං; චිත්තෙ චිත්තානුපස්සි විහරති ආතාපි සම්පජානො සතිමා, විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං; ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සි විහරති ආතාපි සම්පජානො සතිමා, විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං – අයං, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො ගොවරො සකො පෙත්තිකො විසයොති (සං. නි. 5.371).

කුසලානන්ති අනවජ්ජලක්ඛණානං. සමාදානහෙතුති සමාදාය චත්තනහෙතු. එවම්දං පුඤ්ඤං පවඩ්ඨතීති එවං ඉදං ලොකීයලොකුත්තරං පුඤ්ඤඵලං වඩ්ඨති, පුඤ්ඤඵලන්ති ච උපරුපරි පුඤ්ඤම්පි පුඤ්ඤවිපාකොපි වෙදිතබ්බො.

දළ්භනෙම්චක්කවත්තිරාජකථාවණ්ණනා

81. තත්ථ දුට්ඨං කුසලං වට්ටගාමී ච විවට්ටගාමී ච. තත්ථ වට්ටගාමීකුසලං නාම මාතාපිතුනං පුත්තධීතාසු පුත්තධීතානඤ්ච මාතාපිතුසු සිනෙහවසෙන මුදුමද්දවචිත්තං. විවට්ටගාමීකුසලං නාම “චත්තාරො සතිපට්ඨානා” තිආදිහෙදා සත්තතිංස ඛොධිපක්ඛියධම්මා. තෙසු වට්ටගාමීපුඤ්ඤස්ස පරියොසානං මනුස්සලොකෙ චක්කවත්තිසිරිවිහවො. විවට්ටගාමීකුසලස්ස මග්ගඵලනිබ්බානසම්පත්ති. තත්ථ විවට්ටගාමීකුසලස්ස විපාකං සුත්තපරියොසානෙ දස්සෙස්සති.

ඉඳි පන වට්ටගාමිකුසලස්ස විපාකදස්සනත්ථං, භික්ඛවෙ, යදා පුත්තධීතරො මාතාපිතුනං ඔවාදෙ න අට්ඨංසු, තදා ආයුනාපි වණ්ණෙනාපි ඉස්සරියෙනාපි පරිභාසිංසු. යදා පන අට්ඨංසු, තදා වඩ්ඪිංසුති වත්වා වට්ටගාමිකුසලානුසන්ධිවසෙන “භුතපුබ්බං, භික්ඛවෙ”ති දෙසනං ආරභි. තත්ථ චක්කවත්තීතිආදීති මහාපදානෙ (දී. නි. අට්ඨ. 2.33) විත්ථාරිතානෙව.

82. ඔසක්කිතන්ති ඊසකම්පි අවසක්කිතං. යානා චුතන්ති සබ්බසො යානා අපගතං. තං කිර චක්කරතනං අන්තෙපුරද්වාරෙ අක්ඛාහනං විය වෙහාසං අට්ඨාසි. අඨස්ස උභොසු පස්සෙසු ද්වෙ බදිරත්ථම්භෙ නිබ්ණිත්වා චක්කරතනමත්ථකෙ නෙමිඅභිමුඛං එකං සුත්තකං බන්ධිංසු. අධොභාගෙපි නෙමිඅභිමුඛං එකං බන්ධිංසු. තෙසු උපරිමසුත්තතො අප්පමත්තකම්පි ඔගතං චක්කරතනං ඔසක්කිතං නාම භොති, භෙට්ඨා සුත්තස්ස යානං උපරිමකොට්ඨා අතික්කන්තගතං යානා චුතං නාම භොති, තදෙනං අතිබලවදොසෙ සති එවං භොති. සුත්තමත්තම්පි එකච්චුලද්වච්චුලමත්තං වා හට්ඨං යානා චුතමෙව භොති. තං සන්ධායෙනං චුත්තං “ඔසක්කිතං යානා චුත”න්ති.

අථ මෙ ආරොවෙය්‍යාසීති තාත, ත්වං අප්ප ආදිං කත්වා දිවසස්ස තික්ඛත්තුං චක්කරතනස්ස උපට්ඨානං ගච්ඡ, එවං ගච්ඡන්තො යදා චක්කරතනං ඊසකම්පි ඔසක්කිතං යානා චුතං පස්සසි, අථ මය්හං ආවික්ඛෙය්‍යාසි. ජීවිතඤ්චි මෙ තව හත්ථෙ නික්ඛිත්තන්ති. අද්දසාති අප්පමත්තො දිවසස්ස තික්ඛත්තුං ගන්ත්වා ඔලොකෙන්තො එකදිවසං අද්දස.

83. අථ බො, භික්ඛවෙති භික්ඛවෙ, අථ රාජා දළ්භනෙමි “චක්කරතනං ඔසක්කිත”න්ති සුත්වා උප්පන්තබලවදොමනස්සො “න දානි මයා වීරං ජීවිතබ්බං හවිස්සති, අප්පාවසෙසං මෙ ආයු, න මෙ දානි කාමෙ පරිභුඤ්ජනකාලො, පබ්බජ්ජාකාලො මෙ ඉදානි”ති රොදිත්වා පරිදෙවිත්වා ජෙට්ඨපුත්තං කුමාරං ආමන්තාපෙත්වා එතදවොච. සමුද්දපරියන්තන්ති පරික්ඛිත්තඑකසමුද්දපරියන්තමෙව. ඉදං භිස්ස කුලසන්තකං. චක්කවාළපරියන්තං පන පුඤ්ඤද්ධිවසෙන නිබ්බත්තං, න තං සක්කා දාතුං. කුලසන්තකං පන නිය්‍යාතෙන්තො “සමුද්දපරියන්ත”න්ති ආහ. කෙසමස්සුන්ති තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජන්තාපි හි පඨමං කෙසමස්සුං ඔහාරෙන්ති. තතො පට්ඨාය පරුළ්භකෙසෙ බන්ධිත්වා විවරන්ති. තෙන චුත්තං – “කෙසමස්සුං ඔහාරෙන්වා”ති.

කාසායානීති කසායරසපිතානි. ආදිතො එවං කත්වා පච්ඡා චක්කලානිපි ධාරෙන්ති. පබ්බජීති පබ්බජිතො. පබ්බජිත්වා ච අත්තතො මඬිගලවනුය්‍යානෙයෙව වසි. රාජිසිම්භීති රාජර්සිම්භි. බ්‍රාහ්මණපබ්බජිතා හි “බ්‍රාහ්මණිසයො”ති වුවුවන්ති. සෙතච්ඡත්තං පන පහාය රාජපබ්බජිතා රාජිසයොති. අන්තරධාසීති අන්තරහිතං නිබ්බුතදිපසිඛා විය අභාවං උපගතං. පටිසංවෙදෙසීති කන්දන්තො පරිදෙවන්තො ජානාපෙසි. පෙත්තිකන්ති පිතිතො ආගතං දායජ්ජං න භොති, න සක්කා කුසිතෙන භීතවීරියෙන දස අකුසලකම්මපථෙ සමාදාය වත්තන්තෙන පාපුණ්ණං. අත්තතො

පන සුකතං කම්මං නිස්සාය දසවිධං ද්වාදසවිධං වා චක්කවත්තිවත්තං
 පුරන්තෙනෙනෙවෙනං පත්තබ්බන්ති දීපෙති. අථ නං චත්තපට්ඨපත්තියං වොදෙන්තො
 ‘‘ඉඬස ත්ව’’න්තිආදිමාහ. තත්ථ අරියෙති නිද්දොසෙ. චක්කවත්තිවත්තෙති
 චක්කවත්තීනං වත්තෙ.

චක්කවත්තිඅරියවත්තවණ්ණනා

84. ධම්මන්ති දසකුසලකම්මපට්ඨමමං. නිස්සායාති තදධිට්ඨානෙන චෙතසා
 තමෙව නිස්සයං කත්වා. ධම්මං සක්කරොන්තොති යථා කතො සො ධම්මො සුට්ඨු
 කතො හොති, එවමෙතං කරොන්තො. ධම්මං ගරුං කරොන්තොති තස්මි.
 ගාරවුජ්ජපත්තියා තං ගරුං කරොන්තො. ධම්මං මානෙන්තොති තමෙව ධම්මං
 පියඤ්ච භාවනීයඤ්ච කත්වා විහරන්තො. ධම්මං පූජෙන්තොති තං අපදිසිත්වා
 ගන්ධමාලාදිපූජනෙන්ස සුජං කරොන්තො. ධම්මං අපවයමානොති තස්සෙව
 ධම්මස්ස අඤ්ජලිකරණාදීහි නීවවුත්තීතං කරොන්තො. ධම්මද්ධජො ධම්මකෙතුති
 තං ධම්මං ධජමිව පුරක්ඛත්වා කෙතුමිව ච උක්ඛිපිත්වා පවත්තියා ධම්මද්ධජො
 ධම්මකෙතු ච හුත්වාති අත්ථො. ධම්මාධිපතෙයොයාති ධම්මාධිපතිභූතො
 ආගතභාවෙන ධම්මවසෙනෙව සබ්බකිරියානං කරණෙන ධම්මාධිපතෙයොයා හුත්වා.
 ධම්මිකං රක්ඛාවරණගුත්තිං සංවිදහස්සුති ධම්මො අස්සා අත්ථිති ධම්මිකා, රක්ඛා ච
 ආවරණඤ්ච ගුත්ති ච රක්ඛාවරණගුත්ති. තත්ථ ‘‘පරං රක්ඛන්තො අත්තානං
 රක්ඛති’’ති (සං. නි. 5.385) වචනතො ඛන්තිආදයො රක්ඛා. චුත්තඤ්ඤෙන
 ‘‘කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, පරං රක්ඛන්තො අත්තානං රක්ඛති. ඛන්තියා අවිහිංසාය
 මෙත්තචිත්තතා අනුද්දයතා’’ති (සං. නි. 5.385). නිවාසනපාරුපනගෙහාදීනං
 නිවාරණා ආවරණං, වොරාදිඋපද්දවනිවාරණත්ථං ගොපායනා ගුත්ති, තං සබ්බමිපි
 සුට්ඨු සංවිදහස්සු පවත්තය යපෙහිති අත්ථො. ඉදානි යත්ථ සා සංවිදහිතබ්බා, තං
 දස්සෙන්තො අන්තොජනස්මිත්තිආදිමාහ.

තත්තායං සඬ්ඛෙපත්ථො – අන්තොජනසඬ්ඛාතං තච පුත්තදාරං සීලසංවරෙ
 පතිට්ඨපෙහි, වත්ථගන්ධමාලාදීනි වස්ස දෙහි, සබ්බොපද්දවෙ වස්ස නිවාරෙහි.
 බලකායාදීසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො – බලකායො කාලං
 අනතික්කමිත්වා හත්තවෙනතසම්පදානෙනපි අනුග්ගහෙතබ්බො. අභිසිත්තඛන්තියා
 හදුස්සාජානෙයාදිරතනසම්පදානෙනපි උපසඬ්ගණ්හිතබ්බා. අනුයන්තඛන්තියා
 තෙසං අනුරූපයානවාහනසම්පදානෙනපි පරිතොසෙතබ්බා. බ්‍රාහ්මණා
 අන්තපානවත්ථාදිනා දෙයාධම්මෙන. ගහපතිකා
 හත්තබ්ජනඬ්ගලථාලබ්ලිබ්ද්දාදිසම්පදානෙන. තථා නිගමවාසිනො නෙගමා,
 ජනපදවාසිනො ච ජානපදා. සමිතපාපබාහිතපාපා සමණබ්‍රාහ්මණා
 සමණපරික්ඛාරසම්පදානෙන සක්කාතබ්බා. මිගපක්ඛිනො අභයදානෙන
 සමස්සාසෙතබ්බා.

විජිතෙති අත්තතො ආණාපවත්තිට්ඨානෙ. අධම්මකාරොති අධම්මකිරියා. මා
 පවත්තිත්ථාති යථා නජ්ජවත්තති, තථා නං පටිපාදෙහිති අත්ථො. සමණබ්‍රාහ්මණාති

සමිතපාපබාහිතපාපා. මදප්පමාදා පටිච්චරතාති නවවිධා මානමදා, පඤ්චස්ස කාමගුණෙස්ස චිත්තවොස්සප්පනසංඛිබ්බතා පමාදා ච පටිච්චරතා. ඛන්තිසොරච්චෙ නිව්ඨිධාති අධිවාසනඛන්තියඤ්ච සුරතභාවෙ ච පතිට්ඨිතා. එකමත්තානන්ති අත්තනො රාගාදීනං දමනාදීහි එකමත්තානං දමෙන්ති සමෙන්ති පරිනිබ්බාපෙන්තිති වුවචන්ති. කාලෙන කාලන්ති කාලෙ කාලෙ. අභිනිවජ්ජෙය්‍යාසීති ගූථං විය වියං විය අග්ගිං විය ච සුට්ඨු වජ්ජෙය්‍යාසී. සමාදායාති සුරභිකුස්සමදාමං විය අමතං විය ච සම්මා ආදාය පවත්තෙය්‍යාසී.

ඉධ යත්වා වත්තං සමානෙතබ්බං. අත්තොජනස්මිං බලකායෙපි එකං, ඛන්තියෙස්ස එකං, අනුයන්තෙස්ස එකං, බ්‍රාහ්මණගහපතිකෙස්ස එකං, නෙගමජානපදෙස්ස එකං, සමණබ්‍රාහ්මණෙස්ස එකං, මිගපක්ඛිස්ස එකං, අධම්මකාරජ්ජට්ඨිකේපො එකං, අධනානං ධනානුජ්ජදානං එකං සමණබ්‍රාහ්මණෙ උපසංඝකම්ත්වා පඤ්ඤාපුච්ඡනං එකන්ති එවමෙනං දසවිධං හොති. ගහපතිකෙ පන පක්ඛිජාතෙ ච විසුං කත්වා ගණන්තස්ස ද්වාදසවිධං හොති. පුබ්බෙ අවුත්තං වා ගණන්තෙන අධම්මරාගස්ස ච විසමලොභස්ස ච පභානවසෙන ද්වාදසවිධං වෙදිතබ්බං. ඉදං බො තාත තන්ති ඉදං දසවිධං ද්වාදසවිධඤ්ච අරියවක්කවත්තිවත්තං නාම. වත්තමානස්සාති පුරෙත්වා වත්තමානස්ස. තදහුපොසපෙතිආදි මහාසුදස්සනෙ වුත්තං.

90. සමතෙනාති අත්තනො මනියා. සුදන්ති නිපාතමත්තං. පසාසතීති අනුසාසති. ඉදං වුත්තං හොති – පොරාණකං රාජවංසං රාජපවෙණිං රාජධම්මං පභාය අත්තනො මතිමත්තෙ යත්වා ජනපදං අනුසාසතීති. එවමයං මසදෙවවංසස්ස කළාරජනකො විය දළ්භනෙමිවංසස්ස උපච්ඡෙදකො අන්තිමපුරිසො හුත්වා උජ්ජන්තො. පුබ්බෙනාපරන්ති පුබ්බකාලෙන සදිසා හුත්වා අපරකාලං. ජනපදා න පබ්බන්තීති න වඩ්ඪන්ති. යථා තං පුබ්බකානන්ති යථා පුබ්බකානං රාජුතං පුබ්බෙ ච පච්ඡා ච සදිසායෙව හුත්වා පබ්බිස්සු, තථා න පබ්බන්ති. කත්ථවි සුඤ්ඤා හොන්ති හතවිලුත්තා, තෙලමධුඵාණිතාදිස්ස වෙව යාගුහන්තාදිස්ස ච ඔජාපි පරිභාගිත්ථාති අත්ථො.

අමච්චා පාරිසප්පාති අමච්චා වෙව පරිසාවචරා ච. ගණකමහාමත්තාති අච්ඡිද්දකාදිපායගණකා වෙව මහාඅමච්චා ච. අනීකට්ඨාති හත්ථිආවරියාදයො. දොචාරිකාති ද්වාරරක්ඛිතො. මන්තස්සාජීවිතොති මන්තා වුවචති පඤ්ඤා, තං නිස්සයං කත්වා යෙ ජීවන්ති පණ්ඩිතා මහාමත්තා, තෙසං එතං නාමං.

ආයුචණ්ණාදිපරිහානිකථාවණ්ණනා

91. නො ච බො අධනානන්ති බලවලොභත්තා පන අධනානං දලිද්දමනුස්සානං ධනං නානුජ්ජදාසී. නානුජ්ජදියමානෙති අනුජ්ජදියමානෙ, අයමෙව වා පාඨො. දාලිද්දියන්ති දලිද්දභාවො. අත්තනා ච ජීවාහීති සයඤ්ච ජීවං යාපෙහීති අත්ථො. උද්ධග්ගිකන්තිආදිස්ස උපරුපරිභූමිස්ස ඵලදානවසෙන උද්ධග්ගිගමස්සාති උද්ධග්ගිකා.

සග්ගස්ස භික්ඛා තත්ත්වපත්තිජනනතොති සොවග්ගිකා. නිබ්බත්තට්ඨානෙ සුඛො විපාකො අස්සාති සුඛවිපාකා. සුට්ඨ අග්ගානං දිබ්බවණ්ණාදීනං දසන්තං විසෙසානං නිබ්බත්තනතො සග්ගසංවත්තනිකා. එවරුපං දක්ඛිණං දානං පතිට්ඨපෙතීති අත්ථො.

92. පවඩ්ඪිස්සතීති වඩ්ඪිස්සති බහුං භවිස්සති. සුනිසෙධං නිසෙධෙය්‍යන්ති සුට්ඨු නිසිද්ධං නිසෙධෙය්‍යං. මූලසච්චන්ති මූලහතං. බරස්සරෙන්නාති ඵරුසසද්දෙන. පණුවෙන්නාති වජ්ඣභෙරියා.

93. සීසානි නෙසං ඡිත්ථිස්සාමාති යෙසං අන්තමසො මූලකමුට්ඨිමිපි හරිස්සාම, නෙසං තථෙව සීසානි ඡිත්ථිස්සාම, යථා කොචි හට්ඨාචමිපි න ජානිස්සති, අම්භාකං දානි කිමෙත්ථ රාජාපි එවං උට්ඨාය පරං මාරෙතීති අයං නෙසං අධිප්පායො. උපක්කම්භුති ආරහිංසු. පන්ථදුහනන්ති පන්ථසාතං, පන්ථෙ ඨත්ථා වොරකම්මං.

94. න හි, දෙවාති සො කිර වින්තෙසි – “අයං රාජා සච්චං දෙවාති මුඛපට්ඨ්ඤාය දින්තාය මාරාපෙනි, හන්දාහං මුසාවාදං කරොමි” ති, මරණහයා “න හි දෙවා” ති අවොච.

96. එකිදන්ති එත්ථ ඉදන්ති නිපාතමත්තං, එකෙ සත්තාති අත්ථො. වාරිත්තන්ති මිච්ඡාචාරං. අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදාති අභිජ්ඣා ව බ්‍යාපාදො ව. මිච්ඡාදිට්ඨිති නත්ථි දින්තන්තිආදිකා අන්තග්ගාහිකා පච්චනිකදිට්ඨි.

101. අධම්මරාගොති මාතා මාතූච්ඡා පිතූච්ඡා මාතූලානීතිආදිකෙ අයුත්තට්ඨානෙ රාගො. විසමලොභොති පරිභොගයුත්තෙසුපි යානෙසු අතිබලවලොභො. මිච්ඡාධම්මොති පුරිසානං පුරිසෙසු ඉත්ථිනඤ්ච ඉත්ථිසු ඡන්දරාගො.

අමත්තෙය්‍යතාතිආදීසු මාතූ හිතො මත්තෙය්‍යො, තස්ස භාවො මත්තෙය්‍යතා, මාතරි සම්මා පටිපත්තියා එතං නාමං. තස්සා අභාවො වෙච තප්පටිපක්ඛතා ව අමත්තෙය්‍යතා. අපෙත්තෙය්‍යතාදීසුපි එසෙව නයො. න කුලෙ ජෙට්ඨාපචායිතාති කුලෙ ජෙට්ඨානං අපචිතියා නිවචුත්තියා අකරණභාවො.

දසවස්සායුකසමයවණ්ණනා

103. යං ඉමෙසන්ති යස්මිං සමයෙ ඉමෙසං. අලංපතෙය්‍යාති පතිතො දාතුං යුත්තා. ඉමානි රසානීති ඉමානි ලොකෙ අග්ගරසානි. අතිබ්‍යාදිප්පිස්සන්තීති අතිවිය දිප්පිස්සන්ති, අයමෙව වා පායො. කුසලන්තිපි න භවිස්සතීති කුසලන්ති නාමමිපි න භවිස්සති, පඤ්ඤත්තිමත්තමිපි න පඤ්ඤායිස්සතීති අත්ථො. පුජ්ජා ව භවිස්සන්ති පාසංසා වාති පූජාරහා ව භවිස්සන්ති පසංසාරහා ව. තදා කිර මනුස්සා “අසුකෙන නාම මාතා පහතා, පිතා පහතො, සමණබ්‍රාහ්මණා ජීවිතා වොරොපිතා, කුලෙ

ජෙට්ටියානං අත්ථිභාවමිපි න ජානාති, අහො පුරිසො’’ති තමෙව පුජෙස්සන්ති වෙව පසංසිස්සන්ති ව.

න භවිස්සති මාතාති වාති අයං මය්හං මාතාති ගරුචිත්තං න භවිස්සති. ගෙහෙ මාතුගාමං විය නානාවිධං අසබ්බිකථං කථයමානා අගාරවුපවාරෙන උපසඬ්ඛිතස්සන්ති. මාතුච්ඡාදිසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ව මාතුච්ඡාති මාතුහගිනී. මාතුලානීති මාතුලහරියා. ආවරියහරියාති සිජ්ජායතනාති සික්ඛාපකස්ස ආවරියස්ස හරියා. ගරුනං දාරාති වුළපිතුමහාපිතුආදීනං හරියා. සම්භෙදන්ති මිස්සිභාවං, මරියාදභෙදං වා.

තිබ්බො ආසානො පච්චුපට්ඨිතො භවිස්සතීති බලවකොපො පුනථපුනං උජ්ජන්තිවසෙන පච්චුපට්ඨිතො භවිස්සති. අපරාති ද්වෙ එතස්සෙව වෙවචනාති. කොපො හි චිත්තං ආසානෙතීති ආසානො. අත්තනො ව පරස්ස ව හිතසුඛං ඛ්‍යාපාදෙතීති ඛ්‍යාපාදො. මනොපදුසනනො මනොපදොසොති වුවචති. තිබ්බං වධකචිත්තන්ති පියමානස්සාපි පරං මාරණත්ථාය වධකචිත්තං. තස්ස වත්ථුං දස්සෙතුං මාතුපි පුත්තමිහිතිආදි වුත්තං. මාගචිකස්සාති මිගලුද්දකස්ස.

104. සත්ථන්තරකප්පොති සත්ථෙන අන්තරකප්පො. සංවට්ටකප්පං අජ්ජන්වා අන්තරාව ලොකචිනාසො. අන්තරකප්පො ව නාමෙස දුබ්භික්ඛන්තරකප්පො රොගන්තරකප්පො සත්ථන්තරකප්පොති තිවිධො. තත්ථ ලොභුස්සදාය පජාය දුබ්භික්ඛන්තරකප්පො හොති. මොහුස්සදාය රොගන්තරකප්පො. දොසුස්සදාය සත්ථන්තරකප්පො. තත්ථ දුබ්භික්ඛන්තරකප්පෙන නට්ඨා යෙභුයොන පෙත්තිවිසයෙ උපපජ්ජන්ති. කස්මා? ආහාරනිකන්තියා බලවත්තා. රොගන්තරකප්පෙන නට්ඨා යෙභුයොන සග්ගෙ නිබ්බත්තන්ති කස්මා? තෙසඤ්ඤි ‘‘අහො වතඤ්ඤෙසං සත්තානං එවරුපො රොගො න භවෙය්‍යා’’ති මෙත්තචිත්තං උජ්ජජ්ජන්ති. සත්ථන්තරකප්පෙන නට්ඨා යෙභුයොන නිරයෙ උපපජ්ජන්ති. කස්මා? අඤ්ඤමඤ්ඤං බලවාසාතතාය.

මිගසඤ්ඤන්ති ‘‘අයං මිගො, අයං මිගො’’ති සඤ්ඤං. තිණ්හානි සත්ථානි හත්ථෙපු පාතුභවිස්සන්තීති තෙසං කිර හත්ථෙන ඵුට්ඨමත්තං යංකිඤ්චි අන්තමසො තිණපණ්ණං උපාදාය ආවුධමෙව භවිස්සති. මා ව මයං කඤ්චීති මයං කඤ්චි එකපුරිසමිපි ජීවිතා මා වොරොපයිමිහ. මා ව අමිහෙ කොචීති අමිහෙපි කොචි එකපුරිසො ජීවිතා මා වොරොපයිත්ථ. යංනුන මයන්ති අයං ලොකචිනාසො පච්චුපට්ඨිතො, න සක්කා ද්විහි එකට්ඨානෙ යිතෙහි ජීවිතං ලද්ධුන්ති මඤ්ඤමානා එවං චිත්තයිංසු. වනගහනන්ති වනසඬ්ඛාතෙහි තිණගුම්බලතාදීහි ගහනං. දුජ්ජවෙසට්ඨානං. රුක්ඛගහනන්ති රුක්ඛෙහි ගහනං. දුජ්ජවෙසට්ඨානං. නදිවිදුග්ගන්ති නදීනං අන්තරදීපාදිසු දුග්ගමනට්ඨානං. පබ්බතවිසමන්ති පබ්බතෙහි විසමං, පබ්බතෙසුපි වා විසමට්ඨානං. සභාගායිස්සන්තීති යථා අහං ජීවාමි දිට්ඨා හො සත්තා, ත්වමිපි තථා ජීවසීති එවං සම්මොදනකථාය අත්තනා සභාගෙ කරිස්සන්ති.

ආයුර්වේදවිද්වත්කරුවන්ගේගුණ

105. ආයතනික මහත්තං. පාණාතිපාතා විරමෙය්‍යාමාති පාණාතිපාතතො ඔසක්කෙය්‍යාම. පාණාතිපාතං විරමෙය්‍යාමාතිපි සජ්ඣායන්ති, තත්ථ පාණාතිපාතං පජ්ඣෙය්‍යාමාති අත්ථො. වීසතිවස්සායුකාති මාතාපිතරො පාණාතිපාතා පටිවිරතා, පුත්තා කස්මා වීසතිවස්සායුකා අහෙසුන්ති ඛේතතිවිසුද්ධියා. තෙසඤ්ඤි මාතාපිතරො සීලවන්තො ජාතා. ඉති සීලගඛිහෙ වඩ්ඪිතත්තා ඉමාය ඛේතතිවිසුද්ධියා දීඝායුකා අහෙසුං. යෙ පනෙත්ථ කාලං කත්වා තත්ථෙව නිබ්බත්තා, තෙ අත්තනොව සීලසම්පත්තියා දීඝායුකා අහෙසුං.

අස්සාමාති භවෙය්‍යාම. චත්තාරීසවස්සායුකාතිආදයො කොට්ඨාසා අදින්නාදානාදීහි පටිවිරතානං වසෙන වෙදිතඛිබ්බා.

සඛිබ්බරාජඋප්පත්තිවග්ගො

106. ඉච්ඡාති මය්හං භත්තං දෙථාති එවං උප්පජ්ජනකතණ්හා. අනසනන්ති න අසනං අවිජ්ජාරිකභාවො කායාලසියං, භත්තං භුත්තානං භත්තසම්මදපච්චියා නිපජ්ජිතුකාමතාජනකො කායදුඛිබ්බලභාවොති අත්ථො. ජරාති පාකට්ඨරා. කුක්කුටසම්පාතිකාති එකගාමස්ස ඡදනපිට්ඨතො උප්පතිත්වා ඉතරගාමස්ස ඡදනපිට්ඨෙ පතනසඛිබ්බතො කුක්කුටසම්පාතො. එතාසු අත්ථිති කුක්කුටසම්පාතිකා. “කුක්කුටසම්පාදිකා” තිපි පායො, ගාමන්තරතො ගාමන්තරං කුක්කුටානං පදසා ගමනසඛිබ්බතො කුක්කුටසම්පාදො එතාසු අත්ථිති අත්ථො. උභයම්පෙන සනනිවාසනංයෙව දීපෙති. අවිච්ඡි මඤ්ඤෙ ඵුට්ඨො භවිස්සතීති අවිච්ඡිමහානිරයො විය නිරන්තරපූරිතො භවිස්සති.

107. “අසීතිවස්සසහස්සායුකෙසු, හික්ඛවෙ, මනුස්සෙසු මෙත්තෙය්‍යො නාම භගවා ලොකෙ උප්පජ්ජිස්සති” ති න වඩ්ඪමානකවසෙන චුත්තං. න හි බුද්ධා වඩ්ඪමානො ආයුම්හි නිබ්බත්තන්ති, භායමානො පන නිබ්බත්තන්ති. තස්මා යදා තං ආයු වඩ්ඪිත්වා අසඬ්ඛෙය්‍යතං පත්වා පුත භායමානං අසීතිවස්සසහස්සකාලෙ යස්සති, තදා උප්පජ්ජිස්සතීති අත්ථො. පරිහරිස්සතීති ඉදං පන පරිවාරෙත්වා විවරන්තානං වසෙන චුත්තං. යුපොති පාසාදො. රඤ්ඤා මහාපනාදෙන කාරාපිකොති රඤ්ඤා හෙතුභූතෙන තස්සත්ථාය සක්කෙන දෙවරාජෙන විස්සකම්මදෙවපුත්තං පෙසෙත්වා කාරාපිතො. පුඛ්ඛෙ කිර ද්වෙ පිතාපුත්තා නළකාරා පච්චෙකබුද්ධස්ස නලෙහි ව උදුම්ඛරෙහි ව පණ්ණසාලං කාරාපෙත්වා තං තත්ථ වාසාපෙත්වා චතුහි පච්චයෙහි උපට්ඨන්සු. තෙ කාලං කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තා. තෙසු පිතා දෙවලොකෙයෙව අට්ඨාසි. පුත්තො දෙවලොකා චචිත්වා සුරුචස්ස රඤ්ඤො දෙවියා සුමේධාය කුච්ඡිස්මිං නිබ්බත්තො. මහාපනාදො නාම කුමාරො අහොසි. සො අපරභාගෙ ඡත්තං උස්සාපෙත්වා මහාපනාදො නාම රාජා ජාතො. අට්ඨස්ස පුඤ්ඤානුභාවෙන සක්කො දෙවරාජා විස්සකම්මදෙවපුත්තං රඤ්ඤො පාසාදං කරොහීති පහිණි සො තස්ස පාසාදං නිමිමිති

පඤ්චවිසතියොපනුබ්බෙධං සත්තරතනමයං සතභූමකං. යං සන්ධාය ජාතකෙ වුත්තං

—

“පනාදො නාම සො රාජා, යස්ස යුපො සුවණ්ණයො;
තිරියං සොළසුබ්බෙධො, උද්ධමාහු සහස්සධා.

සහස්සකණ්ඩො සතගෙණ්ඩු, ධජාලු හරිතාමයො;
අනච්චුං තත්ථ ගන්ධබ්බා, ඡ සහස්සානි සත්තධා.

එවමෙතං තදා ආසි, යථා භාසසි හද්දජී;
සක්කො අහං තදා ආසිං, වෙය්‍යාවච්චකරො තවා”ති. (ජා. 5.3.42);

සො රාජා තත්ථ යාවතායුකං වසිත්වා කාලං කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්ති.
තස්මිං දෙවලොකෙ නිබ්බත්තෙ සො පාසාදො මහාගඬගාය අනුසොතං පති. තස්ස
ධුරසොපානසම්මුඛට්ඨානෙ පයාගපතිට්ඨානං නාම නගරං මාපිතං.
ථූපිකාසම්මුඛට්ඨානෙ කොට්ඨාමො නාම. අපරභාගෙ අම්භාකං භගවතො කාලෙ
සො නළකාරදෙවපුත්තො දෙවලොකතො චචිත්වා මනුස්සපථෙ හද්දජීසෙට්ඨි නාම
හුත්වා සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණි. සො නාවාය
ගඬගාතරණදිවසෙ භික්ඛුසඬ්ඨස්ස තං පාසාදං දස්සෙතීති චත්ථු විත්ථාරෙතබ්බං.
කස්මා පනෙස පාසාදො න අන්තරහිතොති? ඉතරස්ස ආනුභවා. තෙන සද්ධිං
පුඤ්ඤං කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තකුලපුත්තො අනාගතෙ සඬ්ඛො නාම රාජා
භවිස්සති. තස්ස පරිභොගත්ථාය සො පාසාදො උට්ඨහිස්සති, තස්මා න
අන්තරහිතොති.

108. උස්සාපෙත්වාති තං පාසාදං උට්ඨාපෙත්වා. අජ්ඣාචසිත්වාති තත්ථ
වසිත්වා. තං දත්වා විස්සජ්ජිත්වාති තං පාසාදං දානවසෙන දත්වා නිරපෙක්ඛො
පරිච්චාගවසෙන ච විස්සජ්ජිත්වා. කස්ස ච එවං දත්වාති? සමණාදීනං. තෙනාහ —
“සමණබ්‍රාහ්මණකපණ්ද්ධිකවනිබ්බකයාවකානං දානං දත්වා”ති. කථං පන සො
එකං පාසාදං බහුතං දස්සෙතීති? එවං කිරස්ස විත්තං උප්පජ්ජිස්සති “අයං පාසාදො
විප්පකිරියතු”ති. සො ඛණ්ඩඛණ්ඩසො විප්පකිරිස්සති. සො තං අලග්ගමානොච
හුත්වා “යො යත්තකං ඉච්ඡති, සො තත්තකං ගණ්හතු”ති දානවසෙන
විස්සජ්ජිස්සති. තෙන වුත්තං — “දානං දත්වා මෙත්තෙය්‍යස්ස භගවතො...පෙ....
විහරිස්සති”ති. එත්තකෙන භගවා වට්ටගාමිකුසලස්ස අනුසන්ධිං දස්සෙති.

109. ඉදානි විවට්ටගාමිකුසලස්ස අනුසන්ධිං දස්සෙන්නො පුන අත්තදීපා,
භික්ඛවෙ, විහරථාතිආදිමාහ.

භික්ඛුනො ආයුචණ්ණාදිවඩ්ඪනකථාවණ්ණනා

110. ඉදං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො ආයුස්මීන්ති භික්ඛවෙ යං වො අහං
ආයුනාපි වඩ්ඪිස්සථාති අවොචං, තත්ථ ඉදං භික්ඛුනො ආයුස්මිං ඉදං ආයුකාරණන්ති

අත්වේ. තස්මා තුම්හෙහි ආයුතා වඩිසීතුකාමෙහි ඉමෙ වත්තාරො ඉද්ධිපාදා
භාවෙනබ්බාති දස්සෙති.

වණ්ණස්මිත්ති යං වො අහං වණ්ණෙනපි වඩිසීස්සථාති අවොචං, ඉදං තත්ථ
වණ්ණකාරණං. සීලවතො හි අවිජ්ජට්ඨාරාදීනං වසෙන සරීරවණ්ණොපි
කිත්තිවසෙන ගුණවණ්ණොපි වඩිසීති. තස්මා තුම්හෙහි වණ්ණෙන වඩිසීතුකාමෙහි
සීලසම්පන්නෙහි භවිතබ්බන්ති දස්සෙති.

සුඛස්මිත්ති යං වො අහං සුඛෙනපි වඩිසීස්සථාති අවොචං, ඉදං තත්ථ විවෙකජං
පිතිසුඛාදිනානප්පකාරකං ඤානසුඛං. තස්මා තුම්හෙහි සුඛෙන වඩිසීතුකාමෙහි
ඉමානි වත්තාරි ඤානානි භාවෙනබ්බාති.

භොගස්මිත්ති යං වො අහං භොගෙනපි වඩිසීස්සථාති අවොචං, අයං සො
අප්පමාණානං සත්තානං අප්පට්ඨකුලතාවහො සුඛසයනාදි ඵකාදසානිසංසො
සබ්බදිසාවිජ්ජාරිතබ්බුහ්මවිහාරහොගො. තස්මා තුම්හෙහි භොගෙන වඩිසීතුකාමෙහි
ඉමෙ බ්බුහ්මවිහාරා භාවෙනබ්බා.

බලස්මිත්ති යං වො අහං බලෙනපි වඩිසීස්සථාති අවොචං, ඉදං
ආසවක්ඛයපරියොසානෙ උජ්ජන්තං අරහත්තඵලසඬ්ඛාතං බලං. තස්මා තුම්හෙහි
බලෙන වඩිසීතුකාමෙහි අරහත්තප්පත්තියා යොගො කරණීයො.

යථයිදං, භික්ඛවෙ, මාරබලන්ති යථා ඉදං
දෙවපුත්තමාරමච්චුමාරකිලෙසමාරානං බලං දුප්පසහං දුරහිසම්භවං, ඵවං අඤ්ඤං
ලොකෙ ඵකබලමිපි න සමනුපස්සාමි. තමපි බලං ඉදමෙව අරහත්තඵලං පසහති
අභිභවති අජ්ඣොත්ථරති. තස්මා ඵත්ථෙව යොගො කරණීයොති දස්සෙති.

ඵවමීදං පුඤ්ඤන්ති ඵවං ඉදං ලොකුත්තරපුඤ්ඤමිපි යාව ආසවක්ඛයා
පවඩ්ඪන්ති විචට්ටගාමිකුසලානුසන්ධිං නිට්ඨපෙන්නො අරහත්තනිකුටෙන දෙසනං
නිට්ඨපෙසි. සුත්තපරියොසානෙ විසති භික්ඛුසහස්සානි අරහත්තං පාපුණිංසු.
චතුරාසීති පාණසහස්සානි අමතපානං පිටිංසුති.

සුමඬ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

චක්කවත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අග්ගඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

වාසෙට්ඨභාරද්වාජවණ්ණනා

111. ඵවං මෙ සුතන්ති අග්ගඤ්ඤසුත්තං. තත්ත්වමනුත්තානපදවණ්ණනා –
පුබ්බාරාමෙ මිගාරමාතුපාසාදෙති ඵත්ථ අයං අනුපුබ්බිකථා. අතීතෙ

සතසහස්සකප්පමත්ථකෙ එකා උපාසිකා පදුමුත්තරං භගවත්තං නිමන්තෙත්වා
 බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසතසහස්සස්ස දානං දත්වා භගවතො පාදමුලෙ නිපජ්ජිත්වා
 “අනාගතෙ තුම්භාදිසස්ස බුද්ධස්ස අග්ගුපට්ඨායිකා හොමී”ති පත්ථනං අකාසි. සා
 කප්පසතසහස්සං දෙවෙසු වෙව මනුස්සෙසු ව සංසරිත්වා අමභාකං භගවතො කාලෙ
 භද්දියනගරෙ මෙණ්ඩකසෙට්ඨිපුත්තස්ස ධනඤ්චයසෙට්ඨිනො ගෙහෙ සුමනදෙවියා
 කුච්ඡිමිහි පටිසන්ධිං ගණ්හි. ජාතකාලෙ තස්සා විසාඛාති නාමං අකංසු. සා යදා භගවා
 භද්දියනගරං ආගමාසි, තදා පඤ්චදාසිසතෙහි සද්ධිං භගවතො පච්චුග්ගමනං කත්වා
 පයමදස්සනමිහියෙව සොතාපන්නා අහොසි.

අපරභාගෙ සාවත්ථියං මිගාරසෙට්ඨිපුත්තස්ස පුණ්ණවඩ්ඪනකුමාරස්ස ගෙහං
 ගතා. තත්ථ නං මිගාරසෙට්ඨි මාතුට්ඨානෙ යපෙසි. තස්මා මිගාරමාතාති වුච්චති.
 පතිකුලං ගච්ඡන්තියා වස්සා පිතා මහාලතාපිළන්ධනං නාම කාරාපෙසි. තස්මිං
 පිළන්ධනෙ වතස්සො වජිරනාලියො උපයොගං අගමංසු, මුත්තානං එකාදස
 නාලියො, පවාලස්ස ද්වාවිසති නාලියො, මණ්ණං තෙත්තිංස නාලියො. ඉති එතෙහි
 ව අඤ්ඤෙහි ව සත්තහි රතතෙහි නිට්ඨානං අගමාසි. තං සීසෙ පටිමුක්කං යාව
 පාදපිට්ඨියා භස්සති. පඤ්චන්තං හත්ථිනං බලං ධාරයමානාව නං ඉත්ථි ධාරෙතුං
 සක්කොති. සා අපරභාගෙ දසබලස්ස අග්ගුපට්ඨායිකා හුත්වා තං පසාධනං
 විස්සජ්ජෙත්වා නවහි කොට්ඨි භගවතො විහාරං කාරයමානා කර්මමත්තෙ භූමිභාගෙ
 පාසාදං කාරෙසි. තස්ස උපරිභූමියං පඤ්ච ගබ්භසතාති හොන්ති, හෙට්ඨිමභූමියං
 පඤ්චාති ගබ්භසහස්සප්පට්මණ්ඩිනො අහොසි. සා “සුද්ධපාසාදොව න සොහති”ති
 තං පරිවාරෙත්වා පඤ්ච දුච්ඪඪගෙහසතාති, පඤ්ච වුළපාසාදසතාති, පඤ්ච
 දීසසාලසතාති ව කාරාපෙසි. විහාරමහො වතුහි මාසෙහි නිට්ඨානං අගමාසි.

මාතුගාමත්තභාවෙ ධීතාය විසාඛාය විය අඤ්ඤිස්සා බුද්ධසාසනෙ
 ධනපරිව්වාගො නාම නත්ථි, පුරිසත්තභාවෙ ධීතස්ස අනාථපිණ්ඩිකස්ස විය
 අඤ්ඤස්සාති. සො හි වතුපණ්ණාසකොට්ඨියො විස්සජ්ජෙත්වා සාවත්ථියා
 දක්ඛිණභාගෙ අනුරාධපුරස්ස මහාවිහාරසදිසෙ යානෙ ජෙතවනමහාවිහාරං නාම
 කාරෙසි. විසාඛා සාවත්ථියා පාචිනභාගෙ උත්තරදෙවියා විහාරසදිසෙ යානෙ
 පුබ්බාරාමං නාම කාරෙසි. භගවා ඉමෙසං ද්විත්තං කුලානං අනුකම්පාය සාවත්ථිං
 නිස්සාය විහරන්තො ඉමෙසු ද්විසු විහාරෙසු නිබද්ධවාසං වසී. එකං අන්තොවස්සං
 ජෙතවනෙ වසති, එකං පුබ්බාරාමෙ. තස්මිං සමයෙ පන භගවා පුබ්බාරාමෙ විහරති.
 තෙන වුත්තං “පුබ්බාරාමෙ මිගාරමාතුපාසාදෙ”ති.

වාසෙට්ඨිභාරද්වාජාති වාසෙට්ඨො ව සාමණෙරො භාරද්වාජො ව. භික්ඛුසු
 පරිවසන්තිති තෙ නෙව තිත්ථියපරිවාසං වසන්ති, න ආපත්තිපරිවාසං.
 අපරිපුණ්ණවස්සත්තා පන භික්ඛුභාවං පත්ථයමානා වසන්ති. තෙනෙවාහ
 “භික්ඛුභාවං ආකඪ්ඨමානා”ති. උභොපි හෙතෙ උදිච්චබ්‍රාහ්මණමහාසාලකුලෙ
 නිබ්බත්තා, වත්තාලීස වත්තාලීස කොට්ඨිභවා තිණ්ණං වෙදානං පාරගු
 මජ්ඣිමනිකායෙ වාසෙට්ඨසුත්තං සුත්වා සරණං ගතා, තෙවිජ්ජසුත්තං සුත්වා
 පබ්බජිත්වා ඉමස්මිං කාලෙ භික්ඛුභාවං ආකඪ්ඨමානා පරිවසන්ති. අබ්භොකාසෙ

වඩකමකීති උත්තරදක්විණෙන ආයතස්ස පාසාදස්ස පුරත්ථිමදිසාභාගෙ
 පාසාදවිජායායං යත්තරජ්ජුහි ආකඩ්ඪියමානං රතනසතුබ්බෙධං සුවණ්ණඅග්ගිකං
 විය අනිලපථෙ විධාවන්තීහි ඡබ්බණ්ණාහි බුද්ධරස්මීහි සොභමානො අපරාපරං
 වඩකමති.

113. අනුවඩකමිංසුති අඤ්ජලිං පග්ගය්හ ඔනතසරිරා හුත්වා අනුවත්තමානා
 වඩකමිංසු. වාසෙට්ඨං ආමන්තෙසීති සො තෙසං පණ්ඩිතතරො ගහෙනබ්බං
 විස්සජ්ජෙතබ්බඤ්ච ජානාති, තස්මා තං ආමන්තෙසි. තුම්හෙ බ්වත්ථාති තුම්හෙ බො
 අත්ථ. බ්‍රාහ්මණජව්වාති, බ්‍රාහ්මණජාතිකා. බ්‍රාහ්මණකුලීනාති බ්‍රාහ්මණෙසු කුලීනා
 කුලසම්පන්නා. බ්‍රාහ්මණකුලාති බ්‍රාහ්මණකුලතො, භොගාදිසම්පන්නං
 බ්‍රාහ්මණකුලං පභායාති අත්ථො. න අක්කොසන්තීති දසවිධෙන අක්කොසවත්ථුනා
 න අක්කොසන්ති. න පරිභාසන්තීති නානාවිධාය පරිභවකථාය න පරිභාසන්තීති
 අත්ථො. ඉති භගවා ‘‘බ්‍රාහ්මණා ඉමෙ සාමණෙරෙ අක්කොසන්ති පරිභාසන්ති’’ති
 ජානමානොව පුච්ඡති. කස්මා? ඉමෙ මයා අපුච්ඡිතා පට්මතරං න කට්ඨස්සන්ති,
 අකථිතෙ කථා න සමුට්ඨාතීති කථාසමුට්ඨාපනත්ථාය. තග්ග්හාති එකංසවචනෙ
 නිපාතො, එකංසෙනෙව නො, භන්තෙ, බ්‍රාහ්මණා අක්කොසන්ති පරිභාසන්තීති
 චුත්තං භොති. අත්තරුපායාති අත්තනො අනුරුපාය. පරිපුණ්ණායාති යථාරුචි
 පදබ්‍රාහ්මණාති ආරොපෙත්වා ආරොපෙත්වා පරිපුරිතාය. නො අපරිපුණ්ණායාති
 අත්තරා අට්ඨපිතාය නිරන්තරං පවත්තාය.

කස්මා පන බ්‍රාහ්මණා ඉමෙ සාමණෙරෙ අක්කොසන්තීති? අජ්ජනිට්ඨතාය. ඉමෙ
 හි සාමණෙරා අග්ගබ්‍රාහ්මණානං පුත්තා තිණ්ණං වෙදානං පාරගු ජම්බුදිපෙ
 බ්‍රාහ්මණානං අන්තරෙ පාකටා සම්භාවිතා තෙසං පබ්බජිතත්තා අඤ්ඤෙ
 බ්‍රාහ්මණපුත්තා පබ්බජිංසු. අථ බො බ්‍රාහ්මණා ‘‘අපතිට්ඨා මයං ජාතා’’ති ඉමාය
 අජ්ජනිට්ඨතාය ගාමද්වාරෙපි අන්තොගාමෙපි තෙ දිස්වා ‘‘තුම්හෙහි බ්‍රාහ්මණසමයො
 හින්තො, මුණ්ඩසමණකස්ස පච්ඡතො පච්ඡතො රසගිද්ධා හුත්වා විවරථා’’තිආදීති
 වෙච පාළියං ආගතාති ‘‘බ්‍රාහ්මණොව සෙට්ඨො වණ්ණො’’තිආදීති ව වත්වා
 අක්කොසන්ති. සාමණෙරා තෙසු අක්කොසන්තෙසුපි කොපං වා ආසාතං වා
 අකත්වා කෙවලං භගවතා පුට්ඨා ‘‘තග්ග නො, භන්තෙ, බ්‍රාහ්මණා අක්කොසන්ති
 පරිභාසන්ති’’ති ආරොචෙසුං. අථ තෙ භගවා අක්කොසනාකාරං පුච්ඡන්තො යථා
 කථං පන වොති පුච්ඡති. තෙ ආචික්ඛන්තා බ්‍රාහ්මණා භන්තෙතිආදිමාහංසු.

තත්ථ සෙට්ඨො වණ්ණොති ජාතිගොත්තාදීනං පඤ්ඤාපනට්ඨානෙන
 බ්‍රාහ්මණොව සෙට්ඨොති දස්සෙන්නි. භීනා අඤ්ඤෙ වණ්ණොති ඉතරෙ තයො
 වණ්ණො භීනා ලාමකාති වදන්ති. සුක්කොති පණ්ඩරො. කණ්ණොති කාළකො.
 සුජ්ඣන්තීති ජාතිගොත්තාදීනං පඤ්ඤාපනට්ඨානෙන සුජ්ඣන්ති. බ්‍රහ්මුනො පුත්තාති
 මහාබ්‍රහ්මුනො පුත්තා. ඔරසා මුඛතො ජාතාති උරෙ වසිත්වා මුඛතො නික්ඛන්තා,
 උරෙ කත්වා සංවඩ්ඪිතාති වා ඔරසා. බිරහ්මජාති බ්‍රහ්මතො නිබ්බත්තා.
 බ්‍රහ්මනිම්මිතාති බ්‍රහ්මුනා නිම්මිතා. බ්‍රහ්මදායාදාති බ්‍රහ්මුනො දායාදා. භීනමත්ථ
 වණ්ණං අජ්ඣුපගතාති භීනං වණ්ණං අජ්ඣුපගතා අත්ථ. මුණ්ඩකෙ සමණකෙති

නින්දන්තා ජිග්විජන්තා වදන්ති, න මුණ්ඩකමත්තඤ්චෙව සමණමත්තඤ්ච සන්ධාය. ඉබ්භෙති ගහපතිකෙ. කණ්භෙති කාළකෙ. බන්ධුති මාරස්ස බන්ධුභූතෙ මාරපක්ඛිකෙ. පාදාපච්චෙති මහාබ්‍රහ්මුනො පාදානං අපච්චභූතෙ පාදතො ජාතෙති අධිප්පායො.

114. “තග්ග වො, වාසෙට්ඨ, බ්‍රාහ්මණා පොරාණං අස්සරන්තා එවමාහංසු” ති එත්ථ වොති නිපාතමත්තං, සාමීවචනං වා, තුම්භාකං බ්‍රාහ්මණාති අත්ථො. පොරාණන්ති පොරාණකං අග්ගඤ්ඤං ලොකුප්පත්තිවරියවංසං. අස්සරන්තාති අස්සරමානා. ඉදං චුත්තං හොති, එකංසෙන වො, වාසෙට්ඨ, බ්‍රාහ්මණා පොරාණං ලොකුප්පත්තිං අනනුස්සරන්තා අජානන්තා එවං වදන්ති. “දිස්සන්ති ඛො පනා” ති එවමාදි තෙසං ලද්ධිහින්දනත්ථාය චුත්තං. තත්ථ බ්‍රාහ්මණියොති බ්‍රාහ්මණානං පුත්තප්පට්ඨාහත්ථාය ආවාහවිවාහවසෙන කුලං ආනිතා බ්‍රාහ්මණියො දිස්සන්ති. තා ඛො පනෙතා අපරෙන සමයෙන උතුනියොපි හොන්ති, සඤ්ජාතපුප්ථාති අත්ථො. ගබ්හිනියොති සඤ්ජාතගබ්භා. විජායමානාති පුත්තධීතරො ජනයමානා. පායමානාති දාරකෙ ථඤ්ඤං පායන්තියො. යොනිජාව සමානාති බ්‍රාහ්මණීනං පස්සාවමග්ගෙන ජාතා සමානා. එවමාහංසුති එවං වදන්ති. කථං? “බ්‍රාහ්මණොව සෙට්ඨො වණ්ණො...පෙ.... බ්‍රහ්මදායාදා” ති. යදි පන නෙසං තං සච්චවචනං සියා, බ්‍රාහ්මණීනං කුච්ඡි මහාබ්‍රහ්මස්ස උරො භවෙය්‍ය, බ්‍රාහ්මණීනං පස්සාවමග්ගො මහාබ්‍රහ්මුනො මුඛං භවෙය්‍ය, න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “තෙ ව බ්‍රහ්මුනඤ්චෙව අබ්භාවික්ඛන්ති” තිආදි.

වතුචණ්ණසුද්ධිචණ්ණා

එත්තාවතා “මයං මහාබ්‍රහ්මුනො උරෙ වසිත්වා මුඛතො නික්ඛන්තාති වත්තුං මා ලහන්තු” ති ඉමං මුඛච්ඡෙදකවාදං වත්වා පුන වත්තාරොපි වණ්ණො කුසලෙ ධම්මෙ සමාදාය වත්තන්තාව සුප්ඤ්ඤාතිති දස්සන්තං වත්තාරොමෙ, වාසෙට්ඨ, වණ්ණොතිආදිමාහ. අකුසලසංඛාතාති අකුසලාති සංඛාතා අකුසලකොට්ඨාසභූතා වා. එස නයො සබ්බත්ථ. න අලමරියාති අරියභාවෙ අසමත්ථා. කණ්භාති පකතිකාළකා. කණ්භවිජාකාති විජාකොපි නෙසං කණ්භො දුක්ඛොති අත්ථො. බත්තියෙපි තෙති බත්තියමිහිපි තෙ. එකච්චෙති එකස්මිං. එස නයො සබ්බත්ථ.

සුක්කාති නික්කිලෙසභාවෙන පණ්ඩරා. සුක්කවිජාකාති විජාකොපි නෙසං සුක්කො සුඛොති අත්ථො.

116. උභයවොකිණ්ණෙසු වත්තමානෙසුති උභයෙසු වොකිණ්ණෙසු මිස්සිභූතෙසු හුත්වා වත්තමානෙසු. කතමෙසු උභයෙසුති? කණ්භසුක්කෙසු ධම්මෙසු විඤ්ඤාගරහිතෙසු චෙව විඤ්ඤාප්පසත්ථෙසු ව. යදෙත්ථ බ්‍රාහ්මණා එවමාහංසුති එත්ථ එතෙසු කණ්භසුක්කධම්මෙසු වත්තමානාපි බ්‍රාහ්මණා යදෙනං එවං වදන්ති “බ්‍රාහ්මණොව සෙට්ඨො වණ්ණො” තිආදි. තං නෙසං විඤ්ඤා නානුජානන්තිති යෙ ලොකෙ පණ්ඩිතා, තෙ නානුමොදන්ති, න පසංසන්තිති අත්ථො. තං කිස්ස හෙතු?

ඉමෙසඤ්ඤී වාසෙට්ඨාතිආදිමිති අයං සඬ්ඛෙපත්ථො. යං චුත්තං නානුජානන්තීති, තං කස්මාති චෙ? යස්මා ඉමෙසං චතුත්තං චණ්ණානං යො හික්ඛු අරහං...පෙ.... සම්මදඤ්ඤා විමුත්තො, සො තෙසං අග්ගමක්ඛායති, තෙ ච න ඵවරූපා. තස්මා නෙසං විඤ්ඤා නානුජානන්ති.

අරහන්තිආදිපදෙසු චෙත්ථ කිලෙසානං ආරකත්තාදිහි කාරණෙහි අරහං. ආසවානං ඛිණ්ණත්තා ඛිණ්ණාසචො. සත්ත සෙක්ඛා පුච්ඡජ්ජනකල්‍යාණකා ච බ්‍රහ්මචරියවාසං වසන්ති නාම. අයං පන චුත්ථවාසොති වුසිතවා. චතුහි මග්ගෙහි චතුසු සච්චෙසු පරිජානනාදිකරණීයං කතං අස්සාති කතකරණීයො. කිලෙසභාරො ච ඛන්ධභාරො ච ඔහිතො අස්සාති ඔහිතභාරො. ඔහිතොති ඔහාරිතො. සුන්දරො අත්ථො, සකො චා අත්ථො සදත්ථො, අනුජ්ජන්තො සදත්ථො ඵතෙනාති අනුජ්ජන්තසදත්ථො. භවසංයොජනං වුව්චති තණ්හා, සා පරික්ඛිණා අස්සාති පරික්ඛිණභවසංයොජනො. සම්මදඤ්ඤා විමුත්තොති සම්මා හෙතුනා කාරණෙන ජානිත්වා විමුත්තො. ජනෙනස්මිත්ති ජනෙ ඵතස්මිං, ඉමස්මිං ලොකෙති අත්ථො. දිට්ඨෙ චෙව ධම්මෙ අභිසම්පරායඤ්ඤාති ඉධත්තභාවෙ ච පරත්තභාවෙ.

117. අනන්තරාති අන්තරවිරහිතා, අත්තනො කුලෙන සදිසාති අත්ථො. අනුයුත්තාති වසවත්තිනො. නිපච්චකාරන්ති මහල්ලකතරා නිපච්චකාරං දස්සෙන්නි. දහරතරා අභිවාදනාදිති කරොන්ති. තත්ථ සාමිච්චකම්මන්ති තංතංවත්තකරණාදි අනුච්ඡවිකකම්මං.

118. නිවිට්ඨාති අභිනිවිට්ඨා අවලට්ඨිතා. කස්ස පන ඵවරූපා සද්ධා හොතීති? සොතාපන්නස්ස. සො හි නිවිට්ඨසද්ධො අසිනා සීසෙ ඡෙජ්ජමානෙපි බුද්ධො අබුද්ධොති වා, ධම්මො අධම්මොති වා, සඬ්ඝො අසඬ්ඝොති වා න වදති. පතිට්ඨිතසද්ධො හොති සුරම්ඛට්ඨො විය.

සො කිර සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා සොතාපන්නො හුත්වා ගෙහං අගමාසි. අථ මාරො ද්වත්තිංසවරලක්ඛණජපට්මණ්ඩිතං බුද්ධරූපං මාපෙත්වා තස්ස සරද්ධාරෙ යත්වා “සත්ථා ආගතො”ති සාසනං පහිණි. සුරම්ඛට්ඨො චිත්තෙසි “අහං ඉදානෙව සත්ථු සන්නිකෙ ධම්මං සුත්වා ආගතො, කිං නු බො භවිස්සති”ති උපසඬ්චකම්මත්වා සත්ථුසඤ්ඤාය වන්දිත්වා අට්ඨාසි. මාරො ආහ – “අම්බට්ඨ, යං තෙ මයා ‘රූපං අනිච්චං...පෙ.... විඤ්ඤාණං අනිච්චන්ති කථිතං, තං දුක්කථිතං. අනුපධාරෙත්වා භි මයා ඵවං චුත්තං. තස්මා ත්වං ‘රූපං නිච්චං...පෙ.... විඤ්ඤාණං නිච්ච’න්ති ගණ්හාහි”ති. සො චිත්තෙසි – “අට්ඨානමෙතං යං බුද්ධා අනුපධාරෙත්වා අපච්චක්ඛං කත්වා කිඤ්චි කට්ඨෙය්‍යුං, අද්ධා අයං මය්හං විච්ඡින්නජනනත්ථං මාරො ආගතො”ති. තතො නං “ත්වං මාරොසී”ති ආහ. සො මුසාවාදං කාතුං නාසක්ඛි. “ආම මාරොස්මි”ති පටිජානාති. “කස්මා ආගතොසී”ති? තච සද්ධාවාලනත්ථන්ති ආහ. “කණ්හ පාපිම, ත්වං තාව ඵකො තිට්ඨ, තාදිසානං මාරානං සතම්පි සහස්සම්පි සතසහස්සම්පි මම සද්ධං වාලෙතුං අසමත්ථං, මග්ගෙන ආගතසද්ධා නාම ථීරා සිලාපථවියං පතිට්ඨිතසිනෙරු විය අවලා හොති, කිං ත්වං ඵත්ථා”ති අච්ඡරං පහරි.

සො යාතුං අසක්කොන්තො තත්ථෙව අන්තරධායි. එවරුපං සද්ධං සන්ධායෙනං
වුත්තං “නිවිට්ඨා”ති.

මූලජාතා පතිට්ඨිතාති මග්ගමූලස්ස සඤ්ජාතත්තා තෙන මග්ගමූලෙන
පතිට්ඨිතා. දළ්භාති ටීරා. අසංභාරියාති සුනිබ්බානුන්දබ්බිලො විය කෙනවි වාලෙතුං
අසක්කුණෙය්‍යා. තස්සෙනං කල්ලං වචනායාති තස්ස අරියසාවකස්ස යුත්තමෙනං
වත්තුං. කිත්ති? “භගවතොම්හි පුත්තො ඔරසො”ති එවමාදි. සො හි භගවත්තං
නිස්සාය අරියභූමියං ජාතොති භගවතො පුත්තො. උරෙ වසිත්වා මුඛතො
නික්ඛන්තධම්මසොසවසෙන මග්ගඵලෙසු පතිට්ඨිතත්තා ඔරසො මුඛතො ජාතො.
අරියධම්මතො ජාතත්තා අරියධම්මෙන ව නිම්මිතත්තා ධම්මපො ධම්මනිම්මිතො.
නවලොකුත්තරධම්මදායජ්ජං අරහතීති ධම්මදායාදො. තං කිස්ස හෙතුති යදෙනං
“භගවතොම්හි පුත්තො”ති වත්වා “ධම්මපො ධම්මනිම්මිතො”ති වුත්තං, තං
කස්මාති වෙ? ඉදානිස්ස අත්ථං දස්සෙන්නො තථාගතස්ස හෙතන්තිආදිමාහ. තත්ථ
“ධම්මකායො ඉතිපී”ති කස්මා තථාගතො “ධම්මකායො”ති වුත්තො? තථාගතො
හි තෙපිට්ඨං බුද්ධවචනං හදයෙන වින්තෙත්වා වාචාය අභිනිහරි. තෙනස්ස කායො
ධම්මමයත්තා ධම්මොව. ඉති ධම්මො කායො අස්සාති ධම්මකායො. ධම්මකායත්තා
එව බ්‍රහ්මකායො. ධම්මො හි සෙට්ඨත්ථෙව බ්‍රහ්මාති වුවිවති. ධම්මභූතොති
ධම්මසභාවො. ධම්මභූතත්තා එව බ්‍රහ්මභූතො.

119. එත්තාවතා භගවා සෙට්ඨච්ඡෙදකවාදං දස්සෙත්වා ඉදානි අපරෙනපි
නයෙන සෙට්ඨච්ඡෙදකවාදමෙව දස්සෙතුං හොති බො සො, වාසෙට්ඨ,
සමයොතිආදිමාහ. තත්ථ සංවට්ටවිවට්ටකථා බ්‍රහ්මජාලෙ විත්ථාරිතාව. ඉත්ථත්තං
ආගච්ඡන්තීති ඉත්ථභාවං මනුස්සත්තං ආගච්ඡන්ති. තෙධ හොන්ති මනොමයාති තෙ
ඉධ මනුස්සලොකෙ නිබ්බන්තමානාපි ඔපපාතිකා හුත්වා මනෙතෙව නිබ්බන්තාති
මනොමයා. බ්‍රහ්මලොකෙ විය ඉධාපි නෙසං පීතියෙව ආභාරකිච්චං සාධෙතීති
පීතිහක්ඛා. එතෙතෙව නයෙන සයංපභාදීනිපි වෙදිතබ්බාතීති.

රසපට්ඨිපාතුභාවවණ්ණනා

120. එකොදකීභූතන්ති සබ්බං චක්කවාළං එකොදකමෙව භූතං. අන්ධකාරොති
තමො. අන්ධකාරනිම්සාති චක්ඛුවිඤ්ඤාණුප්පත්තිනිවාරණෙන අන්ධභාවකරණං
බහලතමං. සමතනීති පතිට්ඨහි සමන්තතො පත්ථරි. පයසො තත්තස්සාති තත්තස්ස
බීරස්ස. වණ්ණසම්පන්නාති වණ්ණෙන සම්පන්නා. කණ්ණිකාරපුප්ඵසදිසො හිස්සා
වණ්ණො අහොසි. ගන්ධසම්පන්නාති ගන්ධෙන සම්පන්නා දිබ්බගන්ධං වායති.
රසසම්පන්නාති රසෙන සම්පන්නා පක්ඛිත්තදිබ්බොජා විය හොති. බුද්දමධුන්ති
බුද්දකමක්ඛිකාහි කතමධුං. අනෙළකන්ති නිද්දොසං මක්ඛිකණ්ඩකවිරහිතං.
ලොලජාතිකොති ලොලසභාවො. අතීතානන්තරෙපි කප්පෙ ලොලොයෙව.
අම්හොති අච්ඡරියජාතො ආහ. කිමෙවිදං හවිස්සතීති වණ්ණොපිස්සා මනාපො
ගන්ධොපි, රසො පනස්සා කිදිසො හවිස්සතීති අත්ථො. යො තත්ථ

උප්පන්නලොහො, සො රසපථවිං අඛිගුලියා සායි, අඛිගුලියා ගහෙත්වා ජීවිහග්ගෙ
යපෙසි.

අවිජාදෙසීති ජීවිහග්ගෙ යපිතමත්තා සත්ත රසහරණිසහස්සානි ඵරිත්වා මනාපා
හුත්වා තිට්ඨති. තණ්හා වස්ස ඔක්කමීති තත්ථ වස්ස තණ්හා උප්පජ්ජී.

වන්දිමසුරියාදිපාතුභාවවණ්ණනා

121. ආලුප්පකාරකං උපක්කමිංසු පරිභුඤ්ජිතුන්ති ආලොපං කත්වා පිණ්ඩෙ
පිණ්ඩෙ ඡන්දිත්වා පරිභුඤ්ජිතුං ආරභිංසු. වන්දිමසුරියාති වන්දිමා ව සුරියො ව.
පාතුරහෙසුන්ති පාතුහවිංසු.

කො පන තෙසං පයමං පාතුහවි, කො කස්මිං වසති, කස්ස කිං පමාණං, කො
උපරි, කො සීසං ගච්ඡති, කති නෙසං වීථියො, කථං වරන්ති, කිත්තකෙ යානෙ
ආලොකං කරොන්තීති? උභො එකතො පාතුහවන්ති. සුරියො පයමතරං
පඤ්ඤායති. තෙසඤ්චි සත්තානං සයංපභාය අන්තරහිතාය අන්ධකාරො අභොසි.
තෙ භීතතසිතා “හද්දකං වතස්ස සවෙ ආලොකො පාතුහවෙය්‍යා” ති චින්තයිංසු.
තතො මහාජනස්ස සුරභාවං ජනයමානං සුරියමණ්ඩලං උට්ඨති. තෙනෙවස්ස
සුරියොති නාමං අභොසි. තස්මිං දිවසං ආලොකං කත්වා අත්ථඨගතෙ පුන
අන්ධකාරො අභොසි. තෙ “හද්දකං වතස්ස සවෙ අඤ්ඤො ආලොකො
උප්පජ්ජෙය්‍යා” ති චින්තයිංසු. අථ නෙසං ඡන්දං ඤත්වා වන්දමණ්ඩලං උට්ඨති.
තෙනෙවස්ස වන්දොති නාමං අභොසි.

තෙසු වන්දො අන්තොමණිවිමානෙ වසති. තං බහි රජතෙන පරික්ඛිත්තං.
උභයමිපි සීතලමෙව අභොසි. සුරියො අන්තොකතකවිමානෙ වසති. තං බාහිරං
ඵලිකපරික්ඛිත්තං හොති. උභයමිපි උණ්හමෙව.

පමාණතො වන්දො උජුකං එකුනපඤ්ඤාසයොජනො. පරිමණ්ඩලතො තීභි
යොජනෙහි ඌනදියඬිඬසතයොජනො. සුරියො උජුකං පඤ්ඤාසයොජනො,
පරිමණ්ඩලතො දියඬිඬසතයොජනො.

වන්දො හෙට්ඨා, සුරියො උපරි, අන්තරා නෙසං යොජනං හොති. වන්දස්ස
හෙට්ඨිමන්තතො සුරියස්ස උපරිමන්තතො යොජනසතං හොති.

වන්දො උජුකං සණ්ඨකං ගච්ඡති, තිරියං සීසං. ද්විසු පස්සෙසු නක්ඛත්තතාරකා
ගච්ඡන්ති. වන්දො ධෙනු විය වච්ඡං තං තං නක්ඛත්තං උපසඬ්ඨකමති. නක්ඛත්තානි
පන අත්තතො යානං න විජහන්ති. සුරියස්ස උජුකං ගමනං සීසං, තිරියං ගමනං
දන්ධං. සො කාලපක්ඛඋපොසථතො පාටිපදදිවසෙ යොජනානං සතසහස්සං
වන්දමණ්ඩලං ඔභාය ගච්ඡති. අථ වන්දො ලෙඛා විය පඤ්ඤායති. පක්ඛස්ස දුතියාය
සතසහස්සන්ති එවං යාව උපොසථදිවසා සතසහස්සං සතසහස්සං ඔභාය ගච්ඡති.
අථ වන්දො අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා උපොසථදිවසෙ පරිපුණ්ණො හොති. පුන

පාටිපදදිවසෙ යොජනානං සතසහස්සං ධාවිත්වා ගණ්හාති. දුතියාය සතසහස්සන්ති එවං යාව උපොසථදිවසා සතසහස්සං සතසහස්සං ධාවිත්වා ගණ්හාති. අථ චන්දො අනුක්කමෙන භාගිත්වා උපොසථදිවසෙ සබ්බසො න පඤ්ඤායති. චන්දං හෙට්ඨා කත්වා සූරියො උපරි හොති. මහතියා පාතියා බුද්දකභාජනං විය චන්දමණ්ඩලං පිටියති. මජ්ඣන්තිකෙ ගෙහවිජායා විය චන්දස්ස ඡායා න පඤ්ඤායති. සො ඡායාය අපඤ්ඤායමානාය දුරෙ යිතානං දිවා පදිපො විය සයම්පි න පඤ්ඤායති.

කති තෙසං වීරියොති එත්ථ පන අජවීරී, නාගවීරී, ගොවීරීති තිස්සො වීරියො හොන්ති. තත්ථ අජානං උදකං පටිකුලං හොති, හත්ථිනාගානං මනාපං. ගුන්තං සිතුණ්හසමතාය එාසු හොති. තස්මා යං කාලං චන්දිමසූරියා අජවීරීං ආරුහන්ති, තදා දෙවො එකබ්න්දුමිපි න වස්සති. යදා නාගවීරීං ආරොහන්ති, තදා හින්තං විය නහං පග්ගරති. යදා ගොවීරීං ආරොහන්ති, තදා උතුසමතා සම්පජ්ජති. චන්දිමසූරියා ඡමාසෙ සිනෙරුතො බහි නික්ඛමන්ති, ඡමාසෙ අන්තො විවරන්ති. තෙ හි ආසාළ්හමාසෙ සිනෙරුසම්පෙන විවරන්ති. තතො පරෙ ද්වෙ මාසෙ නික්ඛමිත්වා බහි විවරන්තා පයමකත්තිකමාසෙ මජ්ඣෙත ගච්ඡන්ති. තතො චක්කවාළාහිමුඛා ගන්ත්වා තයො මාසෙ චක්කවාළසම්පෙන චරිත්වා පුන නික්ඛමිත්වා චිත්‍රමාසෙ මජ්ඣෙත ගන්ත්වා තතො ද්වෙ මාසෙ සිනෙරුහිමුඛා පක්ඛන්දිත්වා පුන ආසාළ්හෙ සිනෙරුසම්පෙන චරන්ති.

කිත්තකෙ යානෙ ආලොකං කරොන්තිති? එකජපභාරෙන තීසු දීපෙසු ආලොකං කරොන්ති. කථං? ඉමස්මිඤ්ඤි දීපෙ සූරියුග්ගමනකාලො පුබ්බවිදෙහෙ මජ්ඣන්තිකො හොති, උත්තරකුරුසු අත්ථඨගමනකාලො, අපරගොයානෙ මජ්ඣමයාමො. පුබ්බවිදෙහමිහි උග්ගමනකාලො උත්තරකුරුසු මජ්ඣන්තිකො, අපරගොයානෙ අත්ථඨගමනකාලො, ඉධ මජ්ඣමයාමො. උත්තරකුරුසු උග්ගමනකාලො අපරගොයානෙ මජ්ඣන්තිකො, ඉධ අත්ථඨගමනකාලො, පුබ්බවිදෙහෙ මජ්ඣමයාමො. අපරගොයානදීපෙ උග්ගමනකාලො ඉධ මජ්ඣන්තිකො, පුබ්බවිදෙහෙ අත්ථඨගමනකාලො, උත්තරකුරුසු මජ්ඣමයාමොති.

නක්ඛත්තානි තාරකරුපානීති කත්තිකාදිනක්ඛත්තානි වෙව සෙසතාරකරුපානි ච චන්දිමසූරියෙහි සද්ධිංයෙව පාතුරහෙසුං. රත්තින්දිවාති තතො සූරියත්ථඨගමනතො යාව අරුණුග්ගමනා රත්ති, අරුණුග්ගමනතො යාව සූරියත්ථඨගමනා දිවාති එවං රත්තින්දිවා පඤ්ඤායිංසු. අථ පඤ්චදස රත්තියො අඬ්ඨමාසො, ද්වෙ අඬ්ඨමාසා මාසොති එවං මාසඬ්ඨමාසා පඤ්ඤායිංසු. අථ චන්තාරො මාසා උතු, තයො උතු සංචච්ඡරොති එවං උතුසංචච්ඡරා පඤ්ඤායිංසු.

122. වණ්ණවෙවණ්ණතා වාති වණ්ණස්ස විවණ්ණභාවො. තෙසං වණ්ණාතිමානපච්චයාති තෙසං වණ්ණං ආරබ්භ උජ්ජන්තඅතිමානපච්චයා. මානාතිමානජාතිකානන්ති පුනජ්ජනං උජ්ජජ්ජමානාතිමානසභාවානං. රසාය පථවියාති සම්පන්නරසත්තා රසාති ලද්ධනාමාය පථවියා. අනුත්ථුනිංසුති අනුභාසිංසු.

අහෝ රසන්ති අහෝ අමිහාකං මධුරරසං අන්තර්ගතං. අග්ගඤ්ඤං අක්ඛරන්ති
ලොකුප්පත්තිවංසකථං. අනුසරන්ති අනුගච්ඡන්ති.

භූමිපප්පටකපාතුභාවාදිවණ්ණනා

123. එවමෙව පාතුරහොසිති එදිසො හුත්වා උට්ඨන්ති, අන්තොවාපියං උදකෙ
ඡින්නෙ සුක්ඛකලලපටලං විය ව උට්ඨන්ති.

124. පදාලතාති එකා මධුරරසා හද්දාලතා. කලම්බුකාති නාළිකා. අහු වත
නොති මධුරරසා වත නො පදාලතා අහොසි. අහාසි වත නොති සා නො එතරහි
අන්තර්ගතාති.

125. අකට්ඨපාකොති අකට්ඨෙයෙව භූමිභාගෙ උප්පන්නො. අකණ්ණොති
නික්කුණ්ඩකො. අපුසොති නිත්ථුසො. සුගන්ධොති දිබ්බගන්ධං වායති.
තණ්ඩුලප්ඵලොති සුපරිසුද්ධං පණ්ඩුරං තණ්ඩුලමෙව ඵලති. පක්කං පටිවිරුල්භන්ති
සායං ගහිතට්ඨානං පාතො පක්කං හොති, පුන විරුල්භං පටිපාකතිකමෙව
ගහිතට්ඨානං න පඤ්ඤායති. නාපදානං පඤ්ඤායතීති අලායිතං හුත්වා අනුනමෙව
පඤ්ඤායති.

ඉත්ථිපුරිසලිඛිගාදිපාතුභාවවණ්ණනා

126. ඉත්ථියා වාති යා පුබ්බෙ මනුස්සකාලෙ ඉත්ථි, තස්ස ඉත්ථිලිඛිගං
පාතුභවති, පුබ්බෙ පුරිසස්ස පුරිසලිඛිගං. මාතුගාමො නාම හි පුරිසත්තභාවං
ලහන්නො අනුපුබ්බෙන පුරිසත්තපච්චයෙ ධම්මෙ පුරෙත්වා ලහති. පුරිසො
ඉත්ථත්තභාවං ලහන්නො කාමෙසුච්ඡිච්ඡාචාරං නිස්සාය ලහති. තදා පන පකතියා
මාතුගාමස්ස ඉත්ථිලිඛිගං, පුරිසස්ස පුරිසලිඛිගං පාතුරහොසි. උපනිජ්ඣායතන්ති
උපනිජ්ඣායන්තානං ඔලොකෙන්තානං. පරිලාභොති රාගපරිලාභො. සෙට්ඨිත්ති
ජාරිකං. නිබ්බුය්හමානායාති නියාමානාය.

127. අධම්මසම්මතන්ති තං පංසුඛිපනාදි අධම්මොති සම්මතං. තදෙතරහි
ධම්මසම්මතන්ති තං ඉදානි ධම්මොති සම්මතං, ධම්මොති තං ගහෙත්වා විවරන්ති.
තථා හි එකච්චෙසු ජානපදෙසු කලහං කුරුමානා ඉත්ථියො “ත්ථං කස්මා කට්ඨෙසි?
යා ගොමයපිණ්ඩමත්තම්පි නාලත්ථා” ති වදන්ති. පාතබ්බතන්ති සෙවිතබ්බතං.
සන්නිධිකාරකන්ති සන්නිධිං කත්වා. අපදානං පඤ්ඤායිත්ථාති ඡින්නට්ඨානං
උනාමෙව හුත්වා පඤ්ඤායිත්ථ. සණ්ඩසණ්ඩාති එකෙකස්මිං යානෙ කලාපබන්ධා
විය ගුම්බගුම්බා හුත්වා.

128. මරියාදං යපෙය්‍යාමාති සීමං යපෙය්‍යාම. යත්‍ර හි නාමාති යො හි නාම.
පාණිනා පහරිංසුති තයො වාරෙ වචනං අගණ්හන්තං පාණිනා පහරිංසු. තදග්ගෙ
බොති තං අග්ගං කත්වා.

මහාසම්මතරාජවණ්ණනා

130. බීහිතබ්බං බීයෙය්‍යාති පකාසෙතබ්බං පකාසෙය්‍ය බීහිතබ්බං බීපෙය්‍ය, හාරෙතබ්බං හාරෙය්‍යාති චුත්තං හොති. යො නෙසං සත්තොති යො තෙසං සත්තො. කො පන සොති? අම්භාකං බොධිසත්තො. සාලීනං භාගං අනුපදස්සාමාති මයං එකෙකස්ස ඛේත්තො අම්බණම්බණං ආහරිත්වා තුය්හං සාලිභාගං දස්සාම, තයා කිඤ්චි කම්මං න කාතබ්බං, ත්වං අම්භාකං ජෙට්ඨකට්ඨානෙ තිට්ඨාති.

131. අක්ඛරං උපනිබ්බත්තන්ති සඬබ්බා සමඤ්ඤා පඤ්ඤන්ති වොභාරො උප්පන්නො. ඛත්තියො ඛත්තියොත්ථෙව දුතියං අක්ඛරන්ති න කෙවලං අක්ඛරමෙව, තෙ පනස්ස ඛේත්තසාමිනො තිහි සඬබ්බෙහි අභිසෙකම්පි අකංසු. රඤ්ජෙතීති සුබෙති පිනෙති. අග්ගඤ්ඤොනාති අග්ගන්ති ඤාතෙන, අග්ගෙ වා ඤාතෙන ලොකුප්පත්තිසමයෙ උප්පන්නෙන අභිනිබ්බත්ති අභොසිති.

බ්‍රාහ්මණමණ්ඩලාදිවණ්ණනා

132. චිතඬිගාරා චිතධුමාති පචිත්ථා බාදිතබ්බාභාවතො චිගතධුමඬිගාරා. පන්තමුසලාති කොට්ටෙන්ථා පචිතබ්බාභාවතො පතිතමුසලා. සාසමෙසමානාති හික්ඛාවරියවසෙන යාගුහත්තං පරියෙසන්තා. තමෙනං මනුස්සා දිස්වාති තෙ එතෙ මනුස්සා පස්සිත්ථා. අනභිසම්භුණමානාති අසහමානා අසක්කොන්තා. ගන්ථෙ කරොන්තාති තයො වෙදෙ අභිසඬ්ඛරොන්තා වෙව වාවෙන්තා ව. අව්ඡන්තීති වසන්ති, ‘‘අව්ඡන්ති’’තිපි පායො. එසෙවත්ථො. භීතසම්මතන්ති ‘‘මන්තෙ ධාරෙන්ති මන්තෙ වාවෙන්ති’’ති බො, වාසෙට්ඨ, ඉදං තෙන සමයෙන භීතසම්මතං. තදෙතරහි සෙට්ඨසම්මතන්ති තං ඉදාති ‘‘එත්තකෙ මන්තෙ ධාරෙන්ති එත්තකෙ මන්තෙ වාවෙන්ති’’ති සෙට්ඨසම්මතං ජාතං. බ්‍රාහ්මණමණ්ඩලස්සාති බ්‍රාහ්මණගණස්ස.

133. මෙථුනං ධම්මං සමාදායාති මෙථුනධම්මං සමාදිශිත්ථා. විසුකම්මන්තෙ පයොජෙසුන්ති ගොරක්ඛ වාණිජකම්මාදිකෙ විස්සුතෙ උග්ගතෙ කම්මන්තෙ පයොජෙසු.

134. සුද්දා සුද්දාති තෙන ලුද්දාවාරකම්මබුද්දාවාරකම්මුනා සුද්දං සුද්දං ලහුං ලහුං කුච්ඡිතං ගච්ඡන්ති, විතස්සන්තිති අත්ථො. අහු බොති හොති බො.

135. සකං ධම්මං ගරහමානොති න සෙතච්ඡත්තං උස්සාපනමත්තෙන සුප්ඤ්ඤං සක්කාති එවං අත්තනො ඛත්තියධම්මං නින්දමානො. එස නයො සබ්බත්ථ. ‘‘ඉමෙහි බො, වාසෙට්ඨ, චතුහි මණ්ඩලෙහි’’ති ඉමිනා ඉමං දස්සෙති ‘‘සමණමණ්ඩලං නාම විසුං නත්ථි, යස්මා පන න සක්කා ජාතියා සුප්ඤ්ඤං, අත්තනො අත්තනො සම්මාපට්ඨත්තියා විසුද්ධි හොති. තස්මා ඉමෙහි චතුහි මණ්ඩලෙහි සමණමණ්ඩලස්ස අභිනිබ්බත්ති හොති. ඉමාති මණ්ඩලාති සමණමණ්ඩලං අනුවත්තන්ති, අනුවත්තන්තාති ව ධම්මෙතෙව අනුවත්තන්ති, නො

අධම්මෙන. සමණමණ්ඩලඤ්ඤි ආගම්ම සම්මාපට්ඨත්තිං පුරෙත්වා සුද්ධිං පාපුණන්ති” ති.

දුට්ඨවර්තාදිකථාවණ්ණනා

136. ඉදානි යථාජාතියා න සක්කා සුඡ්ඤ්ඤං, සම්මාපට්ඨත්තියාව සුඡ්ඤ්ඤාති, තමත්ථං පාකටං කරොන්තො ඛත්තියොපි ඛො, වාසෙට්ඨාති දෙසනං ආරභි. තත්ථ ථිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානහෙතුති ථිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන සමාදින්නකම්මහෙතු, ථිච්ඡාදිට්ඨිකම්මස්ස වා සමාදානහෙතු.

137. ද්වයකාරීති කාලෙන කුසලං කරොති, කාලෙන අකුසලන්ති ඵලං උභයකාරී. සුඛදුක්ඛජපට්ඨංවෙදී හොතීති ඵකක්ඛණෙ උභයවිපාකදානට්ඨානං නාම නත්ථි. යෙන පන අකුසලං ඛහං කතං හොති, කුසලං මන්දං, සො තං කුසලං නිස්සාය ඛත්තියකුලෙ වා බ්‍රාහ්මණකුලෙ වා නිබ්බත්තති. අථ නං අකුසලකම්මං කාණම්පි කරොති බුජ්ජම්පි පීඨස්පිම්පි. සො රජ්ජස්ස වා අනරහො හොති, අභිසිත්තකාලෙ වා ඵලංභූතො හොගෙ පරිභුඤ්ජිතුං න සක්කොති. අපරස්ස මරණකාලෙ ද්වෙ ඛලවමල්ලා විය තෙ ද්වෙපි කුසලාකුසලකම්මානි උපට්ඨහන්ති. තෙසු අකුසලං ඛලවතරං හොති, තං කුසලං පට්ඨාහිත්වා තිරච්ඡානායොනියං නිබ්බත්තාපෙති. කුසලකම්මම්පි පවත්තිවෙදනීයං හොති. තමෙනං මඬගලහත්ථිං වා කරොන්ති මඬගලඅස්සං වා මඬගලඋසහං වා. සො සම්පත්තිං අනුභවති. ඉදං සන්ධාය චුත්තං “සුඛදුක්ඛජපට්ඨංවෙදී හොතී” ති.

බොධිපක්ඛියභාවනාවණ්ණනා

138. සත්තන්තං බොධිපක්ඛියානන්ති “චත්තාරො සතිපට්ඨානා” ති ආදිකොට්ඨාසවසෙන සත්තන්තං, පට්ඨාට්ඨා පන සත්තතිංසාය බොධිපක්ඛියානං ධම්මානං. භාවනාමත්ථායාති භාවනං අනුගන්ත්වා, පට්ඨජ්ජිත්වාති අත්ථො. පරිනිබ්බායතීති කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායති. ඉති භගවා චත්තාරො වණ්ණෙ දස්සෙත්වා විනිවත්තෙත්වා පට්ඨිද්ධවතුසච්චං ඛිණ්ණාසවමෙව දෙවමනුස්සෙසු සෙට්ඨං කත්වා දස්සෙසි.

140. ඉදානි තමෙවත්ථං ලොකසම්මතස්ස බ්‍රහ්මුනොපි වචනදස්සනානුසාරෙන දළ්භං කත්වා දස්සෙත්තො ඉමෙසඤ්ඤි වාසෙට්ඨ වතුන්තං වණ්ණානන්තිආදිමාහ. “බ්‍රහ්මුනාපෙසා” තිආදි අම්බට්ඨසුත්තෙ විත්ථාරිතං. ඉති භගවා ඵත්තකෙන ඉමිනා කථාමග්ගෙන සෙට්ඨවිජෙදකවාදමෙව දස්සෙත්වා සුත්තන්තං විනිවත්තෙත්වා අරහත්තතිකුටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි. අත්තමනා වාසෙට්ඨභාරද්වාජාති වාසෙට්ඨභාරද්වාජ සාමණෙරාපි හි සකමනා තුට්ඨමනා “සාධු, සාධු” ති භගවතො භාසිතං අභිනන්දිංසු. ඉදමෙව සුත්තන්තං ආවජ්ජන්තා අනුමජ්ජන්තා සහ පට්ඨමහිදාහි අරහත්තං පාපුණිංසුති.

සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

අග්ගඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සම්පසාදනීයසුත්තවණ්ණනා

සාරිපුත්තසීහනාදවණ්ණනා

141. එවං මෙ සුතන්ති සම්පසාදනීයසුත්තං. තත්ත්වායමනුත්තරානපදවණ්ණනා – නාළන්දායන්ති නාළන්දාති එවංනාමකෙ නගරෙ, තං නගරං ගොවරගාමං කත්වා. පාචාරිකම්බවනෙති දුස්සපාචාරිකසෙට්ඨිතො අම්බවනෙ. තං කිර තස්ස උය්‍යානං අහොසි. සො භගවතො ධම්මදෙසනං සුත්වා භගවති පසන්තො තස්මිං උය්‍යානෙ කුට්ඨෙණමණ්ඩපාදිපටිමණ්ඩිතං භගවතො විහාරං කත්වා නිය්‍යාතෙසි. සො විහාරො ජීවකම්බවනං විය “පාචාරිකම්බවන”න්ත්වෙව සඬ්ඛ්‍යං ගතො, තස්මිං පාචාරිකම්බවනෙ විහරතීති අත්ථො. භගවත්තං එතදවොච – “එවංපසන්තො අහං, භන්තෙ, භගවතී”ති. කස්මා එවං අවොච? අත්තනො උප්පන්නසොමනස්සපවෙදනත්ථං.

තත්ත්වායමනුපුබ්බිකථා – ථෙරො කිර තංදිවසං කාලස්සෙව සරීරප්පට්ඨගතං කත්වා සුනිවත්ථනිවාසනො පත්තව්වරමාදාය පාසාදිකෙහි අභික්කන්තාදීහි දෙවමනුස්සානං පසාදං ආවහන්තො නාළන්දවාසීනං භික්ෂුබ්බමනුබ්බහයන්තො පිණ්ඩාය පවිසිත්වා පවිජාහත්තං පිණ්ඩපාතපටික්කන්තො විහාරං ගන්ත්වා සත්ථු වත්තං දස්සෙත්වා සත්ථරි ගන්ධකුටිං පවිට්ඨෙ සත්ථාරං වන්දිත්වා අත්තනො දිවාට්ඨානං අගමාසි. තත්ථ සද්ධිවිහාරිකන්තෙවාසිකෙසු වත්තං දස්සෙත්වා පටික්කන්තෙසු දිවාට්ඨානං සම්මජ්ජිත්වා වම්මක්ඛණ්ඩං පඤ්ඤපෙත්වා උදකතුම්බතො උදකෙන හත්ථපාදෙ සීතලෙ කත්වා තිසන්ධිපල්ලඬිකං ආභූජිත්වා කාලපරිච්ඡේදං කත්වා ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජි.

සො යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙන සමාපත්තිතො වුට්ඨාය අත්තනො ගුණෙ අනුස්සරිතුමාරද්ධො. අථස්ස ගුණෙ අනුස්සරතො සීලං ආපාඨමාගතං. තතො පටිපාටියාව සමාධි පඤ්ඤා විමුත්ති විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං පයමං ඤානං දුතියං ඤානං තතියං ඤානං චතුත්ථං ඤානං ආකාසානඤ්ඤායතනසමාපත්ති විඤ්ඤානඤ්ඤායතනසමාපත්ති ආකිඤ්ඤායතනසමාපත්ති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්ති විපස්සනාඤ්ඤාණං මනොමයිද්ධිඤ්ඤාණං ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණං දිබ්බසොතඤ්ඤාණං වෙතොපරියඤ්ඤාණං පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණං දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණං...පෙ.... සොතාපත්තිමග්ගො සොතාපත්තිඵලං...පෙ.... අරහත්තමග්ගො අරහත්තඵලං අත්ථපටිසම්භිදා ධම්මපටිසම්භිදා නිරුත්තිපටිසම්භිදා පටිභානපටිසම්භිදා සාවකපාරමීඤ්ඤාණං. ඉතො පට්ඨාය කප්පසතසහස්සාධිකස්ස අසඬ්ඛ්‍යායස්ස උපරි අනොමදස්සිබුද්ධස්ස පාදමුලෙ කතං අභිනිහාරං ආදිං කත්වා අත්තනො ගුණෙ අනුස්සරතො යාව නිසින්නපල්ලඬිකා ගුණා උපට්ඨන්තිසු.

එවං ථෙරො අත්තනො ගුණෙ අනුස්සරමානො ගුණානං පමාණං වා පරිච්ඡේදං වා දට්ඨුං නාසක්ඛි. සො වින්තෙසි – “මය්‍හං තාව පදෙසඤ්ඤාණෙ ධීතස්ස සාවකස්ස

ගුණානං පමාණං වා පරිච්ඡේදො වා නත්ථී. අභං පන යං සත්ථාරං උද්දිස්ස පබ්බජිතො, කීදිසා නු ඛො තස්ස ගුණා’’ති දසබ්බලස්ස ගුණෙ අනුස්සරිතුං ආරද්ධො. සො භගවතො සීලං නිස්සාය, සමාධිං පඤ්ඤං විමුත්තිං විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං නිස්සාය, චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ නිස්සාය, චත්තාරො සම්මජ්ජපට්ඨානෙ චත්තාරො ඉද්ධිපාදෙ චත්තාරො මග්ගෙ චත්තාරි ඵලානි චතස්සො පටිසම්භිදා චතුයොනිපරිච්ඡේදකඤ්ඤාණං චත්තාරො අරියවංසෙ නිස්සාය දසබ්බලස්ස ගුණෙ අනුස්සරිතුමාරද්ධො.

තථා පඤ්ච පට්ඨානියඤ්ඤානි, පඤ්චඤ්ඤානං සම්මාසමාධිං, පඤ්චන්ද්‍රියානි, පඤ්ච බ්ලානි, පඤ්ච නිස්සරණියා ධාතුයො, පඤ්ච විමුත්තායතනානි, පඤ්ච විමුත්තිපරිපාවනියා පඤ්ඤා, ඡ සාරණියෙ ධම්මෙ, ඡ අනුස්සතිට්ඨානානි, ඡ ගාරවෙ, ඡ නිස්සරණියා ධාතුයො, ඡ සත්තවිහාරෙ, ඡ අනුත්තරියානි, ඡ නිබ්බේධභාගියා පඤ්ඤා, ඡ අභිඤ්ඤා, ඡ අසාධාරණඤ්ඤාණානි, සත්ත අපරිභානියෙ ධම්මෙ, සත්ත අරියධනානි, සත්ත බොජ්ඣංගිකා, සත්ත සප්පුරිසධම්මෙ, සත්ත නිජ්ජරවත්ථුනි, සත්ත පඤ්ඤා, සත්ත දක්ඛිණෙය්‍යපුග්ගලෙ, සත්ත බිණ්ණසවබ්ලානි, අට්ඨ පඤ්ඤාපටිලාභහෙතු, අට්ඨ සම්මත්තානි, අට්ඨ ලොකධම්මානික්කමෙ, අට්ඨ ආරම්භවත්ථුනි, අට්ඨ අක්ඛණදෙසනා, අට්ඨ මහාපුරිසවිතක්කෙ, අට්ඨ අභිභායතනානි, අට්ඨ විමොක්ඛෙ, නව යොනියොමනසිකාරමූලකෙ ධම්මෙ, නව පාරිසුද්ධිපට්ඨානියඤ්ඤානි, නව සත්තවාසදෙසනා, නව ආසාතජ්ජවිතයෙ, නව පඤ්ඤා, නව නානත්තානි, නව අනුපුබ්බවිහාරෙ, දස නාට්ඨකරණෙ ධම්මෙ, දස කසිණායතනානි, දස කුසලකම්මපථෙ, දස තථාගතබ්ලානි, දස සම්මත්තානි, දස අරියවාසෙ, දස අසෙක්ඛධම්මෙ, එකාදස මෙත්තානිසංසෙ, ද්වාදස ධම්මවක්කාකාරෙ, තෙරස ධුතඨගගුණෙ, චුද්දස චුද්ධඤ්ඤාණානි, පඤ්චදස විමුත්තිපරිපාවනියෙ ධම්මෙ, සොළසවිධං ආනාපානස්සතිං, අට්ඨාරස චුද්ධධම්මෙ, එකුනවිසති පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණානි, චතුරත්තලීස ඤ්ඤාණවත්ථුනි, පරොපණ්ණාස කුසලධම්මෙ, සත්තසත්තති ඤ්ඤාණවත්ථුනි, චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සසමාපත්තිසඤ්චරමභාවජීරඤ්ඤාණං නිස්සාය දසබ්බලස්ස ගුණෙ අනුස්සරිතුං ආරභී.

තස්මිංයෙව ච දිවාට්ඨානෙ නිසින්තොයෙව උපරි ‘‘අපරං පන, භන්තෙ, එතදානුත්තරිය’’න්ති ආගමිස්සන්ති සොළස අපරම්පරියධම්මා, තෙපි නිස්සාය අනුස්සරිතුං ආරභී. සො ‘‘කුසලපඤ්ඤත්තියං අනුත්තරො මය්භං සත්ථා, ආයතනපඤ්ඤත්තියං අනුත්තරො, ගබ්භාවක්කන්තියං අනුත්තරො, ආදෙසනාවිධාසු අනුත්තරො, දස්සනසමාපත්තියං අනුත්තරො, පුග්ගලපඤ්ඤත්තියං අනුත්තරො, පට්ඨානෙ අනුත්තරො, පටිපදාසු අනුත්තරො, භස්සසමාවාරෙ අනුත්තරො, පුරිසසීලසමාවාරෙ අනුත්තරො, අනුසාසනීවිධාසු අනුත්තරො, පරපුග්ගලවිමුත්තිඤ්ඤාණෙ අනුත්තරො, සස්සතවාදෙසු අනුත්තරො, පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණෙ අනුත්තරො, දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණෙ අනුත්තරො, ඉද්ධිවිධෙ අනුත්තරො, ඉමිනා ච ඉමිනා ච අනුත්තරො’’ති එවං දසබ්බලස්ස ගුණෙ අනුස්සරන්තො භගවතො ගුණානං නෙව අන්තං, න පමාණං පස්සි. ථෙරො

අත්තනොපි තාව ගුණානං අත්තං වා පමාණං වා නාද්දස, භගවතො ගුණානං කිං පස්සිස්සති? යස්ස යස්ස හි පඤ්ඤා මහති ඤාණං විසදං, සො සො බුද්ධගුණෙ මහත්තතො සද්දහති. ලොකියමහාජනො උක්කාසිත්වාපි බිපිත්වාපි “නමො බුද්ධාන” ත්ති අත්තනො අත්තනො උපනිස්සයෙ යත්වා බුද්ධානං ගුණෙ අනුස්සරති. සබ්බලොකියමහාජනතො එකො සොතාපන්නො බුද්ධගුණෙ මහත්තතො සද්දහති. සොතාපන්නානං සතතොපි සහස්සතොපි එකො සකදාගාමී. සකදාගාමීනං සතතොපි සහස්සතොපි එකො අනාගාමී. අනාගාමීනං සතතොපි සහස්සතොපි එකො අරහා බුද්ධගුණෙ මහත්තතො සද්දහති. අවසෙසඅරහත්තෙහි අසීති මහාථෙරා බුද්ධගුණෙ මහත්තතො සද්දහන්ති. අසීතිමහාථෙරෙහි චත්තාරො මහාථෙරා. චතුහි මහාථෙරෙහි ද්වෙ අග්ගසාවකා. තෙසුපි සාරිපුත්තත්ථෙරො, සාරිපුත්තත්ථෙරතොපි එකො පච්චෙකබුද්ධො බුද්ධගුණෙ මහත්තතො සද්දහති. සථෙ පන සකලචක්කවාලගබ්භෙ සඨසාට්ඨිකණ්ණෙන සඨසාට්ඨිකණ්ණං පහරියමානා නිසින්නා පච්චෙකබුද්ධා බුද්ධගුණෙ අනුස්සරෙය්‍යුං, තෙහි සබ්බෙහිපි එකො සබ්බඤ්ඤබුද්ධොව බුද්ධගුණෙ මහත්තතො සද්දහති.

සෙය්‍යථාපි නාම මහාජනො “මහාසමුද්දො ගම්භිරො උත්තානො” ති ජානනත්ථං යොත්තාති වට්ටෙය්‍ය, තත්ථ කොචි ඛ්‍යාමජ්ජමාණං යොත්තං වට්ටෙය්‍ය, කොචි ද්වෙ ඛ්‍යාමං, කොචි දසඛ්‍යාමං, කොචි විසතිඛ්‍යාමං, කොචි තිංසඛ්‍යාමං, කොචි චත්තාලිසඛ්‍යාමං, කොචි පඤ්ඤාසඛ්‍යාමං, කොචි සතඛ්‍යාමං, කොචි සහස්සඛ්‍යාමං, කොචි චතුරාසීතිඛ්‍යාමසහස්සං. තෙ නාවං ආරුය්භ, සමුද්දමජ්ඣෙ උග්ගතපබ්බතාදිමිති වා යත්වා අත්තනො අත්තනො යොත්තං ඕතාරෙය්‍යුං, තෙසු යස්ස යොත්තං ඛ්‍යාමමත්තං, සො ඛ්‍යාමමත්තට්ඨානෙයෙව උදකං ජානාති...පෙ... යස්ස චතුරාසීතිඛ්‍යාමසහස්සං, සො චතුරාසීතිඛ්‍යාමසහස්සට්ඨානෙයෙව උදකං ජානාති. පරතො උදකං එත්තකන්ති න ජානාති. මහාසමුද්දෙ පන න තත්තකංයෙව උදකං, අථ ඛො අනන්තමපරිමාණං. චතුරාසීතියොජනසහස්සං ගම්භිරො හි මහාසමුද්දො, එවමෙව එකඛ්‍යාමයොත්තතො පට්ඨාය නවඛ්‍යාමයොත්තෙන ඤාතඋදකං විය ලොකියමහාජනෙන දිට්ඨබුද්ධගුණා වෙදිතබ්බා. දසඛ්‍යාමයොත්තෙන දසඛ්‍යාමට්ඨානෙ ඤාතඋදකං විය සොතාපන්නෙන දිට්ඨබුද්ධගුණා. විසතිඛ්‍යාමයොත්තෙන විසතිඛ්‍යාමට්ඨානෙ ඤාතඋදකං විය සකදාගාමීනා දිට්ඨබුද්ධගුණා. තිංසඛ්‍යාමයොත්තෙන තිංසඛ්‍යාමට්ඨානෙ ඤාතඋදකං විය අනාගාමීනා දිට්ඨබුද්ධගුණා. චත්තාලිසඛ්‍යාමයොත්තෙන චත්තාලිසඛ්‍යාමට්ඨානෙ ඤාතඋදකං විය අරහතා දිට්ඨබුද්ධගුණා. පඤ්ඤාසඛ්‍යාමයොත්තෙන පඤ්ඤාසඛ්‍යාමට්ඨානෙ ඤාතඋදකං විය අසීතිමහාථෙරෙහි දිට්ඨබුද්ධගුණා. සතඛ්‍යාමයොත්තෙන සතඛ්‍යාමට්ඨානෙ ඤාතඋදකං විය චතුහි මහාථෙරෙහි දිට්ඨබුද්ධගුණා. සහස්සඛ්‍යාමයොත්තෙන සහස්සඛ්‍යාමට්ඨානෙ ඤාතඋදකං විය මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරෙන දිට්ඨබුද්ධගුණා. චතුරාසීතිඛ්‍යාමසහස්සයොත්තෙන චතුරාසීතිඛ්‍යාමසහස්සට්ඨානෙ ඤාතඋදකං විය ධම්මසෙනාපතිනා සාරිපුත්තත්ථෙරෙන දිට්ඨබුද්ධගුණා. තත්ථ යථා සො පුරිසො මහාසමුද්දෙ උදකං නාම න එත්තකංයෙව, අනන්තමපරිමාණන්ති ගණ්හාති, එවමෙව ආයස්මා

සාරිපුත්තො ධම්මන්වයෙන අන්වයබුද්ධියා අනුමානෙන නයග්ගාහෙන
සාවකපාරමිඤ්ඤාණෙ යත්වා දසබ්ලස්ස ගුණෙ අනුස්සරන්තො “බුද්ධගුණා අනන්තා
අපරිමාණා”ති සද්දහි.

ථෙරෙන හි දිට්ඨබුද්ධගුණෙහි ධම්මන්වයෙන ගහෙනබ්බබුද්ධගුණායෙව
බහුතරා. යථා කථං විය? යථා ඉතො නව ඉතො නවාති අට්ඨාරස යොජනානි
අවත්ථරිත්වා ගච්ඡන්ති යා වන්දනාගාය මහානදියා පුරිසො සුච්ඡාසෙන උදකං
ගණ්භෙය්‍යා, සුච්ඡාසෙන ගහිතඋදකතො අග්ගහිතමෙව බහු හොති. යථා වා පන
පුරිසො මහාපථවිතො අඬ්ගුලියා පංසුං ගණ්භෙය්‍යා, අඬ්ගුලියා ගහිතපංසුතො
අවසෙසපංසුයෙව බහු හොති. යථා වා පන පුරිසො මහාසමුද්දාහිමුඛිං අඬ්ගුලිං
කරෙය්‍යා, අඬ්ගුලිඅහිමුඛඋදකතො අවසෙසං උදකංයෙව බහු හොති. යථා ව පුරිසො
ආකාසාහිමුඛිං අඬ්ගුලිං කරෙය්‍යා, අඬ්ගුලිඅහිමුඛආකාසතො සෙසආකාසස්පදෙසොව
බහු හොති. එවං ථෙරෙන දිට්ඨබුද්ධගුණෙහි අදිට්ඨා ගුණාව බහුති වෙදිතබ්බා.
වුත්තමිපි චෙතං -

“බුද්ධොපි බුද්ධස්ස හණෙය්‍යා වණ්ණං,
කප්පමිපි ථෙ අඤ්ඤමහාසමානො;
බ්බෙයථ කප්පො චිරදීඝමන්තරෙ,
වණ්ණො න බ්බෙයථ තථාගතස්සා”ති.

එවං ථෙරස්ස අත්තතො ව සත්ථු ව ගුණෙ අනුස්සරතො
යමකමහානදීමහාසො විය අබ්භන්තරෙ පිතිසොමනස්සං අවත්ථරමානං වාතො
විය හස්තං, උබ්භිජ්ජිත්වා උග්ගතඋදකං විය මහාරහදං සකලසරීරං පුරෙති. තතො
ථෙරස්ස “සුපත්ථිතා වත මෙ පත්ථනා, සුලද්ධා මෙ පබ්බජ්ජා, ය්වාහං එවංවිධස්ස
සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිතො”ති ආවජ්ජන්තස්ස බලවතරං පිතිසොමනස්සං
උප්පජ්ජි.

අථ ථෙරො “කස්සාහං ඉමං පිතිසොමනස්සං ආරොචෙය්‍යා”න්ති වින්තෙන්තො
අඤ්ඤො කොචි සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා මම ඉමං
පසාදං අනුච්ඡවිකං කත්වා පටිග්ගහෙතුං න සක්ඛිස්සති, අහං ඉමං සොමනස්සං
සත්ථුතොයෙව පවෙදෙය්‍යාමි, සත්ථාව මෙ පටිග්ගණ්හිතුං සක්ඛිස්සති, සො හි
තිට්ඨතු මම පිතිසොමනස්සං, මාදිසස්ස සමණසතස්ස වා සමණසහස්සස්ස වා
සමණසතසහස්සස්ස වා සොමනස්සං පවෙදෙන්නස්ස සබ්බෙසං මනං ගණ්හන්තො
පටිග්ගහෙතුං සක්කොති. සෙය්‍යථාපි නාම අට්ඨාරස යොජනානි අවත්ථරමානං
ගච්ඡන්ති. වන්දනාගමහානදිං කුසුම්භා වා කන්දරා වා සම්පට්ඨිත්තුං න සක්කොන්ති,
මහාසමුද්දොව තං සම්පට්ඨිති. මහාසමුද්දො හි තිට්ඨතු වන්දනාගා, එවරුපානං
නදීනං සතමිපි සහස්සමිපි සතසහස්සමිපි සම්පට්ඨිති, න වස්ස තෙන උනන්තං වා
පුරන්තං වා පඤ්ඤායති, එවමෙව සත්ථා මාදිසස්ස සමණසතස්ස සමණසහස්සස්ස
සමණසතසහස්සස්ස වා පිතිසොමනස්සං පවෙදෙන්නස්ස සබ්බෙසං මනං
ගණ්හන්තො පටිග්ගහෙතුං සක්කොති. සෙසා සමණබ්‍රාහ්මණාදයො වන්දනාගං

කුසුම්භකන්දරා විය මම සොමනස්සං සම්පට්ඨිත්වං න සක්කොන්ති. හන්දාහං මම පිතිසොමනස්සං සත්ථුනොව ආරොවෙමිති පල්ලඬිකං විනිබ්භූජිත්වා වම්මක්ඛණ්ඩං පජ්ජොටෙන්වා ආදාය සායන්හසමයෙ පුජ්ජානං වණ්ටනො ඡිජ්ජිත්වා පග්ගරණකාලෙ සත්ථාරං උපසඬකමිත්වා අත්තනො සොමනස්සං පවෙදෙන්තො එවංපසන්නො අහං, හත්තෙතිආදිමාහ. තත්ථ එවංපසන්නොති එවං උජ්ජන්තසද්ධො, එවං සද්දහාමිති අත්ථො. භියොහිඤ්ඤතරොති භියාතරො අභිඤ්ඤානො, භියාතරාභිඤ්ඤො වා, උත්තරිතරඤ්ඤාණොති අත්ථො. සම්බොධියන්ති සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණො අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණො වා, අරහත්තමග්ගෙනෙව හි බුද්ධගුණා නිජ්ජදෙසා ගහිතා භොන්ති. ද්වෙ හි අග්ගසාවකා අරහත්තමග්ගෙනෙව සාවකපාරමිඤ්ඤාණං පටිලභන්ති. පච්චෙකබුද්ධා පච්චෙකබොධිඤ්ඤාණං. බුද්ධා සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණඤ්ඤෙව සකලෙ ව බුද්ධගුණො. සබ්බඤ්ඤි තෙසං අරහත්තමග්ගෙනෙව ඉජ්ඣති. තස්මා අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණං සම්බොධි නාම භොති. තෙන උත්තරිතරො භගවතා නත්ථි. තෙනාහ “භගවතා භියොහිඤ්ඤතරො යදිදං සම්බොධිය”න්ති.

142. උළාරාති සෙට්ඨා. අයඤ්ඤි උළාරසද්දො “උළාරාති බාදනීයාති බාදන්ති”තිආදීසු (ම. නි. 1.366) මධුරෙ ආගච්ඡති. “උළාරාය බලු හවං, වච්ඡායනො, සමණං ගොතමං පසංසාය පසංසති”තිආදීසු (ම. නි. 3.280) සෙට්ඨෙ. “අජ්ජමාණො උළාරො ඔහාසො”තිආදීසු (දී. නි. 2.32) විපුලෙ. ස්වායමිධ සෙට්ඨෙ ආගතො. තෙන වුත්තං – “උළාරාති සෙට්ඨා”ති. ආසභීති උසභස්ස වාචාසදිසි අවලා අසම්පවෙධි. එකංසො ගහිතොති අනුස්සවෙන වා ආචරියපරම්පරාය වා ඉතිකිරාය වා පිටකසම්පදානෙන වා ආකාරපරිවිතක්කෙන වා දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියා වා තක්කහෙතු වා නයහෙතු වා අකට්ඨත්වා පච්චික්ඛනො ඤාණෙන පටිවිජ්ඣිත්වා විය එකංසො ගහිතො, සන්නිට්ඨානකථාව කථිතාති අත්ථො.

සීහනාදොති සෙට්ඨනාදො, නෙව දන්ධායන්තෙන න ගග්ගරායන්තෙන සීහෙන විය උත්තමනාදො නදිතොති අත්ථො. කිං තෙ සාරිපුත්තාති ඉමං දෙසනං කස්මා ආරහීති? අනුයොගදාපනත්ථං. එකච්චො හි සීහනාදං නදිත්වා අත්තනො සීහනාදෙ අනුයොගං දාතුං න සක්කොති, නිසංසනං නක්ඛමති, ලෙපෙ පතිතමක්කටො විය භොති. යථා ධම්මානං අපරිසුද්ධලොභං ඤායිත්වා ඤාමඅඬිගාරො භොති, එවං ඤාමඬිගාරො විය භොති. එකො සීහනාදෙ අනුයොගං දාපියමානො දාතුං සක්කොති, නිසංසනං ඛමති, ධම්මානං නිද්දොසජාතරූපං විය අධිකතරං සොහති, තාදිසො ථෙරො. තෙන නං භගවා “අනුයොගක්ඛමො අය”න්ති ඤාත්වා සීහනාදෙ අනුයොගදාපනත්ථං ඉමම්පි දෙසනං ආරහී.

තත්ථ සබ්බෙ තෙති සබ්බෙ තෙ තයා. එවංසීලාතිආදීසු ලොකියලොකුත්තරවසෙන සීලාදීනි පුච්ඡති. තෙසං විත්ථාරකථා මහාපදානෙ කථිතාව.

කිං පන තෙ, සාරිපුත්ත, යෙ තෙ භවිස්සන්තීති අතීතා ව තාව නිරුද්ධා,
 අපණ්ණත්තිකභාවං ගතා දීපසිඛා විය නිබ්බූතා, එවං නිරුද්ධො අපණ්ණත්තිකභාවං
 ගතෙ ත්වං කථං ජානිස්සසී, අනාගතබුද්ධානං පන ගුණා කින්නි තයා අත්තනො
 විත්තෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා විදිතාති පුච්ඡන්තො එවමාහ. කිං පන තෙ, සාරිපුත්ත, අහං
 එතරහීති අනාගතාපි බුද්ධා අජාතා අනිබ්බත්තා අනුප්පන්නා, තෙපි කථං ත්වං
 ජානිස්සසී? තෙසඤ්ඤි ජානනං අපදෙ ආකාසෙ පදදස්සනං විය හොති. ඉදානි මයා
 සද්ධිං එකවිභාරෙ වසසී, එකතො හික්ඛාය වරසී, ධම්මදෙසනාකාලෙ දක්ඛිණපස්සෙ
 නිසිදසී, කිං පන මය්හං ගුණා අත්තනො වෙනසා පරිච්ඡින්නදිත්වා විදිතා තයාති
 අනුයුඤ්ජන්තො එවමාහ.

ථෙරො පන පුච්ඡිතෙ පුච්ඡිතෙ ‘‘නො හෙතං, හත්තෙ’’ති පටික්ඛිපති. ථෙරස්ස
 ව විදිතම්පි අත්ථි අවිදිතම්පි අත්ථි, කිං සො අත්තනො විදිතට්ඨානෙ පටික්ඛෙපං
 කරොති, අවිදිතට්ඨානෙති? විදිතට්ඨානෙ න කරොති, අවිදිතට්ඨානෙයෙව
 කරොතීති. ථෙරො කිර අනුයොගෙ ආරද්ධෙයෙව අඤ්ඤාසී. න අයං අනුයොගො
 සාවකපාරමිඤ්ඤාණෙ, සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙ අයං අනුයොගොති අත්තනො
 සාවකපාරමිඤ්ඤාණෙ පටික්ඛෙපං අකත්වා අවිදිතට්ඨානෙ සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙ
 පටික්ඛෙපං කරොති. තෙන ඉදම්පි දීපෙති ‘‘භගවා මය්හං
 අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං බුද්ධානං
 සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිකාරණජානනසමත්ථං සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං නත්ථි’’ති.

එත්ථාති එතෙසු අතීතාදිභෙදෙසු බුද්ධෙසු. අථ කිඤ්චරහීති අථ කස්මා එවං
 ඤාණෙ අසති තයා එවං කථිතන්ති වදති.

143. ධම්මන්වයොති ධම්මස්ස පච්චක්ඛතො ඤාණස්ස අනුයොගං අනුගන්ත්වා
 උප්පන්නං අනුමානඤාණං නයග්ගාහො විදිතො. සාවකපාරමිඤ්ඤාණෙ යත්ථාව
 ඉමිනාව ආකාරෙන ජානාමි භගවාති වදති. ථෙරස්ස හි නයග්ගාහො අප්පමාණො
 අපරියන්තො. යථා සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණස්ස පමාණං වා පරියන්තො වා නත්ථි, එවං
 ධම්මසෙනාපතිතො නයග්ගාහස්ස. තෙන සො ‘‘ඉමිනා එවංචිධො, ඉමිනා
 අනුත්තරො සත්ථා’’ති ජානාති. ථෙරස්ස හි නයග්ගාහො
 සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණගතිකො එව. ඉදානි තං නයග්ගාහං පාකටං කාතුං උපමාය
 දස්සෙන්නො සෙය්‍යථාපි, හත්තෙතිආදිමාහ. තත්ථ යස්මා මජ්ඣිමපදෙසෙ නගරස්ස
 උද්ධාපපාකාරාදීනි ටීරානි වා හොන්තු, දුබ්බලානි වා, සබ්බසො වා පන මා හොන්තු,
 වොරාසඬකා න හොති, තස්මා තං අග්ගහෙත්වා පච්චන්තිමනගරන්ති ආහ.
 දළ්ඞුද්ධාපන්ති ටීරපාකාරපාදං. දළ්ඞුපාකාරතොරණන්ති ටීරපාකාරඤ්චෙව
 ටීරපිට්ඨසඬසාටඤ්ච. එකද්වාරන්ති කස්මා ආහ? බහුද්වාරෙ හි නගරෙ බහුහි
 පණ්ඩිතදොවාරිකෙහි භවිතබ්බං. එකද්වාරෙ එකොව වට්ටති. ථෙරස්ස ව පඤ්ඤාය
 සදිසො අඤ්ඤො නත්ථි. තස්මා අත්තනො පණ්ඩිතභාවස්ස ඔපම්මත්ථං එකංයෙව
 දොවාරිකං දස්සෙතුං එකද්වාර’’න්ති ආහ. පණ්ඩිතොති පණ්ඩිච්චෙන
 සමන්තාගතො. බ්‍යත්තොති වෙය්‍යත්තියෙන සමන්තාගතො විසදඤාණො.
 මෙධාවීති යානුප්පත්තිකපඤ්ඤාසඬබ්‍යාය මෙධාය සමන්තාගතො.

අනුපරියායපථන්ති අනුපරියායනාමකං පාකාරමග්ගං. පාකාරසන්ධිත්ති ද්විත්තං
ඉට්ඨිකානං අපගතට්ඨානං. පාකාරවිවරන්ති පාකාරස්ස ඡින්නට්ඨානං.

වෙනසො උපක්කිලෙසෙති පඤ්ච නිවරණානි විත්තං උපක්කිලෙසෙත්ති
කිලිට්ඨං කරොන්ති උපතාපෙත්ති විබාධෙත්ති, තස්මා “වෙනසො
උපක්කිලෙසා” ති වුවිචන්ති. පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණෙති නිවරණා උප්පජ්ජමානා
අනුප්පන්තාය පඤ්ඤාය උප්පජ්ජිතුං න දෙනති, උප්පන්තාය පඤ්ඤාය වඩ්ඪිතුං න
දෙනති, තස්මා “පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණා” ති වුවිචන්ති. සුප්පතිට්ඨිකවිත්තාති චතුසු
සතිපට්ඨානෙසු සුට්ඨු යපිතවිත්තා හුත්වා. සත්ත බොජ්ඣංගිගෙ යථාභූතන්ති සත්ත
බොජ්ඣංගිගෙ යථාසභාවෙන භාවෙත්වා. අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිත්ති අරහත්තං
සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං වා පටිවිජ්ඣංසුති දස්සෙති.

අපිවෙත්ථ සතිපට්ඨානාති විපස්සනා. සම්බොජ්ඣංගිගා මග්ගො.
අනුත්තරාසම්මාසම්බොධි අරහත්තං. සතිපට්ඨානාති වා මග්ගාති වා
බොජ්ඣංගිමිස්සකා. සම්මාසම්බොධි අරහත්තමෙව. දීඝභාණකමහාසීවත්ථෙරො
පනාහ “සතිපට්ඨානෙ විපස්සනාති ගහෙත්වා බොජ්ඣංගිගෙ මග්ගො ව
සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණඤ්ඤාති ගහිතෙ සුන්දරො පඤ්ඤො භවෙය්‍ය, න පනෙවං
ගහිත” ති. ඉති ථෙරො සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤානං නිවරණප්පභානෙ
සතිපට්ඨානභාවනාය සම්බොධියඤ්ඤා මජ්ඣෙ භින්නසුචණ්ණරජනානං විය
නානත්තභාවං දස්සෙති.

ඉධ යත්වා උපමා සංසන්දෙනබ්බා – ආයස්මා හි සාරිපුත්තො පච්චන්තනගරං
දස්සෙසි, පාකාරං දස්සෙසි, පරියායපථං දස්සෙසි, ද්වාරං දස්සෙසි,
පණ්ඩිතදොවාරිකං දස්සෙසි, නගරං පච්චෙසනකනික්ඛමනකෙ ඔළාරිකෙ පාණෙ
දස්සෙසි, පණ්ඩිතදොවාරිකස්ස තෙසං පාණානං පාකට්ඨාවඤ්ඤා දස්සෙසි. තත්ථ කිං
කෙන සදිසන්ති චෙ. නගරං විය හි නිබ්බානං, පාකාරො විය සීලං, පරියායපථො විය
හිරි, ද්වාරං විය අරියමග්ගො, පණ්ඩිතදොවාරිකො විය ධම්මසෙනාපති,
නගරප්පච්චෙසනකනික්ඛමනකඔළාරිකපාණා විය අතීතානාගතපච්චුප්පන්තා බුද්ධා,
දොවාරිකස්ස තෙසං පාණානං පාකට්ඨාවො විය ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස
අතීතානාගතපච්චුප්පන්තබුද්ධානං සීලසමථාදීහි පාකට්ඨාවො. එත්තාවතා ථෙරෙන
භගවා එවමහං සාවකපාරමීඤ්ඤාණෙ යත්වා ධම්මන්වයෙන නයග්ගාහෙන ජානාමිති
අත්තනො සිහනාදස්ස අනුයොගො දිත්තො හොති.

144. ඉධාහං, හන්තෙ, යෙන භගවාති ඉමං දෙසනං කස්මා ආරහි?

සාවකපාරමීඤ්ඤාණස්ස නිප්ඵත්තිදස්සනත්ථං. අයඤ්ඤෙත්ථ අධිප්පායො, භගවා අහං
සාවකපාරමීඤ්ඤාණං පටිලහන්තො පඤ්චනචුතිපාසණ්ඨෙ න අඤ්ඤං එකමිපි සමණං
වා බ්‍රාහ්මණං වා උපසඬ්ඨිකමිත්වා සාවකපාරමීඤ්ඤාණමිපි පටිලහිං, තුම්හෙයෙව
උපසඬ්ඨිකමිත්වා තුම්හෙ පයිරුපාසන්තො පටිලහිත්ති. තත්ථ ඉධාති නිපාතමත්තං.
උපසඬ්ඨිකමිං ධම්මසවනායාති තුම්හෙ උපසඬ්ඨිකමන්තො පනාහං න විවරාදිහෙතු
උපසඬ්ඨිකමන්තො, ධම්මසවනත්ථාය උපසඬ්ඨිකමන්තො. එවං උපසඬ්ඨිකමිත්වා

සාවකපාරමිඤ්ඤාණං පටිලභිං. කදා පන ථෙරො ධම්මසවනත්ථාය
 උපසඬකමන්තොති. සුකරඛතලෙණෙ භාගිනෙය්‍යදීඝනඛපරිබ්බාජකස්ස
 වෙදනාපරිග්ගහසුත්තත්තකථනදිවසෙ (ම. නි. 2.205) උපසඬකමන්තො, තදායෙව
 සාවකපාරමිඤ්ඤාණං පටිලභිති. තංදිවසඤ්ඡි ථෙරො තාලවණ්ටං ගහෙත්වා හගවන්තං
 ඛිජ්ජමානො ධීතො තං දෙසනං සුත්වා තත්ථෙව සාවකපාරමිඤ්ඤාණං හත්ථගතං
 අකාසි. උත්තරුත්තරං පණිතපණිතන්ති උත්තරුත්තරඤ්ථෙව පණිතපණිතඤ්ථ
 කත්වා දෙසෙසි. කණ්හසුක්කසප්පටිභාගන්ති කණ්හඤ්ථෙව සුක්කඤ්ථ. තඤ්ථ ඛො
 සප්පටිභාගං සවිපක්ඛං කත්වා. කණ්හං පටිබාහිත්වා සුක්කං, සුක්කං පටිබාහිත්වා
 කණ්හන්ති එවං සප්පටිභාගං කත්වා කණ්හසුක්කං දෙසෙසි, කණ්හං දෙසෙන්නොපි
 ව සඋස්සාහං සවිපාකං දෙසෙසි, සුක්කං දෙසෙන්නොපි සඋස්සාහං සවිපාකං
 දෙසෙසි.

තස්මිං ධම්මෙ අභිඤ්ඤා ඉධෙකච්චං ධම්මං ධම්මෙසු නිට්ඨමගමන්ති තස්මිං
 දෙසිතෙ ධම්මෙ එකච්චං ධම්මං නාම සාවකපාරමිඤ්ඤාණං සඤ්ජානිත්වා ධම්මෙසු
 නිට්ඨමගමං. කතමෙසු ධම්මෙසුති? චතුසච්චධම්මෙසු. එත්ථායං ථෙරසල්ලාපො,
 කාලවල්ලවාසී සුමත්ථෙරො තාව වදති “චතුසච්චධම්මෙසු ඉදානි
 නිට්ඨමගමනකාරණං නත්ථී. අස්සජිමහාසාවකස්ස හි දිට්ඨදිවසෙයෙව සො
 පයමග්ගෙන චතුසච්චධම්මෙසු නිට්ඨං ගතො, අපරභාගෙ සුකරඛතලෙණද්වාරෙ
 උපරි තිභි මග්ගෙහි චතුසච්චධම්මෙසු නිට්ඨං ගතො, ඉමස්මිං පන යානෙ
 ‘ධම්මෙසු’ති බුද්ධගුණෙසු නිට්ඨං ගතො”ති. ලොකන්තරවාසී වුළුසිවත්ථෙරො පන
 “සබ්බං තථෙව වත්වා ඉමස්මිං පන යානෙ ‘ධම්මෙසු’ති අරහත්තෙ නිට්ඨං
 ගතො”ති ආහ. දීඝභාණකතිපිටකමහාසිවත්ථෙරො පන “තථෙව පුරිමවාදං වත්වා
 ඉමස්මිං පන යානෙ ‘ධම්මෙසු’ති සාවකපාරමිඤ්ඤාණෙ නිට්ඨං ගතො”ති වත්වා
 “බුද්ධගුණා පන නයතො ආගතා”ති ආහ.

සත්ථරි පසිදින්ති එවං සාවකපාරමිඤ්ඤාණධම්මෙසු නිට්ඨං ගන්ත්වා
 භියොයාසොමත්තාය “සම්මාසම්බුද්ධො වත සො හගවා”ති සත්ථරි පසිදිං.
 ස්වාක්ඛාතො හගවතා ධම්මොති සුට්ඨ අක්ඛාතො සුකථිතො නිය්‍යානිකො මග්ගො
 එලත්ථාය නිය්‍යාති රාගදොසමොහනිම්මදනසමත්ථො.

සුප්පටිපන්නො සඬ්ඝොති බුද්ධස්ස හගවතො සාවකසඬ්ඝොපි
 වඬ්කාදිදොසවිරහිතං සම්මාපටිපදං පටිපන්නත්තා සුප්පටිපන්නොති පසන්නොම්හි
 හගවතිති දස්සෙති.

කුසලධම්මදෙසනාවණ්ණනා

145. ඉදානි දිවාට්ඨානෙ නිසිදින්වා සමාපජ්ජිතෙ සොළස අපරාපරියධම්මෙ
 දස්සෙතුං අපරං පන හන්තෙ එතදානුත්තරියන්ති දෙසනං ආරභි. තත්ථ
 අනුත්තරියන්ති අනුත්තරභාවො. යථා හගවා ධම්මං දෙසෙති යථා යෙනාකාරෙන
 යාය දෙසනාය හගවා ධම්මං දෙසෙති, සා තුම්භාකං දෙසනා අනුත්තරාති වදති.

කුසලෙසු ධම්මෙසුති තාය දෙසනාය දෙසිතෙසු කුසලෙසු ධම්මෙසුපි භගවාච
 අනුත්තරොති දීපෙති. යා වා සා දෙසනා, තස්සා භූමිං දස්සෙත්තොපි “කුසලෙසු
 ධම්මෙසු”ති ආහ. තත්ත්මෙ කුසලා ධම්මාති තත්ත්ම කුසලෙසු ධම්මෙසුති වුත්තපදෙ
 ඉමෙ කුසලා ධම්මා නාමාති වෙදිතබ්බං. තත්ථ ආරොග්ගාට්ඨෙත, අනවජ්ජට්ඨෙත,
 කොසල්ලසම්භූතට්ඨෙත, නිද්දරථට්ඨෙත, සුඛවිපාකට්ඨෙතාති පඤ්චධා කුසලං
 වෙදිතබ්බං. තෙසු ජාතකපරියායං පත්වා ආරොග්ගාට්ඨෙත කුසලං වට්ටති.
 සුත්තත්තපරියායං පත්වා අනවජ්ජට්ඨෙත. අභිධම්මපරියායං පත්වා
 කොසල්ලසම්භූතනිද්දරථසුඛවිපාකට්ඨෙත. ඉමස්මිං පන යානෙ
 බාහිතිකසුත්තත්තපරියායෙන (ම. නි. 2.358) අනවජ්ජට්ඨෙත කුසලං දට්ඨබ්බං.

චත්තාරො සතිපට්ඨානාති වුද්දසව්ධෙන කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං,
 නවව්ධෙන වෙදනානුපස්සනාසතිපට්ඨානං, සොළසව්ධෙන
 චිත්තානුපස්සනාසතිපට්ඨානං, පඤ්චව්ධෙන ධම්මානුපස්සනාසතිපට්ඨානන්ති එවං
 නානායෙහි විහජිත්වා සමථවිපස්සනාමග්ගවසෙන ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා
 චත්තාරො සතිපට්ඨානා දෙසිතා. එලසතිපට්ඨානං පන ඉධ අනධිජ්ජෙනං. චත්තාරො
 සම්මජ්ජධානාති පග්ගහට්ඨෙත එකලක්ඛණා, කිච්චවසෙන නානාකිච්චා. “ඉධ
 හික්ඛු අනුජ්ජන්තානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුජ්ජාදායා”තිආදිනා
 නයෙන සමථවිපස්සනාමග්ගවසෙන ලොකියලොකුත්තරමිස්සකාව චත්තාරො
 සම්මජ්ජධානා දෙසිතා. චත්තාරො ඉද්ධිපාදාති ඉජ්ඣානට්ඨෙත එකසඬගහා,
 ඡන්දාදිවසෙන නානාසභාවා. “ඉධ හික්ඛු ඡන්දසමාධිපධානසඬබාරසමන්තාගතං
 ඉද්ධිපාදං භාවෙති”තිආදිනා නයෙන සමථවිපස්සනාමග්ගවසෙන
 ලොකියලොකුත්තරමිස්සකාව චත්තාරො ඉද්ධිපාදා දෙසිතා.

පඤ්චන්ද්‍රියානීති ආධිපතෙය්‍යාට්ඨෙත එකලක්ඛණාති,
 අධිමොක්ඛාදිසභාවවසෙන නානාසභාවාති. සමථවිපස්සනාමග්ගවසෙනෙව ච
 ලොකියලොකුත්තරමිස්සකාති සද්ධාදීති පඤ්චන්ද්‍රියාති දෙසිතාති. පඤ්ච බලානීති
 උපත්ථම්භනට්ඨෙත අකම්පියට්ඨෙත වා එකසඬගහාති, සලක්ඛණෙන
 නානාසභාවාති. සමථවිපස්සනාමග්ගවසෙනෙව ලොකියලොකුත්තරමිස්සකාති
 සද්ධාදීති පඤ්ච බලාති දෙසිතාති. සත්ත බොජ්ඣංගාති නියානට්ඨෙත
 එකසඬගහා, උපට්ඨානාදිනා සලක්ඛණෙන නානාසභාවා. සමථවිපස්සනා
 මග්ගවසෙනෙව ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා සත්ත බොජ්ඣංගා දෙසිතා.

අරියො අට්ඨඬගිකො මග්ගොති හෙතුව්ධෙන එකසඬගහො, දස්සනාදිනා
 සලක්ඛණෙන නානාසභාවො. සමථවිපස්සනාමග්ගවසෙනෙව
 ලොකියලොකුත්තරමිස්සකො අරියො අට්ඨඬගිකො මග්ගො දෙසිතොති අත්ථො.

ඉධ, හන්තෙ, හික්ඛු ආසවානං බයාති ඉදං කිමත්ථං ආරද්ධං? සාසනස්ස
 පරියොසානදස්සනත්ථං. සාසනස්ස හි න කෙවලං මග්ගෙනෙව පරියොසානං හොති,
 අරහත්තඵලෙන පන හොති. තස්මා තං දස්සෙතුං ඉදමාරද්ධන්ති වෙදිතබ්බං.
 එතදානුත්තරියං, හන්තෙ, කුසලෙසු ධම්මෙසුති හන්තෙ යා අයං කුසලෙසු ධම්මෙසු

එවංදෙසනා, එතදානුත්තරියං. තං භගවාති තං දෙසනං භගවා අසෙසං සකලං අභිජානාති. තං භගවතොති තං දෙසනං භගවතො අසෙසං අභිජානාතො. උත්තරි අභිඤ්ඤායං නත්ථිති තදුත්තරි අභිජානිතබ්බං නත්ථි, අයං නාම ඉතො අඤ්ඤා ධම්මො වා පුග්ගලො වා යං භගවා න ජානාතීති ඉදං නත්ථි. යදභිජානං අඤ්ඤා සමණො වාති යං තුම්හෙහි අනභිඤ්ඤානං, තං අඤ්ඤා සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා අභිජානන්තො භගවතා භියොහිඤ්ඤතරො අස්ස, අධිකතරපඤ්ඤා භවෙය්‍යා. යදිදං කුසලෙසු ධම්මෙසුති එත්ථ යදිදන්ති නිපාතමත්තං, කුසලෙසු ධම්මෙසු භගවතා උත්තරිතරො නත්ථිති අයමෙත්ථත්ථො. ඉති භගවාච කුසලෙසු ධම්මෙසු අනුත්තරොති දස්සෙන්තො “ඉමිනාපි කාරණෙන එවංපසන්තො අහං, හන්තෙ, භගවති” ති දිපෙති. ඉතො පරෙසු අපරං පනාතිආදිසු විසෙසමත්තමෙව චණ්ණයිස්සාම. පුරිමචාරසදිසං පන චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

ආයතනපණ්ණත්තිදෙසනාවණ්ණනා

146. ආයතනපණ්ණත්තිසූති ආයතනපඤ්ඤාපනාසු. ඉදානි තා ආයතනපඤ්ඤත්තියො දස්සෙන්තො ජයිමානි, හන්තෙතිආදිමාහ. ආයතනකථා පනෙසා විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරෙන කථිතා, තෙන න තං විත්ථාරයිස්සාම, තස්මා තත්ථ චුත්තනයෙනෙව සා විත්ථාරතො වෙදිතබ්බං.

එතදානුත්තරියං, හන්තෙ, ආයතනපණ්ණත්තිසූති යායං ආයතනපණ්ණත්තිසූ අප්ඤ්ඤාතිකබාහිරවචන්ථානාදිවසෙන එවං දෙසනා, එතදානුත්තරියං. සෙසං චුත්තනයමෙව.

ගබ්භාවක්කන්තිදෙසනාවණ්ණනා

147. ගබ්භාවක්කන්තිසූති ගබ්භොක්කමනෙසු. තා ගබ්භාවක්කන්තියො දස්සෙන්තො චතස්සො ඉමා, හන්තෙතිආදිමාහ. තත්ථ අසම්පජානොති අජානන්තො සම්මුල්ලො හුත්වා. මාතුකුච්ඡං ඔක්කමතීති පටිසන්ධිවසෙන පටිසති. යාතීති වසති. නික්ඛමතීති නික්ඛමන්තොපි අසම්පජානො සම්මුල්ලොව නික්ඛමති. අයං පඨමාති අයං පකතිලොකියමනුස්සානං පඨමා ගබ්භාවක්කන්ති.

සම්පජානො මාතුකුච්ඡං ඔක්කමතීති ඔක්කමන්තො සම්පජානො අසම්මුල්ලො හුත්වා ඔක්කමති.

අයං දුතියාති අයං අසීතිමහාථෙරානං සාවකානං දුතියා ගබ්භාවක්කන්ති. තෙ හි පටිසන්තාව ජානන්ති, වසන්තා ච නික්ඛමන්තා ච න ජානන්ති.

අයං තතියාති අයං ද්විත්තඤ්ච අග්ගසාවකානං පච්චෙකබොධිසත්තානඤ්ච තතියා ගබ්භාවක්කන්ති. තෙ කිර කම්මපෙහි වාතෙහි අධොසිරා උද්ධංපාදා අනෙකසතපොරිසෙ පපාතෙ විය යොනිමුඛෙ බිත්තා තාලච්ඡිග්ගලෙන හත්ථි විය සම්බාධෙන යොනිමුඛෙන නික්ඛමමානා අනන්තං දුක්ඛං පාපුණන්ති. තෙන නෙසං

“මයං නික්ඛමමිහා” ති සම්පජානතා න හොති. එවං පුරිතපාරමීනම්පි ව සත්තානං එවරුපෙ යානෙ මහත්තං දුක්ඛං උප්පජ්ජති අලමෙව ගබ්භාවාසෙ නිබ්බන්දිතුං අලං විරජ්ජිතුං.

අයං චතුත්ථාති අයං සබ්බඤ්ඤාබොධිසත්තානං වසෙන චතුත්ථා ගබ්භාවක්කන්ති. සබ්බඤ්ඤාබොධිසත්තා හි මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගණ්හන්තාපි ජානන්ති, තත්ථ වසන්තාපි ජානන්ති, නික්ඛමන්තාපි ජානන්ති, නික්ඛමනකාලෙපි ව තෙ කම්මපවාතා උද්ධංපාදෙ අධොසිරෙ කත්වා ඛිපිතුං න සක්කොන්ති, ද්වෙ හත්ථෙ පසාරත්වා අක්ඛිති උම්මිලෙත්වා යීතකාව නික්ඛමන්ති. හවග්ගං උපාදාය අවිච්ඡන්තරෙ අඤ්ඤා තිසු කාලෙසු සම්පජානො නාම නත්ථි යපෙත්වා සබ්බඤ්ඤාබොධිසත්තෙ. තෙනෙව නෙසං මාතුකුච්ඡං ඔක්කමනකාලෙ ව නික්ඛමනකාලෙ ව දසසහස්සිලොකධාතු කම්පති. සෙසමෙත්ථ චුත්තනයෙනෙව චෙදිතබ්බං.

ආදෙසනවිධාදෙසනාවණ්ණනා

148. ආදෙසනවිධාසුති ආදෙසනකොට්ඨාසෙසු. ඉදානි තා ආදෙසනවිධා දස්සෙන්නො වතස්සො ඉමානිආදිමාහ. නිමිත්තෙන ආදිසතීති ආගතනිමිත්තෙන ගතනිමිත්තෙන යීතනිමිත්තෙන වා ඉදං නාම හවිස්සතීති කථෙති.

තත්‍රිදං වත්ථු – එකො රාජා තිස්සො මුත්තා ගහෙත්වා පුරොහිතං පුච්ඡ “කිං මෙ, ආචරිය, හත්ථෙ” ති? සො ඉතො චිතො ව ඔලොකෙසි. තෙන ව සමයෙන එකා සරඬු “මක්ඛිකං ගහෙස්සාමි” ති පක්ඛන්දි, ගහණකාලෙ මක්ඛිකා පලාතා, සො මක්ඛිකාය මුත්තත්තා “මුත්තා මහාරාජා” ති ආහ. මුත්තා තාව හොතු, කති මුත්තාති? සො පුත නිමිත්තං ඔලොකෙසි. අථ අවිදුරෙ කුක්කුටො තික්ඛන්තුං සද්දං නිච්ඡාරෙසි. බ්‍රාහ්මණො “තිස්සො මහාරාජා” ති ආහ. එවං එකච්චො ආගතනිමිත්තෙන කථෙති. එතෙනුපායෙන ගතයීතනි මිත්තෙහිපි කථනං චෙදිතබ්බං.

අමනුස්සානන්ති යක්ඛපියාවාදීනං. දෙවතානන්ති වාතුමහාරාජිකාදීනං. සද්දං සුත්වාති අඤ්ඤස්ස චිත්තං ඤත්වා කථෙන්නානං සද්දං සුත්වා. විතක්කච්ඡ්ථාරසද්දන්ති විතක්කච්ඡ්ථාරවසෙන උප්පන්නං විප්පලපන්නානං සුත්තපමත්තාදීනං සද්දං. සුත්වාති තං සද්දං සුත්වා. යං විතක්කයතො තස්ස සො සද්දො උප්පන්නො, තස්ස වසෙන “එවම්පි තෙ මනො” ති ආදිසති. මනොසඬ්ඛාරා පණ්හිතාති චිත්තසඬ්ඛාරා සුට්ඨපිතා. විතක්කෙස්සතීති විතක්කයිස්සති පචත්තෙස්සතීති පජානාති. ජානන්නො ව ආගමනෙන ජානාති, පුබ්බභාගෙන ජානාති, අන්තොසමාපත්තියං චිත්තං ඔලොකෙත්වා ජානාති. ආගමනෙන ජානාති නාම කසිණපරිකම්මකාලෙයෙව යෙනාකාරෙන එස කසිණභාවනං ආරද්ධො පට්ඨප්ඤ්ඤානං වා...පෙ.... චතුත්ථප්ඤ්ඤානං වා අට්ඨසමාපත්තියො වා නිබ්බත්තෙස්සතීති ජානාති. පුබ්බභාගෙන ජානාති නාම සමථිවිපස්සනාය

ආරද්ධායෙව ජානාති, යෙනාකාරෙන එස විපස්සනං ආරද්ධො සොතාපත්තිමග්ගං
වා නිබ්බත්තෙස්සති, සකදාගාමිමග්ගං වා නිබ්බත්තෙස්සති, අනාගාමිමග්ගං වා
නිබ්බත්තෙස්සති, අරහත්තමග්ගං වා නිබ්බත්තෙස්සති ජානාති.

අන්තොසමාපත්තියං චිත්තං ඔලොකෙත්වා ජානාති නාම යෙනාකාරෙන ඉමස්ස
මනොසඬ්ඛාරා සුට්ඨපිතා, ඉමස්ස නාම චිත්තස්ස අනන්තරා ඉමං නාම විතක්කං
විතක්කෙස්සති. ඉතො වුට්ඨිතස්ස එතස්ස භානභාගියො වා සමාධි භවිස්සති,
ධීතිභාගියො වා විසෙසභාගියො වා නිබ්බේධභාගියො වා අභිඤ්ඤායො වා
නිබ්බත්තෙස්සති ජානාති.

තත්ථ පුටුප්පනො වෙනොපරියඤාණලාභී පුටුප්පනානංයෙව චිත්තං ජානාති, න
අරියානං. අරියෙසුපි හෙට්ඨිමො හෙට්ඨිමො උපරිමස්ස උපරිමස්ස චිත්තං න
ජානාති, උපරිමො පන හෙට්ඨිමස්ස ජානාති. එතෙසු ව සොතාපන්නො
සොතාපත්තිඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති. සකදාගාමී, අනාගාමී, අරහා,
අරහත්තඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති. උපරිමො හෙට්ඨිමං න සමාපජ්ජති. තෙසඤ්ඤි
හෙට්ඨිමා හෙට්ඨිමා සමාපත්ති තනුපපත්තියෙව හොති. තථෙව තං භොතීති ඉදං
එකංසෙන තථෙව හොති. වෙනොපරියඤාණවසෙන ඤාතඤ්ඤි අඤ්ඤාථාභාවී නාම
නත්ථී. සෙසං පුරිමනයෙනෙව යොජෙතබ්බං.

දස්සනසමාපත්තිදෙසනාවණ්ණනා

149. ආතප්පමන්වායාතිආදි බ්‍රහ්මජාලෙ විත්ථාරිතමෙව. අයං පනෙත්ථ
සඬ්ඛෙපො, ආතප්පත්ති වීරියං. තදෙව පදනිතබ්බතො පධානං. අනුයුඤ්ජිතබ්බතො
අනුයොගො. අප්පමාදන්ති සතිඅවිජ්ජවාසං. සම්මාමනසිකාරන්ති අනිච්චෙ
අනිච්චන්තිආදිවසෙන පවත්තං උපායමනසිකාරං. වෙනොසමාධිත්ති
පයමජ්ඣානසමාධිං. අයං පයමා දස්සනසමාපත්තිති අයං ද්වන්තිං සාකාරං
පටිකුලතො මනසිකත්වා පටිකුලදස්සනවසෙන උප්පාදිතා පයමජ්ඣානසමාපත්ති
පයමා දස්සනසමාපත්ති නාම, සථෙව පන තං ඥානං පාදකං කත්වා සොතාපන්නො
හොති, අයං නිප්පරියායෙනෙව පයමා දස්සනසමාපත්ති.

අතික්කම්ම වාති අතික්කම්මිත්වා ව. ඡවිමංසලොහිතන්ති ඡවිඤ්ච මංසඤ්ච
ලොහිතඤ්ච. අට්ඨිං පච්චචෙක්ඛතීති අට්ඨි අට්ඨිති පච්චචෙක්ඛති. අට්ඨි අට්ඨිති
පච්චචෙක්ඛිත්වා උප්පාදිතා අට්ඨිආරම්මණා දිබ්බචක්ඛුපාදකජ්ඣානසමාපත්ති
දුතියා දස්සනසමාපත්ති නාම. සථෙව පන තං ඥානං පාදකං කත්වා සකදාගාමිමග්ගං
නිබ්බත්තෙති. අයං නිප්පරියායෙන දුතියා දස්සනසමාපත්ති. කාළවල්ලවාසී
සුමත්ථෙරො පන “යාව තතියමග්ගා වට්ටතී” ති ආහ.

විඤ්ඤාණසොතන්ති විඤ්ඤාණමෙව. උභයතො අබ්බොච්ඡින්නන්ති ද්විතිපි
භාගෙහි අවිජ්ජන්තං. ඉධ ලොකෙ පතිට්ඨිතඤ්චාති ඡන්දරාගවසෙන ඉමස්මිඤ්ච
ලොකෙ පතිට්ඨිතං. දුතියපදෙපි එසෙව නයො. කම්මං වා කම්මතො උපගච්ඡන්තං.
ඉධ ලොකෙ පතිට්ඨිතං නාම. කම්මභවං ආකඩ්ඪන්තං පරලොකෙ පතිට්ඨිතං නාම.

ඉමිනා කිං කථිතං? සෙක්ඛපුපුඡ්ඡනානං වෙතොපරියඤාණං කථිතං.
සෙක්ඛපුපුඡ්ඡනානඤ්ඤි වෙතොපරියඤාණං තතියා දස්සනසමාපත්ති නාම.

ඉධ ලොකෙ අප්පතිට්ඨිතඤ්ඤිවාති නිච්ඡන්දරාගත්තා ඉධලොකෙ ච අප්පතිට්ඨිතං.
දුතියපදෙපි එසෙව නයො. කම්මං චා කම්මතො න උපගච්ඡන්තං ඉධ ලොකෙ
අප්පතිට්ඨිතං නාම. කම්මභවං අනාකඨ්ඨන්තං පරලොකෙ අප්පතිට්ඨිතං නාම.
ඉමිනා කිං කථිතං? ඛිණාසවස්ස වෙතොපරියඤාණං කථිතං. ඛිණාසවස්ස හි
වෙතොපරියඤාණං චතුත්ථා දස්සනසමාපත්ති නාම.

අපිච ද්වන්තිංසාකාරෙ ආරද්ධවිපස්සනාපි පයමා දස්සනසමාපත්ති.
අට්ඨිආරම්මණෙ ආරද්ධවිපස්සනා දුතියා දස්සනසමාපත්ති. සෙක්ඛපුපුඡ්ඡනානං
වෙතොපරියඤාණං ඛිණාසවස්ස වෙතොපරියඤාණන්ති ඉදං පදද්වයං නිච්චලමෙව.
අපරො නයො පයමජ්ඣානං පයමා දස්සනසමාපත්ති. දුතියජ්ඣානං දුතියා.
තතියජ්ඣානං තතියා. චතුත්ථජ්ඣානං චතුත්ථා දස්සනසමාපත්ති. තථා
පයමමග්ගො පයමා දස්සනසමාපත්ති. දුතියමග්ගො දුතියා. තතියමග්ගො තතියා.
චතුත්ථමග්ගො චතුත්ථා දස්සනසමාපත්තිති. සෙසමෙත්ථ පුරිමනායෙනෙව
යොජෙතබ්බං.

පුග්ගලපණ්ණත්තිදෙසනාවණ්ණනා

150. පුග්ගලපණ්ණත්තිසූති ලොකවොහාරවසෙන ‘‘සත්තො පුග්ගලො නරො
පොසො’’ති එවං පඤ්ඤාපෙතබ්බාසු ලොකපඤ්ඤත්තිසූ. බුද්ධානඤ්ඤි ද්වෙ කථා
සම්මුතිකථා, පරමත්ථකථාති පොට්ඨපාදසුත්තෙ (දී. නි. අට්ඨ. 1.439-443)
විත්ථාරිතා.

තත්ථ පුග්ගලපණ්ණත්තිසූති අයං සම්මුතිකථා. ඉදානි යෙ පුග්ගලෙ
පඤ්ඤාපෙත්තො පුග්ගලපණ්ණත්තිසූ භගවා අනුත්තරො භොති, තෙ දස්සෙන්තො
සත්තිමෙ භන්තෙ පුග්ගලා. උභතොභාගවිමුත්තොතිආදිමාභ. තත්ථ
උභතොභාගවිමුත්තොති ද්විහි භාගෙහි විමුත්තො, අරූපසමාපත්තියා රූපකායතො
විමුත්තො, මග්ගෙන නාමකායතො. සො චතුත්තං අරූපසමාපත්තීනං එකෙකතො
වුට්ඨාය සඬ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා අරහත්තජ්ජත්තානං, චතුත්තං, නිරොධා වුට්ඨාය
අරහත්තජ්ජත්තඅනාගාමීනො ච වසෙන පඤ්චවිධො භොති.

පාළි පනෙත්ථ ‘‘කතමො ච පුග්ගලො උභතොභාගවිමුත්තො? ඉධෙකච්චො
පුග්ගලො අට්ඨවිමොක්ඛෙ කායෙන චුසිත්වා විහරති, පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා ආසවා
පරික්ඛිණා භොන්ති’’ති (ධාතු. 24) එවං අට්ඨවිමොක්ඛලාභිනො වසෙන ආගතා.
පඤ්ඤාය විමුත්තොති පඤ්ඤාවිමුත්තො. සො සුක්ඛවිපස්සකො ච, චතුහි ඤානෙනහි
වුට්ඨාය අරහත්තං පත්තා චත්තාරො වාති ඉමෙසං වසෙන පඤ්චවිධොව භොති.

පාළු පනෙන්ට අට්ටවිමොක්කපට්ටිකේපවසෙනෙව ආගතා. යථාහ “න හෙව
බො අට්ට විමොක්කේ කායෙන චුසිත්වා විහරති. පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා ආසවා
පරික්ඛිණා හොන්ති. අයං වුච්චති පුග්ගලො පඤ්ඤාවිමුත්තො” ති (ධාතු. 25).

චුට්ඨන්තං සච්ඡි කරොතිති කායසක්ඛි. සො ඤානඵස්සං පට්ඨං චුසති, පච්ඡා
නිරොධං නිබ්බානං සච්ඡිකරොති, සො සොනාපත්තිඵලට්ඨං ආදිං කත්වා යාව
අරහත්තමග්ගට්ඨා ඡබ්බිධො හොතිති වෙදිතබ්බො. තෙනෙවාහ “ඉධෙකච්චො
පුග්ගලො අට්ට විමොක්කේ කායෙන චුසිත්වා විහරති, පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා
ඵකච්චෙ ආසවා පරික්ඛිණා හොන්ති. අයං වුච්චති පුග්ගලො කායසක්ඛි” ති (ධාතු.
26).

දිට්ඨන්තං පත්තොති දිට්ඨිප්පත්තො. තත්ත්වං සඬ්ඛෙපලක්ඛණං, දුක්ඛා සඬ්ඛාරා
සුබ්බො නිරොධොති ඤාතං හොති දිට්ඨං විදිතං සච්ඡිකතං පස්සිතං පඤ්ඤායාති
දිට්ඨිප්පත්තො. විත්ථාරතො පනෙසොපි කායසක්ඛි විය ඡබ්බිධො හොති.
තෙනෙවාහ – “ඉධෙකච්චො පුග්ගලො ඉදං දුක්ඛන්ති යථාභූතං පජානාති...පෙ....
අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදාති යථාභූතං පජානාති, තථාගතප්පවෙදිතා වස්ස
ධම්මා පඤ්ඤාය වොදිට්ඨා හොන්ති වොචරිතා, පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා ඵකච්චෙ
ආසවා පරික්ඛිණා හොන්ති. අයං වුච්චති පුග්ගලො දිට්ඨිප්පත්තො” ති (ධාතු. 27).

සද්ධාය විමුත්තොති සද්ධාවිමුත්තො. සොපි චුත්තනයෙනෙව ඡබ්බිධො හොති.
තෙනෙවාහ – “ඉධෙකච්චො පුග්ගලො ඉදං දුක්ඛන්ති යථාභූතං පජානාති, අයං
දුක්ඛසමුදයොති යථාභූතං පජානාති, අයං දුක්ඛනිරොධොති යථාභූතං පජානාති, අයං
දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදාති යථාභූතං පජානාති, තථාගතප්පවෙදිතා වස්ස ධම්මා
පඤ්ඤාය වොදිට්ඨා හොන්ති වොචරිතා, පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා ඵකච්චෙ ආසවා
පරික්ඛිණා හොන්ති නො ව බො යථා දිට්ඨිප්පත්තස්ස. අයං වුච්චති පුග්ගලො
සද්ධාවිමුත්තො” ති (ධාතු. 28). එතෙසු හි සද්ධාවිමුත්තස්ස පුබ්බහාගමග්ගක්ඛණෙ
සද්දහන්තස්ස විය, ඔකප්පෙන්තස්ස විය, අධිමුච්චන්තස්ස විය ව කිලෙසක්ඛයො
හොති. දිට්ඨිප්පත්තස්ස පුබ්බහාගමග්ගක්ඛණෙ කිලෙසවිෂේදකං ඤාණං අදන්ධං
තිබ්බිණං සුරං හුත්වා වහති. තස්මා යථා නාම නාතිතිබ්බිණෙන අසිනා කදලිං
ඡින්දන්තස්ස ඡින්තට්ඨානං න මට්ඨං හොති, අසි න සීසං වහති, සද්දො සුයාති,
බලවතරො වායාමො කාතබ්බො හොති, ඵවරූපා සද්ධාවිමුත්තස්ස
පුබ්බහාගමග්ගභාවනා. යථා පන අතිනිසිතෙන අසිනා කදලිං ඡින්දන්තස්ස
ඡින්තට්ඨානං මට්ඨං හොති, අසි සීසං වහති, සද්දො න සුයාති, බලවතරං
වායාමකිච්චං න හොති, ඵවරූපා පඤ්ඤාවිමුත්තස්ස පුබ්බහාගමග්ගභාවනා
වෙදිතබ්බො.

ධම්මං අනුස්සරතිති ධම්මානුසාරි. ධම්මොති පඤ්ඤා, පඤ්ඤාපුබ්බධිගමං මග්ගං
භාවෙතිති අත්ථො. සද්ධානුසාරිමිහි පි සෙව නයො, උභොපෙන
සොනාපත්තිමග්ගට්ඨායෙව. චුත්තමිපි වෙතං “යස්ස පුග්ගලස්ස
සොනාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නස්ස පඤ්ඤිත්ථියං අධිමත්තං හොති,

පඤ්ඤාචාහිං පඤ්ඤාපුබ්බභිගමං අරියමග්ගං භාවෙති. අයං වුවච්ඡි පුග්ගලො ධම්මානුසාරි”ති.

තථා “යස්ස පුග්ගලස්ස සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපත්තස්ස සද්ධිත්ථියං අධිමත්තං හොති, සද්ධාචාහිං සද්ධාපුබ්බභිගමං අරියමග්ගං භාවෙති. අයං වුවච්ඡි පුග්ගලො සද්ධානුසාරි”ති. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, චිත්ථාරතො පනෙසා උභතොභාගවිමුක්තාදිකථා විසුද්ධිමග්ගෙ පඤ්ඤාභාවනාධිකාරෙ වුත්තො. තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතඛිබ්බො. සෙසම්ඨාපි පුරිමනයෙනෙව යොජෙතඛිබ්බං.

පධානදෙසනාවණ්ණනා

151. පධානෙසුති ඉධ පදහනවසෙන “සත්ත බොජ්ඣංගිහා පධානා”ති වුත්තො. තෙසං චිත්ථාරකථා මහාසතිපට්ඨානෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතඛිබ්බො. සෙසම්ඨාපි පුරිමනයෙනෙව යොජෙතඛිබ්බං.

පටිපදාදෙසනාවණ්ණනා

152. දුක්ඛපටිපදාදිසු අයං චිත්ථාරනායො – “තත්ථ කතමා දුක්ඛපටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා? දුක්ඛෙන කසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස දන්ධං තං යානං අභිජානන්තස්ස යා පඤ්ඤා පජානනා...පෙ.... අමොහො ධම්මවිචයො සම්මාදිට්ඨි, අයං වුවච්ඡි දුක්ඛපටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා. තත්ථ කතමා දුක්ඛපටිපදා බිජ්ජාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා? දුක්ඛෙන කසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස බිජ්ජං තං යානං අභිජානන්තස්ස යා පඤ්ඤා පජානනා...පෙ.... සම්මාදිට්ඨි, අයං වුවච්ඡි දුක්ඛපටිපදා බිජ්ජාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා. තත්ථ කතමා සුඛපටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා? අකිච්ඡෙන අකසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස දන්ධං තං යානං අභිජානන්තස්ස යා පඤ්ඤා පජානනා...පෙ.... සම්මාදිට්ඨි, අයං වුවච්ඡි සුඛපටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා. තත්ථ කතමා සුඛපටිපදා බිජ්ජාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා? අකිච්ඡෙන අකසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස බිජ්ජං තං යානං අභිජානන්තස්ස යා පඤ්ඤා පජානනා...පෙ.... සම්මාදිට්ඨි, අයං වුවච්ඡි සුඛපටිපදා බිජ්ජාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා”ති (විභ. 801). අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, චිත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තො. සෙසම්ඨාපි පුරිමනයෙනෙව යොජෙතඛිබ්බං.

භස්සසමාචාරාදිවණ්ණනා

153. න චෙව මුසාවාදුපසඤ්ඤිතන්ති භස්සසමාචාරෙ ධීතොපි කථාමග්ගං අනුපච්ඡිත්ථිත්වා කථෙත්තොපි ඉධෙකච්චො හික්ඛු න චෙව මුසාවාදුපසඤ්ඤිතං භාසති. අට්ඨ අනරියවොභාරෙ වජ්ජෙත්වා අට්ඨ අරියවොභාරයුත්තමෙව භාසති. න ච චෙභුතියන්ති භස්සසමාචාරෙ ධීතොපි භෙදකරවාචං න භාසති. න ච පෙසුණියන්ති තස්සායෙවෙතං චෙවචනං. චෙභුතියවාචා හි පියභාවස්ස සුඤ්ඤකරණතො “පෙසුණිය”න්ති වුවච්ඡි. නාමමෙවස්සා එතන්ති මහාසිවත්ථෙරො අවොච. න ච සාරම්භජන්ති සාරම්භජා ච යා වාචා, තඤ්ච න භාසති. “ත්ථං දුස්සිලො”ති වුත්තො,

“ත්වං දුස්සීලො තවාචරියො දුස්සීලො” ති වා, “තුය්හං ආපත්ති” ති වුත්තෙ, “අහං පිණ්ඩාය වරිත්වා පාටලිපුත්තං ගතො” ති ආදීනා නයෙන බහිද්ධා වික්ඛෙපකථාපවත්තං වා කරණුත්තරියවාචං න භාසති. ජයාපෙක්ඛොති ජයපුරෙක්ඛාරො හුත්වා, යථා හත්ථකො සක්ඛාපුත්තො තිත්ථියා නාම ධම්මෙනපි අධම්මෙනපි ජෙතබ්බාති සච්චාලිකං යංකිඤ්චි භාසති, එවං ජයාපෙක්ඛො ජයපුරෙක්ඛාරො හුත්වා න භාසතීති අත්ථො. මන්තා මන්තා ව වාචං භාසතීති එත්ථ මන්තාති වුච්චති පඤ්ඤා, මන්තාය පඤ්ඤාය. පුන මන්තාති උපපරික්ඛිත්වා. ඉදං වුත්තං හොති, හස්සසමාචාරෙ යීතො දිවසභාගම්පි කථෙන්නො පඤ්ඤාය උපපරික්ඛිත්වා යුත්තකථමෙව කථෙතීති. නිධානවතින්ති හදයෙපි නිදහිතබ්බයුත්තං. කාලෙනාති යුත්තපත්තකාලෙන.

එවං භාසිතා හි වාචා අමුසා වෙව හොති අපිසුණා ව අඵරුසා ව අසයා ව අසම්ඵජ්ජලාපා ව. එචරුපා ව අයං වාචා චතුසච්චනිස්සිතාතිපි සික්ඛත්තයනිස්සිතාතිපි දසකථාවත්ථුනිස්සිතාතිපි තෙරසධුතඤ්ඤානිස්සිතාතිපි සත්තත්තිංසබ්බොධිපක්ඛියධම්මනිස්සිතාතිපි මග්ගනිස්සිතාතිපි වුච්චති. තෙනාහ එතදානුත්තරියං, හත්තෙ, හස්සසමාචාරෙති තං පුරිමනයෙනෙව යොජෙතබ්බං.

සච්චො වස්ස සද්දො වාති සීලාචාරෙ යීතො හික්ඛු සච්චො ව හවෙයා සච්චකථො සද්දො ව සද්ධාසම්පන්නො. නනු හෙට්ඨා සච්චං කථිතමෙව, ඉධ කස්මා පුන වුත්තන්ති? හෙට්ඨා වාචාසච්චං කථිතං. සීලාචාරෙ යීතො පන හික්ඛු අත්තමසො හසනකථායපි මුසාවාදං න කරොතීති දස්සෙතුං ඉධ වුත්තං. ඉදානි සො ධම්මෙන සමෙන ජීවිතං කප්පෙතීති දස්සන්තං න ව කුහකොති ආදි වුත්තං. තත්ථ “කුහකො” ති ආදීති බ්‍රහ්මජාලෙ විත්ථාරිතාති.

ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො, භොජනෙ මත්තඤ්ඤාති ඡසු ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙපි පමාණඤ්ඤා. සමකාරීති සමචාරී, කායෙන වාචාය මනසා ව කායවච්ඡිකාදීති පභාය සමං වරතීති අත්ථො. ජාගරියානුයොගමනුයුත්තොති රත්තින්ද්‍රිං ඡ කොට්ඨාසෙ කත්වා “දිවසං වච්ඡකමෙන නිසජ්ජායා” ති වුත්තනයෙනෙව ජාගරියානුයොගං යුත්තජ්ජයුත්තො විහරති. අතන්දිතොති නිත්තන්දී කායාලසියවිරහිතො. ආරද්ධවීරියොති කායිකවීරියෙනාපි ආරද්ධවීරියො හොති, ගණසඤ්ඤානිකං විනොදෙත්වා චතුසු ඉරියාපටෙසු අට්ඨආරබ්භවත්ථුවසෙන එකච්ඡාරී. චෙතසිකවීරියෙනාපි ආරද්ධවීරියො හොති, කිලෙසසඤ්ඤානිකං පභාය විනොදෙත්වා අට්ඨසමාපත්තිවසෙන එකච්ඡාරී. අපි ව යථා තථා කිලෙසුජ්ජන්ති. නිවාරෙන්නො චෙතසිකවීරියෙන ආරද්ධවීරියො හොති. ක්කායීති ආරම්මණලක්ඛණුපනිජ්ඣානවසෙන ක්කායී. සතිමාති වීරකතාදිඅනුස්සරණසමත්ථාය සතියා සමන්තාගතො.

කලායාණපටිභානොති වාක්කරණසම්පන්නො වෙව හොති පටිභානසම්පන්නො ව. යුත්තපටිභානො බො පන හොති නො මුත්තපටිභානො. සීලසමාචාරස්මිඤ්ඤි යීතහික්ඛු මුත්තපටිභානො න හොති, යුත්තපටිභානො පන හොති වච්ඡිසත්ථෙරො

විය. ගතිමානි ගමනසමත්ථාය පඤ්ඤාය සමන්තාගතො. ධිතිමානි ධාරණසමත්ථාය පඤ්ඤාය සමන්තාගතො. මිතිමානි එත්ථ පන මිති පඤ්ඤාය නාමමෙව, තස්මා පඤ්ඤවානි අත්ථො. ඉති තීහිපි ඉමෙහි පදෙහි පඤ්ඤාව කථිතා. තත්ථ හෙට්ඨා සමණධම්මකරණවීරියං කථිතං, ඉධ බුද්ධවචනගණ්භනවීරියං. තථා හෙට්ඨා විපස්සනාපඤ්ඤා කථිතා, ඉධ බුද්ධවචනගණ්භනපඤ්ඤා. න ච කාමෙසු ගිද්ධොති වත්ථුකාමකිලෙසකාමෙසු අගිද්ධො. සතො ච නිපකො වානි අභික්කන්තපටික්කන්තාදීසු සත්තසු යානෙසු සතියා වෙව ඤාණෙන ච සමන්තාගතො චරතීති අත්ථො. නෙපක්කන්ති පඤ්ඤා, තාය සමන්තාගතත්තා නිපකොති චුත්තො. සෙසම්ඨාපි පුරිමනෙයෙනෙව යොජෙතබ්බං.

අනුසාසනවිධාදිවණ්ණනා

154. පච්චත්තං යොනිසො මනසිකාරාති අත්තනො උපායමනසිකාරෙන. යථානුසිට්ඨං තථා පටිපජ්ජමානොති යථා මයා අනුසිට්ඨං අනුසාසනී දින්නා, තථා පටිපජ්ජමානො. තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයාතිආදි චුත්තත්ථමෙව. සෙසම්ඨාපි පුරිමනෙයෙනෙව යොජෙතබ්බං.

155. පරපුග්ගලවිමුත්තිඤාණෙනි සොතාපන්නාදීනං පරපුග්ගලානං තෙන තෙන මග්ගෙන කිලෙසවිමුත්තිඤාණෙ. සෙසම්ඨාපි පුරිමනෙයෙනෙව යොජෙතබ්බං.

156. අමුත්‍රාසිං එවංනාමොති එකො පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්තො නාමගොත්තං පරියාදියමානො ගච්ඡති. එකො සුද්ධබන්ධෙයෙව අනුස්සරති, එකො හි සක්කොති, එකො න සක්කොති. තත්ථ යො සක්කොති, තස්ස වසෙන අග්ගහෙත්වා අසක්කොන්තස්ස වසෙන ගහිතං. අසක්කොන්තො පන කිං කරොති? සුද්ධබන්ධෙයෙව අනුස්සරන්තො ගන්ත්වා අනෙකජාතිසතසහස්සමත්ථකෙ යත්වා නාමගොත්තං පරියාදියමානො ඔතරති. තං දස්සෙන්නො එවංනාමොතිආදිමාහ. සො එවමාහාති සො දිට්ඨිගතිකො එවමාහ. තත්ථ කිඤ්චාපි සස්සතොති වත්වා ‘තෙ ච සත්තා සංසරන්ති’ති වදන්තස්ස වචනං පුබ්බාපරවිරුද්ධං හොති. දිට්ඨිගතිකත්තා පනෙස එතං න සල්ලක්ඛෙසි. දිට්ඨිගතිකස්ස හි යානං වා නියමො වා නත්ථී. ඉමං ගහෙත්වා ඉමං විස්සජ්ජෙති, ඉමං විස්සජ්ජෙත්වා ඉමං ගණ්භාතීති බ්‍රහ්මජාලෙ විත්ථාරිතමෙවෙනං. අයං තතියො සස්සතවාදොති ථෙරො ලාභිස්සෙව වසෙන තයො සස්සතවාදෙ ආහ. භගවතා පන තක්කීවාදමිපි ගහෙත්වා බ්‍රහ්මජාලෙ චත්තාරො චුත්තා. එතෙසං පන තිණ්ණං වාදානං විත්ථාරකථා බ්‍රහ්මජාලෙ (දී. නි. අට්ඨ. 1.30) චුත්තනෙයෙනෙව වෙදිතබ්බා. සෙසම්ඨාපි පුරිමනෙයෙනෙව විත්ථාරෙතබ්බං.

157. ගණනාය වානි පිණ්ඩගණනාය. සඬ්ඛානෙනාති අවිජ්ජිද්ධකවසෙන මනොගණනාය. උභයථාපි පිණ්ඩගණනමෙව දස්සෙති. ඉදං චුත්තං හොති, වස්සානං සතවසෙන සහස්සවසෙන සතසහස්සවසෙන කොට්ඨසෙන පිණ්ඩං කත්වාපි එත්තකානි වස්සසතානීති වා එත්තකා වස්සකොට්ඨයොති වා එවං සඬ්ඛාතුං න

සක්කා. තුම්හෙ පන අත්තනො දසන්තං පාරමිතං පුරිත්තතා
සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණස්ස සුප්පට්ඨිද්ධත්තා යස්මා වො අනාවරණඤාණං සුරං වහති.
තස්මා දෙසනාඤාණකුසලතං පුරක්ඛන්වා වස්සගණනායපි පරියන්තිකං කත්වා
කප්පගණනායපි පරිච්ඡින්නිදන්වා එත්තකන්ති දස්සෙපාති දීපෙති. පාළියත්ථො
පනෙත්ථ චුත්තනායොයෙව. සෙසම්ඛාපි පුරිමනායෙනෙව යොජෙතබ්බං.

158. එතදානුත්තරියං, හන්තෙ, සත්තානං චුතුපපාතඤාණෙනි හන්තෙ යාපි අයං
සත්තානං චුතිපට්ඨිකත්ථිවසෙන ඤාණදෙසනා, සාපි තුම්හාකංයෙව අනුත්තරා.
අතීතවුද්ධාපි එවමෙව දෙසෙසුං. අනාගතාපි එවමෙව දෙසෙස්සන්ති. තුම්හෙ තෙසං
අතීතානාගතවුද්ධානං ඤාණෙන සංසන්දිත්වාව දෙසයිත්ථ. “ඉම්නාපි කාරණෙන
එවංපසන්නො අහං හන්තෙ භගවති” ති දීපෙති. පාළියත්ථො පනෙත්ථ
චිත්ථාරිතොයෙව.

159. සාසවා සඋපධිකාති සදොසා සඋපාරම්භා. නො අරියාති වුවචති
අරියද්ධිති න වුවචති. අනාසවා අනුපධිකාති නිද්දොසා අනුපාරම්භා. අරියාති
වුවචති අරියද්ධිති වුවචති. අප්පට්ඨකුලසඤ්ඤී තත්ථ විහරතීති කථං.
අප්පට්ඨකුලසඤ්ඤී තත්ථ විහරතීති? පට්ඨකුලෙ සත්තෙ මෙත්තං ඵරති, සඬ්ඛාරෙ
ධාතුසඤ්ඤං උපසංහරති. යථාහ “කථං පට්ඨකුලෙ අප්පට්ඨකුලසඤ්ඤී විහරති (පටි. ම.
3.97)? අනිට්ඨස්මිං චත්ථුස්මිං මෙත්තාය වා ඵරති, ධාතූතො වා උපසංහරති” ති.
පට්ඨකුලසඤ්ඤී තත්ථ විහරතීති අප්පට්ඨකුලෙ සත්තෙ අසුභසඤ්ඤං ඵරති, සඬ්ඛාරෙ
අනිච්චසඤ්ඤං උපසංහරති. යථාහ “කථං අප්පට්ඨකුලෙ පට්ඨකුලසඤ්ඤී විහරති?
ඉට්ඨස්මිං චත්ථුස්මිං අසුභාය වා ඵරති, අනිච්චතො වා උපසංහරති” ති. එවං
සෙසපදෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

උපෙක්ඛකො තත්ථ විහරතීති ඉට්ඨෙ අරජ්ජන්තො අනිට්ඨෙ අදුස්සන්තො යථා
අඤ්ඤෙ අසමපෙක්ඛනෙන මොහං උප්පාදෙන්ති, එවං අනුප්පාදෙන්තො ඡසු
ආරම්මණෙසු ඡළඬ්ඛපෙක්ඛාය උපෙක්ඛකො විහරති. එතදානුත්තරියං, හන්තෙ,
ඉද්ධිවිධාසුති, හන්තෙ, යා අයං ද්විසු ඉද්ධිසු එවංදෙසනා, එතදානුත්තරියං. තං
භගවාති තං දෙසනං භගවා අසෙසං සකලං අභිජානාති. තං භගවතොති තං දෙසනං
භගවතො අසෙසං අභිජානතො. උත්තරි අභිඤ්ඤෙය්‍යං නත්ථිති උත්තරි
අභිජානිතබ්බං නත්ථි. අයං නාම ඉතො අඤ්ඤො ධම්මො වා පුග්ගලො වා යං භගවා
න ජානාති ඉදං නත්ථි. යදභිජානං අඤ්ඤො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වාති යං
තුම්හෙහි අනභිඤ්ඤාතං අඤ්ඤො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා අභිජානන්තො
භගවතා භියොයාභිඤ්ඤතරො අස්ස, අධිකතරපඤ්ඤො භවෙය්‍ය. යදිදං ඉද්ධිවිධාසුති
එත්ථ යදිදන්ති නිපාතමත්තං. ඉද්ධිවිධාසු භගවතා උත්තරිතරො නත්ථි.
අතීතවුද්ධාපි හි ඉමා ද්වෙ ඉද්ධියො දෙසෙසුං, අනාගතාපි ඉමාව දෙසෙස්සන්ති.
තුම්හෙපි තෙසං ඤාණෙන සංසන්දිත්වා ඉමාව දෙසයිත්ථ. ඉති භගවා ඉද්ධිවිධාසු
අනුත්තරොති දස්සෙන්නො “ඉම්නාපි කාරණෙන එවංපසන්නො අහං, හන්තෙ,
භගවති” ති දීපෙති. එත්තාවතා යෙ ධම්මසෙනාපති දිවාට්ඨානෙ නිසීදිත්වා සොළස
අපරම්පරියධම්මෙ සම්මසි, තෙව දස්සිතා භොන්ති.

අඤ්ඤාපාසත්ථුගුණදස්සනාදිවණ්ණනා

160. ඉදානි අපරෙතපි ආකාරෙන භගවතො ගුණෙ දස්සෙන්නො යං තං භන්තෙතිආදිමාහ. තත්ථ සද්ධෙන කුලපුත්තෙනාති සද්ධා කුලපුත්තා නාම අතීතානාගතපච්චුප්පන්නා බොධිසත්තා. තස්මා යං සබ්බඤ්ඤාබොධිසත්තෙන පත්තබ්බන්ති චුත්තං භොති. කිං පන තෙන පත්තබ්බං? නව ලොකුත්තරධම්මා. ආරද්ධවීරියෙනාතිආදීසු “වීරියං ටාමො” තිආදීනි සබ්බානෙව වීරියවෙච්චනාති. තත්ථ ආරද්ධවීරියෙනාති පග්ගහිතවීරියෙන. ටාමචතාති ටාමසම්පන්නෙන ටීරවීරියෙන. පූරිසථාමෙනාති තෙන ටාමචතා යං පූරිසථාමෙන පත්තබ්බන්ති චුත්තං භොති. අනන්තරපද්දවයෙපි එසෙව නයො. පූරිසධොරය්භෙනාති යා අසම්පූරෙහි බුද්ධෙහි වහිතබ්බා ධුරා, තං ධුරං වහනසමත්ථෙන මහාපුරිසෙන. අනුප්පත්තං තං භගවතාති තං සබ්බං අතීතානාගතබුද්ධෙහි පත්තබ්බං, සබ්බමෙව අනුප්පත්තං, භගවතො එකගුණොපි ඌනො නත්ථීති දස්සෙති. කාමෙසු කාමසුඛල්ලිකානුයොගන්ති වත්ථුකාමෙසු කාමසුඛල්ලිකානුයොගං. යථා අඤ්ඤා කෙණ්ඩියජට්ඨාදයො සමණ්ඩාහ්මණා “කො ජානාති පරලොකං. සුබො ඉමිස්සා පරිබ්බාජිකාය මුද්දකාය ලොමසාය බාහාය සම්ඵස්සො” ති මොළිබන්ධාහි පරිබ්බාජිකාහි පරිවාරෙන්නි සම්පත්තං සම්පත්තං රූපාදිආරම්මණං අනුභවමානා කාමසුඛමනුයුත්තා, න එවමනුයුත්තොති දස්සෙති.

භීතන්ති ලාමකං. ගම්මන්ති ගාමවාසීනං ධම්මං. පොථුප්පනිකන්ති පුථුප්පනෙහි සෙවිතබ්බං. අනරියන්ති න නිද්දොසං. න වා අරියෙහි සෙවිතබ්බං. අනත්ථසඤ්ඡිතන්ති අනත්ථසංයුත්තං. අත්තකිලමථානුයොගන්ති අත්තනො ආතාපනපරිතාපනානුයොගං. දුක්ඛන්ති දුක්ඛයුත්තං, දුක්ඛමං වා. යථා එකෙ සමණ්ඩාහ්මණා කාමසුඛල්ලිකානුයොගං පරිවජ්ජෙස්සාමාති කායකිලමථං අනුධාවන්ති, තතො මුඤ්චිස්සාමාති කාමසුඛං අනුධාවන්ති, න එවං භගවා. භගවා පන උභො එතෙ අන්තෙ වජ්ජෙත්වා යා සා “අත්ථී, භික්ඛවෙ, මජ්ඣිමා පටිපදා තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධා චක්ඛකරණී” ති එවං චුත්තා සම්මාපටිපත්ති, තමෙව පටිපන්නො. තස්මා “න ව අත්තකිලමථානුයොග” න්තිආදිමාහ.

ආභිවෙතසිකානන්ති අභිවෙතසිකානං, කාමාවචරවිත්තාති අතික්කමිත්වා ධීතානන්ති අත්ථො. දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරානන්ති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ සුඛවිහාරානං. පොට්ඨපාදසුත්තන්තස්මිඤ්ඤි සප්පිතිකදුතියජ්ඣානඵලසමාපත්ති කථිතා (දී. නි. 1.432). පාසාදිකසුත්තන්තෙ සහ මග්ගෙන විපස්සනාපාදකජ්ඣානං. දසුත්තරසුත්තන්තෙ චතුත්ථජ්ඣානිකඵලසමාපත්ති. ඉමස්මිං සම්පසාදනීයෙ දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරජ්ඣානාති කථිතාති. නිකාමලාභීති යථාකාමලාභී. අකිච්ඡලාභීති අදුක්ඛලාභී. අකසිරලාභීති විපුලලාභී.

අනුයොගදානප්පකාරවණ්ණනා

161. එකිස්සා ලොකධාතුයාති දසසහස්සිලොකධාතුයා. තිණි හි බෙන්තාති – ජාතිබෙන්තං ආණාබෙන්තං විසයබෙන්තං. තත්ථ ජාතිබෙන්තං නාම දසසහස්සිලොකධාතු. සා හි තථාගතස්ස මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමනකාලෙ නික්ඛමනකාලෙ සම්බොධිකාලෙ ධම්මවක්කජ්ජවත්තනෙ ආයුසඬ්ඛාරොස්සජ්ජනෙ පරිනිබ්බානෙ ව කම්පති. කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාළං පන ආණාබෙන්තං නාම. ආටානාටියමොරපරිත්තධජග්ගපරිත්තරතනපරිත්තාදීනඤ්ඤි එත්ථ ආණා වත්තති. විසයබෙන්තස්ස පන පරිමාණං නත්ථි, බුද්ධානඤ්ඤි ‘‘යාවතකං ඤාණං, තාවතකං ඤෙය්‍යං, යාවතකං ඤෙය්‍යං තාවතකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං ඤෙය්‍යං, ඤෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණං’’න්ති (මහානි. 55) වචනතො අවිසයො නාම නත්ථි.

ඉමෙසු පන තිසු බෙන්තෙසු යපෙත්වා ඉමං වක්කවාළං අඤ්ඤස්මිං වක්කවාළෙ බුද්ධා උජ්ජප්පන්තිති සුත්තං නත්ථි, නුජ්ජප්පන්තිති පන අත්ථි. තිණි පිටකානි විනයපිටකං, සුත්තන්තපිටකං අභිධම්මපිටකං. තිස්සො සඬ්ඛිතියො මහාකස්සපත්ථෙරස්ස සඬ්ඛිති, යසත්ථෙරස්ස සඬ්ඛිති, මොග්ගලීපුත්තතිස්සත්ථෙරස්ස සඬ්ඛිති. ඉමා තිස්සො සඬ්ඛිතියො ආරුළුහෙ තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ ‘‘ඉමං වක්කවාළං මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤත්ථ බුද්ධා උජ්ජප්පන්ති’’ති සුත්තං නත්ථි, නුජ්ජප්පන්තිති පන අත්ථි.

අපුබ්බං අවරිමන්ති අපුරෙ අපච්ඡා එකතො නුජ්ජප්පන්ති, පුරෙ වා පච්ඡා වා උජ්ජප්පන්තිති වුත්තං හොති. තත්ථ බොධිපල්ලඬ්ඛකෙ ‘‘බොධිං අපත්වා න උට්ඨගිස්සාමි’’ති නිසින්නකාලතො පටියාය යාව මාතුකුච්ඡස්මිං පටිසන්ධිග්ගහණං, තාව පුබ්බෙති න වෙදිතබ්බං. බොධිසත්තස්ස හි පටිසන්ධිග්ගහණෙ දසසහස්සවක්කවාළකම්පනෙනෙව බෙන්තපරිග්ගහො කතො. අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උජ්ජත්තිපි නිවාරිතා හොති. පරිනිබ්බානතො පටියාය ව යාව සාසපමත්තාපි ධාතුයො තිට්ඨන්ති, තාව පච්ඡාති න වෙදිතබ්බං. ධාතුසු හි ධීතාසු බුද්ධාපි ධීතාව හොන්ති. තස්මා එත්ථන්තරෙ අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උජ්ජත්ති නිවාරිතාව හොති. ධාතූපරිනිබ්බානෙ පන ජාතෙ අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උජ්ජත්ති න නිවාරිතා.

තිපිටකඅන්තරධානකථා

තිණි අන්තරධානාති නාම පරියත්තිඅන්තරධානං, පටිච්චෙදඅන්තරධානං, පටිපත්තිඅන්තරධානන්ති. තත්ථ පරියත්තිති තිණි පිටකානි. පටිච්චෙදොති සච්චජ්ජපටිච්චෙදො. පටිපත්තිති පටිපදා. තත්ථ පටිච්චෙදො ව පටිපත්ති ව හොතිපි න හොතිපි. එකස්මිඤ්ඤි කාලෙ පටිච්චෙදකරා හික්ඛු බහු හොන්ති, එස හික්ඛු පුටුජ්ජනොති අඬ්ගුලිං පසාරෙත්වා දස්සෙතබ්බො හොති. ඉමස්මිංයෙව දීපෙ එකවාරං පුටුජ්ජනහික්ඛු නාම නාහොසි. පටිපත්තිපුරකාපි කදාවි බහු හොන්ති, කදාවි අජ්ජා. ඉති පටිච්චෙදො ව පටිපත්ති ව හොතිපි න හොතිපි. සාසනට්ඨිතියා පන පරියත්ති පමාණං. පණ්ඩිතො හි තෙපිටකං සුත්වා ද්වෙපි පුරෙති.

යථා අම්භාකං බොධිසත්තො ආලාරස්ස සන්තිකෙ පඤ්චාහිඤ්ඤා සත්ත ව සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා

පරිකම්මං පුච්ඡි, සො න ජානාමිති ආහ. තතො උදකස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා අධිගතවිසෙසං සංසන්දිත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනස්ස පරිකම්මං පුච්ඡි, සො ආචික්ඛි, තස්ස වචනසමනන්තරමෙව මහාසත්තො තං ඤානං සම්පාදෙසි, එවමෙව පඤ්ඤවා භික්ඛු පරියත්තිං සුත්වා ද්වෙපි පුරෙති. තස්මා පරියත්තියා ධීතාය සාසනං ධීතං හොති. යදා පන සා අන්තරධායති, තදා පයමං අභිධම්මපිටකං නස්සති. තත්ථ පට්ඨානං සබ්බපයමං අන්තරධායති. අනුක්කමෙන පච්ඡා ධම්මසඤ්ඤා, තස්මිං අන්තරහිතෙ ඉතරෙසු ද්විසු පිටකෙසු ධීතෙසුපි සාසනං ධීතමෙව හොති.

තත්ථ සුත්තන්තපිටකෙ අන්තරධායමානෙ පයමං අභිගුත්තරනිකායො එකාදසකතො පට්ඨාය යාව එකකා අන්තරධායති, තදනන්තරං සංයුත්තනිකායො චක්කපෙය්‍යාලතො පට්ඨාය යාව ඔසතරණා අන්තරධායති. තදනන්තරං මජ්ඣිමනිකායො ඉන්ද්‍රියභාවනතො පට්ඨාය යාව මූලපරියායා අන්තරධායති. තදනන්තරං දීඝනිකායො දසුත්තරතො පට්ඨාය යාව බ්‍රහ්මජාලා අන්තරධායති. එකිස්සාපි ද්විත්තම්පි ගාථානං පුච්ඡා අද්ධානං ගච්ඡති, සාසනං ධාරෙතුං න සක්කොති, සභියපුච්ඡා ආලවකපුච්ඡා විය ව. එතා කිර කස්සපබුද්ධකාලිකා අන්තරා සාසනං ධාරෙතුං නාසක්ඛිංසු.

ද්විසු පන පිටකෙසු අන්තරහිතෙසුපි විනයපිටකෙ ධීතෙ සාසනං තිට්ඨති. පරිවාරක්ඛන්ධකෙසු අන්තරහිතෙසු උභතොවිහඬිගෙ ධීතෙ ධීතමෙව හොති. උභතොවිහඬිගෙ අන්තරහිතෙ මාතිකායපි ධීතාය ධීතමෙව හොති. මාතිකාය අන්තරහිතාය පාතිමොක්ඛපබ්බජ්ජාඋපසම්පදාසු ධීතාසු සාසනං තිට්ඨති. ලිඬිගං අද්ධානං ගච්ඡති. සෙනවත්ථසමණචංසො පන කස්සපබුද්ධකාලතො පට්ඨාය සාසනං ධාරෙතුං නාසක්ඛි. පටිසම්භිදාපත්තෙහි වස්සසහස්සං අට්ඨාසි. ජලුභිඤ්ඤෙහි වස්සසහස්සං. තෙවිජ්ජෙහි වස්සසහස්සං. සුක්ඛවිපස්සකෙහි වස්සසහස්සං. පාතිමොක්ඛෙහි වස්සසහස්සං අට්ඨාසි. පච්ඡිමකස්ස පන සච්චප්පට්ඨෙධතො පච්ඡිමකස්ස සීලහෙදතො පට්ඨාය සාසනං ඔසක්කිතං නාම හොති. තතො පට්ඨාය අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති න නිවාරිතා.

සාසනඅන්තරහිතවණ්ණනා

තීණි පරිනිබ්බානානි නාම කිලෙසපරිනිබ්බානං බන්ධපරිනිබ්බානං ධාතුපරිනිබ්බානන්ති. තත්ථ කිලෙසපරිනිබ්බානං බොධිපල්ලඬිකෙ අහොසි. බන්ධපරිනිබ්බානං කුසිනාරායං. ධාතුපරිනිබ්බානං අනාගතෙ භවිස්සති. සාසනස්ස කිර ඔසක්කනකාලෙ ඉමස්මිං තම්බපණ්ණිදීපෙ ධාතුයො සන්තිපතිත්වා මහාවෙතියං ගම්ස්සන්ති. මහාවෙතියතො නාගදීපෙ රාජායතනවෙතියං. තතො මහාබොධිපල්ලඬිකං ගම්ස්සන්ති. නාගභවනතොපි දෙවලොකතොපි බ්‍රහ්මලොකතොපි ධාතුයො මහාබොධිපල්ලඬිකමෙව ගම්ස්සන්ති. සාසපමත්තාපි ධාතුයො න අන්තරා නස්සිස්සන්ති. සබ්බධාතුයො මහාබොධිපල්ලඬිකෙ රාසිභූතා සුවණ්ණක්ඛන්ධො විය එකග්ගනා හුත්වා ජබ්බණ්ණරස්මියො විස්සජ්ජෙස්සන්ති.

තා දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිස්සන්ති, තතො දසසහස්සවක්කවාලදෙවතා සන්නිපතිත්වා “අජ්ජ සත්ථා පරිනිබ්බාති, අජ්ජ සාසනං ඔසක්කති, පච්ඡිමදස්සනං දානි ඉදං අම්භාක”න්ති දසබ්ලස්ස පරිනිබ්බුතදිවසතො මහන්තතරං කාරුඤ්ඤං කරිස්සන්ති. යපෙත්වා අනාගාමිඛිණාසවෙ අවසෙසා සකභාවෙන සන්ධාරෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති. ධාතුසු තෙජොධාතු උට්ඨන්තිවා යාව බ්‍රහ්මලොකා උග්ගච්ඡිස්සති. සාසපමත්තායපි ධාතුයා සති එකජාලා භවිස්සති. ධාතුසු පරියාදානං ගතාසු උපච්ඡිජ්ජිස්සති. එවං මහන්තං ආනුභාවං දස්සෙත්වා ධාතුසු අන්තරහිතාසු සාසනං අන්තරහිතං නාම හොති.

යාව න එවං අන්තරධායති, තාව අවරිමං නාම හොති. එවං අපුබ්බං අවරිමං උජ්ජජ්ජෙය්‍යං, නෙතං යානං විජ්ජති. කස්මා පන අපුබ්බං අවරිමං නුජ්ජජ්ජන්ති? අනච්ඡරියත්තා. බුද්ධා හි අච්ඡරියමනුස්සා. යථාහ – “එකපුග්ගලො, හික්ඛවෙ, ලොකෙ උජ්ජජ්ජමානො උජ්ජජ්ජති අච්ඡරියමනුස්සො. කතමො එකපුග්ගලො? තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො”ති (අ. නි. 1.172). යදි ව ද්වෙ වා චත්තාරො වා අට්ඨ වා සොළස වා එකතො උජ්ජජ්ජෙය්‍යං, අනච්ඡරියා භවෙය්‍යං. එකස්මිඤ්ඤි විහාරෙ ද්විත්තං චෙතියානම්පි ලාභසක්කාරො උළාරො න හොති. හික්ඛුපි බහුතාය න අච්ඡරියා ජාතා, එවං බුද්ධාපි භවෙය්‍යං, තස්මා නුජ්ජජ්ජන්ති. දෙසනාය ව විසෙසාභාවතො. යඤ්ඤි සතිපට්ඨානාදිහෙදං ධම්මං එකො දෙසෙති. අඤ්ඤෙන උජ්ජජ්ජිත්වාපි සොව දෙසෙතබ්බො සියා, තතො අනච්ඡරියො සියා. එකස්මිං පන ධම්මං දෙසෙත්තෙ දෙසනාපි අච්ඡරියා හොති, විවාදභාවතො ව. බහුසු හි බුද්ධෙසු උජ්ජන්තෙසු බහුතං ආවරියානං අන්තෙවාසිකා විය අම්භාකං බුද්ධො පාසාදිකො, අම්භාකං බුද්ධො මධුරස්සරො ලාභී පුඤ්ඤවාති විවදෙය්‍යං. තස්මාපි එවං නුජ්ජජ්ජන්ති. අපි චෙතං කාරණං මිලින්දරඤ්ඤාපි පුට්ඨෙන නාගසෙනත්ථෙරෙන විත්ථාරිතමෙව. චුත්තඤ්ඤි තත්ථ –

හන්තෙ, නාගසෙන, භාසිතම්පි හෙතං භගවතා “අට්ඨානමෙතං, හික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා අපුබ්බං අවරිමං උජ්ජජ්ජෙය්‍යං, නෙතං යානං විජ්ජති”ති. දෙසයන්තා ව, හන්තෙ නාගසෙන, සබ්බෙපි තථාගතා සත්තතිංස බොධිපක්ඛියෙ ධම්මෙ දෙසෙත්ති, කථයමානා ව චත්තාරි අරියසච්චාති කථෙත්ති, සික්ඛාපෙත්තා ව තීසු සික්ඛාසු සික්ඛාපෙත්ති, අනුසාසමානා ව අජ්ජමාදජ්ජට්ඨන්තියං අනුසාසන්ති. යදි, හන්තෙ නාගසෙන, සබ්බෙසම්පි තථාගතානං එකා දෙසනා එකා කථා එකසික්ඛා එකානුසාසනී, කෙන කාරණෙන ද්වෙ තථාගතා එකක්ඛණෙ නුජ්ජජ්ජන්ති. එකෙනපි තාව බුද්ධුජ්ජාදෙන අයං ලොකො ඔභාසජාතො, යදි දුතියො බුද්ධො භවෙය්‍ය, ද්විත්තං පභාය අයං ලොකො හියොසාසොමත්තාය ඔභාසජාතො භවෙය්‍ය, ඔවදමානා ව ද්වෙ තථාගතා සුඛං ඔවදෙය්‍යං, අනුසාසමානා ව සුඛං අනුසාසෙය්‍යං, තත්ථ මෙ කාරණං දෙසෙහි, යථාහං නිස්සංසයො භවෙය්‍ය”න්ති.

අයං, මහාරාජ, දසසහස්සී ලොකධාතු එකබුද්ධධාරණී, එකස්සෙව තථාගතස්ස ගුණං ධාරෙති, යදි දුතියො බුද්ධො උප්පජ්ජෙය්‍යා, නායං දසසහස්සී ලොකධාතු ධාරෙය්‍යා, චලෙය්‍යා, කම්පෙය්‍යා, නමෙය්‍යා, ඔණමෙය්‍යා, විනමෙය්‍යා, විකිරෙය්‍යා, විධමෙය්‍යා, විද්ධංසෙය්‍යා, න යානමුපගච්ඡෙය්‍යා.

යථා, මහාරාජ, නාචා එකපුරිසසන්ධාරණී භවෙය්‍යා, එකපුරිසෙ අභිරුළුභෙ සා නාචා සමුපාදිකා භවෙය්‍යා, අථ දුතියො පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍යා තාදිසො ආයුනා චණ්ණෙන චයෙන පමාණෙන කිසපුලෙන සබ්බඛිගපච්චඛිගෙන, සො තං නාචං අභිරුභෙය්‍යා, අපි නු සා, මහාරාජ, නාචා ද්විත්තමිපි ධාරෙය්‍යාති? න හි, භන්තෙ, චලෙය්‍යා, කම්පෙය්‍යා, නමෙය්‍යා, ඔණමෙය්‍යා, විනමෙය්‍යා, විකිරෙය්‍යා, විධමෙය්‍යා, විද්ධංසෙය්‍යා, න යානමුපගච්ඡෙය්‍යා ඔසිදෙය්‍යා උදකෙති. එවමෙව ඛො, මහාරාජ, අයං දසසහස්සී ලොකධාතු එකබුද්ධධාරණී, එකස්සෙව තථාගතස්ස ගුණං ධාරෙති, යදි දුතියො බුද්ධො උප්පජ්ජෙය්‍යා, නායං දසසහස්සී ලොකධාතු ධාරෙය්‍යා...පෙ.... න යානමුපගච්ඡෙය්‍යා.

යථා වා පන, මහාරාජ, පුරිසො යාවදන්ථං භොජනං භුඤ්ජෙය්‍යා ඡාදෙන්තං යාව කණ්ඨමභිපුරයිත්වා, සො ධාතො පිණ්ණො පරිපුණ්ණො නිරන්තරො තන්දිකතො අනොණමිතදණ්ඩජාතො පුනඳෙව තාවතකං භොජනං භුඤ්ජෙය්‍යා, අපි නු ඛො සො, මහාරාජ, පුරිසො සුඛිතො භවෙය්‍යාති? න හි, භන්තෙ, සකිං භුත්තොච මරෙය්‍යාති; එවමෙව ඛො, මහාරාජ, අයං දසසහස්සී ලොකධාතු එකබුද්ධධාරණී ...පෙ.... න යානමුපගච්ඡෙය්‍යාති.

කිං නු ඛො, භන්තෙ නාගසෙන, අතිධම්මහාරෙන පථවී වලතීති? ඉධ, මහාරාජ, ද්වෙ සකථා රතනපුරිතා භවෙය්‍යං යාව මුඛසමා, එකස්මා සකථතො රතනං ගහෙත්වා එකස්මිං සකථෙ ආකිරෙය්‍යං, අපි නු ඛො තං, මහාරාජ, සකථං ද්විත්තමිපි සකථානං රතනං ධාරෙය්‍යාති? න හි, භන්තෙ, නාහිපි තස්ස ඵලෙය්‍යා, අරාපි තස්ස භිජ්ජෙය්‍යං, නෙමිපි තස්ස ඔපතෙය්‍යා, අක්ඛොපි තස්ස භිජ්ජෙය්‍යාති. කිං නු ඛො, මහාරාජ, අතිරතනහාරෙන සකථං භිජ්ජතීති? ආම, භන්තෙ,ති. එවමෙව ඛො, මහාරාජ, අතිධම්මහාරෙන පථවී වලති.

අපිච, මහාරාජ, ඉමං කාරණං බුද්ධබලපරිදීපනාය ඔසාරිතං අඤ්ඤමිපි තත්ථ අතිරූපං කාරණං සුඤ්ඤාහි, යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ නුප්පජ්ජන්ති. යදි, මහාරාජ, ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං, තෙසං පරිසාය විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍යා “තුම්භාකං බුද්ධො අම්භාකං බුද්ධො”ති, උභතො පක්ඛජාතා භවෙය්‍යං. යථා, මහාරාජ, ද්විත්තං බලවාමච්චානං පරිසාය විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍යා “තුම්භාකං අමච්චො අම්භාකං අමච්චො”ති, උභතො පක්ඛජාතා භොන්ති; එවමෙව ඛො, මහාරාජ, යදි ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං, තෙසං පරිසාය විවාදො

උප්පජ්ජෙය්‍යා “තුම්භාකං බුද්ධො, අම්භාකං බුද්ධො” ති, උභතො පක්ඛජාතා භවෙය්‍යාං, ඉදං තාව, මහාරාජ, එකං කාරණං, යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙන නුප්පජ්ජන්ති.

අපරමිපි, මහාරාජ, උත්තරිං කාරණං සුණොහි, යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙන නුප්පජ්ජන්ති. යදි, මහාරාජ, ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙන උප්පජ්ජෙය්‍යාං, “අග්ගො බුද්ධො” ති යං වචනං, තං මිච්ඡා භවෙය්‍යා, “ජෙට්ඨො බුද්ධො” ති, සෙට්ඨො බුද්ධොති, විසිට්ඨො බුද්ධොති, උත්තමො බුද්ධොති, පචරො බුද්ධොති, අසමො බුද්ධොති, අසමසමො බුද්ධොති, අප්පට්ඨො බුද්ධොති, අප්පට්ඨාගො බුද්ධොති, අප්පට්ඨග්ගලො බුද්ධොති යං වචනං, තං මිච්ඡා භවෙය්‍යා. ඉමමිපි ඛො ත්වං, මහාරාජ, කාරණං අත්ථනො සම්පට්ඨිජ, යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙන නුප්පජ්ජන්ති.

අපිව ඛො, මහාරාජ, බුද්ධානං භගවත්තානං සභාවපකති එසා, යං එකොයෙව බුද්ධො ලොකෙ උප්පජ්ජති. කස්මා කාරණා? මහත්තතාය සබ්බඤ්ඤබුද්ධගුණානං, යං අඤ්ඤමිපි, මහාරාජ, මහත්තං හොති, තං එකංයෙව හොති. පථවී, මහාරාජ, මහත්තී, සා එකායෙව. සාගරො මහත්තො, සො එකායෙව. සිනෙරු ගිරිරාජා මහත්තො, සො එකායෙව. ආකාසො මහත්තො, සො එකායෙව. සක්කො මහත්තො, සො එකායෙව. මාරො මහත්තො, සො එකායෙව. මහාබ්‍රහ්මා මහත්තො, සො එකායෙව. තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො මහත්තො, සො එකායෙව ලොකස්මිං. යත්ථ තෙ උප්පජ්ජන්ති, තත්ථ අඤ්ඤෙසං ඔකාසො න හොති. තස්මා, මහාරාජ, තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො එකොයෙව ලොකෙ උප්පජ්ජති. සුකථිතො, භත්තෙ නාගසෙන, පඤ්ඤො ඔපම්මෙහි කාරණෙහිති (මි. ප. 5.1.1).

ධම්මස්ස වානුධම්මන්ති නවවිධස්ස ලොකුත්තරධම්මස්ස අනුධම්මං පුබ්බභාගප්පට්පදං. සහධම්මිකොති සකාරණො. වාදානුවාදොති වාදොයෙව.

අච්ඡරියඅභිභූතවණ්ණනා

162. ආයස්මා උදායීති තයො ථෙරා උදායී නාම – ලාඨදායී, කාඨදායී, මහාඋදායීති. ඉධ මහාඋදායී අධිප්පෙතො. තස්ස කිර ඉමං සුත්තං ආදිතො පට්ඨාය යාව පරියොසානා සුණන්තස්ස අභිභත්තරෙ පඤ්චවණ්ණො පිති උප්පජ්ජිත්වා පාදපිට්ඨිතො සිසමත්ථකං ගච්ඡති, සිසමත්ථකතො පාදපිට්ඨිං ආගච්ඡති, උභතො පට්ඨාය මජ්ඣං ඔතරති, මජ්ඣතො පට්ඨාය උභතො ගච්ඡති. සො නිරන්තරං පිතියා ඵුට්ඨරො බලවසොමනස්සෙන දසබලස්ස ගුණං කථෙන්නො අච්ඡරියං භත්තෙතිආදිමාහ. අප්පිච්ඡතාති නිත්තණ්හතා. සන්තුට්ඨිතාති වතුසු පච්චයෙසු තීභාකාරෙහි සන්නොසො. සල්ලෙඛතාති සබ්බකිලෙසානං සල්ලිඛිතභාවො. යත්ර

හි නාමානි යො නාම. න අත්තානං පාතුකරිස්සතීති අත්තනො ගුණො න ආවි කරිස්සති. පටාකං පරිහරෙය්‍යන්ති “කො අම්හෙහි සදිසො අත්ථි” ති වදන්තා පටාකං උක්ඛිපිත්වා නාළන්දං විවරෙය්‍යං.

පස්ස ඛො ත්වං, උදායි, තථාගතස්ස අප්පිච්ඡතාති පස්ස උදායි යාදිසි තථාගතස්ස අප්පිච්ඡතාති ථෙරස්ස වචනං සම්පට්ච්ඡන්තො ආහ. කිං පන භගවා නෙව අත්තානං පාතුකරොති, න අත්තනො ගුණං කථෙතීති චෙ? න, න කථෙති. අප්පිච්ඡතාදිහි කථෙතඛිං, විවරාදිහෙතුං න කථෙති. තෙනෙවාහ – “පස්ස ඛො ත්වං, උදායි, තථාගතස්ස අප්පිච්ඡතා” තිආදි. බුද්ධිකතසත්තං පන ආගම්ම චෙනෙය්‍යවසෙන කථෙති. යථාහ –

“න මෙ ආවරියො අත්ථි, සදිසො මෙ න විජ්ජති;
සදෙවකස්මිං ලොකස්මිං, නත්ථි මෙ පටිපුග්ගලො” ති. (මහාව. 11);

එවං තථාගතස්ස ගුණදිපිකා ඛහු ගාථාපි සුත්තන්තාපි විත්ථාරෙතඛිං.

163. අභික්ඛණං භාසෙය්‍යාසීති පුනස්පුනං භාසෙය්‍යාසි. පුබ්බණ්හසමයෙ මෙ කථිතන්ති මා මජ්ඣන්තිකාදීසු න කථෙතං. අජ්ජ වා මෙ කථිතන්ති මා පරදිවසාදීසු න කථෙතං. පච්චෙදෙසීති කථෙසි. ඉමස්ස වෙය්‍යාකරණස්සාති නිග්ගාඨකත්තා ඉදං සුත්තං “වෙය්‍යාකරණ” න්ති වුත්තං. අධිවචනන්ති නාමං. ඉදං පන “ඉති හිද” න්ති පටිඨාය පදං සඬ්භිතිකාරෙහි යිති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සුමඬ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

සම්පසාදනියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පාසාදිකසුත්තවණ්ණනා

නිගණ්ඨනාටපුත්තකාලඬ්ඛිරියවණ්ණනා

164. එවං මෙ සුතන්ති පාසාදිකසුත්තං. තත්‍රායමනුත්තානපදවණ්ණනා – වෙධඤ්ඤා නාම සක්‍යාති ධනුම්භි කතසික්ඛා වෙධඤ්ඤානාමකා එකෙ සක්‍යා. තෙසං අම්බවනෙ පාසාදෙති තෙසං අම්බවනෙ සිජ්ජං උග්ගණ්හත්ථාය කතො දීඝපාසාදො අත්ථි, තත්ථ විහරති. අධුනා කාලඬ්ඛකතොති සම්පති කාලඬ්ඛකතො. ද්වෙධිකජාතාති ද්වෙජ්ඣජාතා, ද්වෙභාගා ජාතා. භණ්ඩනාදීසු භණ්ඩනං පුබ්බභාගකලහො, තං දණ්ඩාදානාදිවසෙන පණ්ණත්තිවිතික්කමවසෙන ව වඩ්ඪිතං කලහො. “න ත්වං ඉමං ධම්මවිනයං ආජානාසී” තිආදිනා නයෙන විරුද්ධවචනං විවාදො. විතුදන්තාති විජ්ඣන්තා. සහිතං මෙති මම වචනං අත්ථසඤ්ඡිතං. අධිවිණ්ණං තෙ විපරාවත්තන්ති යං තව අධිවිණ්ණං විරකාලාසෙවනවසෙන පගුණං, තං මම වාදං ආගම්ම නිවත්තං. ආරොපිතො තෙ වාදොති තුය්හං උපරි මයා දොසො

ආරොපිතො. වර වාදප්පමොක්ඛායාති භත්තපුටං ආදාය තං තං උපසඬකමිත්වා වාදප්පමොක්ඛත්ථාය උත්තරි පරියෙසමානො විවර. නිබ්බේයෙහි වාති අථ වා මයා ආරොපිතදොසතො අත්තානං මොචෙහි. සචෙ පභොසීති සචෙ සක්කොසි. වධොයෙවාති මරණමෙව. නාටපුත්තියෙසුති නාටපුත්තස්ස අන්තෙවාසිකෙසු. නිබ්බින්නරූපාති උක්කණ්ඨිතසභාවා අභිවාදනාදීනිපි න කරොන්ති. විරත්තරූපාති විගතපෙමා. පටිවානරූපාති තෙසං සක්කච්චකිරියතො නිවත්තනසභාවා. යථා තත්ති යථා දුරක්ඛානාදිසභාවෙ ධම්මවිනයෙ නිබ්බින්නවිරත්තප්පටිවානරූපෙහි භවිතබ්බං, තථෙව ජාතාති අත්ථො. දුරක්ඛාතෙති දුක්කථිතෙ. දුප්පච්චෙදිතෙති දුට්ඨ්ඤ්ඤාපිතෙ. අනුපසම්පංචත්තනිකෙති රාගාදීනං උපසමං කාතුං අසමත්ථෙ. භින්නථුපෙති භින්නද්ද්විතියෙ. එත්ථ භි නාටපුත්තොව නෙසං පතිට්ඨට්ඨෙත ථුපො. සො පන භින්නො මතො. තෙන චුත්තං “භින්නථුපෙ”ති. අප්පට්ඨසරණෙති තස්සෙව අභාවෙන පටිසරණවිරහිතෙ.

නනු වායං නාටපුත්තො නාළන්දවාසිකො, සො කස්මා පාචායං කාලඬකතොති? සො කිර උපාලිනා ගහපතිනා පටිවිද්ධසච්චෙන දසහි ගාථාහි භාසිතෙ බුද්ධගුණෙසුත්වා උණ්හං ලොහිතං ඡඩ්ඬෙසි. අථ නං අභාසුකං ගහෙත්වා පාචං අගමංසු. සො තත්ථ කාලමකාසි. කාලං කුරුමානො ව වින්තෙසි – “මම ලද්ධි අනියායානිකා සාරවිරහිතා, මයං තාව නට්ඨා, අවසෙසජනොපි මා අපායපුරකො අභොසි, සචෙ පනාහං ‘මම සාසනං අනියායානික’න්ති වක්ඛාමි, න සද්දහිස්සන්ති, යංනුනාහං ද්වෙපි ජනෙ න එකනීභාරෙන උග්ගණ්භාපෙයාං, තෙ මමච්චයෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං විචදිස්සන්ති, සත්ථා තං විවාදං පටිච්ච එකං ධම්මකථං කථෙස්සති, තතො තෙ සාසනස්ස මහත්තභාවං ජානිස්සන්ති”ති.

අථ නං එකො අන්තෙවාසිකො උපසඬකමිත්වා ආහ – “භත්තෙ තුම්හෙ දුබ්බලා, මය්හම්පි ඉමස්මිං ධම්මෙ සාරං ආචික්ඛථ, ආචරියප්පමාණ”න්ති. “ආචුසො, ත්වං මමච්චයෙන සස්සතන්ති ගණ්භෙයාසි”ති. අපරොපි උපසඬකමි, තං උච්ඡෙදං ගණ්භාපෙසි. එවං ද්වෙපි ජනෙ එකලද්ධිකෙ අකත්වා බහු නානානීභාරෙන උග්ගණ්භාපෙත්වා කාලමකාසි. තෙ තස්ස සරිරකිච්චං කත්වා සන්නිපතිත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං පුච්ඡිංසු – “කස්සාචුසො, ආචරියො සාරං ආචික්ඛී”ති? එකො උට්ඨහිත්වා මය්හන්ති ආහ. කිං ආචික්ඛීති? සස්සතන්ති. අපරො තං පටිබාහිත්වා “මය්හං සාරං ආචික්ඛී”ති ආහ. එවං සබ්බෙ “මය්හං සාරං ආචික්ඛී, අහං ජෙට්ඨකො”ති අඤ්ඤමඤ්ඤං විවාදං වඩ්ඬෙත්වා අක්කොසෙ චෙව පරිභාසෙ ව භත්ථපාදප්පභාරාදීනි ව පවත්තෙත්වා එකමග්ගෙන ද්වෙ අගච්ඡන්තා නානාදිසාසු පක්කමිංසු.

165. අථ බො චුත්තොදො සමණුද්දෙසොති අයං ථෙරො ධම්මසෙනාපතිස්ස කනිට්ඨභාතිකො. තං භික්ඛු අනුපසම්පන්නකාලෙ “චුත්තොදො සමණුද්දෙසො”ති සමුදාවරිත්වා ථෙරකාලෙපි තථෙව සමුදාවරිංසු. තෙන චුත්තං – “චුත්තොදො සමණුද්දෙසො”ති.

“පාචායං වස්සංචුට්ඨො යෙන සාමගාමො, යෙනායස්මා ආනන්දො තෙනුපසඬිකම්” ති කස්මා උපසඬිකම්? නාටපුත්තෙ කිර කාලඬිකතෙ ජම්බුදීපෙ මනුස්සා තත්ථ තත්ථ කථං පවත්තයිංසු “නිගණ්ඨො නාටපුත්තො එකො සත්ථාති පඤ්ඤායිත්ථ, තස්ස කාලඬිකිරියාය සාවකානං එවරුපො විවාදො ජාතො. සමණො පන ගොතමො ජම්බුදීපෙ වන්දො විය සුරියො විය ව පාකටො, සාවකාපිස්ස පාකටායෙව. කීදිසො නු බො සමණෙ ගොතමෙ පරිනිබ්බුතෙ සාවකානං විවාදො භවිස්සති” ති. ටෙරො තං කථං සුත්වා වින්තෙසි – “ඉමං කථං ගහෙත්වා දසබ්ලස්ස ආරොචෙස්සාමි, සත්ථා එතං අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා එකං දෙසනං කටෙස්සති” ති. සො නික්ඛමිත්වා යෙන සාමගාමො, යෙනායස්මා ආනන්දො තෙනුපසඬිකම්.

සාමගාමොති සාමාකානං උස්සන්තත්තා තස්ස ගාමස්ස නාමං. යෙනායස්මා ආනන්දොති උජුමෙව භගවතො සන්තිකං අගන්ත්වා යෙනස්ස උපජ්ඣායො ආයස්මා ආනන්දො තෙනුපසඬිකම්.

බුද්ධකාලෙ කිර සාරිපුත්තත්ථෙරො ව ආනන්දත්ථෙරො ව අඤ්ඤමඤ්ඤං මමායිංසු. සාරිපුත්තත්ථෙරො “මයා කාතබ්බං සත්ථු උපට්ඨානං කරොති” ති ආනන්දත්ථෙරං මමායි. ආනන්දත්ථෙරො “භගවතො සාවකානං අග්ගො” ති සාරිපුත්තත්ථෙරං මමායි. කුලදාරකෙ ව පබ්බාපෙත්වා සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස සන්තිකෙ උපජ්ඣං ගණ්භාපෙසි. සාරිපුත්තත්ථෙරොපි තට්ථ අකාසි. එවං එකමෙකෙන අත්තනො පත්තචීවරං දත්වා පබ්බාපෙත්වා උපජ්ඣං ගණ්භාපිතානි පඤ්ච පඤ්ච භික්ඛුසතානි අහෙසුං. ආයස්මා ආනන්දො පණිතානි වීවරාදීනිපි ලභිත්වා ටෙරස්ස අදාසි.

ධම්මරතනපූජා

එකො කිර බ්‍රාහ්මණො වින්තෙසි – “බුද්ධරතනස්ස ව සඬ්ඝරතනස්ස ව පූජා පඤ්ඤායති, කථං නු බො ධම්මරතනං පූජිතං හොති” ති? සො භගවන්තං උපසඬිකමිත්වා එතමත්ථං පුච්ඡි. භගවා ආහ – “සචෙපි බ්‍රාහ්මණ ධම්මරතනං පූජෙතුකාමො, එකං බහුස්සුතං පූජෙහි” ති. බහුස්සුතං, හන්තෙ, ආචික්ඛොති. භික්ඛුසඬ්ඝං පුච්ඡාති. සො භික්ඛුසඬ්ඝං උපසඬිකමිත්වා “බහුස්සුතං, හන්තෙ, ආචික්ඛො” ති ආහ. ආනන්දත්ථෙරො බ්‍රාහ්මණාති. බ්‍රාහ්මණො ටෙරං සහස්සග්ගනිකෙන තිච්චරෙන පූජෙසි. ටෙරො තං ගහෙත්වා භගවතො සන්තිකං අගමාසි. භගවා “කුතො, ආනන්ද, ලද්ධ” න්ති ආහ? එකෙන, හන්තෙ, බ්‍රාහ්මණෙන දින්නං, ඉදං පනාහං ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස දාතුකාමොති. දෙහි, ආනන්දාති. වාරිකං පක්කන්තො හන්තෙති. ආගතකාලෙ දෙහීති, සික්ඛාපදං හන්තෙ, පඤ්ඤත්තන්ති. කදා පන සාරිපුත්තො ආගමිස්සති? දසාහමත්තෙන හන්තෙති. “අනුජානාමි, ආනන්ද, දසාහපරමං අතිරෙකචීවරං නික්ඛිපිතු” න්ති සික්ඛාපදං පඤ්ඤාපෙසි.

සාරිපුත්තත්ථෙරොපි තථෙව යංකිඤ්චි මනාපං ලහති, තං ආනන්දත්ථෙරස්ස දෙනි. සො ඉමම්පි අත්තනො කනිට්ඨහානිකං ථෙරස්සෙව සද්ධිවිහාරිකං අදාසි. තෙන වුත්තං – “යෙනස්ස උපජ්ඣායො ආයස්මා ආනන්දො තෙනුපසඬිකම්” ති. එවං කිරස්ස අහොසි – “උපජ්ඣායො මෙ මහාපඤ්ඤො, සො ඉමං කථං සත්ථු ආරොචෙස්සති, අථ සත්ථා තදනුරූපං ධම්මං දෙසෙස්සති” ති. කථාපාහතන්ති කථාය මූලං. මූලඤ්චි “පාහත” න්ති වුච්චති. යථාහ –

“අජ්ජකෙනාපි මෙධාවී, පාහතෙන විචක්ඛණො;
සමුට්ඨාපෙනි අත්තානං, අණුං අග්ගිංව සන්ධම” න්ති. (ජා. 1.1.4);

හගවන්තං දස්සනායාති හගවන්තං දස්සනත්ථාය. කිං පනානෙන හගවා න දිට්ඨපුබ්බොති? නො න දිට්ඨපුබ්බො. අයඤ්චි ආයස්මා දිවා නව වාරෙ, රත්තිං නව වාරෙති එකාහං අට්ඨාරස වාරෙ උපට්ඨානමෙව ගච්ඡති. දිවසස්ස පන සතචාරං වා සහස්සචාරං වා ගන්තුකාමො සමානොපි න අකාරණා ගච්ඡති, එකං පඤ්ඤද්ධාරං ගහෙත්වාව ගච්ඡති. සො තං දිවසං තෙන කථාපාහතෙන ගන්තුකාමො එවමාහ.

අසම්මාසම්බුද්ධජ්ජවෙදිතධම්මවිනයවණ්ණනා

166. එවඤ්ඤෙතං, වුත්ඳ, හොතීති හගවා ආනන්දත්ථෙරෙන ආරොචිතෙපි යස්මා න ආනන්දත්ථෙරො ඉමිස්සා කථාය සාමිකො, වුත්ඳත්ථෙරො පන සාමිකො. සොව තස්සා ආදිමජ්ඣපරියොසානං ඡානාති. තස්මා හගවා තෙන සද්ධිං කථෙත්තො “එවඤ්ඤෙතං, වුත්ඳ, හොතී” තිආදිමාහ. තස්සත්ථො – වුත්ඳ එවඤ්ඤෙතං හොති දුරක්ඛාතාදිසභාවෙ ධම්මවිනයෙ සාවකා ද්වෙධිකජාතා හණ්ඩනාදීනි කත්වා මුඛසත්තීහි විතුදන්තා විහරන්ති.

ඉදානි යස්මා අනියානිකසාසනෙනෙව නියානිකසාසනං පාකටං හොති, තස්මා ආදිතො අනියානිකසාසනමෙව දස්සෙත්තො ඉධ වුත්ඳ සත්ථා ව හොති අසම්මාසම්බුද්ධොතිආදිමාහ. තත්ථ වොක්කම්ම ව තම්හා ධම්මා වත්තතීති න නිරන්තරං පුරෙති, ඔක්කම්ත්වා ඔක්කම්ත්වා අන්තරන්තරං කත්වා වත්තතීති අත්ථො. තස්ස තෙ, ආවුසො, ලාභාති තස්ස තුය්හං එතෙ ධම්මානුධම්මජ්ජපට්ඨන්තිආදයො ලාභා. සුලද්ධන්ති මනුස්සත්තම්පි තෙ සුලද්ධං. තථා පටිපජ්ජතුති එවං පටිපජ්ජතු. යථා තෙ සත්ථාරා ධම්මො දෙසිතොති යෙන තෙ ආකාරෙන සත්ථාරා ධම්මො කටීතො. යො ව සමාදපෙතීති යො ව ආවරියො සමාදපෙති. යඤ්ච සමාදපෙතීති යං අන්තෙවාසිං සමාදපෙති. යො ව සමාදපිතොති යො ව එවං සමාදපිතො අන්තෙවාසිකො. යථා ආවරියෙන සමාදපිතං, තථත්ථාය පටිපජ්ජති. සබ්බෙ තෙති තයොපි තෙ. එත්ථ හි ආවරියො සමාදපිතත්තා අපුඤ්ඤං පසවති, සමාදින්නන්තෙවාසිකො සමාදින්නත්තා, පටිපන්නකො පටිපන්නත්තා. තෙන වුත්තං – “සබ්බෙ තෙ බහුං අපුඤ්ඤං පසවන්ති” ති. එතෙනුපායෙන සබ්බවාරෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

167. අපිවෙත්ථ ඤායජ්ජපිපන්තොති කාරණජ්ජපිපන්තො.
 ඤායමාරාධෙස්සතීති කාරණං නිජ්ජාදෙස්සති. වීරියං ආරහතීති අත්තනො
 දුක්ඛනිබ්බත්තකං වීරියං කරොති. චුත්තඤ්ඤෙනං “දුරක්ඛානෙ, භික්ඛවෙ,
 ධම්මචිනයෙ යො ආරද්ධවීරියො, සො දුක්ඛං විහරති. යො කුසීනො, සො සුඛං
 විහරති”ති (අ. නි. 1.318).

සම්මාසම්බුද්ධජ්ජපවෙදිතධම්මචිනයාදිවණ්ණනා

168. එවං අනියානිකසාසනං දස්සෙන්වා ඉදානි නියානිකසාසනං
 දස්සෙන්තො ඉධ පන, චුන්ද, සත්ථා ව හොති සම්මාසම්බුද්ධොතිආදිමාහ. තත්ථ
 නියානිකොති මග්ගත්ථාය ඵලත්ථාය ව නියානි.

169. වීරියං ආරහතීති අත්තනො සුඛනිජ්ජාදකං වීරියං ආරහති. චුත්තඤ්ඤෙනං
 “ස්වාක්ඛානෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මචිනයෙ යො කුසීනො, සො දුක්ඛං විහරති. යො
 ආරද්ධවීරියො, සො සුඛං විහරති”ති (අ. නි. 1.319).

170. ඉති භගවා නියානිකසාසනෙ සම්මාපිපන්තස්ස කුලපුත්තස්ස පසංසං
 දස්සෙන්වා පුන දෙසනං වඩ්ඪෙත්තො ඉධ, චුන්ද, සත්ථා ව ලොකෙ
 උදපාදිතිආදිමාහ. තත්ථ අවිඤ්ඤාපිතත්ථාති අබොධිතත්ථා.
 සබ්බසම්මාහපදකතන්ති සබ්බසම්මාහපදෙහි කතං, සබ්බසම්මාහිකං කතං න
 හොතීති අත්ථො. “සබ්බසම්මාහපදගත”න්තිපි පායො, න සබ්බසම්මාහපදෙසු ගතං,
 න එකසම්මාහපාතන්ති අත්ථො. සජ්ජාටිථීරකතන්ති නියානිකං. යාව
 දෙවමනුස්සෙහීති දෙවලොකතො යාව මනුස්සලොකා සුජ්ජකාසිතං. අනුතජ්ජො
 හොතීති අනුතාපකරො හොති. සත්ථා ව නො ලොකෙති ඉදං තෙසං
 අනුතාපකාරදස්සනත්ථං චුත්තං. නානුතජ්ජො හොතීති සත්ථාරං ආගම්ම සාවකෙහි
 යං පත්තබ්බං, තස්ස පත්තත්තා අනුතාපකරො න හොති.

172. ටෙරොති ටීරො ටෙරකාරකෙහි ධම්මෙහි සමන්තාගතො.
 “රත්තඤ්ඤ”තිආදීනි චුත්තත්ථානෙව. එතෙහි වෙ පීති එතෙහි හෙට්ඨා චුත්තෙහි.

173. පත්තයොගක්ඛෙමාති චතුහි යොගෙහි ඛෙමත්තා අරහත්තං ඉධ
 යොගක්ඛෙමං නාම, තං පත්තාති අත්ථො. අලං සමක්ඛාතුං සද්ධම්මස්සාති සම්මුඛා
 ගහිතත්තා අස්ස සද්ධම්මං සම්මා ආචික්ඛිතුං සමත්ථා.

174. බුඡ්චාරිතොති බුඡ්චවරියවාසං වසමානා අරියසාවකා. කාමහොගිතොති
 ගිහිසොතාපන්නා. “ඉද්ධඤ්ඤෙවා”තිආදීනි මහාපරිනිබ්බානෙ විත්ථාරිතානෙව.
 ලාභග්ගයසග්ගපත්තන්ති ලාභග්ගඤ්ඤෙව යසග්ගඤ්ඤෙව පත්තං.

175. සන්ති බො පන මෙ, චුන්ද, එතරහි ටෙරා භික්ඛු සාවකාති
 සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදයො ටෙරා. භික්ඛුනියොති
 බෙමාටෙරීඋජ්ජලවණ්ණටෙරීආදයො. උපාසකා සාවකා ගිහී ඔදාතවත්ථවසනා

බ්‍රහ්මචාරිනොති චිත්තගහපතිහත්ථකආලවකාදයො. කාමභොගිනොති
 වුළුඅනාථපිණ්ඩිකමහාඅනාථපිණ්ඩිකාදයො. බ්‍රහ්මචාරිනියොති නන්දමාතාදයො.
 කාමභොගිනියොති බුජ්ජුත්තරාදයො.

176. සබ්බාකාරසම්පන්නන්ති සබ්බකාරණසම්පන්නං. ඉදමෙව තත්ති ඉදමෙව
 බ්‍රහ්මචරියං, ඉමමෙව ධම්මං සම්මා හෙතුනා නයෙන වදමානො වදෙය්‍ය.
 උදකාස්සුදන්ති උදකො සුදං. පස්සං න පස්සතීති පස්සන්තො න පස්සති. සො කිර
 ඉමං පඤ්භං මහාජනං පුච්ඡී. තෙහි “න ජානාම, ආචරිය, කට්ඨි නො”ති වුත්තො
 සො ආහ – “ගම්භීරො අයං පඤ්භො ආහාරසප්පායෙ සති ටොකං චිත්තෙන්වා
 සක්කා කට්ඨි”න්ති. තතො තෙහි චත්තාරො මාසෙ මහාසක්කාරෙ කතෙ තං
 පඤ්භං කට්ඨන්තො කිඤ්ච පස්සං න පස්සතීතිආදිමාහ. තත්ථ සාධුනිසිතස්සාති
 සුට්ඨුනිසිතස්ස තිබ්බස්ස, සුනිසිතබුරස්ස කිර තලං පඤ්ඤායති, ධාරා න
 පඤ්ඤායතීති අයමෙත්ථ අත්ථො.

සඨගායිතබ්බධම්මාදිවණ්ණනා

177. සඨගම්ම සමාගම්මාති සඨගන්ත්වා සමාගන්ත්වා. අත්ථෙත අත්ථං,
 බ්‍යඤ්ජනෙන බ්‍යඤ්ජනන්ති අත්ථෙත සහ අත්ථං, බ්‍යඤ්ජනෙනපි සහ බ්‍යඤ්ජනං
 සමානෙන්තෙහීති අත්ථො. සඨගායිතබ්බන්ති වාචෙතබ්බං සජ්ඣායිතබ්බං. යථයිදං
 බ්‍රහ්මචරියන්ති යථා ඉදං සකලං සාසනබ්‍රහ්මචරියං.

178. තත්‍ර චෙති තත්‍ර සඨසමජ්ඣෙ, තස්ස වා භාසිතෙ. අත්ථඤ්චෙව මිච්ඡා
 ගණ්භාති, බ්‍යඤ්ජනාති ච මිච්ඡා රොපෙතීති “චත්තාරො සතිපට්ඨානා”ති එත්ථ
 ආරම්මණං “සතිපට්ඨාන”න්ති අත්ථං ගණ්භාති. “සතිපට්ඨානානී”ති බ්‍යඤ්ජනං
 රොපෙති. ඉමස්ස නු ඛො, ආවුසො, අත්ථස්සාති “සතියෙව සතිපට්ඨාන”න්ති.
 අත්ථස්ස “චත්තාරො සතිපට්ඨානා”ති කිං නු ඛො ඉමාති බ්‍යඤ්ජනාති, උදාහු
 චත්තාරි සතිපට්ඨානානී”ති එතාති වා බ්‍යඤ්ජනාති. කතමාති ඔපායිකතරාතීති
 ඉමස්ස අත්ථස්ස කතමාති බ්‍යඤ්ජනාති උපපන්නතරාති අල්ලිතතරාති. ඉමෙසඤ්ච
 බ්‍යඤ්ජනානන්ති “චත්තාරො සතිපට්ඨානා”ති බ්‍යඤ්ජනානං “සතියෙව
 සතිපට්ඨාන”න්ති කිං නු ඛො අයං අත්ථො, උදාහු “ආරම්මණං සතිපට්ඨාන”න්ති
 එසො අත්ථොති? ඉමස්ස ඛො, ආවුසො, අත්ථස්සාති “ආරම්මණං
 සතිපට්ඨාන”න්ති ඉමස්ස අත්ථස්ස. යා චෙව එතානීති යාති චෙව එතාති මයා
 වුත්තාති. යා චෙව එසොති යො චෙව එස මයා වුත්තො. සො නෙව
 උස්සාදෙනබ්බොති තුම්හෙහි තාව සම්මා අත්ථෙ ව සම්මා බ්‍යඤ්ජනෙ ව යාතබ්බං.
 සො පන නෙව උස්සාදෙනබ්බො, න අපසාදෙනබ්බො. සඤ්ඤාපෙතබ්බොති
 ජානාපෙතබ්බො. තස්ස ච අත්ථස්සාති “සතියෙව සතිපට්ඨාන”න්ති අත්ථස්ස ච.
 තෙසඤ්ච බ්‍යඤ්ජනානන්ති “සතිපට්ඨානා”ති බ්‍යඤ්ජනානං. නිසන්තියාති
 නිසාමනත්ථං ධාරණත්ථං. ඉමිනා නයෙන සබ්බවාරෙසු අත්ථො චෙදිතබ්බො.

181. තාදිසන්නි තුම්භාදිසං. අත්ථුපෙතන්නි අත්ථෙත උපෙතං අත්ථස්ස විඤ්ඤාතාරං. බ්‍යඤ්ජනුපෙතන්නි බ්‍යඤ්ජනෙහි උපෙතං බ්‍යඤ්ජනානං විඤ්ඤාතාරං. එවං එතං භික්ඛුං පසංසථං. එසො හි භික්ඛු න තුම්භාකං සාවකො නාම, බුද්ධො නාම එස චුත්ථාති. ඉති භගවා බහුස්සුතං භික්ඛුං අත්තනො යානෙ යපෙසි.

පච්චයානුඤ්ඤාතකාරණාදිවණ්ණනා

182. ඉදානි තතොපි උත්තරිතරං දෙසනං වඩ්ඪෙන්නො න වො අහං, චුත්ථාතිආදිමාහ. තත්ථ දිට්ඨධම්මිකා ආසවා නාම ඉධලොකෙ පච්චයහෙතු උප්පජ්ජනකා ආසවා. සම්පරායිකා ආසවා නාම පරලොකෙ භණ්ඩනහෙතු උප්පජ්ජනකා ආසවා. සංවරායාති යථා තෙ න පච්සන්නි, එවං පිදහනාය. පටිඝාතායාති මූලඝාතෙන පටිහනනාය. අලං වො තං යාවදෙව සීතස්ස පටිඝාතායාති තං තුම්භාකං සීතස්ස පටිඝාතාය සමත්ථං. ඉදං චුත්තං හොති, යං වො මයා වීවරං අනුඤ්ඤාතං, තං පාරුපිත්වා දජ්ජං වා මානං වා කුරුමානා විහරිස්සථාති න අනුඤ්ඤාතං, තං පන පාරුපිත්වා සීතප්පටිඝාතාදීති කත්වා සුඛං සමණධම්මං යොනිසො මනසිකාරං කරිස්සථාති අනුඤ්ඤාතං. යථා ව වීවරං, එවං පිණ්ඩපාතාදයොපි. අනුපදසංවණ්ණනා පනෙත්ථ විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්තනයෙනෙව චෙදිතබ්බා.

සුඛල්ලිකානුයොගාදිවණ්ණනා

183. සුඛල්ලිකානුයොගන්ති සුඛල්ලියනානුයොගං, සුඛසෙවනාධිමුත්තන්ති අත්ථො. සුඛෙතීති සුඛිතං කරොති. පීණෙතීති පීණිතං පුලං කරොති.

186. අට්ඨිතධම්මාති නට්ඨිතසභාවා. ජිව්හා නො අත්ථිති යං යං ඉච්ඡන්ති, තං තං කථෙන්නි, කදාවි මග්ගං කථෙන්නි, කදාවි එලං කදාවි නිබ්බානන්ති අධිජ්ජායො. ජානතාති සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණෙන ජානන්නෙන. පස්සතාති පඤ්චහි චක්ඛුහි පස්සන්නෙන. ගම්භීරනෙමොති ගම්භීරභූමිං අනුපවිට්ඨො. සුනිබාතොති සුට්ඨු නිබාතො. එවමෙව බො, ආචුසොති එවං බීණාසවො අහබ්බො නව යානාති අජ්ඣාචරිතුං. තස්මිං අනජ්ඣාචාරො අවලො අසම්පවෙධි. තත්ථ සඤ්චිච්ච පාණං ජීවිතා වොරොපනාදිසු සොතාපන්නාදයොපි අහබ්බා. සන්නිධිකාරකං කාමෙ පරිභුඤ්ජිතුන්ති වත්ථුකාමෙ ව කිලෙසකාමෙ ව සන්නිධිං කත්වා පරිභුඤ්ජිතුං. සෙය්‍යථාපි පුබ්බෙ අගාරිකභූතොති යථා පුබ්බෙ ගිහිභූතො පරිභුඤ්ජති, එවං පරිභුඤ්ජිතුං අහබ්බො.

පඤ්ඤාතකාරණවණ්ණනා

187. අගාරමජ්ඣෙ වසන්නා හි සොතාපන්නාදයො යාවජීවං ගිහිබ්‍යඤ්ජනෙන තිට්ඨන්ති. බීණාසවො පන අරහත්තං පත්වාච මනුස්සභූතො පරිනිබ්බාති වා පබ්බජති වා. වාතුමහාරාජිකාදිසු කාමාවචරදෙවෙසු මුහුත්තම්පි න තිට්ඨති. කස්මා? විවෙකට්ඨානස්ස අභාවා. භූමිමදෙවත්තභාවෙ පන ධීතො අරහත්තං පත්වාපි

තිට්ටි. තස්ස වසෙන අයං පඤ්ඤා ආගතො. භින්නදොසත්තා පනස්ස භික්ඛුභාවො වෙදිතබ්බො. අතීරකන්ති අතීරං අපරිච්ඡේදං මහන්තං. නො ච බො අනාගතන්ති අනාගතං පන අද්ධානං ආරබ්භ එවං න පඤ්ඤාපෙනි, අතීතමෙව මඤ්ඤෙ සමණො ගොතමො ජානාති, න අනාගතං. තථා භිස්ස අතීතෙ අඛිඨ්ඨිට්ඨසතජාතකානුස්සරණං පඤ්ඤායති. අනාගතෙ එවං බහුං අනුස්සරණං න පඤ්ඤායති ඉමමත්ථං මඤ්ඤමානා එවං වදෙය්‍යුං. තයිදං කිං සුති අනාගතෙ අපඤ්ඤාපනං කිං නු බො? කථංසුති කෙන නු බො කාරණෙන අජානන්තොයෙව නු බො අනාගතං නානුස්සරති, අනනුස්සරිතුකාමතාය නානුස්සරති. අඤ්ඤවිභිතකෙන ඤාණදස්සනෙනාති පච්චක්ඛං විය කත්වා දස්සනසමත්ථතාය දස්සනභූතෙන ඤාණෙන අඤ්ඤත්ථවිභිතකෙන ඤාණෙන අඤ්ඤං ආරබ්භ පවත්තෙන, අඤ්ඤවිභිතකං අඤ්ඤං ආරබ්භ පවත්තමානං ඤාණදස්සනං සඛිගාහෙතබ්බං පඤ්ඤාපෙතබ්බං මඤ්ඤන්ති. තෙ හි වරතො ච තිට්ඨතො ච සුත්තස්ස ච ජාගරස්ස ච සත්තං සමිතං ඤාණදස්සනං පච්චුප්පට්ඨිතං මඤ්ඤන්ති, තාදිසඤ්ච ඤාණං නාම නත්ථි. තස්මා යථරිච්ච බාලා අබ්‍යත්තා, එවං මඤ්ඤන්ති වෙදිතබ්බො.

සතානුසාරීති පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිසම්පයුත්තකං. යාවතකං ආකඛිබ්බිති යත්තකං ඤාතුං ඉච්ඡති, තත්තකං ජානිස්සාමිති ඤාණං පෙසෙසි. අථස්ස දුබ්බලපත්තපුටෙ පක්ඛන්දනාරාවො විය අප්පට්ඨතං අනිවාරිතං ඤාණං ගච්ඡති, තෙන යාවතකං ආකඛිබ්බිති තාවතකං අනුස්සරති. බොධිජන්ති බොධිමූලෙ ජාතං. ඤාණං උප්පජ්ජති චතුමග්ගඤාණං උප්පජ්ජති. අයමන්තිමා ජාතීති තෙන ඤාණෙන ජාතිමූලස්ස පභීනත්තා පුන අයමන්තිමා ජාති. නත්ථිදානි පුනබ්භවොති අපරම්පි ඤාණං උප්පජ්ජති. අනත්ථසංභිතන්ති න ඉධලොකත්ථං වා පරලොකත්ථං වා නිස්සිතං. න තං තථාගතො බ්‍යාකරොතීති තං භාරතයුද්ධසිතාහරණසදිසං අනියානිකකථං තථාගතො න කථෙති. භූතං තච්ඡං අනත්ථසංභිතන්ති රාජකථාදිතිරච්ඡානකථං. කාලඤ්ඤ තථාගතො භොතීති කාලං ජානාති. සහෙතුකං සකාරණං කත්වා යුත්තපත්තකාලෙයෙව කථෙති.

188. තස්මා තථාගතොති වුවචතීති යථා යථා ගදිතබ්බං, තථා තථෙව ගදනතො දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති වුවචතීති අත්ථො. දිට්ඨන්ති රූපායතනං. සුත්තන්ති සද්දායතනං. මුත්තන්ති මුත්තවා පත්වා ගහෙතබ්බතො ගන්ධායතනං රසායතනං ඵොට්ඨබ්බායතනං. විඤ්ඤාතන්ති සුබදුක්ඛාදිධම්මායතනං. පත්තන්ති පරියෙසිත්වා වා අපරියෙසිත්වා වා පත්තං. පරියෙසිතන්ති පත්තං වා අපත්තං වා පරියෙසිතං. අනුවචරිතං මනසාති විත්තෙන අනුසඤ්චරිතං. “තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධ”න්ති ඉමිනා එතං දස්සෙති, යඤ්ඤි අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස නීලං පීතකන්තිආදි රූපාරම්මණං චක්ඛුද්වාලං ආපාඨමාගච්ඡති, “අයං සත්තො ඉමස්මිං බණෙ ඉමං නාම රූපාරම්මණං දිස්වා සුමනො වා දුම්මනො වා මජ්ඣන්තො වා ජාතො”ති සබ්බං තං තථාගතස්ස එවං අභිසම්බුද්ධං. තථා යං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස හෙරිසද්දො මුදිඬිගසද්දොතිආදි සද්දාරම්මණං සොතද්වාලං ආපාඨමාගච්ඡති.

මූලගන්ධො තවගන්ධොතිආදි ගන්ධාරම්මණං සානද්වාරෙ ආපාට්මාගච්ඡති.
 මූලරසො ඛන්ධරසොතිආදි රසාරම්මණං ජීවිහාද්වාරෙ ආපාට්මාගච්ඡති. කක්කළං
 මුදුකන්තිආදි පට්ඨිධාතුතෙජොධාතුවායොධාතුවෙදං ඵොට්ඨිබ්බාරම්මණං
 කායද්වාරෙ ආපාට්මාගච්ඡති. “අයං සත්තො ඉමස්මිං බණ්ණ ඉමං නාම
 ඵොට්ඨිබ්බාරම්මණං චුඡිත්වා සුමනො වා දුම්මනො වා මජ්ඣන්තො වා ජාතො”ති
 සබ්බං තං තථාගතස්ස එවං අභිසම්බුද්ධං. තථා යං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු ඉමස්ස
 සදෙවකස්ස ලොකස්ස සුඛදුක්ඛාදිවෙදං ධම්මාරම්මණං මනොද්වාරස්ස
 ආපාට්මාගච්ඡති, “අයං සත්තො ඉමස්මිං බණ්ණ ඉදං නාම ධම්මාරම්මණං
 විජානිත්වා සුමනො වා දුම්මනො වා මජ්ඣන්තො වා ජාතො”ති සබ්බං තං
 තථාගතස්ස එවං අභිසම්බුද්ධං.

යඤ්ඨි, චුන්ද, ඉමෙසං සත්තානං දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං තත්ථ තථාගතෙන
 අදිට්ඨං වා අසුතං වා අමුතං වා අවිඤ්ඤාතං වා නත්ථි. ඉමස්ස මහාජනස්ස
 පරියෙසිත්වා පත්තම්පි අත්ථි, පරියෙසිත්වා අප්පත්තම්පි අත්ථි. අපරියෙසිත්වා
 පත්තම්පි අත්ථි, අපරියෙසිත්වා අප්පත්තම්පි අත්ථි. සබ්බම්පි තං තථාගතස්ස
 අප්පත්තං නාම නත්ථි, ඤාණෙන අසව්ඡිකතං නාම. “තස්මා තථාගතොති
 වුච්චති”ති. යං යථා ලොකෙන ගතං තස්ස තට්ඨෙ ගතත්තා “තථාගතො”ති වුච්චති.
 පාළියං පන අභිසම්බුද්ධන්ති චුත්තං, තං ගතසද්දෙන එකත්ථං. ඉමිනා නයෙන
 සබ්බවාලෙසු “තථාගතො”ති නිගමනස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො, තස්ස යුත්ති
 බ්‍රහ්මජාලෙ තථාගතසද්දවිත්ථාරෙ චුත්තායෙව.

අබ්‍යාකතට්ඨානවණ්ණනා

189. එවං අත්තනො අසමතං අනුත්තරතං සබ්බඤ්ඤාතං ධම්මරාජභාවං
 කට්ඨත්වා ඉදානි “පුටුසමණබ්‍රාහ්මණානං ලද්ධීසු මයා අඤ්ඤාතං අදිට්ඨං නාම
 නත්ථි, සබ්බං මම ඤාණස්ස අන්තොයෙව පරිවත්තති”ති සීහනාදං නදන්තො යානං
 බො පනෙතං, චුන්ද, විජ්ජනීතිආදිමාහ. තත්ථ තථාගතොති සත්තො. න භෙතං,
 ආවුසො, අත්ථසංහිතන්ති ඉධලොකපරලොකඅත්ථසංහිතං න භොති. න ච
 ධම්මසංහිතන්ති නවලොකුත්තරධම්මනිස්සිතං න භොති. න ආදිබ්‍රහ්මවරියකන්ති
 සික්ඛත්තයසඬගහිතස්ස සකලසාසනබ්‍රහ්මවරියස්ස ආදිභූතං න භොති.

190. ඉදං දුක්ඛන්ති බොතිආදීසු තණ්හං යට්ඨත්වා අවසෙසා තෙභුම්මකා ධම්මා
 ඉදං දුක්ඛන්ති බ්‍යාකතං. තස්සෙව දුක්ඛස්ස පභාවිකා ජනිකා තණ්හා
 දුක්ඛසමුදයොති බ්‍යාකතං. උභින්නං අප්පවත්ති දුක්ඛනිරොධොති බ්‍යාකතං.
 දුක්ඛපරිජානනො සමුදයපජ්ඣනො නිරොධසව්ඡිකරණො අරියමග්ගො
 දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදානි බ්‍යාකතං. “එතඤ්ඨි, ආවුසො,
 අත්ථසංහිත”න්තිආදීසු එතං ඉධලොකපරලොකඅත්ථනිස්සිතං
 නවලොකුත්තරධම්මනිස්සිතං සකලසාසනබ්‍රහ්මවරියස්ස ආදි පධානං
 පුබ්බඬගමන්ති අයමත්ථො.

පුබ්බන්තසහගතදිට්ඨිනිස්සයවණ්ණනා

191. ඉදානි යං තං මයා න බ්‍යාකතං, තං අජානන්තෙන න බ්‍යාකතන්ති මා එවං සඤ්ඤමකංසු. ජානන්තොව අහං එවං “එතස්මිං බ්‍යාකතෙපි අත්ථො නත්ථි” ති න බ්‍යාකරිං. යං පන යථා බ්‍යාකාතබ්බං, තං මයා බ්‍යාකතමෙවාති සීහනාදං නදන්තො පුන යෙපි තෙ, චුන්දාතිආදිමාහ. තත්ථ දිට්ඨියොව දිට්ඨිනිස්සයා, දිට්ඨිනිස්සිතකා දිට්ඨිගතිකාති අත්ථො. ඉදමෙව සච්චන්ති ඉදමෙව දස්සනං සච්චං. මොසමඤ්ඤන්ති අඤ්ඤෙසං වචනං මොසං. අසයංකාරොති අසයං කතො.

192. තත්‍රාති තෙසු සමණබ්‍රාහ්මණෙසු. අත්ථි නු බො ඉදං ආවුසො වුව්චන්ති, ආවුසො, යං තුම්හෙහි සස්සතො අත්තා ව ලොකො වාති වුව්චති, ඉදමත්ථි නු බො උදාහු නත්ථිති එවමහං තෙ පුච්ඡාමිති අත්ථො. යඤ්ච බො තෙ එවමාහංසුති යං පන තෙ “ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤ”න්ති වදන්ති, තං තෙසං නානුජානාමි. පඤ්ඤත්තියාති දිට්ඨිපඤ්ඤත්තියා. සමසමන්ති සමෙන ඤාණෙන සමං. යදිදං අධිපඤ්ඤත්තීති යා අයං අධිපඤ්ඤත්ති නාම. එත්ථ අහමෙව භියොසා උත්තරිතරො න මයා සමො අත්ථි. තත්ථ යඤ්ච චුත්තං “පඤ්ඤත්තියාති යඤ්ච අධිපඤ්ඤත්තී”ති උභයමෙතං අත්ථතො එකං. හෙදතො හි පඤ්ඤත්ති අධිපඤ්ඤත්තීති ද්වයං භොති. තත්ථ පඤ්ඤත්ති නාම දිට්ඨිපඤ්ඤත්ති. අධිපඤ්ඤත්ති නාම ඛන්ධපඤ්ඤත්ති ධාතූපඤ්ඤත්ති ආයතනපඤ්ඤත්ති ඉන්ද්‍රියපඤ්ඤත්ති සච්චපඤ්ඤත්ති පුග්ගලපඤ්ඤත්තීති එවං චුත්තා ඡ පඤ්ඤත්තියො. ඉධ පන පඤ්ඤත්තියාති එත්ථාපි පඤ්ඤත්ති වෙව අධිපඤ්ඤත්ති ව අධිජ්ජෙතා, අධිපඤ්ඤත්තීති එත්ථාපි. හගවා හි පඤ්ඤත්තියාපි අනුත්තරො, අධිපඤ්ඤත්තියාපි අනුත්තරො. තෙනාහ – “අහමෙව තත්ථ භියොසා යදිදං අධිපඤ්ඤත්තී”ති.

196. පභානායාති පජ්ඣනත්ථං. සමතික්කමායාති තස්සෙව වෙච්චනං. දෙසිතාති කථිතා. පඤ්ඤත්තාති ධ්විතා. සතිපට්ඨානභාවනාය හි සනවිතිබ්‍රහ්මාගං කත්වා සබ්බධම්මෙසු යාථාවතො දිට්ඨෙසු “සුද්ධසඛ්ඛාරපුඤ්ජෙජායං නයිධ සත්තුපලබ්භති”ති සන්තිට්ඨානතො සබ්බදිට්ඨිනිස්සයානං පභානං භොතිති. තෙන චුත්තං. දිට්ඨිනිස්සයානං පභානාය සමතික්කමාය එවං මයා ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානා දෙසිතා පඤ්ඤත්තා”ති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සුමඬ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

පාසාදිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා

ද්වත්තිංසමභාපූරිසලක්ඛණවණ්ණනා

199. එවං මෙ සුතන්ති ලක්ඛණසුත්තං. තත්ත්වායමනුත්තානපදවණ්ණනා.
 ද්වන්තිංසිමානීති ද්වන්තිංස ඉමානි. මහාපුරිසලක්ඛණානීති මහාපුරිසඛ්‍යාඤ්ජනානි
 මහාපුරිසනිමිත්තානි “අයං මහාපුරිසො”ති සඤ්ජානනකාරණානි. “යෙහි
 සමන්තාගතස්ස මහාපුරිසස්සා”තිආදි මහාපදානෙ විත්ථාරිතනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

“බාහිරකාපි ඉසයො ධාරෙන්ති, නො ව බො ජානන්ති ‘ඉමස්ස කම්මස්ස
 කතත්තා ඉමං ලක්ඛණං පටිලහති’ති” කස්මා ආහ? අට්ඨුප්පත්තියා අනුරූපත්තා.
 ඉදඤ්චි සුත්තං සඅට්ඨුප්පත්තිකං. සා පනස්ස අට්ඨුප්පත්ති කත්ථ සමුට්ඨිතා?
 අන්තොගාමෙ මනුස්සානං අන්තරෙ. තදා කිර සාවත්ථිවාසිනො අන්තනො
 අන්තනො ගෙහෙසු ව ගෙහද්වාරෙසු ව සන්ථාගාරාදීසු ව නිසිදිත්වා කථං
 සමුට්ඨාපෙසුං – “භගවතො අසීතිඅනුඛ්‍යාඤ්ජනානි ඛ්‍යාමප්පහා
 ද්වන්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණානි, යෙහි ව භගවතො කායො, සබ්බඵාලිචුල්ලො විය
 පාරිච්ඡත්තකො, විකසිතමිව කමලවනං, නානාරතනවිචිත්තං විය
 සුවණ්ණතොරණං, තාරාමරිවිවිරොවමිව ගගනතලං, ඉතො විතො ව විධාවමානා
 විජ්ජන්දමානා ඡබ්බණ්ණරස්මියො මුඤ්චන්තො අතිවිය සොහති. භගවතො ව
 ඉමිනා නාම කම්මෙන ඉදං ලක්ඛණං නිබ්බත්තන්ති කථිතං නත්ථි,
 යාගුළුඵඬකමත්තමිපි පන කට්ඨජුහත්තමත්තං වා පුබ්බෙ දින්නපච්චයා එවං
 උප්පජ්ජතිති භගවතා වුත්තං. කිං නු බො සත්ථා කම්මං අකාසී, යෙනස්ස ඉමානි
 ලක්ඛණානි නිබ්බත්තන්ති”ති.

අථායස්මා ආනන්දො අන්තොගාමෙ චරන්තො ඉමං කථාසල්ලාපං සුත්වා
 කතහත්තකිච්චො විහාරං ආගන්ත්වා සත්ථු වත්තං කත්වා වන්දිත්වා ධීතො “මයා,
 භන්තෙ, අන්තොගාමෙ එකා කථා සුතා”ති ආහ. තතො භගවතා “කිං තෙ, ආනන්ද,
 සුත”න්ති වුත්තෙ සබ්බං ආරොවෙසී. සත්ථා ථෙරස්ස වචනං සුත්වා පරිවාරෙත්වා
 නිසින්නෙ භික්ඛු ආමන්තෙත්වා “ද්වන්තිංසිමානි, භික්ඛවෙ, මහාපුරිසස්ස
 මහාපුරිසලක්ඛණානී”ති පටිපාටියා ලක්ඛණානි දස්සෙත්වා යෙන කම්මෙන යං
 නිබ්බත්තං, තස්ස දස්සනත්ථං එවමාහ.

සුප්පතිට්ඨිතපාදනාලක්ඛණවණ්ණනා

201. පුරිමං ජාතින්තිආදීසු පුබ්බෙ නිවුත්ථක්ඛන්ධා ජාතවසෙන “ජාතී”ති
 වුත්තා. තථා භවනවසෙන “භවො”ති, නිවුත්ථවසෙන ආලයට්ඨෙන වා
 “නිකෙතො”ති. තිණ්ණමිපි පදානං පුබ්බෙ නිවුත්ථක්ඛන්ධසන්තානෙ ධීතොති
 අත්ථො. ඉදානි යස්මා තං ඛන්ධසන්තානං දෙවලොකාදීසුපි වත්තති.
 ලක්ඛණනිබ්බත්තනසමත්ථං පන කුසලකම්මං තත්ථ න සුකරං, මනුස්සභූතස්සෙව
 සුකරං. තස්මා යථාභූතෙන යං කම්මං කතං, තං දස්සෙන්නො පුබ්බෙ මනුස්සභූතො
 සමානොති ආහ. අකාරණං වා එතං. භත්ථිඅස්සමිගමහිංසවානරාදිභූතොපි
 මහාපුරිසො පාරමිසො පුරෙතියෙව. යස්මා පන එවරූපෙ අත්තභාවෙ ධීතෙන
 කතකම්මං න සක්කා සුබ්බෙන දීපෙතුං, මනුස්සභාවෙ ධීතෙන කතකම්මං පන සක්කා
 සුබ්බෙන දීපෙතුං. තස්මා “පුබ්බෙ මනුස්සභූතො සමානො”ති ආහ.

දළ්භසමාදානොති ටීරගහණො. කුසලෙසු ධම්මෙසුති දසකුසලකම්මපටෙසු.
අවත්ථිතසමාදානොති නිව්වලගහණො අනිවත්තිතගහණො. මහාසත්තස්ස හි
අකුසලකම්මතො අග්ගිං පත්වා කුක්කුටපත්තං විය විත්තං පටිකුටති, කුසලං පත්වා
විතානං විය පසාරියති. තස්මා දළ්භසමාදානො හොති අවත්ථිතසමාදානො. න
සක්කා කෙනවි සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වා
කුසලසමාදානං විස්සජ්ජාපෙතුං.

තත්‍රිමානි වත්ථුනි – පුබ්බෙ කිර මහාපුරිසො කලන්දකයොනියං නිබ්බන්ති. අථ
දෙවෙ වුට්ඨො ඔසො ආගන්ත්වා කුලාවකං ගහෙත්වා සමුද්දමෙව පවෙසෙසි.
මහාපුරිසො “පුත්තකෙ නිහරිස්සාමි”ති නඩ්ගුට්ඨං තෙමෙත්වා තෙමෙත්වා
සමුද්දතො උදකං බහි බිපි. සත්තමෙ දිවසෙ සක්කො ආවජ්ජිත්වා තත්ථ ආගම්ම
“කිං කරොසි”ති පුච්ඡි? සො තස්ස ආරොවෙසි. සක්කො මහාසමුද්දතො උදකස්ස
දුන්නිහරණියභාවං කටෙසි. බොධිසත්තො තාදිසෙන කුසිතෙන සද්ධිං කටෙතුම්පි න
වට්ටති. “මා ඉධ තිට්ඨා”ති අපසාරෙසි. සක්කො “අනොමපුරිසෙන ගතිතගහණං න
සක්කා විස්සජ්ජාපෙතු”න්ති තුට්ඨො තස්ස පුත්තකෙ ආනෙත්වා අදාසි.
මහාජනකකාලෙපි මහාසමුද්දං තරමානො “කස්මා මහාසමුද්දං තරසි”ති දෙවතාය
පුට්ඨො “පාරං ගන්ත්වා කුලසන්නකෙ රට්ඨො රජ්ජං ගහෙත්වා දානං දාතුං
තරාමි”ති ආහ. තතො දෙවතාය – “අයං මහාසමුද්දො ගම්භිරො වෙව පුටුලො ව,
කදා නං තරිස්සති”ති වුත්තෙ සො ආහ “තවෙසො මහාසමුද්දසදිසො, මය්හං පන
අජ්ඣාසයං ආගම්ම බුද්දකමානිකා විය බායති. ත්වංයෙව මං දක්ඛිස්සසි සමුද්දං
තරිත්වා සමුද්දපාරතො ධනං ආහරිත්වා කුලසන්නකං රජ්ජං ගහෙත්වා දානං
දදමාන”න්ති. දෙවතා “අනොමපුරිසෙන ගතිතගහණං න සක්කා
විස්සජ්ජාපෙතු”න්ති බොධිසත්තං ආලිඬිගෙත්වා හරිත්වා උය්‍යානෙ නිපජ්ජාපෙසි.
සො ඡත්තං උස්සාපෙත්වා දිවසෙ දිවසෙ පඤ්චසතසහස්සපරිච්චාගං කත්වා
අපරභාගෙ නික්ඛම්ම පබ්බජිතො. එවං මහාසත්තො න සක්කා කෙනවි සමණෙන
වා...පෙ.... බ්‍රහ්මුනා වා කුසලසමාදානං විස්සජ්ජාපෙතුං. තෙන වුත්තං –
“දළ්භසමාදානො අහොසි කුසලෙසු ධම්මෙසු අවත්ථිතසමාදානො”ති.

ඉදානි යෙසු කුසලෙසු ධම්මෙසු අවත්ථිතසමාදානො අහොසි, තෙ දස්සෙතුං
කායසුචරිතෙතිආදිමාහ. දානසංවිභාගෙති එත්ථ ව දානමෙව දියානවසෙන දානං,
සංවිභාගකරණවසෙන සංවිභාගො. සීලසමාදානෙති
පඤ්චසීලදසසීලවතුපාරිසුද්ධිසීලපුරණකාලෙ. උපොසථුපවාසෙති
වාතුද්දසිකාදිහෙදස්ස උපොසථස්ස උපවසනකාලෙ. මත්තෙය්‍යානායාති
මාතුකාතබ්බවත්තෙ. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙසු වානි
අඤ්ඤෙසු ව එවරුපෙසු. අධිකුසලෙසුති එත්ථ අත්ථි කුසලා, අත්ථි අධිකුසලා.
සබ්බෙපි කාමාවචරා කුසලා කුසලා නාම, රූපාවචරා අධිකුසලා. උභොපි තෙ කුසලා
නාම, අරූපාවචරා අධිකුසලා. සබ්බෙපි තෙ කුසලා නාම,
සාවකපාරමිපට්ඨාහපච්චයා කුසලා අධිකුසලා නාම. තෙපි කුසලා නාම,
පච්චෙකබොධිපට්ඨාහපච්චයා කුසලා අධිකුසලා. තෙපි කුසලා නාම,

සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණප්පට්ඨානපච්චයා පන කුසලා ඉධ “අධිකුසලා” නි අධිප්පෙනා. තෙසු අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු දල්භසමාදානො අහොසි අවත්ථිතසමාදානො.

කටත්තා උපචිතත්තාති එත්ථ සකිම්පි කතං කතමෙව, අභිණ්භකරණෙන පන උපචිතං හොති. උස්සන්තත්තාති පිණ්ඩිකතං රාසිකතං කම්මං උස්සන්තන්ති වුච්චති. තස්මා “උස්සන්තත්තා” නි වදන්තො මයා කතකම්මස්ස වක්කවාළං අතිසම්බාධං, භවග්ගං අතිනීවං, එවං මෙ උස්සන්තං කම්මන්ති දස්සෙති. විපුලත්තාති අප්පමාණත්තා. ඉමිනා “අනන්තං අපරිමාණං මයා කතං කම්ම” න්ති දස්සෙති. අධිග්ගණ්භානීති අධිභවති, අඤ්ඤෙහි දෙවෙහි අතිරෙකං ලභතීති අත්ථො. පටිලභතීති අධිගච්ඡති.

සබ්බාවන්තෙහි පාදතලෙහීති ඉදං “සමං පාදං භූමියං නික්ඛිපති” නි එතස්ස විත්ථාරවචනං. තත්ථ සබ්බාවන්තෙහීති සබ්බපදෙසවන්තෙහි, න එකෙන පදෙසෙන පයමං ඵුසති, න එකෙන පච්ඡා, සබ්බෙහෙව පාදතලෙහි සමං ඵුසති, සමං උද්ධරති. සවෙපි හි තථාගතො “අනෙකසතපොරිසං නරකං අක්කමිස්සාමි” නි පාදං අභිනීහරති. තාවදෙව නින්තට්ඨානං වාතපූරිතා විය කම්මාරහස්තා උන්නමිත්වා පථවිසමං හොති. උන්නතට්ඨානම්පි අන්තො පවිසති. “දුරෙ අක්කමිස්සාමි” නි අභිනීහරන්තස්ස සිනෙරුප්පමාණොපි පබ්බතො සුසෙදිතවෙත්තඬකුරො විය ඔනමිත්වා පාදසම්පං ආගච්ඡති. තථා හිස්ස යමකපාටිභාරියං කත්වා “යුගන්ධරපබ්බතං අක්කමිස්සාමි” නි පාදෙ අභිනීහරෙ පබ්බතො ඔනමිත්වා පාදසම්පං ආගතො. සොපි තං අක්කමිත්වා දුතියපාදෙන තාවතිංසභවනං අක්කමි. න හි වක්කලක්ඛණෙන පතිට්ඨාතබ්බට්ඨානං විසමං භවිතුං සක්කොති. බාණු වා කණ්ටකො වා සක්ඛරා වා කථලා වා උච්චාරපස්සාවබ්බෙළසිඬ්ඝාණිකාදීනි වා පුරිමතරං වා අපගච්ඡන්ති, තත්ථ තත්ථෙව වා පථවිං පවිසන්ති. තථාගතස්ස හි සීලතෙජෙන පුඤ්ඤතෙජෙන ධම්මතෙජෙන දසන්තං පාරමීතං ආනුභාවෙන අයං මහාපථවි සම්මා මුදුපුප්ඵාහිකිණ්ණො හොති.

202. සාගරපරියන්තන්ති සාගරසීමං. න හි තස්ස රජ්ජං කරොන්තස්ස අන්තරා රුක්ඛො වා පබ්බතො වා නදී වා සීමා හොති මහාසමුද්දොව සීමා. තෙන චුත්තං “සාගරපරියන්ත” න්ති. අබ්බලමනිමිත්තමකණ්ටකන්ති නිච්චොරං. වොරා හි බරසම්ඵස්සට්ඨෙත බිලා, උපද්දවපච්චයට්ඨෙත නිමිත්තා, විජ්ඣනට්ඨෙත කණ්ටකාති වුච්චන්ති. ඉද්ධන්ති සමිද්ධං. ඒතන්ති සබ්බසම්පත්තිථාලිචුල්ලං. බෙමන්ති නිබ්භයං. සිවන්ති නිරුපද්දවං. නිරබ්බුදන්ති අබ්බුදවිරහිතං, ගුම්බං ගුම්බං හුත්වා වරන්තෙහි වොරෙහි විරහිතන්ති අත්ථො. අක්ඛම්භියොති අවික්ඛම්භනියො. න නං කොච්චි යානතො වාලෙතුං සක්කොති. පච්චත්ථිකෙනාති පටිපක්ඛං ඉච්ඡන්තෙන. පච්චාමිත්තෙනාති පටිවිරුද්ධෙන අමිත්තෙන. උභයම්පෙනං සපත්තවෙච්චනං. අබ්භන්තරෙහීති අන්තො උට්ඨිතෙහි රාගාදීහි.

බාහිරෙහි සමභූතී. තථා හි නං බාහිරා දෙවදත්තකොකාලිකාදයො සමභූතී සොභදණ්ඩකුටදණ්ඩාදයො බ්‍රාහ්මභූතී සක්කසදිසා දෙවතාපි සත්ත වස්සානි අනුබන්ධමානො මාරොපි බකාදයො බ්‍රහ්මානොපි වික්ඛම්භෙනුං නාසක්ඛිංසු.

එත්තාවතා භගවතා කම්මඤ්ච කම්මසරික්ඛකඤ්ච ලක්ඛණඤ්ච ලක්ඛණානිසංඝො ච චුත්තො හොති. කම්මං නාම සතසහස්සකප්පාධිකානි චත්තාරි අසඬ්ඛොයානි දළ්භවීරියෙන හුත්වා කතං කම්මං. කම්මසරික්ඛකං නාම දළ්භෙන හුත්වා කතභාවං සදෙවකො ලොකො ජානාතුති සුප්පතිට්ඨිතපාදමහාපුරිසලක්ඛණං. ලක්ඛණං නාම සුප්පතිට්ඨිතපාදතා. ලක්ඛණානිසංඝො නාම පච්චත්ථිකෙහි අවික්ඛම්භතීයතා.

203. තත්ථෙතං චුච්චතීති තත්ථ චුත්තෙ කම්මාදිභෙදෙ අපරම්පි ඉදං චුච්චති, ගාථාබන්ධං සන්ධාය චුත්තං. එතා පන ගාථා පොරාණකත්ථෙරා “ආනන්දත්ථෙරෙන යජිතා වණ්ණනාගාථා”ති චත්වා ගතා. අපරභාගෙ ථෙරා “එකපදිකො අත්ථුද්ධාරො”ති ආහංසු.

තත්ථ සච්චෙති වච්චෙවෙ. ධම්මෙති දසකුසලකම්මපට්ඨම්මෙ. දමෙති ඉන්ද්‍රියදමනෙ. සංයමෙති සීලසංයමෙ. “සොවෙයාසීලාලයුපොසප්පෙසු වා”ති එත්ථ කායසොවෙයාදි තිවිධං සොවෙයාං. ආලයභූතං සීලමෙව සීලාලයො. උපොසප්පකම්මං උපොසප්පො. අභිංසායානි අවිභිංසාය. සමත්තමාවරීති සකලං අවරි.

අත්ථෙහි අනුභවි. වෙයාඤ්ජනිකානි ලක්ඛණපාඨකා. පරාභිභූති පරෙ අභිභවනසමත්ථො. සත්තුහීති සපත්තෙහි අක්ඛම්භියො හොති.

න සො ගච්ඡති ජාතු බම්භනන්ති සො එකංසෙනෙව අග්ගපුග්ගලො වික්ඛම්භෙතබ්බතං න ගච්ඡති. එසා හි තස්ස ධම්මතාති තස්ස හි එසා ධම්මතා අයං සභාවො.

පාදතලවක්කලක්ඛණවණ්ණනා

204. උඬ්ඛෙගඋත්තාසහයන්ති උඬ්ඛෙගහයඤ්චෙව උත්තාසහයඤ්ච. තත්ථ චොරතො වා රාජතො වා පච්චත්ථිකතො වා විලොපනබන්ධනාදිනිස්සයං භයං උඬ්ඛෙගො නාම, තංමුහුත්තිකං වණ්ඩහත්ථිඅස්සාදිනි වා අභියක්ඛාදයො වා පටිච්ච ලොමහංසනකරං භයං උත්තාසහයං නාම. තං සබ්බං අපනුදිතා වූපසමෙතා. සංවිධානාති සංවිදහිතා. කථං සංවිදහති? අට්ඨියං සාසඬ්ඛකට්ඨානෙසු දානසාලං කාරෙත්වා තත්ථ ආගතෙ භොජෙත්වා මනුස්සෙ දත්වා අතිවාහෙති, තං යානං පටිසිතුං අසක්කොන්තානං මනුස්සෙ පෙසෙත්වා පච්චෙසෙති. නගරාදීසුපි තෙසු තෙසු යානෙසු ආරක්ඛං යපෙති, එවං සංවිදහති. සපරිවාරඤ්ච දානං අදාසීති අන්තං පානන්ති දසවිධං දානවත්ථුං.

තත්ථ අන්තන්ති යාගුහත්තං. තං දදන්තො න ද්වාරෙ යපෙත්වා අදාසි, අථ බො අන්තොනිවෙසනෙ හරිතුපලිත්තට්ඨානෙ ලාජා වෙව පුජ්ථානි ච විකිරිත්වා ආසනං පඤ්ඤපෙත්වා විතානං බන්ධිත්වා ගන්ධධුමාදීහි සක්කාරං කත්වා හික්ඛුසඛිසං නිසිදාපෙත්වා යාගුං අදාසි. යාගුං දදන්තො ච සබ්බාඤ්ජනං අදාසි. යාගුපානාවසානෙ පාදෙ ධොවිත්වා තෙලෙන මක්ඛෙත්වා නානජපකාරකං අනන්තං බජ්ජකං දත්වා පරියොසානෙ අනෙකසුපං අනෙකබ්බාඤ්ජනං පණ්ණිගොජනං අදාසි. පානං දදන්තො අම්බපානාදිඅට්ඨවිධං පානං අදාසි, තම්පි යාගුහත්තං දත්වා. වත්ථං දදන්තො න සුද්ධවත්ථමෙව අදාසි, එකපට්ටදුපට්ටාදිපභොගකං පන දත්වා සුවිම්පි අදාසි, සුත්තම්පි අදාසි, සුත්තං වට්ටෙසි, සුවිකම්මකරණට්ඨානෙ හික්ඛුනං ආසනානි, යාගුහත්තං, පාදමක්ඛනං, පිට්ඨිමක්ඛනං, රජනං, පණ්ඩුපලාසං, රජනදොණිකං, අන්තමසො වීරරජනකං කප්පියකාරකම්පි අදාසි.

යානන්ති උපාහනං. තං දදන්තොපි උපාහනත්ථවිකං උපාහනදණ්ඩකං මක්ඛනතෙලං හෙට්ඨා වුත්තානි ච අන්තාදීනි තස්සෙව පරිවාරං කත්වා අදාසි. මාලං දදන්තොපි න සුද්ධමාලමෙව අදාසි, අථ බො නං ගන්ධෙහි මිස්සෙත්වා හෙට්ඨිමානි වත්තාරි තස්සෙව පරිවාරං කත්වා අදාසි. බොධිවෙතියආසනපොත්ථකාදිපුෂ්පන්ථාය වෙව වෙතියසරඬුපන්ථාය ච ගන්ධං දදන්තොපි න සුද්ධගන්ධමෙව අදාසි, ගන්ධපිසනකනිසදාය වෙව පක්ඛිපනකභාජනෙන ච සද්ධිං හෙට්ඨිමානි පඤ්ච තස්ස පරිවාරං කත්වා අදාසි. වෙතියපුජාදීනං අත්ථාය හරිතාලමනොසිලාවිනපිට්ඨාදිවිලෙපනං දදන්තොපි න සුද්ධවිලෙපනමෙව අදාසි, විලෙපනභාජනෙන සද්ධිං හෙට්ඨිමානි ඡ තස්ස පරිවාරං කත්වා අදාසි. සෙය්‍යානි මඤ්චපීඨං. තං දදන්තොපි න සුද්ධකමෙව අදාසි, කොජවකම්බලපච්චත්ථරණමඤ්චජපට්පාදකෙහි සද්ධිං අන්තමසො මඬගුලසොධනදණ්ඩකං හෙට්ඨිමානි ච සත්ත තස්ස පරිවාරං කත්වා අදාසි. ආවසථං දදන්තොපි න ගෙහමත්තමෙව අදාසි, අථ බො නං මාලාකම්මලතාකම්මපට්මණ්ඩිතං සුපඤ්ඤත්තං මඤ්චපීඨං කාරෙත්වා හෙට්ඨිමානි අට්ඨ තස්ස පරිවාරං කත්වා අදාසි. පදීපෙය්‍යන්ති පදීපතෙලං. තං දදන්තො වෙතියඬගණෙ බොධියඬගණෙ ධම්මස්සවනග්ගෙ වසනගෙහෙ පොත්ථකවාචනට්ඨානෙ ඉමිනා දීපං ජාලාපෙථානි න සුද්ධතෙලමෙව අදාසි, වට්ටි කපල්ලකතෙලභාජනාදීහි සද්ධිං හෙට්ඨිමානි නව තස්ස පරිවාරං කත්වා අදාසි. සුවිහත්තත්තරානීති සුවිහත්තඅන්තරානි.

රාජානොනි අහිසිත්තා. භොගියානි භොජකා කුමාරානි රාජකුමාරා. ඉධ කම්මං නාම සපරිවාරං දානං. කම්මසරික්ඛකං නාම සපරිවාරං කත්වා දානං අදාසිති ඉමිනා කාරණෙන සදෙවකො ලොකො ජානාතුනි නිබ්බත්තං වක්කලක්ඛණං. ලක්ඛණං නාම තදෙව වක්කලක්ඛණං. ආනිසංසො මහාපරිවාරතා.

205. තත්ථෙතං වුව්චතීති ඉමා තදත්ථපරිදීපනා ගාථා වුව්චන්ති. දුට්ඨා හි ගාථා භොන්ති – තදත්ථපරිදීපනා ච විසෙසත්ථපරිදීපනා ච. තත්ථ පාළිආගතමෙව අත්ථං පරිදීපනා තදත්ථපරිදීපනා නාම. පාළියං අනාගතං පරිදීපනා විසෙසත්ථපරිදීපනා

නාම. ඉමා පන තදත්ථපරිදීපනා. තත්ථ පුරෙති පුබ්බෙ. පුරත්ථාති තස්සෙව
 වෙවචනං. පුරිමාසු ජාතීසුති ඉමිස්සා ජාතියා පුබ්බෙකතකම්මපටික්ඛෙපදීපනං.
 උබ්බෙගඋත්තාසහයාපනුදනොති උබ්බෙගහයස්ස ව උත්තාසහයස්ස ව අපනුදනො.
 උස්සුකොති අධිමුත්තො.

සතපුඤ්ඤලක්ඛණන්ති සතෙන සතෙන පුඤ්ඤකම්මෙන නිබ්බත්තං එකෙකං
 ලක්ඛණං. එවං සන්තෙ යො කොචි බුද්ධො භවෙය්‍යාති න රොවයිංසු, අනන්තෙසු
 පන චක්කවාලෙසු සබ්බෙ සත්තා එකෙකං කම්මං සතක්ඛන්තුං කරෙය්‍යං,
 එත්තකෙහි ජනෙහි කතං කම්මං බොධිසත්තො එකොව එකෙකං සතගුණං කත්වා
 නිබ්බත්තො. තස්මා ‘සතපුඤ්ඤලක්ඛණො’ති ඉමමත්ථං රොවයිංසු.
 මනුස්සාසුරසක්කරක්ඛසාති මනුස්සා ව අසුරා ව සක්කා ව රක්ඛසා ව.

ආයතපණ්ණිතාදිතිලක්ඛණවණ්ණනා

206. අන්තරාති පටිසන්ධිතො සරසවුතියා අන්තරෙ. ඉධ කම්මං නාම
 පාණාතිපාතා විරති. කම්මසරික්ඛකං නාම පාණාතිපාතං කරොන්තො
 පදසද්දසවනහයා අග්ගග්ගපාදෙහි අක්කමන්තා ගන්ත්වා පරං පාතෙන්නි. අථ තෙ
 ඉමිනා කාරණෙන තෙසං තං කම්මං ජනො ජානාතුති අන්තොවඬිකපාදා වා
 බහිවඬිකපාදා වා උක්කුටිකපාදා වා අග්ගකොණ්ඩා වා පණ්ණිකොණ්ඩා වා භවන්ති.
 අග්ගපාදෙහි ගන්ත්වා පරස්ස අමාරිතභාවං පන තථාගතස්ස සදෙවකො ලොකො
 ඉමිනා කාරණෙන ජානාතුති ආයතපණ්ණි මහාපුරිසලක්ඛණං නිබ්බත්තති. තථා පරං
 සාතෙන්නා උන්තතකායෙන ගච්ඡන්තා අඤ්ඤෙ පස්සිස්සන්ති ඔනතා ගන්ත්වා
 පරං සාතෙන්නි. අථ තෙ එවමිමෙ ගන්ත්වා පරං සාතයිංසුති තෙසං තං කම්මං ඉමිනා
 කාරණෙන පරො ජානාතුති බුජ්ජා වා වාමනා වා පීඨසජ්ජි වා භවන්ති. තථාගතස්ස
 පන එවං ගන්ත්වා පරෙසං අසාතිතභාවං ඉමිනා කාරණෙන සදෙවකො ලොකො
 ජානාතුති බ්‍රහ්මපුරිසමහාපුරිසලක්ඛණං නිබ්බත්තති. තථා පරං සාතෙන්නා ආවුධං
 වා මුග්ගරං වා ගණ්ණිත්වා මුට්ඨිකතභත්ථා පරං සාතෙන්නි. තෙ එවං තෙසං පරස්ස
 සාතිතභාවං ඉමිනා කාරණෙන ජනො ජානාතුති රස්සඬිගුලී වා රස්සභත්ථා වා
 වඬිකඬිගුලී වා එණභත්ථකා වා භවන්ති. තථාගතස්ස පන එවං පරෙසං අසාතිතභාවං
 සදෙවකො ලොකො ඉමිනා කාරණෙන ජානාතුති දීසඬිගුලීමහාපුරිසලක්ඛණං
 නිබ්බත්තති. ඉදමෙත්ථ කම්මසරික්ඛකං. ඉදමෙව පන ලක්ඛණත්තයං ලක්ඛණං
 නාම. දීසායුකභාවො ලක්ඛණානිසංසො.

207. මරණවධහයත්තනොති එත්ථ මරණසඬ්ඛාතො වධො මරණවධො,
 මරණවධතො හයං මරණවධහයං, තං අත්තනො ජානිත්වා. පටිච්චරතො
 පරංමාරණායාති යථා මය්හං මරණතො හයං මම ජීවිතං පියං, එවං පරෙසමිපිති
 ඤත්වා පරං මාරණතො පටිච්චරතො අහොසි. සුවරිතෙනාති සුවිණ්ණෙන.
 සග්ගමගමාති සග්ගං ගතො.

වවිය පුනර්ධාගතොති වචිත්වා පුන ඉධාගතො. දීඝපාසණ්ඨිකොති
දීඝපණ්ඨිකො. බ්‍රහ්මා ව සුජුති බ්‍රහ්මා විය සුට්ඨු උජු.

සුභුජොති සුන්දරභුජො. සුසුති මහල්ලකකාලෙපි තරුණරූපො. සුසණ්ඨිකොති
සුසණ්ඨානසම්පන්නො. මුදුතලුනඬගුලියස්සාති මුදු ව තලුනා ව අඬගුලියො අස්ස.
තිහිති තිහි. පුරිසවරග්ගලක්ඛණෙනි පුරිසවරස්ස අග්ගලක්ඛණෙනි. විරයපනායාති
විරං යාපනාය, දීඝායුකභාවාය.

විරං යපෙතීති විරං යාපෙති. විරතරං පබ්බජති යදි තතොති තතො විරතරං
යාපෙති, යදි පබ්බජතීති අත්ථො. යාපයති ව වසිද්ධිභාවනායාති වසිජ්ජත්තො භුත්වා
ඉද්ධිභාවනාය යාපෙති.

සත්තුස්සදලක්ඛණවණ්ණනා

208. රසිකානන්ති රසසම්පන්නානං. “බාදනීයාන”න්තිආදීසු බාදනීයාති නාම
පිට්ඨබජ්ජකාදීති. භොජනීයානීති පඤ්ච භොජනානි. සායනීයානීති සායනබ්බාති
සප්පිනවනීතාදීති. ලෙහනීයානීති නිල්ලෙනිතබ්බාති පිට්ඨපායාසාදීති. පානානීති
අට්ඨ පානකානි.

ඉධ කම්මං නාම කප්පසතසහස්සාධිකාති වත්තාරි අසඬබ්බොයානාති දින්නං ඉදං
පණිතභොජනදානං. කම්මසරික්ඛකං නාම ලුබ්භොජනෙ කුච්ඡිගතෙ ලොහිතං
සුස්සති, මංසං මිලායති. තස්මා ලුබ්භායකා සත්තා ඉමිනා කාරණෙන නෙසං
ලුබ්භොජනස්ස දින්නභාවං ජනො ජානාතුති අප්පමංසා අප්පලොහිතා මනුස්සපෙනා
විය දුල්ලහන්නපානා භවන්ති. පණිතභොජනෙ පන කුච්ඡිගතෙ මංසලොහිතං
වඬ්ඬති, පරිපුණ්ණකායා පාසාදිකා අභිරූපදස්සනා භොන්ති. තස්මා තථාගතස්ස
දීඝරත්තං පණිතභොජනදායකත්තං සදෙවකො ලොකො ඉමිනා කාරණෙන
ජානාතුති සත්තුස්සදමහාපුරිසලක්ඛණං නිබ්බත්තති. ලක්ඛණං නාම
සත්තුස්සදලක්ඛණමෙව. පණිතලොහිතා ආනිසංසො.

209. බජ්ජභොජ්ජමට්ටලෙයාසායිතන්ති බජ්ජකඤ්ච භොජනඤ්ච ලෙහනීයඤ්ච
සායනීයඤ්ච. උත්තමග්ගරසදායකොති උත්තමො අග්ගරසදායකො, උත්තමානං වා
අග්ගරසානං දායකො.

සත්ත වුස්සදෙති සත්ත ව උස්සදෙ. තදත්ථජොතකන්ති
බජ්ජභොජ්ජාදිජොතකං, තෙසං ලාභසංවත්තනිකන්ති අත්ථො. පබ්බජමිපි වාති
පබ්බජමානොපි ව. තදාධිගච්ඡතීති තං අධිගච්ඡති. ලාභිරුත්තමන්ති ලාභි උත්තමං.

කරවරණාදිලක්ඛණවණ්ණනා

210. දානෙනාතිආදීසු එකච්චො දානෙනෙව සඬගණ්ඨිතබ්බො භොති, තං
දානෙන සඬගහෙසි. පබ්බජිතානං පබ්බජිතපරික්ඛාරං, ගිහීනං ගිහිපරික්ඛාරං අදාසි.

පෙය්‍යවජ්ජෙනාති එකච්චො හි “අයං දාතබ්බං නාම දෙනි, එකෙන පන වචනෙන සබ්බං මක්ඛෙන්වා නාසෙති, කිං එතස්ස දාන” ත්ති වත්තා හොති. එකච්චො “අයං කිඤ්ඤාපි දානං න දෙනි, කට්ඨන්තො පන තෙලෙන විය මක්ඛෙති. එසො දෙනු වා මා වා, වචනමෙව තස්ස සහස්සං අග්ගති” ත්ති වත්තා හොති. එවරුපො පුග්ගලො දානං න පච්චාසිසති, පියවචනමෙව පච්චාසිසති. තං පියවචනෙන සඬගහෙසි.

අත්ථවරියායාති අත්ථසංවඨ්ඨනකථාය. එකච්චො හි නෙව දානං, න පියවචනං පච්චාසිසති. අත්තනො හිතකථං වඬ්ඨිතකථමෙව පච්චාසිසති. එවරුපං පුග්ගලං “ඉදං තෙ කාතබ්බං, ඉදං තෙ න කාතබ්බං. එවරුපො පුග්ගලො සෙවිතබ්බො, එවරුපො පුග්ගලො න සෙවිතබ්බො” ත්ති එවං අත්ථවරියාය සඬගහෙසි.

සමානත්තතායාති සමානසුඛදුක්ඛභාවෙන. එකච්චො හි දානාදීසු එකමිපි න පච්චාසිසති, එකාසනෙ නිසජ්ජං, එකපල්ලඬකෙ සයනං, එකතො භොජනන්ති එවං සමානසුඛදුක්ඛතං පච්චාසිසති. තත්ථ ජාතියා හීනො භොගෙන අධිකො දුස්සඬගහො හොති. න හි සක්කා තෙන සද්ධිං එකපරිභොගො කාතුං, තථා අකරියමානෙ ව සො කුජ්ඣති. භොගෙන හීනො ජාතියා අධිකොපි දුස්සඬගහො හොති. සො හි “අහං ජාතිමා” ත්ති භොගසම්පන්නෙන සද්ධිං එකපරිභොගං න ඉච්ඡති, තස්මිං අකරියමානෙ කුජ්ඣති. උභොහිපි හීනො පන සුසඬගහො හොති. න හි සො ඉතරෙන සද්ධිං එකපරිභොගං ඉච්ඡති, න අකරියමානෙ ව කුජ්ඣති. උභොහි සදිසොපි සුසඬගහොයෙව. හික්ඛුසු දුස්සිලො දුස්සඬගහො හොති. න හි සක්කා තෙන සද්ධිං එකපරිභොගො කාතුං, තථා අකරියමානෙ ව කුජ්ඣති. සීලවා සුසඬගහො හොති. සීලවා හි අදියමානෙපි අකරියමානෙපි න කුජ්ඣති. අඤ්ඤං අත්තනා සද්ධිං පරිභොගං අකරොන්තමිපි න පාපකෙන විත්තෙන පස්සති. පරිභොගොපි තෙන සද්ධිං සුකරො හොති. තස්මා එවරුපං පුග්ගලං එවං සමානත්තතාය සඬගහෙසි.

සුසඬගහිතාස්ස භොන්තිති සුසඬගහිතා අස්ස භොන්ති. දෙනු වා මා වා දෙනු, කරොතු වා මා වා කරොතු, සුසඬගහිතාව භොන්ති, න හිජ්ජන්ති. “යදාස්ස දාතබ්බං හොති, තදා දෙනි. ඉදානි මඤ්ඤෙ නත්ථි, තෙන න දෙනි. කිං මයං දදමානමෙව උපට්ඨහාම? අදෙන්තං අකරොන්තං න උපට්ඨහාමා” ත්ති එවං විත්තෙන්ති.

ඉධ කම්මං නාම දීඝරත්තං කතං දානාදිසඬගහකම්මං. කම්මසරික්ඛකං නාම යො එවං අසඬගාහකො හොති, සො ඉමිනා කාරණෙනස්ස අසඬගාහකභාවං ජනො ජානාතුති ථද්ධහත්ථපාදො වෙව හොති, විසමට්ඨිතාවයවලක්ඛණො ව. තථාගතස්ස පන දීඝරත්තං සඬගාහකභාවං සදෙවකො ලොකො ඉමිනා කාරණෙන ජානාතුති ඉමානි ද්දෙව ලක්ඛණානි නිබ්බන්තන්ති. ලක්ඛණං නාම ඉදමෙව ලක්ඛණද්වයං. සුසඬගහිතපරිජනනා ආනිසංසො.

211. කරියානි කරිත්වා. වරියානි වරිත්වා. අනවමනෙනානි අනවඤ්ඤානෙන.
 “අනපමොදෙනා” තිපි පායො, න අප්පමොදෙන, න දීනෙන න ගබ්භිනෙනානි
 අත්ථො.

වවියානි වවිත්වා. අතිරුචිර සුවග්ග දස්සනෙය්‍යන්ති අතිරුචිරඤ්ච සුපාසාදිකං
 සුවග්ග ව සුට්ඨු ඡෙකං දස්සනෙය්‍යඤ්ච දට්ඨබ්බයුත්තං. සුසු කුමාරොති සුට්ඨු
 සුකුමාරො.

පරිජනස්සවොති පරිජනො අස්සවො වචනකරො. විධෙය්‍යානි
 කත්තබ්බාකත්තබ්බෙසු යථාරුචි විධාතබ්බො. මහිමන්ති මහිං ඉමං. පියවදු
 හිතසුබ්බං ජීගීසමානොති පියවදො හුත්වා හිතඤ්ච සුබඤ්ච පරියෙසමානො.
 වචනපටිකරස්සා හිප්පසන්නානි වචනපටිකරා අස්ස අහිප්පසන්නා.
 ධම්මානුධම්මන්ති ධම්මඤ්ච අනුධම්මඤ්ච.

උස්සඬ්ඛපාදාදිලක්ඛණවණ්ණනා

212. අත්ථුපසංහිතන්ති ඉධලොකපරලොකත්ථනිස්සිතං. ධම්මුපසංහිතන්ති
 දසකුසලකම්මපථනිස්සිතං. බහුජනං නිදංසෙසීති බහුජනස්ස නිදංසනකථං කථෙසී.
 පාණීනන්ති සත්තානං. “අග්ගො” තිආදීනි සබ්බානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙචචනානි. ඉධ
 කම්මං නාම දීඝරත්තං භාසිතා උද්ධඬිගමනීයා අත්ථුපසංහිතා වාචා. කම්මසරික්ඛකං
 නාම යො එවරුපං උග්ගතවාචං න භාසති, සො ඉමිනා කාරණෙන උග්ගතවාචාය
 අභාසනං ජනො ජානාතුති අධොසඬ්ඛපාදො ව හොති අධොනතලොමො ව.
 තථාගතස්ස පන දීඝරත්තං එවරුපාය උග්ගතවාචාය භාසිතවාචං සදෙවකො
 ලොකො ඉමිනා කාරණෙන ජානාතුති උස්සඬ්ඛපාදලක්ඛණඤ්ච
 උද්ධග්ගලොමලක්ඛණඤ්ච නිබ්බත්තති. ලක්ඛණං නාම ඉදමෙව ලක්ඛණද්වයං.
 උත්තමභාවො ආනිසංසො.

213. ඵරයන්ති භණන්තො. බහුජනං නිදංසෙසීති බහුජනස්ස හිතං දස්සෙති.
 ධම්මයාගන්ති ධම්මදානයඤ්ඤං.

උබ්බමුප්පතිතලොමවා සසොති සො එස උද්ධග්ගලොමවා හොති.
 පාදගණ්ඨිරහුති පාදගොප්ඵකා අහෙසුං. සාධුසණ්ඨිතානි සුට්ඨු සණ්ඨිතා.
 මංසලොහිතාවිතානි මංසෙන ව ලොහිතෙන ව ආවිතා. තවොත්ථතානි තවෙන
 පරියොනද්ධා නිගුළ්භා. වජ්ජිති ගච්ජති. අනොමනික්කමොති අනොමච්භාරී
 සෙට්ඨච්භාරී.

එණ්ණපඬ්සලක්ඛණවණ්ණනා

214. සිප්පං වානිආදිසු සිප්පං නාම ද්වෙ සිප්පානි – හිතඤ්ච සිප්පං,
 උක්කට්ඨඤ්ච සිප්පං. හිතං නාම සිප්පං නළකාරසිප්පං, කුම්භකාරසිප්පං
 පෙසකාරසිප්පං නභාපිතසිප්පං. උක්කට්ඨං නාම සිප්පං ලෙඛා මුද්දා ගණනා.

විජ්ජාති අභිවිජ්ජාදිඅනෙකවිධා. වරණන්ති පඤ්චසීලං දසසීලං
පාතිමොක්ඛසංවරසීලං. කම්මන්ති කම්මස්සකතාජානනපඤ්ඤා. කිලිස්සෙය්‍යුන්ති
කිලමෙය්‍යුං. අන්තෙවාසිකවත්තං නාම දුක්ඛං, තං නෙසං මා විරමහොසීති
චිත්තෙසි.

රාජාරහානීති රඤ්ඤො අනුරූපානි හත්ථිඅස්සාදීනි, තානියෙව රඤ්ඤො
සෙනාය අභිගභුතත්තා රාජඛගානීති වුච්චන්ති. රාජ්‍යපහොගානීති රඤ්ඤො
උපහොගපරිහොගහණ්ඩානි, තානි වෙව සත්තරතනානි ව. රාජානුව්චිකානීති
රඤ්ඤො අනුව්චිකානි. තෙසංයෙව සබ්බෙසං ඉදං ගහණං. සමණාරහානීති
සමණානං අනුරූපානි වීවරාදීනි. සමණඛගානීති සමණානං කොට්ඨාසභූතා
වතස්සො පරිසා. සමණුපහොගානීති සමණානං උපහොගපරික්ඛාරා.
සමණානුව්චිකානීති තෙසංයෙව අධිවචනං.

ඉධ පන කම්මං නාම දීඝරත්තං සක්කච්චං සිජ්ජාදිවාචනං. කම්මසරික්ඛකං නාම
යො ඵ්චං සක්කච්චං සිජ්ජං අවාචෙන්තො අන්තෙවාසිකෙ
උක්කුටිකාසනජඛිසපෙසනිකාදීහි කිලමෙති, තස්ස ජඛිසමංසං ලිඛිත්වා පාතිතං විය
හොති. තථාගතස්ස පන සක්කච්චං වාචිතභාවං සදෙවකො ලොකො ඉමීනා
කාරණෙන ජානාතුති අනුපුබ්බඋග්ගතවට්ටිතං ඵණ්ණජඛිසලක්ඛණං නිබ්බත්තති.
ලක්ඛණං නාම ඉදමෙව ලක්ඛණං. අනුව්චිකලාභිතා ආනිසංසො.

215. යදුපසාතායාති යං සිජ්ජං කස්සවි උපසාතාය න හොති. කිලිස්සතීති
කිලම්ස්සති. සුබ්බමත්තවොත්ථතානි සුබ්බමත්තවෙන පරියොනද්ධා. කිං පන
අඤ්ඤොන කම්මෙන අඤ්ඤං ලක්ඛණං නිබ්බත්තතීති? න නිබ්බත්තති. යං පන
නිබ්බත්තති, තං අනුබ්‍යාඤ්ජනං හොති, තස්මා ඉධ වුත්තං.

සුබ්බමච්චිලක්ඛණවණ්ණනා

216. සමණං වානි සමිතපාපට්ඨෙන සමණං. බ්‍රාහ්මණං වානි බාහිතපාපට්ඨෙන
බ්‍රාහ්මණං.

මහාපඤ්ඤාතිආදීසු මහාපඤ්ඤාදීහි සමන්තාගතො හොතීති අත්ථො. තත්‍රිදං
මහාපඤ්ඤාදීනං නානත්තං.

තත්ථ කතමා මහාපඤ්ඤා? මහන්තෙ සීලක්ඛන්ඨෙ පරිග්ගණ්හානීති
මහාපඤ්ඤා, මහන්තෙ සමාධික්ඛන්ඨෙ පඤ්ඤාක්ඛන්ඨෙ විමුත්තික්ඛන්ඨෙ
විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනක්ඛන්ඨෙ පරිග්ගණ්හානීති මහාපඤ්ඤා. මහන්තානි
යානායානානි මහන්තා විහාරසමාපත්තියො මහන්තානි අරියසව්වානි මහන්තෙ
සතිපට්ඨානෙ සම්මප්පධානෙ ඉද්ධිපාදෙ මහන්තානි ඉන්ද්‍රියානි බලානි මහන්තෙ
බොජ්ඣංගිගෙ මහන්තෙ අරියමග්ගෙ මහන්තානි සාමඤ්ඤඵලානි මහන්තා
අභිඤ්ඤායො මහන්තං පරමත්ථං නිබ්බානං පරිග්ගණ්හානීති මහාපඤ්ඤා.

කතමා පුටුපඤ්ඤා? පුටුනානාබන්ධෙසු ඤාණං පවත්තනීති පුටුපඤ්ඤා.
 පුටුනානාධාතුසු පුටුනානාආයතනෙසු පුටුනානාපටිච්චසමුප්පාදෙසු
 පුටුනානාසුඤ්ඤාමනුපලබ්භෙසු පුටුනානාඅත්තෙසු ධම්මෙසු නිරුත්තීසු
 පටිභානෙසු. පුටුනානාසීලක්ඛන්ධෙසු
 පුටුනානාසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිවිමුත්තිඤාදස්සනක්ඛන්ධෙසු පුටුනානායානායානෙසු
 පුටුනානාවිහාරසමාපත්තීසු පුටුනානාඅරියසච්චෙසු පුටුනානාසතිපට්ඨානෙසු
 සම්මප්පධානෙසු ඉද්ධිපාදෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු බලෙසු බොජ්ඣංගිගෙසු
 පුටුනානාඅරියමග්ගෙසු සාමඤ්ඤඵලෙසු අභිඤ්ඤාසු පුටුප්පනසාධාරණෙ ධම්මෙ
 සමතික්කම්ම පරමත්තෙ නිබ්බානෙ ඤාණං පවත්තනීති පුටුපඤ්ඤා.

කතමා භාසපඤ්ඤා? ඉධෙකච්චො භාසබ්භුලො වෙදබ්භුලො තුට්ඨිබ්භුලො
 පාමොජ්ජබ්භුලො සීලං පරිපුරෙති ඉන්ද්‍රියසංවරං පරිපුරෙති භොජනෙ මත්තඤ්ඤාතං
 ජාගරියානුයොගං සීලක්ඛන්ධං සමාධික්ඛන්ධං පඤ්ඤාක්ඛන්ධං විමුත්තික්ඛන්ධං
 විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධං පරිපුරෙතීති භාසපඤ්ඤා. භාසබ්භුලො...පෙ....
 පාමොජ්ජබ්භුලො යානායානං පටිච්ඡික්ඛතීති භාසපඤ්ඤා. භාසබ්භුලො
 විහාරසමාපත්තියො පරිපුරෙතීති භාසපඤ්ඤා. භාසබ්භුලො අරියසච්චානි
 පටිච්ඡික්ඛතීති භාසපඤ්ඤා. සතිපට්ඨානෙ සම්මප්පධානෙ ඉද්ධිපාදෙ ඉන්ද්‍රියානි
 බලානි බොජ්ඣංගිගෙ අරියමග්ගං භාවෙතීති භාසපඤ්ඤා. භාසබ්භුලො
 සාමඤ්ඤඵලානි සච්ඡිකරොතීති භාසපඤ්ඤා. අභිඤ්ඤායො පටිච්ඡික්ඛතීති
 භාසපඤ්ඤා. භාසබ්භුලො වෙදතුට්ඨිපාමොජ්ජබ්භුලො පරමත්තං නිබ්බානං
 සච්ඡිකරොතීති භාසපඤ්ඤා.

කතමා ජවනපඤ්ඤා? යංකිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං යං දුරෙ
 සන්නිකෙ වා, සබ්බං තං රූපං අනිච්චතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. දුක්ඛතො
 ඛිප්පං අනත්තතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. යා කාවි වෙදනා...පෙ.... යංකිඤ්චි
 විඤ්ඤාණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං, සබ්බං තං විඤ්ඤාණං අනිච්චතො දුක්ඛතො
 අනත්තතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. චක්ඛු...පෙ.... ජරාමරණං
 අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො ඛිප්පං ජවතීති
 ජවනපඤ්ඤා. රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං ඛයට්ඨෙන දුක්ඛං
 භයට්ඨෙන අනත්තා අසාරකට්ඨෙනාති තුලයිත්වා තීරයිත්වා විභාවයිත්වා විභූතං
 කත්වා රූපනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. වෙදනා සඤ්ඤා
 සඬබ්බා විඤ්ඤාණං චක්ඛු...පෙ.... ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං
 ඛයට්ඨෙන...පෙ.... විභූතං කත්වා ජරාමරණනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛිප්පං ජවතීති
 ජවනපඤ්ඤා. රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං, චක්ඛු...පෙ.... ජරාමරණං අනිච්චං
 සඬබ්බං පටිච්චසමුප්පන්නං ඛයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්මන්ති
 තුලයිත්වා තීරයිත්වා විභාවයිත්වා විභූතං කත්වා ජරාමරණනිරොධෙ නිබ්බානෙ
 ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා.

කතමා තික්ඛපඤ්ඤා? ඛිප්පං කිලෙසෙ ඡින්නතීති තික්ඛපඤ්ඤා. උප්පන්නං
 කාමචිතක්කං නාධිවාසෙති, උප්පන්නං ඛ්‍යාපාදචිතක්කං, උප්පන්නං

විනිසාවිතක්කං, උප්පන්නුප්පන්තො පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ උප්පන්තං රාගං දොසං මොහං කොධං උපනාහං මක්ඛං පළාසං ඉස්සං මච්ඡරියං මායං සායොයාං ථම්හං සාරම්හං මානං අතිමානං මදං පමාදං සබ්බෙ කිලෙසෙ සබ්බෙ දුච්චරිතෙ සබ්බෙ අභිසංඛාරෙ සබ්බෙ භවගාමිකම්මෙ නාධිවාසෙති පජහති විනොදෙති ඛ්‍යන්ති කරොති අනභාවං ගමෙතිති තික්ඛපඤ්ඤා. එකස්මිං ආසනෙ චත්තාරො අරියමග්ගා චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි චතස්සො පටිසම්භිදායො ඡ අභිඤ්ඤායො අධිගතා භොන්ති සවිජ්ඣතා එස්සිතා පඤ්ඤායාති තික්ඛපඤ්ඤා.

කතමා නිබ්බේධිකපඤ්ඤා? ඉධෙකච්චො සබ්බසංඛාරෙසු උබ්බෙගඛ්‍යුලො භොති උත්තාසඛ්‍යුලො උක්කණ්ඨනඛ්‍යුලො අරතිඛ්‍යුලො අනභිරතිඛ්‍යුලො ඛහිමුඛො න රමති සබ්බසංඛාරෙසු, අනිබ්බේදධ්‍යුඛං අපදාලිතපුඛං ලොභක්ඛන්ධං නිබ්බේජ්ඣති පදාලෙතිති නිබ්බේධිකපඤ්ඤා. අනිබ්බේදධ්‍යුඛං අපදාලිතපුඛං දොසක්ඛන්ධං මොහක්ඛන්ධං කොධං උපනාහං...පෙ.... සබ්බෙ භවගාමිකම්මෙ නිබ්බේජ්ඣති පදාලෙතිති නිබ්බේධිකපඤ්ඤාති (පටි. ම. 3.3).

217. පබ්බජිතං උපාසිතාති පණ්ඩිතං පබ්බජිතං උපසංඝිකම්මිත්වා පරිපුරුපාසිතා. අත්ථන්තරොති යථා එකෙ රන්ධගවෙසිනො උපාරම්භවිත්තතාය දොසං අබ්භන්තරං කරිත්වා නිසාමයන්ති, එවං අනිසාමෙත්වා අත්ථං අබ්භන්තරං කරිත්වා අත්ථයුත්තං කථං නිසාමයි උපධාරයි.

පටිලාභගතෙනාති පටිලාභත්ථාය ගතෙන. උප්පාදනිමිත්තකොවිදාති උප්පාදෙ ව නිමිත්තෙ ව ඡෙකා. අවෙච්ච දක්ඛිතීති ඤාත්වා පස්සිස්සති.

අත්ථානුසිට්ඨිසු පරිග්ගහෙසු වාති යෙ අත්ථානුසාසනෙසු පරිග්ගහා අත්ථානත්ථං පරිග්ගාහකානි ඤාණානි, තෙසුති අත්ථො.

සුවණ්ණවණ්ණලක්ඛණවණ්ණනා

218. අක්කොධනොති න අනාගාමිමග්ගෙන කොධස්ස පභීනත්තා, අථ ඛො සවෙපි මෙ කොධො උප්පජ්ජෙය්‍යා, ඛිප්පමෙව නං පටිවිනොදෙය්‍යන්ති එවං අක්කොධවසිකත්තා. නාභිසජ්ජීති කුටිලකණ්ටකො විය තත්ථ තත්ථ මම්මං තුදන්තො විය න ලග්ගි. න කුප්පි න ඛ්‍යාපජ්ජීතිආදීසු පුබ්බුප්පත්තිකො කොපො. තතො ඛලවතරො ඛ්‍යාපාදො. තතො ඛලවතරා පතිත්ථියනා. තං සබ්බං අකරොන්තො න කුප්පි න ඛ්‍යාපජ්ජී න පතිත්ථියි. අප්පච්චයන්ති දොමනස්සං. න පාත්වාකාසීති න කායචිකාරෙන වා වච්චිකාරෙන වා පාකට්ඨකාසී.

ඉධ කම්මං නාම දීඝරත්තං අක්කොධනතා වෙව සුබ්බමත්ථරණාදිදානඤ්ච. කම්මසරික්ඛකං නාම කොධනස්ස ඡවිවණ්ණො ආචිලො භොති මුඛං දුද්දසියං වත්ථච්ඡාදනසදිසඤ්ච මණ්ඩනං නාම නත්ථි. තස්මා යො කොධනො වෙව වත්ථච්ඡාදනානඤ්ච අදාතා, සො ඉමිතා කාරණෙනස්ස ජනො කොධනාදිභාවං ජානාතුති දුබ්බණ්ණො භොති දුස්සණ්ඨානො. අක්කොධනස්ස පන මුඛං විරොචති,

ජව්වණ්ණො විජ්ජයීදති. සත්තා හි චතුහි කාරණෙහි පාසාදිකා භොන්ති
 ආමිසදානෙන වා චන්දදානෙන වා සම්මජ්ජනෙන වා අක්කොධනතාය වා. ඉමානි
 චත්තාරිපි කාරණානි දීඝරත්තං තථාගතෙන කතානෙව. තෙනස්ස ඉමෙසං කතභාවං
 සදෙවකො ලොකො ඉමිනා කාරණෙන ජානාතුති සුවණ්ණවණ්ණං
 මහාපුරිසලක්ඛණං නිබ්බත්තති. ලක්ඛණං නාම ඉදමෙව ලක්ඛණං.
 සුඛුමත්ථරණාදිලාභිතා ආනිසංසො.

219. අභිවිස්සජීති අභිවිස්සජ්ජෙසි. මහිමිව සුරො අභිවස්සන්ති සුරො වුව්චති
 දෙවො, මහාපථවිං අභිවස්සන්තො දෙවො විය.

සුරවරතරොරිව ඉන්දොති සුරානං වරතරො ඉන්දො විය.

අපබ්බජ්ජමිච්ඡන්ති අපබ්බජ්ජං ගිහිභාවං ඉච්ඡන්තො. මහතිමහින්ති මහන්තිං
 පථවිං.

අච්ඡාදනවත්ථමොක්ඛපාචුරණානන්ති අච්ඡාදනානඤ්චෙව චත්ථානඤ්ච
 උත්තමපාචුරණානඤ්ච. පනාසොති විනාසො.

කොසොහිතවත්ථගුය්හලක්ඛණවණ්ණනා

220. මාතරම්පි පුත්තෙන සමානෙනා අභොසීති ඉමං කම්මං රජ්ජෙ පතිට්ඨිතෙන
 සක්කා කාතුං. තස්මා බොධිසත්තොපි රජ්ජං කාරයමානො අන්තොනගරෙ
 චතුක්කාදිසු චතුසු නගරද්වාරෙසු බහිනගරෙ චතුසු දිසාසු ඉමං කම්මං කරොථාති
 මනුස්සෙ යපෙසි. තෙ මාතරං කුහිං මෙ පුත්තො පුත්තං න පස්සාමීති විලපන්ති.
 පරියෙසමානං දිස්වා එහි, අම්ම, පුත්තං දක්ඛසීති තං ආදාය ගන්ත්වා නභාපෙත්වා
 භොජෙත්වා පුත්තමස්සා පරියෙසිත්වා දස්සෙන්නි. එස නයො සබ්බත්ථ.

ඉධ කම්මං නාම දීඝරත්තං ඤාතිනං සමඬිගිභාවකරණං. කම්මසරික්ඛකං නාම
 ඤාතයො හි සමඬිගිභූතා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස වජ්ජං පටිච්ඡාදෙන්නි. කිඤ්චාපි හි තෙ
 කලභකාලෙ කලභං කරොන්ති, එකස්ස පන දොසෙ උජ්ජන්තො අඤ්ඤං
 ජානාපෙතුං න ඉච්ඡන්ති. අයං නාම එතස්ස දොසොති චුත්තෙ සබ්බෙ උට්ඨහිත්වා
 කෙන දිට්ඨං කෙන සුතං, අම්මාකං ඤාතීසු එවරූපං කත්තා නාම නත්ථීති.
 තථාගතෙන ව තං ඤාතිසඬිගහං කරොන්තෙන දීඝරත්තං ඉදං
 වජ්ජප්පටිච්ඡාදනකම්මං නාම කතං භොති. අථස්ස සදෙවකො ලොකො ඉමිනා
 කාරණෙන එවරූපස්ස කම්මස්ස කතභාවං ජානාතුති
 කොසොහිතවත්ථගුය්හලක්ඛණං නිබ්බත්තති. ලක්ඛණං නාම ඉදමෙව ලක්ඛණං.
 පහුතපුත්තතා ආනිසංසො.

221. වත්ථජාදියන්ති වත්ථෙන ඡාදෙතබ්බං වත්ථගුය්හං.

අමිත්තතාපනාති අමිත්තානං පතාපනා. ගිහිස්ස පීතිං ජනනාති ගිහිභූතස්ස සතො පීතිජනනා.

පරිමණ්ඩලාදිලක්ඛණවණ්ණනා

222. සමං ජානාතීති ‘‘අයං තාරුක්ඛසමො අයං පොක්ඛරසාතිසමො’’ති එවං තෙන තෙන සමං ජානාති. සාමං ජානාතීති සයං ජානාති. පූරිසං ජානාතීති ‘‘අයං සෙට්ඨසම්මතො’’ති පූරිසං ජානාති. පූරිසවිසෙසං ජානාතීති මුග්ගං මාසෙන සමං අකත්වා ගුණවිසිට්ඨස්ස විසෙසං ජානාති. අයමිදමරහතීති අයං පූරිසො ඉදං නාම දානසක්කාරං අරහති. පූරිසවිසෙසකරො අහොසීති පූරිසවිසෙසං ඤත්වා කාරකො අහොසී. යො යං අරහති, තස්සෙව තං අදාසී. යො හි කහාපණාරහස්ස අඩ්ඨං දෙති, සො පරස්ස අඩ්ඨං නාසෙති. යො ද්වෙව කහාපණො දෙති, සො අත්තතො කහාපණං නාසෙති. තස්මා ඉදං උභයමිපි අකත්වා යො යං අරහති, තස්ස තදෙව අදාසී. සද්ධාධනන්තිආදීසු සම්පත්තිපටිලාභට්ඨෙන සද්ධාදීනං ධනභාවො වෙදිතබ්බො.

ඉධ කම්මං නාම දීසරත්තං පූරිසවිසෙසං ඤත්වා කතං සමසඬ්ගහකම්මං. කම්මසරික්ඛකං නාම තදස්ස කම්මං සදෙවකො ලොකො ඉමිනා කාරණෙන ජානාතුති ඉමානි ද්වෙව ලක්ඛණානි නිබ්බත්තන්ති. ලක්ඛණං නාම ඉදමෙව ලක්ඛණද්වයං. ධනසම්පත්ති ආනිසංසො.

223. තුලියාති තුලයිත්වා. පටිච්චයාති පටිච්චිනිත්වා. මහාජනසඬ්ගාහකන්ති මහාජනසඬ්ගහණං. සමෙක්ඛමානොති සමං පෙක්ඛමානො. අනිනිපුණා මනුජාති අනිනිපුණා සුබ්බමපඤ්ඤා ලක්ඛණපාඨකමනුස්සා. බහුවිච්චා ගිහීනං අරහාතීති බහු විච්චානි ගිහීනං අනුච්ඡවිකානි පටිලහති. දහරො සුසු කුමාරො ‘‘අයං දහරො කුමාරො පටිලහිස්සති’’ති බ්‍යාකංසු මහීපතිස්සාති රඤ්ඤො.

සිහපුබ්බද්ධකායාදිලක්ඛණවණ්ණනා

224. යොගක්ඛෙමකාමොති යොගතො ඛෙමකාමො. පඤ්ඤායාති කම්මස්සකතපඤ්ඤාය. ඉධ කම්මං නාම මහාජනස්ස අත්ථකාමතා. කම්මසරික්ඛකං නාම තං මහාජනස්ස අත්ථකාමතාය වඩ්ඪිමෙව පච්චාසිසිතභාවං සදෙවකො ලොකො ඉමිනා කාරණෙන ජානාතුති ඉමානි සමන්තපරිපූරානි අපරිහීනානි තිණි ලක්ඛණානි නිබ්බත්තන්ති. ලක්ඛණං නාම ඉදමෙව ලක්ඛණත්තයං. ධනාදීහි වෙව සද්ධාදීහි ව අපරිහීනානි ආනිසංසො.

225. සද්ධායාති ඔකප්පනසද්ධාය පසාදසද්ධාය. සිලෙනාති පඤ්චසිලෙන දසසිලෙන. සුතෙනාති පරියත්තිසවනෙන. බුද්ධියාති එතෙසං බුද්ධියා, ‘‘කිත්ති එතෙහි වඩ්ඨෙය්‍යු’’න්ති එවං චිත්තෙසිති අත්ථො. ධම්මෙනාති ලොකියධම්මෙන. බහුහි සාධුහීති අඤ්ඤෙහිපි බහුහි උත්තමගුණෙහි. අසහානධම්මතන්ති අපරිහීනධම්මං.

රසග්ගසග්ගිකාලක්ඛණවණ්ණනා

226. සමාභිවාහිනියොති යථා තිලඵලමත්තමපි ජිව්හග්ගෙ යපිතං සබ්බත්ථ ඵරති, එවං සමා භුත්වා වහන්ති. ඉධ කම්මං නාම අවිහෙයනකම්මං. කම්මසරික්ඛකං නාම පාණිආදීහි පහාරං ලද්ධස්ස තත්ථ තත්ථ ලොහිතං සණ්ඨාති, ගණ්ඨී ගණ්ඨී භුත්වා අන්තොව පුබ්බං ගණ්ඨාති, අන්තොව හිජ්ජති, එවං සො බහුරොගො හොති. තථාගතෙන පන දීඝරත්තං ඉමං ආරොග්‍යකරණකම්මං කතං. තදස්ස සදෙවකො ලොකො ඉමිනා කාරණෙන ජානාතුති ආරොග්‍යකරං රසග්ගසග්ගිලක්ඛණං නිබ්බත්තති. ලක්ඛණං නාම ඉදමෙව ලක්ඛණං. අප්පාබාධතා ආනිසංසො.

227. මරණවට්ඨොති “එතං මාරෙථ එතං සාතෙථා”ති එවං ආණත්තෙන මරණවට්ඨෙන. උබ්බාධනායාති බන්ධනාගාරජ්ජවෙසනෙන.

අභිනීලනෙත්තාදිලක්ඛණවණ්ණනා

228. න ච විසටන්ති කක්කටකො විය අක්ඛිති නිහරිත්වා න කොධවසෙන පෙක්ඛිතා අහොසි. න ච විසාවිති වඬිකක්ඛිකොටියා පෙක්ඛිතාපි නාහොසි. න ච පන විවෙය්‍ය පෙක්ඛිතාති විවෙය්‍ය පෙක්ඛිතා නාම යො කුජ්ඣිත්වා යදා නං පරො ඔලොකෙති, තදා නිමිමිලෙති න ඔලොකෙති, පුන ගච්ඡන්තං කුජ්ඣිත්වා ඔලොකෙති, එවරුපො නාහොසි. “විනෙය්‍යපෙක්ඛිතා”තිපි පායො, අයමෙවත්ථො. උජුං තථා පසටමුජුමනොති උජුමනො භුත්වා උජු පෙක්ඛිතා හොති, යථා ච උජුං, තථා පසටං විපුලං විත්ථතං පෙක්ඛිතා හොති. පියදස්සනොති පියායමානෙහි පස්සිතබ්බො.

ඉධ කම්මං නාම දීඝරත්තං මහාජනස්ස පියවක්ඛුනා ඔලොකනකම්මං. කම්මසරික්ඛකං නාම කුජ්ඣිත්වා ඔලොකෙත්තො කාණො විය කාකක්ඛි විය හොති, වඬිකක්ඛි පන ආවිලක්ඛි ච හොතියෙව. පසන්තවිත්තස්ස පන ඔලොකයතො අක්ඛිතං පඤ්චවණ්ණො පසාදො පඤ්ඤායති. තථාගතො ච තථා ඔලොකෙසි. අථස්ස තං දීඝරත්තං පියවක්ඛුනා ඔලොකිතභාවං සදෙවකො ලොකො ඉමිනා කාරණෙන ජානාතුති ඉමානි නෙත්තසම්පත්තිකරානි ද්වෙ මහාපුරිසලක්ඛණානි නිබ්බත්තන්ති. ලක්ඛණං නාම ඉදමෙව ලක්ඛණද්වයං. පියදස්සනතා ආනිසංසො. අභියොගිනොති ලක්ඛණසත්ථෙ යුත්තා.

උණ්ඨිසසිසලක්ඛණවණ්ණනා

230. බහුජනපුබ්බභිගමො අහොසිති බහුජනස්ස පුබ්බභිගමො අහොසි ගණපෙට්ඨකො. තස්ස දිට්ඨානුගතිං අඤ්ඤෙ ආපජ්ජිංසු. ඉධ කම්මං නාම පුබ්බභිගමතා. කම්මසරික්ඛකං නාම යො පුබ්බභිගමො භුත්වා දානාදීනි කුසලකම්මානි කරොති, සො අමඬිකුභුතො සීසං උක්ඛිපිත්වා පිතිපාමොජ්ජෙන පරිපුණ්ණසීසො විවරති, මහාපුරිසො ච හොති. තථාගතො ච තථා අකාසි. අථස්ස සදෙවකො ලොකො ඉමිනා කාරණෙන ඉදං පුබ්බභිගමකම්මං ජානාතුති

උණ්භිසසිසලක්ඛණං නිබ්බත්තති. ලක්ඛණං නාම ඉදමෙව ලක්ඛණං.
මහාජනානුවත්තනතා ආනිසංසො.

231. බහුජනං හෙස්සතීති බහුජනස්ස භවිස්සති. පටිභොගියාති වෙය්‍යාවච්චකරා,
එතස්ස බහු වෙය්‍යාවච්චකරා භවිස්සන්තීති අත්ථො. අභිහරන්ති තදාති
දහරකාලෙයෙව තදා එවං ඛ්‍යාකරොන්ති. පටිහාරකන්ති වෙය්‍යාවච්චකරභාවං.
විසච්ඡිති විණ්ණවසී.

එකෙකලොමතාදිලක්ඛණවණ්ණනා

232. උපවත්තතීති අජ්ඣාසයං අනුවත්තති, ඉධ කම්මං නාම දීඝරත්තං
සච්චකථනං. කම්මසරික්ඛකං නාම දීඝරත්තං අද්වෙජ්ඣකථාය පරිසුද්ධකථාය
කථිතභාවමස්ස සදෙවකො ලොකො ඉමිනා කාරණෙන ජානාතුති
එකෙකලොමලක්ඛණඤ්ච උණ්ණාලක්ඛණඤ්ච නිබ්බත්තති. ලක්ඛණං නාම
ඉදමෙව ලක්ඛණද්වයං. මහාජනස්ස අජ්ඣාසයානුකූලෙන අනුවත්තනතා
ආනිසංසො. එකෙකලොමුපච්ඡිතභාවාති එකෙකෙහි ලොමෙහි උපච්ඡිතසරීරො.

වත්තාලිසාදිලක්ඛණවණ්ණනා

234. අහෙජ්ජපරිසොති අභින්දිතබ්බපරිසො. ඉධ කම්මං නාම දීඝරත්තං
අපිසුණවාචාය කථනං. කම්මසරික්ඛකං නාම පිසුණුවාචස්ස කිර සමග්ගභාවං
භින්දනතො දන්තා අපරිපුණ්ණා වෙච භොන්ති වීරළා ව. තථාගතස්ස පන දීඝරත්තං
අපිසුණුවාචනං සදෙවකො ලොකො ඉමිනා කාරණෙන ජානාතුති ඉදං ලක්ඛණද්වයං
නිබ්බත්තති. ලක්ඛණං නාම ඉදමෙව ලක්ඛණද්වයං. අහෙජ්ජපරිසතා ආනිසංසො.
චතුරො දසාති වත්තාරො දස වත්තාලිසං.

පහුතජිවිහාදිලක්ඛණවණ්ණනා

236. ආදෙය්‍යවාචො භොතීති ගහෙනබ්බවචනො භොති. ඉධ කම්මං නාම
දීඝරත්තං අඵරුසවාදිතා. කම්මසරික්ඛකං නාම යෙ ඵරුසවාචා භොන්ති, තෙ ඉමිනා
කාරණෙන නෙසං ජිවිහං පරිවත්තෙන්වා පරිවත්තෙන්වා ඵරුසවාචාය කථිතභාවං
ජනො ජානාතුති බද්ධජිවිහා වා භොන්ති, ගුල්හජිවිහා වා ද්විජිවිහා වා මම්මනා වා.
යෙ පන ජිවිහං පරිවත්තෙන්වා පරිවත්තෙන්වා ඵරුසවාචං න වදන්ති, තෙ
බද්ධජිවිහා ගුල්හජිවිහා ද්විජිවිහා න භොන්ති. මුදු නෙසං ජිවිහා භොති
රත්තකම්බලවණ්ණා. තස්මා තථාගතස්ස දීඝරත්තං ජිවිහං පරිවත්තෙන්වා ඵරුසාය
වාචාය අකථිතභාවං සදෙවකො ලොකො ඉමිනා කාරණෙන ජානාතුති
පහුතජිවිහාලක්ඛණං නිබ්බත්තති. ඵරුසවාචං කථෙන්නානඤ්ච සද්දො භිජ්ජති. තෙ
සද්දහෙදං කත්වා ඵරුසවාචාය කථිතභාවං ජනො ජානාතුති ඡින්තස්සරා වා භොන්ති
භින්තස්සරා වා කාකස්සරා වා. යෙ පන සරහෙදකරං ඵරුසවාචං න කථෙන්නි,
තෙසං සද්දො මධුරො ව භොති පෙමනීයො. තස්මා තථාගතස්ස දීඝරත්තං
සරහෙදකරාය ඵරුසවාචාය අකථිතභාවං සදෙවකො ලොකො ඉමිනා කාරණෙන

ජානාතූති බ්‍රහ්මස්සරලක්ඛණං නිබ්බත්තති. ලක්ඛණං නාම ඉදමෙව ලක්ඛණද්වයං.
ආදෙය්‍යාවචනතා ආනිසංසො.

237. උබ්බාධිකන්ති අක්කොසයුත්තත්තා ආබාධකරිං බහුජනප්පමද්දනන්ති
බහුජනානං පමද්දනිං අබාළ්භං ගිරං සො න භණි ඵරුසන්ති එත්ථ අකාරො පරතො
භණිසද්දෙන යොජෙතබ්බො. බාළ්භන්ති බලවං අතිඵරුසං. බාළ්භං ගිරං සො න
අභණිති අයමෙත්ථ අත්ථො. සුසංහිතන්ති සුට්ඨු පෙමසඤ්ඡිතං. සබ්බෙන්ති මුදුකං.
වාචාති වාචායො. කණ්ණසුබාති කණ්ණසුබායො. “කණ්ණසුබ” න්තිපි පායො, යථා
කණ්ණානං සුබං හොති, එවං ඵරයතීති අත්ථො. වෙදයථාති වෙදයිත්ථ.
බ්‍රහ්මස්සරත්තන්ති බ්‍රහ්මස්සරතං. බහුතො බහුන්ති බහුජනස්ස බහුං. “බහුනං
බහුන්ති” පි පායො, බහුජනානං බහුන්ති අත්ථො.

සීහහනුලක්ඛණවණ්ණනා

238. අප්පධංසිකො හොතීති ගුණතො වා යානතො වා පධංසෙතුං වාවෙනුං
අසක්කුණෙය්‍යා. ඉධ කම්මං නාම පලාපකථාය අකථනං. කම්මසරික්ඛකං නාම
යෙ තං කථෙත්ති, තෙ ඉමිනා කාරණෙන නෙසං හනුකං වාලෙන්වා වාලෙන්වා
පලාපකථාය කථිතභාවං ජනො ජානාතූති අත්තොපවිට්ඨහනුකා වා වඩ්ඤ්ඤානුකා වා
පබ්භාරහනුකා වා හොන්ති. තථාගතො පන තථා න කථෙසී. තෙනස්ස හනුකං
වාලෙන්වා වාලෙන්වා දීසරත්තං පලාපකථාය අකථිතභාවං සදෙවකො ලොකො
ඉමිනා කාරණෙන ජානාතූති සීහහනුලක්ඛණං නිබ්බත්තති. ලක්ඛණං නාම ඉදමෙව
ලක්ඛණං. අප්පධංසිකතා ආනිසංසො.

239. අවිකිණ්ණවචනබ්‍යප්පථො වාති අවිකිණ්ණවචනානං විය
පුරිමබ්බොධිසත්තානං වචනපථො අස්සාති අවිකිණ්ණවචනබ්‍යප්පථො.
ද්විදුගමවරතරහනුත්තමලක්ථාති ද්විති ද්විති ගච්ඡතීති ද්විදුගමො, ද්විති ද්විතීති
චතුහි, චතුප්පදානං වරතරස්ස සීහස්සෙව හනුභාවං අලක්ථාති අත්ථො.
මනුජාධිපතීති මනුජානං අධිපති. තථත්තොති තථසභාවො.

සමදන්තාදිලක්ඛණවණ්ණනා

240. සුවිපරිවාරොති පරිසුද්ධපරිවාරො. ඉධ කම්මං නාම සම්මාජීවතා.
කම්මසරික්ඛකං නාම යො විසමෙන සංකිලිට්ඨාජීවෙන ජීවිතං කප්පෙති, තස්ස
දන්තාපි විසමා හොන්ති දායාපි කිලිට්ඨා. තථාගතස්ස පන සමෙන සුද්ධාජීවෙන
ජීවිතං කප්පිතභාවං සදෙවකො ලොකො ඉමිනා කාරණෙන ජානාතූති
සමදන්තලක්ඛණඤ්ච සුසුක්කදායාලක්ඛණඤ්ච නිබ්බත්තති. ලක්ඛණං නාම
ඉදමෙව ලක්ඛණද්වයං. සුවිපරිවාරතා ආනිසංසො.

241. අවස්සජීති පහාසි තිදිවපුරවරසමොති තිදිවපුරවරෙන සක්කෙන සමො.
ලපනජන්ති මුඛජං, දන්තන්ති අත්ථො. දිජසමසුක්කසුවිසොභනදන්තොති ද්වෙ
වාරෙ ජාතත්තා දිජනාමකා සුක්කා සුවි සොභනා ව දන්තා අස්සාති

දිජසමසුක්කසුචියොහනදන්තො. න ච ජනපදතුදනන්ති යො තස්ස
 චක්කවාලපරිවිජින්නො ජනපදො, තස්ස අඤ්ඤාන තුදනං පිළා වා ආබාධො වා
 නත්ථි. භික්ෂු ච බහුජන සුඛඤ්ච වරන්තීති බහුජනා සමානසුඛදුක්ඛා භුත්වා තස්මිං
 ජනපදෙ අඤ්ඤාමඤ්ඤස්ස භික්ඤ්චෙව සුඛඤ්ච වරන්ති. විපාපොති විගතපාපො.
 විගතදරුච්ඡිලමටොති විගතකාශිකදරුච්ඡිලමටො. මලඛිලකලිකිලෙසෙ පනුදෙහීති
 රාගාදිමලානඤ්චෙව රාගාදිඛිලානඤ්ච දොසකලීනඤ්ච සබ්බකිලෙසානඤ්ච
 අපනුදෙහී. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සුමඨගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

ලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සිඬගාලසුත්තවණ්ණනා

නිදානවණ්ණනා

242. එවං මෙ සුතන්ති සිඬගාලසුත්තං. තත්ත්වමනුත්තානපදවණ්ණනා –
 වෙළඳවනෙ කලන්දකනිවාපෙති වෙළඳවනන්ති තස්ස උයානස්ස නාමං. තං කිර
 වෙළුහි පරික්ඛිත්තං අහොසි අට්ඨාරසහත්ථෙන ච පාකාරෙන
 ගොපුරට්ඨාලකයුත්තං නිලොභාසං මනොරමං, තෙන වෙළඳවනන්ති වුවවති.
 කලන්දකානඤ්චෙත්ථ නිවාපං අදංසු, තෙන කලන්දකනිවාපොති වුවවති.

පුබ්බෙ කිර අඤ්ඤාතරො රාජා තත්ථ උයානකීළනත්ථං ආගතො සුරාමදෙන
 මත්තො දිවා නිද්දං ඔක්කම්. පරිජනොපිස්ස “සුත්තො රාජා”ති පුප්ඵළාදීහි
 පලොභියමානො ඉතො විතො ච පක්කාම්. අථ සුරාගන්ධෙන අඤ්ඤාතරස්මා
 සුසිරරුක්ඛා කණ්ඨසප්පො නික්ඛමිත්වා රඤ්ඤො අභිමුඛො ආගච්ඡති, තං දිස්වා
 රුක්ඛදෙවතා “රඤ්ඤො ජීවිතං දම්මී”ති කාළකවෙසෙන ආගන්ත්වා කණ්ණමුලෙ
 සද්දමකාසී. රාජා පටිබුජ්ඣී. කණ්ඨසප්පො නිවත්තො. සො තං දිස්වා “ඉමාය
 කාළකාය මම ජීවිතං දින්ත”න්ති කාළකානං තත්ථ නිවාපං පට්ඨපෙසී,
 අභයසොසඤ්ච සොසාපෙසී. තස්මා තං තතො පභුති “කලන්දකනිවාපො”ති
 සඬ්ඛං ගතං. කලන්දකාති හි කාළකානං එතං නාමං.

තෙන බො පන සමයෙනාති යස්මිං සමයෙ හගවා රාජගහං ගොවරගාමං කත්වා
 වෙළඳවනෙ කලන්දකනිවාපෙ විහරති, තෙන සමයෙන. සිඬගාලකො
 ගහපතිපුත්තොති සිඬගාලකොති තස්ස නාමං. ගහපතිපුත්තොති ගහපතිස්ස පුත්තො
 ගහපතිපුත්තො. තස්ස කිර පිතා ගහපතිමහාසාලො, නිදහිත්වා යපිතා වස්ස ගෙහෙ
 වත්තාලීස ධනකොටියො අත්ථි. සො හගවති නිට්ඨංගිතො උපාසකො
 සොතාපන්නො, හරියාපිස්ස සොතාපන්නායෙව. පුත්තො පනස්ස අස්සද්ධො
 අප්පසන්නො. අථ තං මාතාපිතරො අභික්ඛණං එවං ඔවදන්ති – “තාත සත්ථාරං
 උපසඬ්ඛම, ධම්මසෙනාපතිං මහාමොග්ගල්ලානං මහාකස්සපං අසීතිමහාසාවකෙ

උපසඬකමා” ති. සො එවමාහ – “නත්ථි මම තුම්භාකං සමණානං
 උපසඬකමනකිච්චං, සමණානං සන්තිකං ගන්ත්වා වන්දිතබ්බං හොති, ඔනමිත්වා
 වන්දන්තස්ස පිට්ඨි රුජ්ජති, ඡාණුකානි බරානි හොන්ති, භූමියං නිසිදිතබ්බං හොති,
 තත්ථ නිසින්තස්ස වත්ථානි කිලිස්සන්ති ජීරන්ති, සමීපෙ නිසින්තකාලතො පට්ඨාය
 කථාසල්ලාපො හොති, තස්මිං සති විස්සාසො උප්පජ්ජති, තතො නිමන්තෙත්වා
 විවරපිණ්ඩපාතාදීනි දාතබ්බානි හොන්ති. එවං සන්තෙ අත්ථො පරිභායති, නත්ථි
 මය්හං තුම්භාකං සමණානං උපසඬකමනකිච්ච” න්ති. ඉති නං යාවජීවං ඔවදන්තාපි
 මාතාපිතරො සාසනෙ උපනෙතුං නාසක්ඛිංසු.

අථස්ස පිතා මරණමඤ්ථෙ නිපන්තො “මම පුත්තස්ස ඔවාදං දාතුං වට්ටති” ති
 වින්තෙත්වා පුත වින්තෙසි – “දිසා තාත නමස්සාහි” ති එවමස්ස ඔවාදං දස්සාමි,
 සො අත්ථං අජානන්තො දිසා නමස්සිස්සති, අථ නං සත්ථා වා සාවකා වා පස්සිත්වා
 “කිං කරොසි” ති පුච්ඡිස්සන්ති. තතො “මය්හං පිතා දිසා නමස්සනං කරොහිති මං
 ඔවදි” ති වක්ඛති. අථස්ස තෙ “න තුය්හං පිතා එතා දිසා නමස්සාපෙති, ඉමා පත
 දිසා නමස්සාපෙති” ති ධම්මං දෙසෙස්සන්ති. සො බුද්ධසාසනෙ ගුණං ඤාත්වා
 “පුඤ්ඤකම්මං කරිස්සති” ති. අථ නං ආමන්තාපෙත්වා “තාත, පාතොව උට්ඨාය ඡ
 දිසා නමස්සෙය්‍යාසි” ති ආහ. මරණමඤ්ථෙ නිපන්තස්ස කථා නාම යාවජීවං
 අනුස්සරණියා හොති. තස්මා සො ගහපතිපුත්තො තං පිතුවචනං අනුස්සරන්තො
 තථා අකාසි. තස්මා “කාලස්සෙව උට්ඨාය රාජගහා නික්ඛමිත්වා” තිආදි වුත්තං.

243. පුපුදිසාති බහුදිසා. ඉදානි තා දස්සෙන්නො පුරත්ථිමං දිසන්තිආදිමාහ.
 පාවිසිති න තාව පච්චයො, පච්ඡිස්සාමිති නික්ඛන්තත්තා පත අන්තරාමග්ගෙ
 වත්තමානොපි එවං වුච්චති. අද්දසා බො භගවාති න ඉදානෙව අද්දස,
 පච්චුසසමයෙපි බුද්ධවක්ඛුතා ලොකං වොලොකෙන්නො එතං දිසා නමස්සමානං
 දිස්වා “අජ්ජ අහං සිඬගාලස්ස ගහපතිපුත්තස්ස ගිහිවිනයං සිඬගාලසුත්තන්තං
 කථෙස්සාමි, මහාජනස්ස සා කථා සඵලා භවිස්සති, ගන්තබ්බං මයා එත්ථා” ති.
 තස්මා පාතොව නික්ඛමිත්වා රාජගහං පිණ්ඩාය පාවිසි, පච්ඡන්තො ව නං තථෙව
 අද්දස. තෙන වුත්තං – “අද්දසා බො භගවා” ති. එතදවොචාති සො කිර අවිදුරෙ
 ඨිතමිපි සත්ථාරං න පස්සති, දිසායෙව නමස්සති. අථං නං භගවා
 සුරියරස්මිසම්ඵස්සෙන විකසමානං මහාපදුමං විය මුඛං විවරිත්වා “කිං නු බො ත්වං,
 ගහපතිපුත්තා” තිආදිකං එතදවොච.

ජදිසාදිවණ්ණනා

244. යථා කථං පත, හන්තෙති සො කිර තං භගවතො වචනං සුත්ථාව වින්තෙසි
 “යා කිර මම පිතරා ඡ දිසා නමස්සිතබ්බා” ති වුත්තා, න කිර තා එතා, අඤ්ඤා කිර
 අරියසාවකෙන ඡ දිසා නමස්සිතබ්බා. හන්දාහං අරියසාවකෙන නමස්සිතබ්බා
 දිසායෙව පුච්ඡිත්වා නමස්සාමිති. සො තා පුච්ඡන්තො යථා කථං පත,
 හන්තෙතිආදිමාහ. තත්ථ යථාති නිපාතමත්තං. කථං පනාති ඉදමෙව පුච්ඡාපදං.
 කම්මකිලෙසාති තෙහි කම්මෙහි සත්තා කිලිස්සන්ති, තස්මා කම්මකිලෙසාති

වුවුවන්ති. යානෙහිති කාරණෙහි. අපායමුඛානීති විනාසමුඛානි. සොති සො සොතාපන්නො අරියසාවකො. චුද්දස පාපකාපගතොති එතෙහි චුද්දසහි පාපකෙහි ලාමකෙහි අපගතො. ඡද්දිසාපට්ඨිඡාදීති ඡ දිසා පට්ඨිඡාදෙන්තො. උභොලොකවිජයායාති උභින්නං ඉධලොකපරලොකානං විජිනනත්ථාය. අයඤ්චෙව ලොකො ආරද්ධො භොතීති එවරුපස්ස හි ඉධ ලොකෙ පඤ්ච වෙරාති න භොන්ති, තෙනස්ස අයඤ්චෙව ලොකො ආරද්ධො භොති පරිනොසිතො වෙව නිජ්ඣාදිතො ව. පරලොකෙපි පඤ්ච වෙරාති න භොන්ති, තෙනස්ස පරො ව ලොකො ආරාධිතො භොති. තස්මා සො කායස්ස හෙදා පරම්මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජති.

245. ඉති භගවා සඨබ්බපෙත මාතිකං යපෙත්වා ඉදාති තමෙව විත්ථාරෙන්තො කතමස්ස වත්තාරො කම්මකිලෙසාතිආදිමාහ. කම්මකිලෙසොති කම්මඤ්ච තං කිලෙසසම්පයුත්තත්තා කිලෙසො වාති කම්මකිලෙසො. සකිලෙසොයෙව හි පාණං හනති, නික්කිලෙසො න හනති, තස්මා පාණාතිපාතො ‘කම්මකිලෙසො’ති චුත්තො. අදින්නාදානාදීසුපි එසෙව නයො. අථාපරන්ති අපරම්පි එතදත්ථපරිදිපකමෙව ගාථාබන්ධං අවොවාති අත්ථො.

වතුයානාදිවණ්ණනා

246. පාපකම්මං කරොතීති ඉදං භගවා යස්මා කාරකෙ දස්සිතෙ අකාරකො පාකටො භොති, තස්මා ‘පාපකම්මං න කරොතී’ති මාතිකං යපෙත්වාපි දෙසනාකුසලත්තාය පට්ඨමතරං කාරකං දස්සෙන්තො ආහ. තත්ථ ඡන්දාගතිං ගච්ඡන්තොති ඡන්දෙන පෙමෙන අගතිං ගච්ඡන්තො අකත්තබ්බං කරොන්තො. පරපදෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ යො ‘අයං මෙ මිත්තො වා සම්භත්තො වා සන්දිට්ඨො වා ඤාතකො වා ලඤ්ජං වා පන මෙ දෙති’ති ඡන්දවසෙන අස්සාමිකං සාමිකං කරොති, අයං ඡන්දාගතිං ගච්ඡන්තො පාපකම්මං කරොති නාම. යො ‘අයං මෙ වෙරී’ති පකතිවෙරවසෙන තඨ්ඨණුජ්ජන්තකොධවසෙන වා සාමිකං අස්සාමිකං කරොති, අයං දොසාගතිං ගච්ඡන්තො පාපකම්මං කරොති නාම. යො පන මන්දත්තා මොවුහත්තා යං වා තං වා වත්වා අස්සාමිකං සාමිකං කරොති, අයං මොහාගතිං ගච්ඡන්තො පාපකම්මං කරොති නාම. යො පන ‘අයං රාජවල්ලභො වා විසමනිස්සිතො වා අනත්ථම්පි මෙ කරෙය්‍යා’ති භීතො අස්සාමිකං සාමිකං කරොති, අයං භයාගතිං ගච්ඡන්තො පාපකම්මං කරොති නාම. යො පන යංකිඤ්චි භාජෙන්තො ‘අයං මෙ සන්දිට්ඨො වා සම්භත්තො වා’ති පෙමවසෙන අතිරෙකං දෙති, ‘අයං මෙ වෙරී’ති දොසවසෙන උෟනකං දෙති, මොවුහත්තා දින්නාදින්නං අජානමානො කස්සවි උෟනං කස්සවි අධිකං දෙති, ‘අයං ඉමස්මිං අදියාමානෙ මය්හං අනත්ථම්පි කරෙය්‍යා’ති භීතො කස්සවි අතිරෙකං දෙති, සො වතුබ්බිධොපි යථානුක්කමෙන ඡන්දාගතිආදීති ගච්ඡන්තො පාපකම්මං කරොති නාම.

අරියසාවකො පන ජීවිතක්ඛයං පාපුණන්තොපි ඡන්දාගතිආදීති න ගච්ඡති. තෙන චුත්තං – ‘ඉමෙහි වතුහි යානෙහි පාපකම්මං න කරොතී’ති.

නිභියති යසො තස්සාති තස්ස අගතිගාමිනො කිත්තියසොපි පරිවාරයසොපි
නිභියති පරිභායති.

ඡදපායමුඛාදිවණ්ණනා

247. සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානානුයොගොති එත්ථ සුරාති පිට්ඨසුරා පුවසුරා
ඔදනසුරා කිණ්ණපක්ඛිත්තා සම්භාරසංයුත්තාති පඤ්ච සුරා. මෙරයන්ති පුජ්ථාසවො
ඵලාසවො මධ්වාසවො ගුළාසවො සම්භාරසංයුත්තොති පඤ්ච ආසවා. තං සබ්බමපි
මදකරණවසෙන මජ්ජං. පමාදට්ඨානන්ති පමාදකාරණං. යාය චෙතනාය තං මජ්ජං
පිච්ඡි, තස්ස එතං අධිවචනං. අනුයොගොති තස්ස සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානස්ස
අනුඅනුයොගො පුනස්පුනං කරණං. යස්මා පනෙතං අනුයුත්තස්ස උජ්ජන්තා චෙව
භොගා පරිභායන්ති, අනුජ්ජන්තා ච නුජ්ජන්ති, තස්මා “භොගානං
අපායමුඛ”න්ති වුත්තං. විකාලවිසිඛාවරියානුයොගොති අවෙලාය විසිඛාසු
වරියානුයුත්තතා.

සමජ්ජාභිවරණන්ති නච්චාදිදස්සනවසෙන සමජ්ජාගමනං. ආලසානුයොගොති
කායාලසියතාය යුත්තජ්ජන්තතා.

සුරාමෙරයස්ස ඡආදීනවාදිවණ්ණනා

248. ඵලං ඡන්තං අපායමුඛානං මාතිකං යපෙත්වා ඉදානි තාති විහජන්තො ඡ
බො මෙ, ගහපතිපුත්ත ආදීනවාතිආදිමාහ. තත්ථ සන්දිට්ඨිකාති සාමං පස්සිතබ්බා,
ඉධලොකභාවතී. ධනජාතීති ධනභානි. කලහජ්ජවඨ්ඨතීති වාචාකලහස්ස චෙව
හත්ථපරාමාසාදිකායකලහස්ස ච වඨ්ඨතී. රොගානං ආයතනන්ති තෙසං තෙසං
අක්ඛිරොගාදීනං බෙත්තං. අකිත්තිසඤ්ජනතීති සුරං පිච්ඡිත්වා හි මාතරමපි පහරන්ති
පිතරමපි, අඤ්ඤං බහුමපි අවත්තබ්බං වදන්ති, අකත්තබ්බං කරොන්ති. තෙන
ගරහමපි දණ්ඩමපි හත්ථපාදාදිජෙදමපි පාපුණන්ති, ඉධලොකෙපි පරලොකෙපි
අකිත්තිං පාපුණන්ති, ඉති තෙසං සා සුරා අකිත්තිසඤ්ජනතී නාම භොති.
කොපිනනිදංසනීති ගුය්හට්ඨානඤ්ඤි විවරියමානං හිරිං කොපෙති විනාසෙති, තස්මා
“කොපින”න්ති වුවචති, සුරාමදමත්තා ච තං තං අභිගං විවරිත්වා විවරන්ති, තෙන
තෙසං සා සුරා කොපිනස්ස නිදංසනතො “කොපිනනිදංසනී”ති වුවචති. පඤ්ඤාය
දුබ්බලිකරණීති සාගතත්ථෙරස්ස විය කම්මස්සකතපඤ්ඤං දුබ්බලං කරොති, තස්මා
“පඤ්ඤාය දුබ්බලිකරණී”ති වුවචති. මග්ගපඤ්ඤං පන දුබ්බලං කාතුං න
සක්කොති. අධිගතමග්ගානඤ්ඤි සා අන්තොමුඛමෙව න පවිසති. ඡට්ඨං පදන්ති
ඡට්ඨං කාරණං.

249. අත්තාපිස්ස අගුත්තො අරක්ඛිතො භොතීති අවෙලාය වරන්තො හි
බාණුකණ්ටකාදීනිපි අක්කමති, අහිනාපි යක්ඛාදීනිපි සමාගච්ඡති, තං තං යානං
ගච්ඡතිති ඤත්වා වෙරිනොපි නං නිලීයිත්වා ගණ්හන්ති වා හනන්ති වා. ඵලං
අත්තාපිස්ස අගුත්තො භොති අරක්ඛිතො. පුත්තදාරාපි “අම්භාකං පිතා අම්භාකං

සාමී රත්තිං විවරති, කිමඬිගං පන මය''න්ති ඉතිස්ස පුත්තධීතරොපි හරියාපි බහි පත්ථනං කත්වා රත්තිං වරන්තා අනයබ්බසනං පාපුණන්ති. එවං පුත්තදාරොපිස්ස අගුත්තො අරක්ඛිතො හොති. සාපතෙය්‍යන්ති තස්ස පුත්තදාරපරිජනස්ස රත්තිං වරණකභාවං ඤාත්වා වොරා සුඤ්ඤං ගෙහං පටිසිත්වා යං ඉච්ඡන්ති, තං හරන්ති. එවං සාපතෙය්‍යම්පිස්ස අගුත්තං අරක්ඛිතං හොති. සඬකියො ව හොතීති අඤ්ඤෙහි කතපාපකම්මෙසුපි “ඉමිනා කතං භවිස්සති”ති සඬකිතබ්බො හොති. යස්ස යස්ස සරද්දවාරෙන යාති, තත්ථ යං අඤ්ඤෙන වොරකම්මං පරදාරිකකම්මං වා කතං, තං “ඉමිනා කත”න්ති චුත්තෙ අභූතං අසත්තම්පි තස්මිං රූහති පතිට්ඨාති. බහුනඤ්ච දුක්ඛධම්මානන්ති එත්තකං දුක්ඛං, එත්තකං දොමනස්සන්ති වත්තුං න සක්කා, අඤ්ඤස්මිං පුග්ගලෙ අසති සබ්බං විකාලචාරිමිහි ආහරිතබ්බං හොති, ඉති සො බහුතං දුක්ඛධම්මානං පුරක්ඛන්තො පුරෙගාමී හොති.

250. ක්ව නචචන්ති “කස්මිං යානෙ නටනාටකාදිනචචං අත්ථී”ති පුච්ඡිත්වා යස්මිං ගාමෙ වා නිගමෙ වා තං අත්ථී, තත්ථ ගන්තබ්බං හොති, තස්ස “ස්වෙ නචචදස්සනං ගම්ප්පාමී”ති අජ්ජ වත්ථගන්ධමාලාදීනි පටියාදෙන්තස්සෙව සකලදිවසම්පි කම්මච්ඡෙදො හොති, නචචදස්සනෙන එකාහම්පි ද්විහම්පි තිහම්පි තත්ථෙව හොති, අථ චුට්ඨිසම්පත්තියාදීනි ලභිත්වාපි වජ්ජාදිකාලෙ වජ්ජාදීනි අකරොන්තස්ස අනුජ්ජන්තා හොගා නුජ්ජජ්ජන්ති, තස්ස බහි ගතභාවං ඤාත්වා අනාරක්ඛෙ ගෙහෙ වොරා යං ඉච්ඡන්ති, තං කරොන්ති, තෙනස්ස උජ්ජන්තාපි හොගා විනස්සන්ති. ක්ව ගීතන්තිආදීසුපි එසෙව නයො. තෙසං නානාකරණං බ්‍රහ්මජාලෙ චුත්තමෙව.

251. ජයං වෙරන්ති “ජිතං මයා”ති පරිසමජ්ඣෙකෙ පරස්ස සාටකං වා වෙද්ධනං වා ගණ්හාති, සො “පරිසමජ්ඣෙකෙ මෙ අවමානං කරොසි, හොතු, සික්ඛාපෙස්සාමි න”න්ති තත්ථ වෙරං බන්ධති, එවං ජිතන්තො සයං වෙරං පසවති. ජිනොති අඤ්ඤෙන ජිනො සමානො යං තෙන තස්ස වෙද්ධනං වා සාටකො වා අඤ්ඤං වා පන හිරඤ්ඤසුචණ්ණාදිවිත්තං ගහිතං, තං අනුසොචති “අහොසි වත මෙ, තං තං වත මෙ නත්ථී”ති තජ්ජච්චයා සොචති. එවං සො ජිනො විත්තං අනුසොචති. සභාගතස්ස වචනං න රූහතීති විනිච්ඡයට්ඨානෙ සක්ඛිපුට්ඨස්ස සතො වචනං න රූහති, න පතිට්ඨාති, “අයං අක්ඛසොණ්ඩො ජුතකරො, මා තස්ස වචනං ගණ්හිත්ථා”ති වත්තාරො භවන්ති. මිත්තාමච්චානං පරිභූතො හොතීති තඤ්ඤි මිත්තාමච්චා එවං වදන්ති – “සම්ම, ත්වම්පි නාම කුලපුත්තො ජුතකරො ජින්නහින්නකො හුත්වා විවරසි, න තෙ ඉදං ජාතිගොත්තානං අනුරූපං, ඉතො පට්ඨාය මා එවං කරෙය්‍යාසි”ති. සො එවං චුත්තොපි තෙසං වචනං න කරොති. තතො තෙන සද්ධිං එකතො න තිට්ඨන්ති න නිසීදන්ති. තස්ස කාරණා සක්ඛිපුට්ඨාපි න කථෙන්නති. එවං මිත්තාමච්චානං පරිභූතො හොති.

ආවාහවිවාහකානන්ති ආවාහකා නාම යෙ තස්ස සරතො දාරිකං ගහෙතුකාමා. විවාහකා නාම යෙ තස්ස ගෙහෙ දාරිකං දාතුකාමා. අපත්ථීතො හොතීති අනිච්ඡිතො

හොති. නාලං දාරහරණායාති දාරහරණාය න සමත්ථො. එතස්ස ගෙහෙ දාරිකා දින්නාපි එතස්ස ගෙහතො ආගතාපි අමිහෙහි එව පොසිතබ්බා භවිස්සතියෙව.

පාපමිත්තකාය ජඤාදිනවාදිවණ්ණනා

252. ධුත්තාති අක්ඛධුත්තා. සොණ්ඩාති ඉත්ථිසොණ්ඩා හත්තසොණ්ඩා පුච්ඡොණ්ඩා මුලකසොණ්ඩා. පිපාසාති පානසොණ්ඩා. නෙකතිකාති පතිරූපකෙන වඤ්චනකා. වඤ්චනිකාති සම්මුඛාවඤ්චනාහි වඤ්චනිකා. සාහසිකාති එකාගාරිකාදිසාහසිකකම්මකාරිනො. ත්‍යාස්ස මිත්තා හොන්තිති තෙ අස්ස මිත්තා හොන්ති. අඤ්ඤෙහි සප්පුරිසෙහි සද්ධිං න රමති ගන්ධමාලාදිහි අලඬිකරිත්වා වරසයනං ආරොපිතසුකරො ගුථකූපමිව, තෙ පාපමිත්තෙයෙව උපසඬිකමති. තස්මා දිට්ඨෙව වෙව ධම්මෙ සම්පරායඤ්ච බහුං අනත්ථං නිගච්ඡති.

253. අතිසිතන්ති කම්මං න කරොන්ති මනුස්සෙහි කාලස්සෙව වුට්ඨාය “එථ හො කම්මන්තං ගච්ඡාමා”ති චුත්තො “අතිසිතං තාව, අට්ඨිති භිජ්ජන්ති විය, ගච්ඡථ තුම්හෙ පච්ඡා ජානිස්සාමි”ති අග්ගිං තපන්තො නිසිදති. තෙ ගන්ත්වා කම්මං කරොන්ති. ඉතරස්ස කම්මං පරිභායති. අතිඋණ්හන්තිආදිසුපි එසෙව නයො.

හොති පානසබ්බා නාමාති එකච්චො පානට්ඨානෙ සුරාගෙහෙයෙව සභායො හොති. “පන්තසබ්බා”තිපි පායො, අයමෙවත්ථො. සම්මීයසම්මීයොති සම්ම සම්මාති වදන්තො සම්මුඛෙයෙව සභායො හොති, පරම්මුඛෙ වෙරිසදිසො ධිතාරමෙව ගවෙසති. අත්ථෙප්පු ජාතෙසුති තථාරූපෙසු කිච්චෙසු සමුප්පන්තෙසු. වෙරප්පසවොති වෙරබහුලතා. අනත්ථතාති අනත්ථකාරිතා. සුකදරියතාති සුට්ඨු කදරියතා ථද්ධමච්ඡරියභාවො. උදකමිව ඉණං විගාහතිති පාසාණො උදකං විය සංසිදන්තො ඉණං විගාහති.

රත්තිනුට්ඨානදෙස්සිනාති රත්තිං අනුට්ඨානසිලෙන. අතිසායමීදං අහුති ඉදං අතිසායං ජාතන්ති යෙ එවං වත්වා කම්මං න කරොන්ති. ඉති විස්සට්ඨකම්මන්තෙති එවං වත්වා පරිච්චත්තකම්මන්තෙ. අත්ථා අච්චෙන්ති මාණුවෙති එවරූපෙ පුග්ගලෙ අත්ථා අතික්කමන්ති, තෙසු න තිට්ඨන්ති.

තිණා භියොයාති තිණතොපි උත්තරි. සො සුඛං න විභායතිති සො පුරිසො සුඛං න ජහාති, සුඛසමඬිගියෙව හොති. ඉමිනා කථාමග්ගෙන ඉමමත්ථං දස්සෙති “ගිහිභූතෙන සතා එත්තකං කම්මං න කාතබ්බං, කරොන්තස්ස වඩ්ඪි නාම නත්ථි. ඉධලොකෙ පරලොකෙ ගරහමෙව පාපුණාති”ති.

මිත්තපතිරූපකාදිවණ්ණනා

254. ඉදානි යො එවං කරොතො අනත්ථො උප්පජ්ජති, අඤ්ඤානි වා පන යානි කානිචි භයානි යෙකෙච්ච උපද්දවා යෙකෙච්ච උපසග්ගා, සබ්බෙ තෙ බාලං නිස්සාය උප්පජ්ජන්ති. තස්මා “එවරූපා බාලා න සෙවිතබ්බා”ති බාලෙ මිත්තපතිරූපකෙ

අමිත්තෙ දස්සෙතුං චත්තාරොමෙ, ගහපතිපුත්ත අමිත්තාතිආදිමාහ. තත්ථ අඤ්ඤදත්ථුහරොති සයං තුව්ඡහත්ථො ආගන්ත්වා එකංසෙන යංකිඤ්චි හරතියෙව. වච්ඡරමොති වචනපරමො වචනමත්තෙනෙව දායකො කාරකො විය හොති. අනුප්පියභාණීති අනුප්පියං භණ්ති. අපායසභායොති හොගානං අපායෙසු සභායො හොති.

255. එවං චත්තාරො අමිත්තෙ දස්සෙත්වා පුන තත්ථ එකෙකං චතුහි කාරණෙහි විහජන්තො චතුහි බො, ගහපතිපුත්තාතිආදිමාහ. තත්ථ අඤ්ඤදත්ථුහරො හොතීති එකංසෙන භාරකොයෙව හොති. සභායස්ස ගෙහං රිත්තහත්ථො ආගන්ත්වා නිවත්ථසාටකාදීනං වණ්ණං භාසති, සො “අතිවිය ත්වං සම්ම ඉමස්ස වණ්ණං භාසසී”ති අඤ්ඤං නිවාසෙත්වා තං දෙති. අප්පෙන බහුමිච්ඡතීති යංකිඤ්චි අප්පකං දත්වා තස්ස සන්තිකා බහුං පත්ථෙති. භයස්ස කිච්චං කරොතීති අත්තනො භයෙ උප්පන්නෙ තස්ස දාසො විය හුත්වා තං තං කිච්චං කරොති, අයං සබ්බදා න කරොති, භයෙ උප්පන්නෙ කරොති, න පෙමෙනාති අමිත්තො නාම ජාතො. සෙවති අත්ථකාරණාති මිත්තසන්ථවවසෙන න සෙවති, අත්තනො අත්ථමෙව පච්චාසිසන්නො සෙවති.

256. අතීතෙන පටිසන්ථරතීති සභායෙ ආගතෙ “භියොයා වා පරෙ වා න ආගතොසි, අම්භාකං ඉමස්මිං වාරෙ සස්සං අතිවිය නිප්ඵන්නං, බහුති සාලියවඛ්ඡාදීති යපෙත්වා මග්ගං ඔලොකෙන්තා නිසිදිමහ, අප්ප පන සබ්බං ඛිණ්ණං”න්ති එවං අතීතෙන සඬගණ්ණාති. අනාගතෙනාති “ඉමස්මිං වාරෙ අම්භාකං සස්සං මනාපං භවිස්සති, ඵලභාරහරිතා සාලිආදයො, සස්සසඬගහෙ කතෙ තුම්භාකං සඬගහං කාතුං සමත්ථා භවිස්සාමා”ති එවං අනාගතෙන සඬගණ්ණාති. නිරත්ථකෙනාති හත්ථික්ඛන්ඨෙ වා අස්සපිට්ඨෙ වා නිසින්නො සභායං දිස්වා “එහි, හො, ඉධ නිසිදා”ති වදති. මනාපං සාටකං නිවාසෙත්වා “සභායකස්ස වත මෙ අනුච්ඡවිකො අඤ්ඤො පන මය්හං නත්ථි”ති වදති, එවං නිරත්ථකෙන සඬගණ්ණාති නාම. පච්චුප්පන්නෙසු කිච්චෙසු බ්‍යසනං දස්සෙතීති “සකටෙන මෙ අත්ථො”ති චුත්තෙ “චක්කමස්ස භින්නං, අක්ඛො ඡින්නො”තිආදීති වදති.

257. පාපකම්පිස්ස අනුජානාතීති පාණාතිපාතාදිසු යංකිඤ්චි කරොමාති චුත්තෙ “සාධු සම්ම කරොමා”ති අනුජානාති. කල්‍යාණෙපි එසෙව නයො. සභායො හොතීති “අසුකට්ඨානෙ සුරං පිවන්ති, එහි තත්ථ ගච්ඡාමා”ති චුත්තෙ සාධුති ගච්ඡති. එස නයො සබ්බත්ථ. ඉති විඤ්ඤායාති “මිත්තපතිරූපකා එතෙ”ති එවං ජානිත්වා.

සුභදමිත්තාදිවණ්ණනා

260. එවං න සෙවිතබ්බෙ පාපමිත්තෙ දස්සෙත්වා ඉදානි සෙවිතබ්බෙ කල්‍යාණමිත්තෙ දස්සෙන්නො පුන චත්තාරොමෙ, ගහපතිපුත්තාතිආදිමාහ. තත්ථ සුභදාති සුන්දරහදයා.

261. පමත්තං රක්ඛතීති මජ්ජං පිටිත්වා ගාමමජ්ඣෙකං වා ගාමද්වාරෙ වා මග්ගෙ වා නිපන්තං දිස්වා “එවංනිපන්තස්ස කොච්ඡෙව නිවාසනපාරුපනම්පි හරෙය්‍යා”ති සම්පෙ නිසීදිත්වා පබ්බද්ධකාලෙ ගහෙත්වා ගච්ඡති. පමත්තස්ස සාපතෙය්‍යන්ති සභායො ඛනිගතො වා හොති සුරං පිටිත්වා වා පමත්තො, ගෙහං අනාරක්ඛං “කොච්ඡෙව යංකිඤ්චි හරෙය්‍යා”ති ගෙහං පවිසිත්වා තස්ස ධනං රක්ඛති. භීතස්සාති කිස්මිඤ්ච්ඡෙව හයෙ උප්පන්නෙ “මා භාගි, මාදිසෙ සභායෙ ධීතෙ කිං භාගසී”ති තං හයං හරන්තො පටිසරණං හොති. තද්දිගුණං හොගන්ති කිච්චකරණියෙ උප්පන්නෙ සභායං අත්තනො සන්තිකං ආගතං දිස්වා වදති “කස්මා ආගතොසී”ති? රාජකුලෙ කම්මං අත්ථීති. කිං ලද්ධං වට්ටතීති? එකො කභාපණොති. “නගරෙ කම්මං නාම න එකකභාපණෙන නිප්පජ්ජති, ද්වෙ ගණ්භාහී”ති එවං යත්තකං වදති, තතො දිගුණං දෙති.

262. ගුය්‍හමස්ස ආචික්ඛතීති අත්තනො ගුය්‍හං නිගුහිතුං යුත්තකථං අඤ්ඤස්ස අකථෙත්වා තස්සෙව ආචික්ඛති. ගුය්‍හමස්ස පරිගුහතීති තෙන කථිතං ගුය්‍හං යථා අඤ්ඤො න ජානාති, එවං රක්ඛති. ආපදාසු න විජහතීති උප්පන්නෙ හයෙ න පරිච්චජති. ජීවිතම්පිස්ස අත්ථායාති අත්තනො ජීවිතම්පි තස්ස සභායස්ස අත්ථාය පරිච්චත්තමෙව හොති, අත්තනො ජීවිතං අගණෙත්වාපි තස්ස කම්මං කරොතියෙව.

263. පාපා නිවාරෙතීති අම්හෙසු පස්සන්තෙසු පස්සන්තෙසු ත්වං එවං කාතුං න ලහසි, පඤ්ච වෙරාති දස අකුසලකම්මපථෙ මා කරොහීති නිවාරෙති. කල්‍යාණෙ නිවෙසෙතීති කල්‍යාණකම්මෙ තිසු සරණෙසු පඤ්චසීලෙසු දසකුසලකම්මපථෙසු වත්තස්සු, දානං දෙහි පුඤ්ඤං කරොහි ධම්මං සුඤ්ඤාහීති එවං කල්‍යාණෙ නියොපෙති. අස්සුතං සාවෙතීති අස්සුතපුබ්බං සුබ්බමං නිපුණං කාරණං සාවෙති. සග්ගස්ස මග්ගන්ති ඉදං කම්මං කත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තන්තීති එවං සග්ගස්ස මග්ගං ආචික්ඛති.

264. අභවෙනස්ස න නන්දතීති තස්ස අභවෙන අවුඬ්ඪියා පුත්තදාරස්ස වා පරිජනස්ස වා තථාරූපං පාරිජුඤ්ඤං දිස්වා වා සුත්වා වා න නන්දති, අනත්තමනො හොති. භවෙනාති වුඬ්ඪියා තථාරූපස්ස සම්පත්තිං වා ඉස්සරියජ්ජට්ඨාහං වා දිස්වා වා සුත්වා වා නන්දති, අත්තමනො හොති. අවණ්ණං භණ්ණමානං නිවාරෙතීති “අසුකො විරූපො න පාසාදිකො දුජ්ජාතිකො දුස්සීලො”ති වා චුත්තෙ “එවං මා භණ්ණ, රූපවා ච සො පාසාදිකො ච සුජාතො ච සීලසම්පන්නො වා”තිආදීහි වචනෙහි පරං අත්තනො සභායස්ස අවණ්ණං භණ්ණමානං නිවාරෙති. වණ්ණං භණ්ණමානං පසංසතීති “අසුකො රූපවා පාසාදිකො සුජාතො සීලසම්පන්නො”ති චුත්තෙ “අහො සුට්ඨු වදසී, සුභාසිතං තයා, එවමෙතං, එස පුරිසො රූපවා පාසාදිකො සුජාතො සීලසම්පන්නො”ති එවං අත්තනො සභායකස්ස පරං වණ්ණං භණ්ණමානං පසංසති.

265. ජලං අග්ගිව භාසතීති රත්තිං පබ්බතමත්ථකෙ ජලමානො අග්ගි විය විරොචති.

හොඟ සංහරමානස්සාති අත්තානම්පි පරම්පි අපිලෙත්වා ධම්මෙන සමෙන හොඟ සම්පිණ්ඩෙන්තස්ස රාසිං කරොන්තස්ස. භමරස්සෙව ඉරියතොති යථා භමරො පුප්ඵානං වණ්ණගන්ධං අපොථයං තුණ්ඩෙනපි පක්ඛෙහිපි රසං ආහරිත්වා අනුපුබ්බෙන චක්කප්පමාණං මධුපටලං කරොති, එවං අනුපුබ්බෙන මහන්තං හොගරාසිං කරොන්තස්ස. හොගා සන්තිවයං යන්තීති තස්ස හොගා නිවයං ගච්ඡන්ති. කථං? අනුපුබ්බෙන උපවිකාහි සංවඩ්ඪියමානො වම්මිකො විය. තෙනාහ “වම්මිකොචුපවියතී”ති. යථා වම්මිකො උපවියති, එවං නිවයං යන්තීති අත්ථො.

සමාහත්වාති සමාහරිත්වා. අලමත්ථොති යුත්තසභාවො සමත්ථො වා පරියත්තරූපො සරාවාසං සණ්ඨාපෙතුං.

ඉදානි යථා වා සරාවාසො සණ්ඨාපෙතබ්බො, තථා ඔවදන්තො චතුර්ධා විභජෙ හොගෙතිආදිමාහ. තත්ථ ස වෙ මිත්තානි ගන්ථතීති සො එවං විභජන්තො මිත්තානි ගන්ථති නාම අහෙජ්ජමානානි යපෙති. යස්ස හි හොගා සන්ති, සො එව මිත්තෙ යපෙතුං සක්කොති, න ඉතරො.

එකෙන හොඟ භුඤ්ජෙය්‍යාති එකෙන කොට්ඨාසෙන හොඟ භුඤ්ජෙය්‍ය. ද්විති කම්මං පයොජයෙති ද්විති කොට්ඨාසෙහි කසිවාණිජ්ජාදිකම්මං පයොජෙය්‍ය. චතුත්ථඤ්ච නිධාපෙය්‍යාති චතුත්ථං කොට්ඨාසං නිධාපෙත්වා යපෙය්‍ය. ආපදාසු භවිස්සතීති කුලානඤ්චි න සබ්බකාලං එකසදිසං වත්තති, කදාචි රාජාදිවසෙන ආපදාපි උප්පජ්ජන්ති, තස්මා එවං ආපදාසු උප්පන්තාසු භවිස්සතීති “එකං කොට්ඨාසං නිධාපෙය්‍යා”ති ආහ. ඉමෙසු පන චතුසු කොට්ඨාසෙසු කතරකොට්ඨාසං ගහෙත්වා කුසලං කාතබ්බන්ති? “හොඟ භුඤ්ජෙය්‍යා”ති චුත්තකොට්ඨාසං. තතො ගණ්හිත්වා හික්ඛුනම්පි කපණද්ධිකාදීනම්පි දාතබ්බං, පෙසකාරන්භාපිතාදීනම්පි වෙනනං දාතබ්බං.

ඡද්දිසාපට්ඨිඡාදනකණ්ඩවණ්ණනා

266. ඉති භගවා එත්තකෙන කථාමග්ගෙන එවං ගහපතිපුත්තස්ස අරියසාවකො චතුහි කාරණෙහි අකුසලං පභාය ඡහි කාරණෙහි හොගානං අපායමුඛං වජ්ජෙත්වා සොළස මිත්තානි සෙවන්තො සරාවාසං සණ්ඨාපෙත්වා දාරහරණං කරොන්තො ධම්මිකෙන ආජීවෙන ජීවති, දෙවමනුස්සානඤ්ච අන්තරෙ අග්ගික්ඛන්ධො විය විරොචතීති වජ්ජනියධම්මවජ්ජනත්ථං සෙවිතබ්බධම්මසෙවනත්ථඤ්ච ඔවාදං දත්වා ඉදානි නමස්සිතබ්බා ඡ දිසා දස්සෙන්නො කථඤ්ච ගහපතිපුත්තානිආදිමාහ.

තත්ථ ඡද්දිසාපට්ඨිඡාදීති යථා ඡහි දිසාහි ආගමනභයං න ආගච්ඡති, බෙමං හොති නිබ්භයං එවං විහරන්තො “ඡද්දිසාපට්ඨිඡාදී”ති චුච්චති. “පුරත්ථිමා දිසා මාතාපිතරො වෙදිතබ්බා”තිආදීසු මාතාපිතරො පුබ්බුපකාරිතාය පුරත්ථිමා දිසාහි වෙදිතබ්බා. ආචරියා දක්ඛිණෙය්‍යතාය දක්ඛිණා දිසාහි. පුත්තදාරා පිට්ඨිතො අනුබන්ධනවසෙන පච්ඡිමා දිසාහි. මිත්තාමච්චා යස්මා සො මිත්තාමච්චෙ නිස්සාය

තෙ තෙ දුක්ඛවිසෙසෙ උත්තරති, තස්මා උත්තරා දිසාති. දාසකම්මකරා පාදමුලෙ පතිට්ඨානවසෙන හෙට්ඨිමා දිසාති. සමණුක්ඛාමණා ගුණෙහි උපරි ධීතභාවෙන උපරිමා දිසාති වෙදිතබ්බා.

267. හතො තෙ හරිස්සාමීති අහං මාතාපිතුහි ඵඤ්ඤං පායෙත්වා හත්ථපාදෙ වඩ්ඨෙත්වා මුඛෙන සිඬ්ඝාණිකං අපනෙත්වා නභාපෙත්වා මණ්ඩෙත්වා හතො හරිතො ජග්ගිතො, ස්වාහං අජ්ජ තෙ මහල්ලකෙ පාදධොවනන්භාපනායාගුහත්තදානාදීහි හරිස්සාමි.

කිව්චං තෙසං කරිස්සාමීති අත්තනො කම්මං යපෙත්වා මාතාපිතුනං රාජකුලාදීසු උජ්ජන්තං කිව්චං ගන්ත්වා කරිස්සාමි. කුලවංසං සණ්ඨපෙස්සාමීති මාතාපිතුනං සන්තකං ඛේත්තවත්ථුහිරඤ්ඤසුචණ්ණාදිං අවිනාසෙත්වා රක්ඛන්තොපි කුලවංසං සණ්ඨපෙති නාම. මාතාපිතරො අධම්මිකවංසනො භාරෙත්වා ධම්මිකවංසෙ යපෙත්තොපි, කුලවංසෙන ආගතානි සලාකහත්තාදීනි අනුපච්ඡන්දිත්වා පවත්තෙන්තොපි කුලවංසං සණ්ඨපෙති නාම. ඉදං සන්ධාය වුත්තං – “කුලවංසං සණ්ඨපෙස්සාමි” ති.

දායජ්ජං පටිපජ්ජාමීති මාතාපිතරො අත්තනො ඔවාදෙ අවත්තමානෙ මිච්ඡාපටිපන්නෙ දාරකෙ විනිච්ඡයං පත්වා අපුත්තෙ කරොන්ති, තෙ දායජ්ජාරහා න හොන්ති. ඔවාදෙ වත්තමානෙ පන කුලසන්තකස්ස සාමිකෙ කරොන්ති, අහං එවං වත්තිස්සාමිති අධිජ්ජායෙන “දායජ්ජං පටිපජ්ජාමි” ති වුත්තං.

දක්ඛිණං අනුජ්ජදස්සාමීති තෙසං පත්තිදානං කත්වා තතියදිවසතො පට්ඨාය දානං අනුජ්ජදස්සාමි. පාපා නිවාරෙන්නීති පාණානිපාතාදීනං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකං ආදීනවං වත්වා, “තාත, මා එවරූපං කරි” ති නිවාරෙන්නි, කතම්පි ගරහන්ති. කල්‍යාණෙ නිවෙසෙන්නීති අනාථපිණ්ඩිකො විය ලඤ්ජං දත්වාපි සීලසමාදානාදීසු නිවෙසෙන්නි. සිජ්ජං සික්ඛාපෙන්නීති අත්තනො ඔවාදෙ ධීතභාවං ඤත්වා වංසානුගතං මුද්දාගණනාදිසිජ්ජං සික්ඛාපෙන්නි. පතිරූපෙනාති කුලසීලරූපාදීහි අනුරූපෙන.

සමයෙ දායජ්ජං නියායාදෙන්තීති සමයෙ ධනං දෙන්ති. තත්ථ නිව්චසමයො කාලසමයොති ද්වෙ සමයා. නිව්චසමයෙ දෙන්ති නාම “උට්ඨාය සමුට්ඨාය ඉමං ගණ්හිතබ්බං ගණ්හ, අයං තෙ පරිබ්බයො හොතු, ඉමිනා කුසලං කරොහි” ති දෙන්ති. කාලසමයෙ දෙන්ති නාම සිඛායපනආවාහවිවාහාදිසමයෙ දෙන්ති. අපිව පච්ඡමෙ කාලෙ මරණමඤ්චෙ නිපන්නස්ස “ඉමිනා කුසලං කරොහි” ති දෙන්තාපි සමයෙ දෙන්ති නාම. පටිච්ඡන්තා හොතීති යං පුරත්ථිමදිසතො භයං ආගච්ඡෙය්‍ය, යථා තං නාගච්ඡති, එවං පිහිතා හොති. සචෙ හි පුත්තා විජ්ජට්ඨන්තා, අස්සු, මාතාපිතරො දහරකාලතො පට්ඨාය ජග්ගනාදීහි සම්මා පටිපන්නා, එතෙ දාරකා, මාතාපිතුනං අජ්ජතිරූපාති එතං භයං ආගච්ඡෙය්‍ය. පුත්තා සම්මා පටිපන්නා, මාතාපිතරො විජ්ජට්ඨන්තා, මාතාපිතරො පුත්තානං නානුරූපාති එතං භයං ආගච්ඡෙය්‍ය. උභොසු

විජ්ජාපදානෙසු දුට්ඨමිති තං භයං හොති. සම්මා පටිපත්තෙසු සබ්බං න හොති.
තෙන චුත්තං – “පටිච්ඡන්තා හොති ඛෙමා අජ්ජපට්ඨයා”ති.

එවඤ්ච පන වත්වා භගවා සිඬගාලකං එතදවොච – “න ඛො තෙ, ගහපතිපුත්ත,
පිතා ලොකසම්මතං පුරත්ථිමං දිසං නමස්සාපෙති. මාතෘපිතරො පන
පුරත්ථිමදිසාසදිසෙ කත්වා නමස්සාපෙති. අයඤ්ඤි තෙ පිතරා පුරත්ථිමා දිසා
අක්ඛාතා, නො අඤ්ඤා”ති.

268. උට්ඨානෙනාති ආසනා උට්ඨානෙන. අන්තෙවාසිකෙන හි ආචරියං
දුරතොච ආගච්ඡන්තං දිස්වා ආසනා වුට්ඨාය පච්චුග්ගමනං කත්වා භත්ථනො
භණ්ඩකං ගහෙත්වා ආසනං පඤ්ඤපෙත්වා නිසීදාපෙත්වා
බ්ජනපාදධොවනපාදමක්ඛනාති කාතබ්බාති. තං සන්ධාය චුත්තං
“උට්ඨානෙනා”ති. උපට්ඨානෙනාති දිවසස්ස තික්ඛන්තුං උපට්ඨානගමනෙන.
සිජ්ජුග්ගභණ්ඩකාලෙ පන අවස්සකමෙව ගන්තබ්බං හොති. සුස්සුසායාති සද්දහිත්වා
සවනෙන. අසද්දහිත්වා සුණන්තො හි විසෙසං නාධිගච්ඡති. පාරිවරියායාති
අවසෙසබුද්දකපාරිවරියාය. අන්තෙවාසිකෙන හි ආචරියස්ස පාතොච වුට්ඨාය
මුඛොදකදන්තකට්ඨං දත්වා භත්තකිච්චකාලෙපි පාතීයං ගහෙත්වා
පච්චුපට්ඨානාදීති කත්වා වන්දිත්වා ගන්තබ්බං. කිලිට්ඨවත්ථාදීති ධොවිතබ්බාති,
සායං නභානොදකං පච්චුපට්ඨාපෙතබ්බං. අභාසුකාලෙ උපට්ඨාතබ්බං. පබ්බජිතෙනපි
සබ්බං අන්තෙවාසිකවත්තං කාතබ්බං. ඉදං සන්ධාය චුත්තං – “පාරිවරියායා”ති.
සක්කච්චං සිජ්ජපටිග්ගභණ්ඩනාති සක්කච්චං පටිග්ගභණ්. නාම ථොකං ගහෙත්වා
බහුවාරෙ සජ්ඣායකරණං, එකපදමිති විසුද්ධමෙව ගහෙතබ්බං.

සුවිනිතං විනෙන්තීති “එවං තෙ නිසීදිතබ්බං, එවං යාතබ්බං, එවං බාදිතබ්බං,
එවං භුඤ්ජිතබ්බං, පාපමිත්තා වජ්ජෙතබ්බා, කල්‍යාණමිත්තා සෙවිතබ්බා”ති එවං
ආචාරං සික්ඛාපෙත්ති විනෙන්ති. සුග්ගහිතං ගාභාපෙත්තීති යථා සුග්ගහිතං
ගණ්භාති, එවං අත්ථඤ්ච ඛාඤ්ජනඤ්ච සොධෙත්වා පයොගං දස්සෙත්වා
ගණ්භාපෙත්ති. මිත්තාමච්චෙසු පටියාදෙන්තීති “අයං අම්භාකං අන්තෙවාසිකො
ඛාත්තො බහුස්සුතො මයා සමසමො, එතං සල්ලක්ඛෙය්‍යාථා”ති එවං ගුණං
කථෙත්වා මිත්තාමච්චෙසු පතිට්ඨපෙත්ති.

දිසාසු පරිත්තාණං කරොන්තීති සිජ්ජසික්ඛාපනෙනෙවස්ස සබ්බදිසාසු රක්ඛං
කරොන්ති. උග්ගහිතසිජ්ජො හි යං යං දිසං ගන්ත්වා සිජ්ජං දස්සෙති, තත්ථ
තත්ථස්ස ලාභසක්කාරො උජ්ජජ්ජති. සො ආචරියෙන කතො නාම හොති, ගුණං
කථෙත්තොපිස්ස මහාජනො ආචරියපාදෙ ධොවිත්වා වසිතඅන්තෙවාසිකො වත
අයන්ති පයමං ආචරියස්සෙව ගුණං කථෙත්ති, බ්‍රහ්මලොකජ්ජමාණොපිස්ස ලාභො
උජ්ජජ්ජමානො ආචරියසන්තකොච හොති. අපිච යං විජ්ජං පරිජ්ජිත්වා ගච්ඡන්තං
අට්ඨියං වොරා න පස්සන්ති, අමනුස්සා වා දිසජාතිආදයො වා න විහෙයෙත්ති, තං
සික්ඛාපෙත්තාපි දිසාසු පරිත්තාණං කරොන්ති. යං වා සො දිසං ගතො හොති,
තතො කඩ්ඛං උජ්ජාදෙන්වා අත්තතො සන්තිකං ආගතමනුස්සෙ “එතිස්සං දිසායං

අම්භාකං අන්තෙවාසිකො වසති, තස්ස ච මය්හඤ්ච ඉමස්මිං සිජ්ජෙ නානාකරණං නත්ථී, ගච්ඡට්ඨ කමෙව පුච්ඡට්ඨා''ති එවං අන්තෙවාසිකං පග්ගණ්හන්තාපි තස්ස තත්ථ ලාභසක්කාරුජ්ජත්තියා පරිත්තාණං කරොන්ති නාම, පතිට්ඨං කරොන්ති අත්ථො. සෙසමෙත්ථ පුරිමනායෙනෙව යොජෙතබ්බං.

269. තතියදිසාවාරෙ සම්මානනායාති දෙවමානෙ තිස්සමානෙති එවං සම්භාවිතකථාකථනෙන. අනවමානනායාති යථා දාසකම්මකරාදයො පොථෙත්වා විහෙයෙත්වා කථෙත්ති, එවං භිලෙත්වා විමානෙත්වා අකථනෙන. අනතිවරියායාති තං අතික්කමිත්වා බහි අඤ්ඤාය ඉත්ථියා සද්ධිං පරිවරන්තො තං අතිවරති නාම, තථා අකරණෙන. ඉස්සරියවොස්සග්ගෙනාති ඉත්ථියො හි මහාලතාසදිසමිපි ආභරණං ලභිත්වා භත්තං විවාරෙතුං අලභමානා කුජ්ඣන්ති, කට්ඨජුං භත්ථෙ යපෙත්වා තව රුචියා කරොහිති භත්තගෙහෙ විස්සට්ඨෙ සබ්බං ඉස්සරියං විස්සට්ඨං නාම හොති, එවං කරණෙනාති අත්ථො. අලඬිකාරානුජ්ජදානෙනාති අත්තනො විභවානුරූපෙන අලඬිකාරදානෙන. සුසංවිහිතකම්මන්තාති යාගුහත්තපවනකාලාදීති අනතික්කමිත්වා තස්ස තස්ස සාධුකං කරණෙන සුට්ඨු සංවිහිතකම්මන්තා. සඬගහිතපරිජනාති සම්මානනාදිහි චෙව පහෙණකපෙසනාදිහි ච සඬගහිතපරිජනා. ඉධ පරිජනො නාම සාමිකස්ස චෙව අත්තනො ච ඤාතිජනො. අනතිවාරිනීති සාමිකං මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤං මනසාපි න පත්ථෙති. සම්භතන්ති කසිවාණිජ්ජාදීති කත්වා ආභතධනං. දක්ඛා ච හොතීති යාගුහත්තසම්පාදනාදිසු ඡෙකා නිපුණා හොති. අනලසාති නික්කොසජ්ජා. යථා අඤ්ඤා කුසිතා නිසින්නට්ඨානෙ නිසින්නාව හොන්ති ඨිතට්ඨානෙ ඨිතාව, එවං අහුත්වා විජ්ජාරිතෙන චිත්තෙන සබ්බකිව්චානි නිජ්ජාදෙති. සෙසමිධාපි පුරිමනායෙනෙව යොජෙතබ්බං.

270. චතුත්ථදිසාවාරෙ අවිසංවාදනනායාති යස්ස යස්ස නාමං ගණ්හාති, තං තං අවිසංවාදෙත්වා ඉදමිපි අම්භාකං ගෙහෙ අත්ථී, ඉදමිපි අත්ථී, ගහෙත්වා ගච්ඡාහිති එවං අවිසංවාදෙත්වා දානෙන. අපරපජා වස්ස පටිපුජෙත්තිති සභායස්ස පුත්තධිතරො පජා නාම, තෙසං පන පුත්තධිතරො ච නත්තූපනත්තකා ච අපරපජා නාම. තෙ පටිපුජෙත්ති කෙළායන්ති මමායන්ති මඬගලකාලාදිසු තෙසං මඬගලාදීති කරොන්ති. සෙසමිධාපි පුරිමනායෙනෙව වෙදිතබ්බං.

271. යථාබලං කම්මන්තසංවිධානෙනාති දහරෙහි කාතබ්බං මහල්ලකෙහි, මහල්ලකෙහි චා කාතබ්බං දහරෙහි, ඉත්ථීහි කාතබ්බං පුරිසෙහි, පුරිසෙහි චා කාතබ්බං ඉත්ථීහි අකාරෙත්වා තස්ස තස්ස බලානුරූපෙනෙව කම්මන්තසංවිධානෙන. භත්තවෙතනානුජ්ජදානෙනාති අයං බුද්දකපුත්තො, අයං එකච්චාරීති තස්ස තස්ස අනුරූපං සල්ලක්ඛෙත්වා භත්තදානෙන චෙව පරිබ්බයදානෙන ච. ගිලානුපට්ඨානෙනාති අභාසුකකාලෙ කම්මං අකාරෙත්වා සජ්ජායගෙසජ්ජාදීති දත්වා පටිජග්ගනෙන. අවිජරියානං රසානං සංවිභාගෙනාති අවිජරියෙ මධුරරසෙ ලභිත්වා සයමෙව අබාදිත්වා තෙසමිපි තතො සංවිභාගකරණෙන. සමයෙ වොස්සග්ගෙනාති නිව්චසමයෙ ච කාලසමයෙ ච වොස්සජ්ජනෙන. නිව්චසමයෙ වොස්සජ්ජනං නාම සකලදිවසං කම්මං කරොන්තා

කිලමන්ති. තස්මා යථා න කිලමන්ති, එවං වෙලං ඤාත්වා විස්සජ්ජනං. කාලසමයෙ වොස්සග්ගො නාම ඡණනක්ඛන්තකීළාදීසු අලඬිකාරභණ්ඩබාදනීයභොජනීයාදීනි දත්වා විස්සජ්ජනං. දින්නාදායිනොති වොරිකාය කිඤ්චි අගභෙත්වා සාමිකෙහි දින්නස්සෙව ආදායිනො. සුකතකම්මකරාති “කිං එතස්ස කම්මෙන කතෙන, න මයං කිඤ්චි ලභාමා”ති අනුජ්ඣායිත්වා තුට්ඨභදයා යථා තං කම්මං සුකතං හොති, එවං කාරකා. කිත්තිවණ්ණහරාති පරිසමජ්ඣෙ කථාය සම්පත්තාය “කො අම්භාකං සාමිකෙහි සදිසො අත්ථි, මයං අත්තනො දාසභාවම්පි න ජානාම, තෙසං සාමිකභාවම්පි න ජානාම, එවං නො අනුකම්පන්ති”ති ගුණකථාභාරකා. සෙසම්ධාපි පුරිමනයෙනෙව යොජෙතබ්බං.

272. මෙත්තෙන කායකම්මෙනාතිආදීසු මෙත්තචිත්තං පච්චුපට්ඨපෙත්වා කතාති කායකම්මාදීනි මෙත්තාති නාම වුච්චන්ති. තත්ථ භික්ඛු නිමන්තෙස්සාමිති විහාරගමනං, ධමකරණං ගභෙත්වා උදකපරිස්සාවනං, පිට්ඨිපරිකම්මපාදපරිකම්මාදිකරණඤ්ච මෙත්තං කායකම්මං නාම. භික්ඛු පිණ්ඩාය පච්චියෙ දිස්වා “සක්කච්චං යාගුං දෙථ, හත්තං දෙථා”තිආදිවචනඤ්චෙව, සාධුකාරං දත්වා ධම්මසවනඤ්ච සක්කච්චං පටිසන්ථාරකරණාදීනි ච මෙත්තං වච්චිකම්මං නාම. “අම්භාකං කුලුපකත්ථෙරා අවෙරා හොන්තු අබ්බාපජ්ජා”ති එවං චිත්තනං මෙත්තං මනොකම්මං නාම. අනාවට්ඨවාරතායාති අපිහිතද්වාරතාය. තත්ථ සබ්බද්වාරාති විවරිත්වාපි සිලවන්තානං අදායකො අකාරකො පිහිතද්වාරොයෙව. සබ්බද්වාරාති පන පිදහිත්වාපි තෙසං දායකො කාරකො විවට්ඨවාරොයෙව. ඉති සිලවන්තෙසු ගෙහද්වාරං ආගතෙසු සන්තංයෙව නත්ථිති අවත්වා දාතබ්බං. එවං අනාවට්ඨවාරතා නාම හොති.

ආමිසානුප්පදානෙනාති පුරෙහත්තං පරිභුඤ්ජිතබ්බකං ආමිසං නාම, තස්මා සිලවන්තානං යාගුහත්තසම්පදානෙනාති අත්ථො. කල්‍යාණෙන මනසා අනුකම්පන්තිති “සබ්බෙ සත්තා සුඛිතා හොන්තු අවෙරා අරොගා අබ්බාපජ්ජා”ති එවං හිතඵරණෙන. අපිච උපට්ඨාකානං ගෙහං අඤ්ඤෙ සිලවන්තෙ සබ්බමචාරි ගභෙත්වා පටිසන්තාපි කල්‍යාණෙන වෙතසා අනුකම්පන්ති නාම. සුතං පරියොදාපෙත්තිති යං තෙසං පකතියා සුතං අත්ථි, තස්ස අත්ථං කථෙත්වා කඬ්ඛං විනොදෙත්ති, තථත්තාය චා පටිපජ්ජාපෙත්ති. සෙසම්ධාපි පුරිමනයෙනෙව යොජෙතබ්බං.

273. අලමත්තොති පුත්තදාරභරණං කත්වා අගාරං අජ්ඣාචසනසමත්ථො. පණ්ඩිතොති දිසානමස්සනට්ඨානෙ පණ්ඩිතො හුත්වා. සණ්ඨොති සුමුමත්ථදස්සනෙන සණ්ඨවාචාභණ්ණෙන වා සණ්ඨො හුත්වා. පටිභානවාති දිසානමස්සනට්ඨානෙ පටිභානවා හුත්වා නිවාතවුත්තිති නිවවුත්ති. අත්ථද්ධොති ථම්මරහිතො. උට්ඨානකොති උට්ඨානවීරියසම්පත්තො. අනලසොති නික්කොසජ්ජො. අච්ඡින්නවුත්තිති නිරන්තරකරණවසෙන අබ්ණ්ඩවුත්ති. මෙධාවිති යානුප්පත්තියා පඤ්ඤාය සමන්තාගතො.

සඬගහකොති වතුහි සඬගහවත්ථුහි සඬගහකරො. මිත්තකරොති මිත්තගවෙසනො. වදඤ්ඤානි පුබ්බකාරිනා, චුත්තවචනං ජානාති. සභායකස්ස සරං ගතකාලෙ “මය්හං සභායකස්ස වෙය්නං දෙථ, සාට්ඨං දෙථ, මනුස්සානං භත්තවෙනනං දෙථා”ති චුත්තවචනමනුස්සරන්තො තස්ස අත්තනො ගෙහං ආගතස්ස තත්තකං වා තනො අතිරෙකං වා පටිකත්තාති අත්ථො. අපිච සභායකස්ස සරං ගන්ත්වා ඉමං නාම ගණ්හිස්සාමිති ආගතං සභායකං ලජ්ජාය ගණ්හිතුං අසක්කොන්තං අනිච්ඡාරිතමිපි තස්ස වාවං ඤත්වා යෙන අත්ථෙත සො ආගතො, තං නිජ්ජාදෙන්තො වදඤ්ඤා නාම. යෙන යෙන වා පන සභායකස්ස උභං හොති, ඔලොකෙත්වා තං තං දෙන්තොපි වදඤ්ඤායෙව. නෙතාති තං තං අත්ථං දස්සෙන්තො පඤ්ඤාය නෙතා. විවිධාති කාරණාති දස්සෙන්තො නෙතිති විනෙතා. පුනස්පුනං නෙතිති අනුනෙතා.

තත්ථ තත්ථාති තස්මිං තස්මිං පුග්ගලෙ. රථස්සාණිච යායතොති යථා ආණියා සතියෙව රථො යාති, අසති න යාති, එවං ඉමෙසු සඬගහෙසු සතියෙව ලොකො වත්තති, අසති න වත්තති. තෙන චුත්තං – “එතෙ ඛො සඬගහා ලොකෙ, රථස්සාණිච යායතො”ති.

න මාතා පුත්තකාරණාති යදි මාතා එතෙ සඬගහෙ පුත්තස්ස න කරෙය්‍ය, පුත්තකාරණා මාතං වා පුජං වා න ලභෙය්‍ය.

සඬගහා එතෙති උපයොගවචනෙ පච්චත්තං. “සඬගහෙ එතෙ”ති වා පාඨො. සම්මපෙක්ඛන්තීති සම්මා පෙක්ඛන්ති. පාසංසා ච භවන්තීති පසංසනීයා ච භවන්ති.

274. ඉති භගවා යා දිසා සන්ධාය තෙ ගහපතිපුත්ත පිතා ආහ “දිසා නමස්සෙය්‍යාසී”ති, ඉමා තා ඡ දිසා. යදි ත්වං පිතු වචනං කරොසි, ඉමා දිසා නමස්සාති දස්සෙන්තො සිඬගාලස්ස පුව්ඡාය යත්වා දෙසනං මත්ථකං පාපෙත්වා රාජගහං පිණ්ඩාය පාවිසි. සිඬගාලකොපි සරණෙසු පතිට්ඨාය වත්තාලිසකොට්ඨනං බුද්ධසාසනෙ විකිරිත්වා පුඤ්ඤකම්මං කත්වා සග්ගපරායණො අහොසි. ඉමස්මිඤ්ච පන සුත්තෙ යං ගිහිහි කත්තබ්බං කම්මං නාම, තං අකථිතං නත්ථි, ගිහිචිතයො නාමායං සුත්තන්තො. තස්මා ඉමං සුත්තං යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානස්ස වුද්ධියෙව පාටිකඬ්ඛා, නො පරිහානීති.

සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

සිඬගාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ආටානාටියසුත්තවණ්ණනා

පට්මහාණුවාරවණ්ණනා

275. එවං මෙ සුතන්ති ආටානාටියසුත්තං. තත්ත්වායමපුබ්බපදවණ්ණනා –
 චතුද්දිසං රක්ඛං යපෙත්වාති අසුරසෙනාය නිවාරණත්ථං සක්කස්ස දෙවානම්න්දස්ස
 චතුසු දිසාසු ආරක්ඛං යපෙත්වා. ගුම්ඛං යපෙත්වාති බලගුම්ඛං යපෙත්වා. ඔවරණං
 යපෙත්වාති චතුසු දිසාසු ආරක්ඛකෙ යපෙත්වා. එවං සක්කස්ස දෙවානම්න්දස්ස
 ආරක්ඛං සුසංවිහිතං කත්වා ආටානාටනගරෙ නිසින්තා සත්ත බුද්ධෙ ආරබ්භ ඉමං
 පරිත්තං බන්ධිත්වා “යෙ සත්ථු ධම්මආණං අම්භාකඤ්ච රාජආණං න සුණන්ති,
 තෙසං ඉදඤ්චිදඤ්ච කරිස්සාමා”ති සාවනං කත්වා අත්තනොපි චතුසු දිසාසු මහතියා
 ව යක්ඛසෙනායාතිආදීහි චතුහි සෙනාහි ආරක්ඛං සංවිදහිත්වා අභික්කන්තාය
 රත්තියා...පෙ.... එකමන්තං නිසීදිංසු.

අභික්කන්තාය රත්තියාති එත්ථ අභික්කන්තසද්දො
 බයසුන්දරාභිරූපඅබ්භතූමොදනාදීසු දිස්සති. තත්ථ “අභික්කන්තා, හන්තෙ රත්ති,
 නික්ඛන්තො පයමො යාමො, විරනිසින්තො හික්ඛුසඬ්ඝො උද්දිසතු, හන්තෙ, හගවා
 හික්ඛුනං පාතිමොක්ඛ”න්ති (අ. නි. 8.20) එවමාදීසු බයෙ දිස්සති. “අයං ඉමෙසං
 චතුත්තං පුග්ගලානං අභික්කන්තතරො පණ්ණිතතරො වා”ති (අ. නි. 4.100) එවමාදීසු
 සුන්දරෙ.

“කො මෙ චන්දති පාදානි, ඉද්ධියා යසසා ජලං;
 අභික්කන්තෙන වණ්ණෙන, සබ්බා ඔභාසයං දිසා”ති. (වි. ව. 857);

එවමාදීසු අභිරූපෙ. “අභික්කන්තං, හො ගොතමාති (පාරා. 15) එවමාදීසු
 අබ්භතූමොදනෙ. ඉධ පන බයෙ. තෙන අභික්කන්තාය රත්තියා, පරික්ඛිණාය
 රත්තියාති වුත්තං හොති.

අභික්කන්තවණ්ණොති ඉධ අභික්කන්තසද්දො අභිරූපෙ. වණ්ණසද්දො පන
 ඡවිට්ඨිකුලවග්ගකාරණසණ්ඨානපමාණරූපායතනාදීසු දිස්සති. තත්ථ
 “සුවණ්ණවණ්ණොසි හගවා”ති (ම. නි. 2.399) එවමාදීසු ඡවියං. “කදා සඤ්ඤුල්භා
 පන තෙ, ගහපති, ඉමෙ සමණස්ස ගොතමස්ස වණ්ණො”ති (ම. නි. 2.77) එවමාදීසු
 ට්ඨියං. “චත්තාරොමෙ, හො ගොතම, වණ්ණො”ති (දී. නි. 1.266) එවමාදීසු
 කුලවග්ගෙ. “අථ කෙන නු වණ්ණෙන ගන්ධපෙතොති වුවචති”තිආදීසු (සං. නි.
 1.234) කාරණෙ. “මහන්තං හත්ථීරාජවණ්ණං අභිනිමිතිත්වා”ති (සං. නි. 1.138)
 එවමාදීසු සණ්ඨානෙ. “තයො පත්තස්ස වණ්ණො”ති (පාරා. 602) එවමාදීසු
 පමාණෙ. “වණ්ණො ගන්ධො රසො ඔජා”ති එවමාදීසු රූපායතනෙ. සො ඉධ
 ඡවියං දට්ඨබ්බො. තෙන “අභික්කන්තවණ්ණො අභිරූපච්ඡවි”ති වුත්තං හොති.

කෙවලකප්පන්ති එත්ථ කෙවලසද්දො
 අනවසෙසයෙභ්‍යාසඅබ්‍යාමිස්සානතිරෙකදල්භත්ථවිසංයොගාදිඅනෙකත්ථො. තථා
 හිස්ස “කෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරිය”න්ති (පාරා. 1) එවමාදීසු
 අනවසෙසතා අත්ථො. “කෙවලකප්පා ව අඬගමාගධා පඤ්ඤා බාදනීයං හොජනීයං
 ආදාය අභික්කමිතුකාමා හොන්ති”ති (මහාව. 43) එවමාදීසු යෙභ්‍යාතා.

“කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොති” ති (මහාව. 1) එවමාදීසු අබ්‍යාමිස්සතා. “කෙවලං සද්ධාමත්තකං නුන අයමායස්මා” ති (අ. නි. 6.55) එවමාදීසු අනතිරෙකතා. “ආයස්මතො, භන්තෙ, අනුරුද්ධස්ස බාහිකො නාම සද්ධිවහාරිකො කෙවලකප්පං සඬ්ඝභෙදාය යිතො” ති (අ. නි. 4.243) එවමාදීසු දළ්භන්ථතා. “කෙවලී වුසිතවා උත්තමපුරිසොති වුව්වතී” ති (අ. නි. 10.12) එවමාදීසු විසංයොගො. ඉධ පනස්ස අනවසෙසත්ථො අධිජ්ජෙතො.

කප්පසද්දො පනායං

අභිසද්දහනවොහාරකාලපඤ්ඤත්තිෂේදනවිකප්පලෙසසමන්තභාවාදිඅනෙකත්ථො. තථා හිස්ස “ඔකප්පතියමෙතං හොතො ගොතමස්ස. යථා තං අරහතො සමමාසම්බුද්ධස්සා” ති (ම. නි. 1.387) එවමාදීසු අභිසද්දහනමත්ථො. “අනුජානාමි, හික්ඛවෙ, පඤ්චහි සමණකප්පෙහි ඵලං පරිභුඤ්ජිතු” ත්ති (වුළුව. 250) එවමාදීසු වොහාරො. “යෙන සුදං නිව්චකප්පං විහරාමි” ති (ම. නි. 1.387) එවමාදීසු කාලො. “ඉච්චායස්මා කප්පො” ති (සු. නි. 1098) එවමාදීසු පඤ්ඤත්ති. “අලඬකතො කප්පිතකෙසමස්සු” ති (වි. ව. 1094) එවමාදීසු ඡේදනං. “කප්පති ද්වඬගුලකප්පො” ති (වුළුව. 446) එවමාදීසු විකප්පො, අත්ථි කප්පො නිපජ්ජිතු” ත්ති (අ. නි. 8.80) එවමාදීසු ලෙසො. “කෙවලකප්පං වෙච්චනං ඔභාසෙත්ථා” ති (සං. නි. 1.94) එවමාදීසු සමන්තභාවො. ඉධ පන සමන්තභාවො අත්ථො අධිජ්ජෙතො. තස්මා “කෙවලකප්පං ගිජ්ඣකුට” ත්ති එත්ථ අනවසෙසං සමන්තතො ගිජ්ඣකුටත්ති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො.

ඔභාසෙත්ථාති වත්ථමාලාලඬකාරසරිරසමුට්ඨිතාය ආභාය ඵරිත්ථා, චන්දිමා විය සුරියො විය ව එකොභාසං එකපජ්ජොතං කරිත්ථාති අත්ථො. එකමන්තං නිසීදිංසුති දෙවතානං දසබලස්ස සන්තිකෙ නිසින්තට්ඨානං නාම න බහු, ඉමස්මිං පන සුත්තෙ පරිත්තගාරවවසෙන නිසීදිංසු.

276. වෙස්සවණොති කිඤ්චාපි චත්තාරො මහාරාජානො ආගතා, වෙස්සවණො පන දසබලස්ස විස්සාසිකො කථාපචත්තනෙ බ්‍යත්තො සුසික්ඛිතො, තස්මා වෙස්සවණො මහාරාජා භගවන්තං එතදවොච. උළාරාති මහෙසක්ඛානුභාවසම්පන්නා. පාණාතිපාතා වෙරමණියාති පාණාතිපාතෙ දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකං ආදීනවං දස්සෙත්ථා තතො වෙරමණියා ධම්මං දෙසෙති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ සන්ති උළාරා යක්ඛා නිවාසිනොති තෙසු සෙනාසනෙසු සන්ති උළාරා යක්ඛා නිබද්ධවාසිනො. ආටානාටියන්ති ආටානාටනගරෙ බද්ධත්තා එවංනාමං. කිං පන භගවතො අපච්චක්ඛධම්මො නාම අත්ථිති, නත්ථි. අථ කස්මා වෙස්සවණො “උග්ගණ්භාතු, භන්තෙ, භගවා” තිආදිමාහ? ඔකාසකරණත්ථං. සො හි භගවන්තං ඉමං පරිත්තං සාවෙනුං ඔකාසං කාරෙත්තො එවමාහ. සත්ථු කථිතෙ ඉමං පරිත්තං ගරු භවිස්සතීතිපි ආහ. එාසුචිභාරායාති ගමනට්ඨානාදීසු චතුසු ඉරියාපට්ඨෙසු සුඛවිභාරාය.

277. චක්ඛුමන්තස්සාති න විපස්සියෙව චක්ඛුමා, සත්තපි බුද්ධා චක්ඛුමන්තො, තස්මා එකෙකස්ස බුද්ධස්ස එතාති සත්ත සත්ත නාමාති භොන්ති. සබ්බෙපි බුද්ධා චක්ඛුමන්තො, සබ්බෙ සබ්බභූතානුකම්පිනො, සබ්බෙ න්භාතකිලෙසත්තා න්භාතකා. සබ්බෙ මාරසෙනාපමද්දිනො, සබ්බෙ වුසිතවන්තො, සබ්බෙ විමුත්තා, සබ්බෙ අභිගතො රස්මීනං නික්ඛන්තත්තා අභිගිරසා. න කෙවලඤ්ච බුද්ධානං එතානෙව සත්ත නාමාති අසඬ්ඛොයායාති නාමාති සගුණෙන මහෙසිනොති වුත්තං.

වෙස්සවණො පන අත්තනො පාකටනාමවසෙන එවමාහ. තෙ ජනාති ඉධ ඛිණාසවා ජනාති අධිජපෙතා. අපිසුණාපාති දෙසනාසිසමත්තමෙතං, අමුසා අපිසුණා අඵරුසා මන්තභාණිනොති අත්ථො. මහත්තාති මහන්තභාවං පත්තා. “මහන්තා” තිපි පායො, මහත්තාති අත්ථො. චිතසාරදාති නිස්සාරදා විගතලොමහංසා.

භිතන්ති මෙත්තාඵරණෙන භිතං. යං නමස්සන්තීති එත්ථ යන්ති නිපාතමත්තං. මහත්තන්ති මහන්තං. අයමෙව වා පායො, ඉදං වුත්තං භොති “යෙ වාපි ලොකෙ කිලෙසනිබ්බානෙන නිබ්බුතා යථාභූතං විපස්සිසුං, විජ්ජාදිගුණසම්පන්නඤ්ච භිතං දෙවමනුස්සානං ගොතමං නමස්සන්ති, තෙ ජනා අපිසුණා, තෙසම්පි නමත්ථු” ති. අට්ඨකථායං පන තෙ ජනා අපිසුණාති තෙ බුද්ධා අපිසුණාති එවං පට්ඨගාථාය බුද්ධානංයෙව චණ්ණො කථිතො, තස්මා පට්ඨගාථා සත්තන්තං බුද්ධානං වසෙන වුත්තා. දුතියගාථාය “ගොතම” න්ති දෙසනාමුඛමත්තමෙතං. අයම්පි භි සත්තන්තංයෙව වසෙන වුත්තාති වෙදිතබ්බා. අයඤ්ඤත්ථ අත්ථො – ලොකෙ පණ්ඩිතා දෙවමනුස්සා යං නමස්සන්ති ගොතමං, තස්ස ච තතො පුරිමානඤ්ච බුද්ධානං නමත්ථුති.

278. යතො උග්ගච්ඡතීති යතො යානතො උදෙති. ආදිච්චොති අදිති යා පුත්තො, වෙච්චනමත්තං වා එතං සුරියසද්දස්ස. මහන්තං මණ්ඩලං අස්සාති මණ්ඩලිමහා. යස්ස වුග්ගච්ඡමානස්සාති යම්භි උග්ගච්ඡමානෙ. සංවරීපි නිරුජ්ඣතීති රත්ති අන්තරධායති. යස්ස වුග්ගතෙති යස්මිං උග්ගතෙ.

රහදොති උදකරහදො. තත්ථාති යතො උග්ගච්ඡතී සුරියො, තස්මිං යානෙ. සමුද්දොති යො සො රහදොති වුත්තො, සො න අඤ්ඤො, අථ ඛො සමුද්දො. සරිතොදකොති විසටොදකො, සරිතා නානජපකාරා නදියො අස්ස උදකෙ පට්ඨයාති වා සරිතොදකො. එවං තං තත්ථ ජානන්තීති තං රහදං තත්ථ එවං ජානන්ති. කින්ති ජානන්ති? සමුද්දො සරිතොදකොති එවං ජානන්ති.

ඉතොති සිනෙරුතො වා තෙසං නිසින්නට්ඨානතො වා. ජනොති අයං මහාජනො. එකනාමාති ඉන්දනාමෙන එකනාමා. සබ්බෙසං කිර තෙසං සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤො නාමමෙව නාමමකංසු. අසීති දස එකො වාති එකනවුතිජනා. ඉන්දනාමාති ඉන්දොති එවංනාමා. බුද්ධං ආදිච්චබන්ධුනන්ති කිලෙසනිද්දාපගමනෙනාපි බුද්ධං. ආදිච්චෙන සමානගොත්තතායපි

ආදිවච්ඡන්ධුනං. කුසලෙන සමෙක්ඛසීති අනවජ්ජෙන නිපුණෙන වා සබ්බඤ්ඤාඤායාමොන මහාජනං ඔලොකෙසි. අමනුස්සාපි තං වන්දන්තිති අමනුස්සාපි තං “සබ්බඤ්ඤාඤායාමොන මහාජනං ඔලොකෙසි”ති වත්වා වන්දන්ති. සුතං නෙතං අභිෂේභසොති එතං අම්බෙහි අභික්ඛණං සුතං. ජීනං වන්දං ගොතමං, ජීනං වන්දාම ගොතමන්ති අම්බෙහි පුට්ඨා ජීනං වන්දාම ගොතමන්ති වදන්ති.

279. යෙන පෙතා පවුච්චන්තිති පෙතා නාම කාලඬිකතා, තෙ යෙන දිසාභාගෙන නීහරියන්තුති වුච්චන්ති. පිසුණා පිට්ඨිමංසිකාති පිසුණාවාචා වෙච පිට්ඨිමංසං බාදන්තා විය පරම්මුබා ගරහකා ව. එතෙ ව යෙන නීහරියන්තුති වුච්චන්ති, සබ්බෙපි හෙතෙ දක්ඛිණද්වාරෙන නීහරිත්වා දක්ඛිණතො නගරස්ස ධය්හන්තු වා ඡීජ්ජන්තු වා හඤ්ඤන්තු වාති එවං වුච්චන්ති. ඉතො සා දක්ඛිණා දිසාති යෙන දිසාභාගෙන තෙ පෙතා ව පිසුණාදිකා ව නීහරියන්තුති වුච්චන්ති, ඉතො සා දක්ඛිණා දිසා. ඉතොති සිනෙරුතො වා තෙසං නිසින්තට්ඨානතො වා. කුම්භණ්ඩානන්ති තෙ කිර දෙවා මහොදරා හොන්ති, රහස්සඬගම්පි ව තෙසං කුම්භො විය මහන්තං හොති. තස්මා කුම්භණ්ඩාති වුච්චන්ති.

280. යත්ථ වොග්ගව්ජති සූරියොති යස්මිං දිසාභාගෙ සූරියො අත්ථං ගව්ජති.

281. යෙනාති යෙන දිසාභාගෙන. මහානෙරුති මහාසිනෙරු පබ්බතරාජා. සුදස්සනොති සොචණ්ණමයත්තා සුන්දරදස්සනො. සිනෙරුස්ස හි පාවිතපස්සං රජතමයං, දක්ඛිණපස්සං මණිමයං, පච්ඡිමපස්සං එලිකමයං, උත්තරපස්සං සොචණ්ණමයං, තං මනුඤ්ඤදස්සනං හොති. තස්මා යෙන දිසාභාගෙන සිනෙරු සුදස්සනොති අයමෙත්ථත්ථො. මනුස්සා තත්ථ ජායන්තිති තත්ථ උත්තරකුරුම්හි මනුස්සා ජායන්ති. අමමාති වත්ථාහරණපානහොජනාදීසුපි මමත්තවිරහිතා. අපරිග්ගහාති ඉත්ථිපරිග්ගහෙන අපරිග්ගහා. තෙසං කිර “අයං මය්හං හරියා”ති මමත්තං න හොති, මාතරං වා හගිතිං වා දිස්වා ඡන්දරාගො නුප්පජ්ජති.

නපි නීයන්ති නඬගලාති නඬගලාතිපි තත්ථ “කසිකම්මං කරස්සාමා”ති න ඛෙත්තං නීයන්ති. අකට්ඨපාකිමන්ති අකට්ඨෙ භූමිභාගෙ අරඤ්ඤෙ සයමෙච ජාතං. තණ්ඩුලජ්ඵලන්ති තණ්ඩුලාව තස්ස ඵලං හොති.

තුණ්ඩිකීරෙ පච්චන්තාති උක්ඛලියං ආකිරිත්වා නිද්ධුමඬිගාරෙන අග්ගිනා පච්චන්වා. තත්ථ කිර ජොතිකපාසාණා නාම හොන්ති. අථ බො තෙ තයො පාසාණෙ ඨපෙත්වා තං උක්ඛලිං ආරොපෙත්ති. පාසාණෙහි තෙජො සමුට්ඨන්තිවා තං පවති. තතො භුඤ්ජන්ති හොජනන්ති තතො උක්ඛලිතො හොජනමෙච භුඤ්ජන්ති, අඤ්ඤො සුපො වා බ්‍යඤ්ජනං වා න හොති, භුඤ්ජන්තානං චිත්තානුකූලොයෙවස්ස රසො හොති. තෙ තං යානං සම්පත්තානං දෙන්තියෙව, මච්ජරියවිත්තං නාම න හොති. බුද්ධපච්චෙකබුද්ධාදයොපි මහිද්ධිකා තත්ථ ගන්ත්වා පිණ්ඩපාතං ගණ්හන්ති.

ගාවිං එකබුරං කත්වාති ගාවිං ගහෙන්වා එකබුරං වාහනමෙව කත්වා. තං අභිරුය්හ වෙස්සවණස්ස පරිවාරකා යක්ඛා. අනුයන්ති දිසොදිසන්ති තාය තාය දිසාය වරන්ති. පසුං එකබුරං කත්වාති යපෙන්වා ගාවිං අවසෙසවතුප්පදජාතිකං පසුං එකබුරං වාහනමෙව කත්වා දිසොදිසං අනුයන්ති.

ඉත්ථිං වා වාහනං කත්වාති යෙභුයොන ගබ්භිනිං මාතුගාමං වාහනං කරිත්වා. තස්සා පිට්ඨියා නිසිදිත්වා වරන්ති. තස්සා කිර පිට්ඨි ඔනමිතුං සහති. ඉතරා පන ඉත්ථියො යානෙ යොජෙන්ති. පුරිසං වාහනං කත්වාති පුරිසෙ ගහෙන්වා යානෙ යොජෙන්ති. ගණ්හන්තා ව සම්මාදිට්ඨිකෙ ගහෙතුං න සක්කොන්ති. යෙභුයොන පච්චන්තිමම්ලක්ඛවාසිකෙ ගණ්හන්ති. අඤ්ඤතරො කිරෙත්ථ ජානපදො එකස්ස ථෙරස්ස සම්පෙ නිසිදිත්වා නිද්දායති, ථෙරො “උපාසක අතිවිය නිද්දායසි”ති පුච්ඡි. “අජ්ජ, හන්තෙ, සබ්බරත්තිං වෙස්සවණදාසෙහි කිලමිතොමිහි”ති ආහ.

කුමාරිං වාහනං කත්වාති කුමාරියො ගහෙන්වා එකබුරං වාහනං කත්වා රථෙ යොජෙන්ති. කුමාරවාහනෙපි එසෙව නයො. පචාරා තස්ස රාජිනොති තස්ස රඤ්ඤො පරිවාරිකා. හත්ථියානං අස්සයානන්ති න කෙවලං ගොයානාදිනියෙව, හත්ථිඅස්සයානාදිනිපි අභිරුහිත්වා විවරන්ති. දිබ්බං යානන්ති අඤ්ඤම්පි නෙසං ඛහුට්ඨං දිබ්බයානං උපට්ඨිතමෙව හොති, එතානි තාව නෙසං උපකප්පනානානි. තෙ පන පාසාදෙ වරසයනම්හි නිපන්තාපි පීඨසිවිකාදිසු ව නිසින්තාපි විවරන්ති. තෙන වුත්තං “පාසාදා සිවිකා වෙවා”ති. මහාරාජස්ස යසස්සිනොති එවං ආනුභාවසම්පන්නස්ස යසස්සිනො මහාරාජස්ස එතානි යානානි නිබ්බත්තන්ති.

තස්ස ව නගරා අහු අන්තලික්ඛෙ සුමාපිතාති තස්ස රඤ්ඤො ආකාසෙ සුට්ඨු මාපිතා එතෙ ආටානාටාදිකා නගරා අහෙසුං, නගරානි හවිංසුති අත්ථො. එකඤ්ඤිස්ස නගරං ආටානාටා නාම ආසි, එකං කුසිනාටා නාම, එකං පරකුසිනාටා නාම, එකං නාටසුරියා නාම, එකං පරකුසිට්තාටා නාම.

උත්තරෙන කසිවන්තොති තස්මිං යත්වා උජුං උත්තරදිසාය කසිවන්තො නාම අඤ්ඤං නගරං. ජනොසමපරෙන වාති එතස්ස අපරභාගෙ ජනොසං නාම අඤ්ඤං නගරං. නවනවතියොති අඤ්ඤම්පි නවනවතියො නාම එකං නගරං. අපරං අම්බරඅම්බරවතියො නාම. ආලකමන්දාති අපරම්පි ආලකමන්දා නාම රාජධානී.

තස්මා කුචෙරො මහාරාජාති අයං කිර අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ කුචෙරො නාම බ්‍රාහ්මණො හුත්වා උච්ඡුච්ඡපං කාරෙත්වා සත්ත යන්තානි යොජෙසි. එකිස්සාය යන්තසාලාය උට්ඨිතං ආයං ආගතාගතස්ස මහාජනස්ස දත්වා පුඤ්ඤං අකාසි. අවසෙසසාලාහි තත්ථෙව ඛහුතරො ආයො උට්ඨාසි, සො තෙන පසිදිත්වා අවසෙසසාලාසුපි උප්පජ්ජනකං ගහෙන්වා වීසති වස්සසහස්සානි දානං අදාසි. සො කාලං කත්වා වාතුමහාරාජිකෙසු කුචෙරො නාම දෙවපුත්තො ජාතො. අපරභාගෙ විසාණාය රාජධානියා රජ්ජං කාරෙසි. තතො පට්ඨාය වෙස්සවණොති වුච්චති.

පව්වෙසන්නො පකාසෙන්නීති පටිච්ඡන්තො විසුං විසුං අත්ථෙ උපපරික්ඛමානා අනුසාසමානා අඤ්ඤෙ ද්වාදස යක්ඛරට්ඨිකා පකාසෙන්නී. තෙ කිර යක්ඛරට්ඨිකා සාසනං ගහෙත්වා ද්වාදසන්නං යක්ඛදොවාරිකානං නිවෙදෙන්නී. යක්ඛදොවාරිකානං සාසනං මහාරාජස්ස නිවෙදෙන්නී. ඉදානි තෙසං යක්ඛරට්ඨිකානං නාමං දස්සෙන්නො තතොලාතිආදිමාහ. තෙසු කිර එකො තතොලා නාම, එකො තත්තලා නාම, එකො තතොතලා නාම, එකො ඔජ්ජි නාම, එකො තෙජ්ජි නාම, එකො තතොජ්ජි නාම. සුරො රාජාති එකො සුරො නාම, එකො රාජා නාම, එකො සුරොරාජා නාම, අරිට්ඨො නෙමීති එකො අරිට්ඨො නාම, එකො නෙමී නාම, එකො අරිට්ඨනෙමී නාම.

රහදොපි තත්ථ ධරණී නාමාති තත්ථ පනෙකො නාමෙන ධරණී නාම උදකරහදො අත්ථි, පණ්ණාසයොජනා මහාපොක්ඛරණී අත්ථිති වුත්තං හොති. යතො මෙසා පවස්සන්නීති යතො පොක්ඛරණීතො උදකං ගහෙත්වා මෙසා පවස්සන්නී. වස්සා යතො පතායන්නීති යතො වුට්ඨියො අවත්ථරමානා නිගච්ඡන්නී. මෙසෙසු කිර උට්ඨිතෙසු තතො පොක්ඛරණීතො පුරාණඋදකං භස්සති. උපරි මෙසො උට්ඨහිත්වා තං පොක්ඛරණීං නවොදකෙන පුරෙති. පුරාණොදකං හෙට්ඨිමං හුත්වා නික්ඛමති. පරිපුණ්ණාය පොක්ඛරණියා වලාහකා විගච්ඡන්නී. සභාපීති සභා. තස්සා කිර පොක්ඛරණියා තීරෙ සාලවතියා නාම ලතාය පරික්ඛිත්තො ද්වාදසයොජනිකො රතනමණ්ඩපො අත්ථි, තං සන්ධායෙනං වුත්තං.

පයිරුපාසන්නීති නිසිදන්නී. තත්ථ නිව්ච්චලා රුක්ඛාති තස්මිං යානෙ තං මණ්ඩපං පරිවාරෙත්වා සදා ඵලිතා අම්බපම්බුආදයො රුක්ඛා නිව්ච්චපුප්ඵිතා ව චම්පකමාලාදයොති දස්සෙති. නානාදිප්භණ්ණායුතාති විවිධපක්ඛිසඛිසසමාකුලා. මයුරකොඤ්ඤවාහිරුදානි මයුරෙහි කොඤ්ඤවසකුණෙහි ව අහිරුදා උපගීතා.

ජීවඤ්ජීවකසද්දෙත්ථාති “ජීව ජීවා”ති එවං විරවන්තානං ජීවඤ්ජීවකසකුණානම්පි එත්ථ සද්දො අත්ථි. ඔට්ඨවචිත්තකාති “උට්ඨෙහි, චිත්ත, උට්ඨෙහි චිත්තා”ති එවං වස්සමානා උට්ඨවචිත්තකසකුණාපි තත්ථ විවරන්ති. කුක්කුටකාති වනකුක්කුටකා. කුළිරකාති සුවණ්ණකක්කටකා. වනෙහි පදුමවනෙ. පොක්ඛරසාතකාති පොක්ඛරසාතකා නාම සකුණා.

සුකසාලිකසද්දෙත්ථාති සුකානඤ්ඤ සාලිකානඤ්ඤ සද්දො එත්ථ. දණ්ඩමාණවකාති වාති මනුස්සමුඛසකුණා. තෙ කිර ද්විති හත්ථෙහි සුවණ්ණදණ්ඩං ගහෙත්වා එකං පොක්ඛරපත්තං අක්කමිත්වා අනන්තරෙ පොක්ඛරපත්තෙ සුවණ්ණදණ්ඩං නික්ඛිපන්නා විවරන්ති. සොහති සබ්බකාලං සාති සා පොක්ඛරණී සබ්බකාලං සොහති. කුචෙරනලිනීති කුචෙරස්ස නලිනී පදුමසරභූතා, සා ධරණී නාම පොක්ඛරණී සදා නිරන්තරං සොහති.

282. යස්ස කස්සචීති ඉදං වෙස්සවණො ආටානාටියං රක්ඛං නිට්ඨපෙත්වා තස්සා පරිකම්මං දස්සෙන්නො ආහ. තත්ථ සුග්ගහිතාති අත්ථඤ්ඤ ඛාඤ්ජනඤ්ඤ

පරිසොධෙත්වා සුට්ඨු උග්ගහිතා. සමත්තා පරියාප්පනාති පදබ්බාසද්ද්වයාති අභාපෙත්වා පරිපුණ්ණං උග්ගහිතා. අත්ථමිපි පාළිමිපි විසංවාදෙත්වා සබ්බසො වා පන අප්පගුණං කත්වා භණන්තස්සෙව හි පරිත්තං තෙජවන්තං න හොති, සබ්බසො පගුණං කත්වා භණන්තස්සෙව තෙජවන්තං හොති. ලාභහෙතු උග්ගහෙත්වා භණන්තස්සාපි අත්ථං න සාධෙති, නිස්සරණපක්ඛෙ යත්වා මෙත්තං පුරෙවාරිකං කත්වා භණන්තස්සෙව අත්ථාය හොතීති දස්සෙති. යක්ඛපවාරොති යක්ඛපරිවාරකො.

වත්ථුං වාති සරවත්ථුං වා. වාසං වාති තත්ථ නිබද්ධවාසං වා. සමීතින්ති සමාගමං. අනාවය්හන්ති න ආවාහයුත්තං. අවිවය්හන්ති න විවාහයුත්තං. තෙන සහ ආවාහවිවාහං න කරෙය්‍යන්ති අත්ථො. අත්තාහිපි පරිපුණ්ණාහීති “කළාරක්ඛි කළාරදන්තා”ති එවං එතෙසං අත්තභාවං උපනෙත්වා වුත්තාහි පරිපුණ්ණබ්බාසද්ද්වයාහි පරිභාසාහි පරිභාසෙය්‍යං යක්ඛඅක්කොසෙහි නාම අක්කොසෙය්‍යන්ති අත්ථො. රිත්තමිපිස්ස පත්තන්ති භික්ඛූනං පත්තසදිසමෙව ලොභපත්තං හොති. තං සීසෙ නික්කුජ්ජිතං යාව ගලවාටකා භස්සති. අථ නං මජ්ඣෙ අයොඛිලෙන ආකොටෙන්ති.

වණ්ඩාති කොධනා. රුද්ධාති විරුද්ධා. රහසාති කරණුත්තරියා. නෙව මහාරාජානං ආදියන්තීති වචනං න ගණ්හන්ති, ආණං න කරොන්ති. මහාරාජානං පුරිසකානන්ති අට්ඨවිසතියක්ඛසෙනාපතීනං. පුරිසකානන්ති යක්ඛසෙනාපතීනං යෙ මනස්සා තෙසං. අවරුද්ධා නාමාති පච්චාමිත්තා වෙරිනො. උජ්ඣාපෙතබ්බන්ති පරිත්තං වත්වා අමනුස්සෙ පටික්කමාපෙතුං අසක්කොන්තෙන එතෙසං යක්ඛානං උජ්ඣාපෙතබ්බං, එතෙ ජානාපෙතබ්බාති අත්ථො.

පරිත්තපරිකම්මකථා

ඉධ පන යත්වා පරිත්තස්ස පරිකම්මං කථෙතබ්බං. පයමමෙව හි ආටානාටියසුත්තං න භණ්තබ්බං, මෙත්තසුත්තං ධජග්ගසුත්තං රතනසුත්තන්ති ඉමානි සත්තාහං භණ්තබ්බානි. සචෙ මුඤ්චති, සුන්දරං. නො චෙ මුඤ්චති, ආටානාටියසුත්තං භණ්තබ්බං, තං භණන්තෙන භික්ඛූනා පිට්ඨං වා මංසං වා න බාදිතබ්බං, සුසානෙ න වසිතබ්බං. කස්මා? අමනුස්සා ඔකාසං ලභන්ති. පරිත්තකරණට්ඨානං හරිතුපලිත්තං කාරෙත්වා තත්ථ පරිසුද්ධං ආසනං පඤ්ඤපෙත්වා නිසීදිතබ්බං.

පරිත්තකාරකො භික්ඛු විහාරතො සරං නෙත්තෙහි ඵලකාවුධෙහි පරිවාරෙත්වා නෙතබ්බො. අබ්භොකාසෙ නිසීදිත්වා න වත්තබ්බං, ද්වාරවාතපානානි පිදහිත්වා නිසින්තෙන ආවුධහත්ථෙහි සංපරිවාරිතෙන මෙත්තවිත්තං පුරෙවාරිකං කත්වා වත්තබ්බං. පයමං සික්ඛාපදානි ගාභාපෙත්වා සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස පරිත්තං කාතබ්බං. එවමිපි මොචෙතුං අසක්කොන්තෙන විහාරං ආනෙත්වා චෙතියඬගණෙ නිපජ්ජාපෙත්වා ආසනපූජං කාරෙත්වා දීපෙ ජාලාපෙත්වා චෙතියඬගණං සම්මජ්ජිත්වා මඬගලකථා වත්තබ්බා. සබ්බසන්තිපාතො සොසෙතබ්බො. විහාරස්ස උපවනෙ ජෙට්ඨකරුක්ඛො නාම හොති, තත්ථ භික්ඛුසඬසො තුම්භාකං ආගමනං

පටිමානෙතීති පහිණිතබ්බං. සබ්බසන්තිපාතට්ඨානෙ අනාගන්තුං නාම න ලබ්භති. තතො අමනුස්සගහිතකො ‘‘ත්ථං කො නාමා’’ති ප්‍රච්ඡිතබ්බො. නාමෙ කට්ඨෙ නාමෙනෙව ආලපිතබ්බො. ඉත්ථන්නාම තුය්හං මාලාගන්ධාදිසු පත්ති ආසනපුජාය පත්ති පිණ්ඩපාතෙ පත්ති, භික්ඛුසඤ්ජෙන තුය්හං පණ්ණාකාරත්ථාය මහාමඬගලකථා වුත්තා, භික්ඛුසඤ්ජෙ ගාරවෙන එතං මුඤ්චාහීති මොවෙනබ්බො. සචෙ න මුඤ්චති, දෙවතානං ආරොචෙනබ්බං ‘‘තුම්හෙ ජානාථ, අයං අමනුස්සො අම්භාකං වචනං න කරොති, මයං බුද්ධආණං කරිස්සාමා’’ති පරිත්තං කාතබ්බං. එතං තාව ගිහීනං පරිකම්මං. සචෙ පන භික්ඛු අමනුස්සෙන ගහිතො හොති, ආසනානි ධොවිත්වා සබ්බසන්තිපාතං සොසාපෙත්වා ගන්ධමාලාදිසු පත්තිං දත්වා පරිත්තං භණිතබ්බං. ඉදං භික්ඛුනං පරිකම්මං.

වික්කන්දිතබ්බන්ති සබ්බසන්තිපාතං සොසාපෙත්වා අට්ඨවිසති යක්ඛසෙනාපතයො කන්දිතබ්බා. විරචිතබ්බන්ති ‘‘අයං යක්ඛො ගණ්භාති’’ති ආදීති භණන්තෙන තෙහි සද්ධිං කට්ඨෙනබ්බං. තත්ථ ගණ්භාතීති සරිරෙ අධිමුච්චති. ආවිසතීති තස්සෙව වෙච්චනං. අථ වා ලග්ගති න අපෙතීති වුත්තං හොති. හෙයෙතීති උප්පන්නං රොගං වඬ්ඨෙත්තො බාධති. විහෙයෙතීති තස්සෙව වෙච්චනං. හිංසතීති අප්පමංසලොභිතං කරොන්තො දුක්ඛාපෙති. විහිංසතීති තස්සෙව වෙච්චනං. න මුඤ්චතීති අප්පමාදගාහො හුත්වා මුඤ්චිතුං න ඉච්ඡති, එවං එතෙසං විරචිතබ්බං.

283. ඉදානි යෙසං එවං විරචිතබ්බං, තෙ දස්සෙතුං කතමෙසං යක්ඛානන්ති ආදිමාහ. තත්ථ ඉන්ද්‍රො සොමොති ආදීති තෙසං නාමානි. තෙසු වෙස්සාමිත්තොති වෙස්සාමිත්තපබ්බතවාසී එකො යක්ඛො. යුගන්ධරොපි යුගන්ධරපබ්බතවාසීයෙව. හිරි නෙත්ති ව මන්දියොති හිරි ව නෙත්ති ව මන්දියො ව. මණි මාණි වරො දීඝොති මණි ව මාණි ව වරො ව දීඝො ව. අථො සෙරීසකො සභාති තෙහි සහ අඤ්ඤො සෙරීසකො නාම. ‘‘ඉමෙසං යක්ඛානං...පෙ.... උප්ඤ්ඤාපෙතබ්බං’’න්ති අයං යක්ඛො ඉමං හෙයෙති විහෙයෙති න මුඤ්චතීති එවං එතෙසං යක්ඛසෙනාපතීනං ආරොචෙනබ්බං. තතො තෙ භික්ඛුසඤ්ජො අත්තනො ධම්මආණං කරොති, මයම්පි අම්භාකං යක්ඛරාජආණං කරොමාති උස්සුක්කං කරිස්සන්ති. එවං අමනුස්සානං ඔකාසො න භවිස්සති, බුද්ධසාවකානං ඵාසුච්චාරො ව භවිස්සතීති දස්සෙත්තො ‘‘අයං බො සා, මාරිස, ආටානාටියා රක්ඛා’’ති ආදිමාහ. තං සබ්බං, තතො පරඤ්ච උත්තානත්ථමෙවාති.

සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

ආටානාටියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සඬ්ඨිතිසුත්තවණ්ණනා

296. එවං මෙ සුතන්ති සඬ්ඨිතිසුත්තං. තත්‍රායමපුබ්බපදවණ්ණනා – වාරිකං වරමානොති නිබද්ධවාරිකං වරමානො. තදා කිර සත්ථා දසසහස්සවක්කවාලෙ

ඤාණජාලං පත්ථරිත්වා ලොකං වොලොකයමානො පාවානගරවාසීනො
 මල්ලරාජානො දිස්වා ඉමෙ රාජානො මය්හං සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණජාලස්ස අන්තො
 පඤ්ඤායන්ති, කිං නු බොති ආවජ්ජන්තො “රාජානො එකං සන්ධාගාරං කාරෙසුං,
 මයි ගතෙ මඬිගලං භණ්ණාපෙස්සන්ති, අහං තෙසං මඬිගලං වත්වා උය්‍යාපෙත්වා
 ‘භික්ඛුසඬ්ඨස්ස ධම්මකථං කථෙහී’ති සාරිපුත්තං වක්ඛාමි, සාරිපුත්තො තීහි
 පිටකෙහි සම්මසිත්වා වුද්දසපඤ්ඤාධිකෙන පඤ්ඤාසහස්සෙන පටිමණ්ඩෙන්වා
 භික්ඛුසඬ්ඨස්ස සඬ්ඨිතිසුත්තං නාම කථෙස්සති, සුත්තන්තං ආවජ්ජෙත්වා පඤ්ච
 භික්ඛුසතානි සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණ්ණස්සන්ති”ති ඉමමත්ථං දිස්වා වාරිකං
 පක්කන්තො. තෙන වුත්තං – “මල්ලෙසු වාරිකං වරමානො”ති.

උඬ්භතකතවසන්ධාගාරවණ්ණනා

297. උඬ්භතකන්ති තස්ස නාමං, උච්චත්තා වා එවං වුත්තං. සන්ධාගාරන්ති
 නගරමජ්ඣෙකං සන්ධාගාරසාලා. සමණෙන වාති එත්ථ යස්මා
 සරවත්ථුපරිග්ගහකාලෙයෙව දෙවතා අත්තනො වසනට්ඨානං ගණ්හන්ති. තස්මා
 දෙවෙන වාති අවත්වා “සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා කෙනපි වා
 මනුස්සභූතෙනා”ති වුත්තං. යෙන භගවා තෙනුපසඬ්ඨකම්මසුති භගවතො ආගමනං
 සුත්වා “අම්හෙහි ගන්ත්වාපි න භගවා ආනීතො, දූතං පෙසෙත්වාපි න
 පක්කොසාපිතො, සයමෙව පන මහාභික්ඛුසඬ්ඨසපරිවාරො අම්භාකං වසනට්ඨානං
 සම්පත්තො, අම්හෙහි ව සන්ධාගාරසාලා කාරිතා, එත්ථ මයං දසබලං ආනෙත්වා
 මඬිගලං භණ්ණාපෙස්සාමා”ති වින්තෙත්වා උපසඬ්ඨකම්මසු.

298. යෙන සන්ධාගාරං තෙනුපසඬ්ඨකම්මසුති තං දිවසං කිර සන්ධාගාරෙ
 විත්තකම්මං නිට්ඨපෙත්වා අට්ටකා මුත්තමත්තා හොන්ති, බුද්ධා ව නාම
 අරඤ්ඤජ්ඣාසයා අරඤ්ඤාරාමා, අන්තොගාමෙ වසෙය්‍යුං වා නො වා. තස්මා
 භගවතො මනං ජානිත්වාපි පටිජග්ගිස්සාමාති වින්තෙත්වා තෙ භගවත්තං
 උපසඬ්ඨකම්මසු. ඉදානි පන මනං ලභිත්වා පටිජග්ගිතුකාමා යෙන සන්ධාගාරං
 තෙනුපසඬ්ඨකම්මසු. සබ්බසන්ථරිත්ති යථා සබ්බං සන්ථතං හොති, එවං. යෙන භගවා
 තෙනුපසඬ්ඨකම්මසුති එත්ථ පන තෙ මල්ලරාජානො සන්ධාගාරං පටිජග්ගිත්වා
 නගරවීථියොපි සම්මජ්ජාපෙත්වා ධූපෙ උස්සාපෙත්වා ගෙහද්වාරෙසු පුණ්ණසංථෙ ව
 කදලියො ව යපාපෙත්වා සකලනගරං දීපමාලාදීහි විජ්ජකිණ්ණතාරකං විය කත්වා
 බීරපායකෙ දාරකෙ බීරං පායොථ, දහරෙ කුමාරෙ ලහුං ලහුං හොජාපෙත්වා
 සයාපෙථ, උච්චාසද්දං මා කරිත්ථ, අජ්ජ එකරත්තිං සත්ථා අන්තොගාමෙ වසිස්සති,
 බුද්ධා නාම අජ්ජසද්දකාමා හොන්තිති හෙරිං වරාපෙත්වා සයං දණ්ඩදීපිකං ආදාය
 යෙන භගවා තෙනුපසඬ්ඨකම්මසු.

299. භගවත්තංයෙව පුරක්ඛත්වාති භගවත්තං පුරතො කත්වා. තත්ථ භගවා
 භික්ඛුනඤ්ඤෙව උපාසකානඤ්ඤෙව මජ්ඣෙකා නිසින්නො අතිවිය විරොචති,
 සමන්තපාසාදිකො සුවණ්ණවණ්ණො අහිරුපො දස්සනීයො. පුරිමකායතො
 සුවණ්ණවණ්ණො රස්මි උට්ඨහිත්වා අසීතිහත්ථං යානං ගණ්හාති. පච්ඡිමකායතො.

දක්වීමෙන් හත්පතො. වාමනත්පතො සුවණ්ණවණ්ණා රස්මි උට්ඨහිත්වා අසිතිහත්පං
 යානං ගණ්හාති. උපරි කෙසන්තතො පට්ඨාය සබ්බකෙසාවට්ටෙහි මොරගිව්වණ්ණා
 රස්මි උට්ඨහිත්වා ගගනතලෙ අසිතිහත්පං යානං ගණ්හාති. හෙට්ඨා පාදතලෙහි
 පවාළවණ්ණා රස්මි උට්ඨහිත්වා සනප්පට්ඨයං අසිතිහත්පං යානං ගණ්හාති. එවං
 සමන්තා අසිති හත්පමත්තං යානං ඡබ්බණ්ණා බුද්ධරස්මියො විජ්ජොතමානා
 විජ්ජන්දමානා විධාවන්ති. සබ්බෙ දිසාභාගා සුවණ්ණවම්පකපුප්පෙහි විකිරියමානා
 විය සුවණ්ණසට්ඨො නික්ඛන්තසුවණ්ණරසධාරාහි සිඤ්ඤමානා විය
 පසාරිතසුවණ්ණපට්ඨපරික්ඛිත්තා විය
 චෙරම්භවාතසමුට්ඨිතකිංසුකකණ්ණිකාරපුප්පවුණ්ණසමාකිණ්ණා විය ව
 විජ්ජකාසන්ති.

හගවතොපි අසිතිඅනුබ්බාසද්දන්තියාමජ්ජහාද්දන්තිංසවරලක්ඛණසමුප්පලං සරිරං
 සමුග්ගතතාරකං විය ගගනතලං, විකසිතමිව පද්මවනං, සබ්බපාලිචුල්ලො විය
 යොජනසතිකො පාරිච්ඡත්තකො පටිපාටියා යපිතානං ද්වන්තිංසවන්දානං
 ද්වන්තිංසසුරියානං ද්වන්තිංසවක්කවන්තිරාජානං ද්වන්තිංසදෙවරාජානං
 ද්වන්තිංසමහාබ්බුහ්මානං සිරියා සිරිං අභිභවමානං විය විරොචති. පරිවාරෙත්වා
 නිසින්තා හික්ඛුපි සබ්බෙව අජ්ජිවිජා සන්තුට්ඨා පවිවිත්තා අසංසට්ඨා ආරද්ධවීරියා
 වත්තාරො වචනක්ඛමා වොදකා පාපගරහිනො සීලසම්පන්නා සමාධිසම්පන්නා
 පඤ්ඤාවිමුත්ති විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනසම්පන්නා. තෙහි පරිවාරිතො හගවා
 රත්තකම්බලපරික්ඛිත්තො විය සුවණ්ණක්ඛන්ධො, රත්තපද්මවනසණ්ඛමජ්ඣගතා
 විය සුවණ්ණනාවා, පවාළවෙදිකාපරික්ඛිත්තො විය සුවණ්ණපාසාදො විරොචිත්ථ.

අසිතිමහාපෙරාපි නං මෙසවණ්ණං පංසුකුලං පාරුපිත්වා මණ්ඩමමවමිති විය
 මහානාගා පරිවාරයිංසු වන්තරාගා හින්තකිලෙසා විජට්ඨජට්ඨා ඡන්තඛන්ධනා කුලෙ
 වා ගණෙ වා අලග්ගා. ඉති හගවා සයං චිතරාගො චිතරාගෙහි, චිතදොසො
 චිතදොසෙහි, චිතමොහො චිතමොහෙහි, නිත්තණ්හො නිත්තණ්හෙහි,
 නික්කිලෙසො නික්කිලෙසෙහි, සයං බුද්ධො බහුස්සුතබුද්ධෙහි පරිවාරිතො
 පත්තපරිවාරිතං විය කෙසරං, කෙසරපරිවාරිතා විය කණ්ණිකා,
 අට්ඨනාගසහස්සපරිවාරිතො විය ඡද්දන්තො නාගරාජා,
 නවුතිහංසසහස්සපරිවාරිතො විය ධතරට්ඨො හංසරාජා, සෙනඬගපරිවාරිතො විය
 චක්කවත්තිරාජා, මරුගණපරිවාරිතො විය සක්කො දෙවරාජා, බ්‍රහ්මගණපරිවාරිතො
 විය භාරිතො මහාබ්බුහ්මා, අසමෙන බුද්ධවෙසෙන අපරිමාණෙන බුද්ධවිලාසෙන
 තස්සං පරිසති නිසින්තො පාවෙය්‍යකෙ මල්ලෙ බහුදෙව රත්තිං ධම්මියා කථාය
 සන්දස්සෙත්වා උයොයාපෙසි.

එත්ථ ව ධම්මිකථා නාම සන්ධාගාරඅනුමොදනප්පට්ඨසංයුත්තා පකිණ්ණකකථා
 වෙදිතබ්බා. තදා හි හගවා ආකාසගඬගං ඔතාරෙන්තො විය පට්ඨොජං
 ආකඬ්ඨන්තො විය මහාජම්බුං මත්ථකෙ ගහෙන්වා වාලෙන්තො විය
 යොජනියමධුගණ්ඨං චක්කයන්තෙන පිළෙත්වා මධුපානං පායමානො විය ව
 පාවෙය්‍යකානං මල්ලානං හිතසුඛාවහං පකිණ්ණකකථං කට්ඨෙ.

300. තුණ්හිභූතං තුණ්හිභූතන්ති යං යං දිසං අනුච්චලාකෙති, තත්ථ තත්ථ තුණ්හිභූතමෙව. අනුච්චලාකෙත්වාති මංසවක්ඛුනා දිබ්බවක්ඛුනාති ද්විති වක්ඛුනි තතො තතො ච්චලාකෙත්වා. මංසවක්ඛුනා හි නෙසං බහිද්ධා ඉරියාපථං පරිග්ගහෙසි. තත්ථ එකහික්ඛුස්සාපි නෙව හත්ථකුක්කුච්චං න පාදකුක්කුච්චං අහොසි, න කොචි සිසමුක්ඛිපි, න කථං කථෙසි, න නිද්දායන්තො නිසීදි. සබ්බෙපි තීහි සික්ඛාහි සික්ඛිතා නිවාතෙ පදීපසිඛා විය නිච්චලා නිසීදිංසු. ඉති නෙසං ඉමං ඉරියාපථං මංසවක්ඛුනා පරිග්ගහෙසි. ආලොකං පන වඩ්ඪසිත්වා දිබ්බවක්ඛුනා හදයරූපං දිස්වා අබ්භන්තරගතං සීලං ඔලොකෙසි. සො අනෙකසත්තානං හික්ඛුනං අන්තොකුම්භියං ජලමානං පදීපං විය අරහත්තුපගං සීලං අද්දස. ආරද්ධවිපස්සකා හි තෙ හික්ඛු. ඉති නෙසං සීලං දිස්වා “ඉමෙපි හික්ඛු මය්හං අනුච්චවිකා, අහම්පි ඉමෙසං අනුච්චවිකො” ති වක්ඛුතලෙසු නිමිත්තං යපෙත්වා හික්ඛුසඬ්ඨං ඔලොකෙත්වා ආයස්මන්තං සාරිපුත්තං ආමන්තෙසි “පිට්ඨි මෙ ආගිලායති” ති. කස්මා ආගිලායති? හගවතො හි ඡබ්බස්සානි මහාපධානං පදහන්තස්ස මහන්තං කායදුක්ඛං අහොසි. අථස්ස අපරහාගෙ මහල්ලකකාලෙ පිට්ඨිවාතො උප්පජ්ජී.

සඬ්ඨාටිං පඤ්ඤාපෙත්වාති සන්ධාගාරස්ස කිර එකපස්සෙ තෙ රාජානො කප්පියමඤ්චකං පඤ්ඤාපෙසුං “අප්පෙව නාම සත්ථා නිපජ්ජෙය්‍යා” ති. සත්ථාපි චතුහි ඉරියාපථෙහි පරිභුත්තං ඉමෙසං මහජ්ඵලං හවිස්සතීති තත්ථ සඬ්ඨාටිං පඤ්ඤාපෙත්වා නිපජ්ජී.

හින්තනිගණ්ඨවත්ථුචණ්ණනා

301. තස්ස කාලඬ්ඛිරියායාතිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං සබ්බං හෙට්ඨා චුත්තමෙව.

302. ආමන්තෙසීති භණ්ඩනාදිචූපසමකරං ස්වාඛ්‍යාතං ධම්මං දෙසෙතුකාමො ආමන්තෙසි.

එකකචණ්ණනා

303. තත්ථාති තස්මිං ධම්මෙ. සඬ්ඨායිතබ්බන්ති සමග්ගෙහි ගායිතබ්බං, එකච්චනෙහි අවිරුද්ධච්චනෙහි භණ්තබ්බං. න විචදිතබ්බන්ති අත්ථෙ වා ඛ්‍යඤ්ජනෙ වා විවාදො න කාතබ්බො. එකො ධම්මොති එකකදුකතිකාදිවසෙන බහුධා සාමග්ගිරසං දස්සෙතුකාමො පයමං තාව “එකො ධම්මො” ති ආහ. සබ්බෙ සත්තාති කාමහවාදීසු සඤ්ඤාහවාදීසු එකච්චාකාරහවාදීසු ච සබ්බහවෙසු සබ්බෙ සත්තා. ආභාරට්ඨිතිකාති ආභාරතො ඨිති එතෙසන්ති ආභාරට්ඨිතිකා. ඉති සබ්බසත්තානං ඨිති හෙතු ආභාරො නාම එකො ධම්මො අම්භාකං සත්ථාරා යාථාවතො ඤාත්වා සම්මදක්ඛාතො ආචුසොති දීපෙති.

නනු ච එවං සන්තෙ යං චුත්තං “අසඤ්ඤසත්තා දෙවා අහෙතුකා අනාභාරා අඵස්සකා” තිආදි, (විභ. 1017) තං චචනං විරුජ්ඣතීති, න විරුජ්ඣති. තෙසඤ්ඤි

ක්‍රියානු ආහාරා හොති. එවං සන්තෙපි “වත්තාරොමෙ, හික්ඛවෙ, ආහාරා භුත්තං
 වා සත්තානං ධීතියා සම්භවෙසීතං වා අනුග්ගහාය. කතමෙ වත්තාරො?
 කබ්බිකාරො ආහාරො ඔළාරිකො වා සුබ්බමො වා, එස්සො දුතියො,
 මනොසස්සවෙතනා තතියා, විස්සංචුතං චතුත්ථ”න්ති (සං. නි. 2.11) ඉදම්පි
 විරුජ්ඣති, ඉදම්පි න විරුජ්ඣති. එතස්මිස්සෙහි සුත්තෙ නිප්පරියායෙන
 ආහාරලක්ඛණාව ධම්මා ආහාරාති වුත්තා. ඉධ පන පරියායෙන පච්චයො ආහාරොති
 වුත්තො. සබ්බධම්මානස්සෙහි පච්චයො ලද්ධං වට්ටති. සො ච යං යං ඵලං ජනෙති, තං
 තං ආහරති නාම, තස්මා ආහාරොති වුච්චති. තෙනෙවාහ “අවිජ්ජමපාහං, හික්ඛවෙ,
 සාහාරං වදාමි, නො අනාහාරං. කො ච, හික්ඛවෙ, අවිජ්ජාය ආහාරො?
 පස්ඤ්චනීවරණාතිස්ස වචනීයං. පස්ඤ්චනීවරණෙපාහං, හික්ඛවෙ, සාහාරෙ වදාමි, නො
 අනාහාරෙ. කො ච, හික්ඛවෙ, පස්ඤ්චන්තං නීවරණානං ආහාරො?
 අයොනිසොමනසිකාරොතිස්ස වචනීය”න්ති (අ. නි. 10.61). අයං ඉධ අධිජ්ජෙතො.

එතස්මිස්සෙහි පච්චයාහාරෙ ගහිතෙ පරියායාහාරොපි නිප්පරියායාහාරොපි
 සබ්බො ගහිතොව හොති. තත්ථ අසස්සෙහෙව පච්චයාහාරො ලබ්භති. අනුප්පන්නෙ
 හි බුද්ධෙ තිත්ථායතනෙ පබ්බජිතා වායොකසිණෙ පරිකම්මං කත්වා
 චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා තතො වුට්ඨාය ධී විත්තං, ධීබ්බතෙතං විත්තං
 විත්තස්ස නාම අහාවොයෙව සාධු, විත්තස්සෙහි නිස්සායෙව වධබන්ධාදිපච්චයං දුක්ඛං
 උප්පජ්ජති. විත්තෙ අසති නත්ථෙතන්ති බන්ති. රූපිං උප්පාදෙත්වා
 අපරිභිනජ්ඣානා කාලඤ්ඤාතිත්වා අසස්සෙහෙව නිබ්බත්තන්ති. යො යස්ස ඉරියාපථො
 මනුස්සලොකෙ පණ්ණිනො අහොසි, සො තෙන ඉරියාපථෙන නිබ්බත්තිත්වා පස්ඤ්ච
 කප්පසතානි ධීතො වා නිසින්තො වා නිපන්නො වා හොති. ඵවරූපානම්පි සත්තානං
 පච්චයාහාරො ලබ්භති. තෙ හි යං ක්‍රියානං භාවෙත්වා නිබ්බත්තා, තදෙව තෙසං
 පච්චයො හොති. යථා ජියාවෙගෙන බිත්තසරො යාව ජියාවෙගො අත්ථී, තාව
 ගච්ඡති, එවං යාව ක්‍රියාපච්චයො අත්ථී, තාව තිට්ඨන්ති. තස්මිං නිට්ඨිතෙ
 බීණවෙගො සරො විය පතන්ති. යෙ පන තෙ නෙරයිකා නෙව උට්ඨානඵලපජ්චී න
 පුස්සෙඤ්චලපජ්චීති වුත්තා, තෙසං කො ආහාරොති? තෙසං කම්මමෙව ආහාරො. කිං
 පස්ඤ්ච ආහාරා අත්ථීති වෙ. පස්ඤ්ච, න පස්ඤ්චාති ඉදං න වත්තබ්බං. නනු පච්චයො
 ආහාරොති වුත්තමෙතං. තස්මා යෙන කම්මෙන තෙ නිරයෙ නිබ්බත්තා, තදෙව
 තෙසං ධීතිපච්චයන්තා ආහාරො හොති. යං සන්ධාය ඉදං වුත්තං “න ච තාව
 කාලඤ්ඤාති, යාව න තං පාපකම්මං බ්‍යත්ති හොති”ති (ම. නි. 3.250).

කබ්බිකාරං ආහාරං ආරබ්භ වෙත්ථ විවාදො න කාතබ්බො. මුඛෙ උප්පන්නො
 බෙළොපි හි තෙසං ආහාරකිච්චං සාධෙති. බෙළොපි හි නිරයෙ දුක්ඛවෙදනියො
 හුත්වා පච්චයො හොති, සග්ගෙ සුඛවෙදනියො. ඉති කාමහවෙ නිප්පරියායෙන
 වත්තාරො ආහාරා. රූපාරූපහවෙසු යථෙත්වා අසස්සෙහෙව සෙසානං තයො.
 අසස්සෙහෙව අවසෙසානස්සෙව පච්චයාහාරොති ඉමිනා ආහාරෙන “සබ්බෙ
 සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා”ති එතං පස්සෙහං කථෙත්වා “අයං බො ආවුසො”ති එවං
 නියානනම්පි “අත්ථී බො ආවුසො”ති පුන උද්ධරණම්පි අකත්වා “සබ්බෙ සත්තා
 සඤ්චාරට්ඨිතිකා”ති දුතියපස්සෙහං විස්සජ්ජෙසි.

කස්මා පන න නියානෙසි න උද්ධරිත්ථ? තත්ථ තත්ථ නියානියමානෙපි උද්ධරියමානෙපි පරියාපුණිකං වාචෙතං දුක්ඛං හොති, තස්මා ද්වෙ ඵකාඛද්ධෙ කත්වා විස්සජ්ජෙසි. ඉමස්මිම්පි විස්සජ්ජනෙ හෙට්ඨා චුත්තපච්චයොව අත්තනො ඵලස්ස සඬබරණතො සඬබාරොති චුත්තො. ඉති හෙට්ඨා ආභාරපච්චයො කථිතො, ඉධ සඬබාරපච්චයොති අයමෙත්ථ හෙට්ඨිමනො විසෙසො. “හෙට්ඨා නිජ්ජරියායාහාරො ගහිතො, ඉධ පරියායාහාරොති ඵවං ගහිතෙ විසෙසො පාකටො භවෙය්‍ය, නො ව ගණ්හිංසු’ති මහාසිවත්ථෙරො ආහ. ඉන්ද්‍රියඛද්ධස්සපි හි අනින්ද්‍රියඛද්ධස්සපි පච්චයො උද්ධං වට්ටති. විනා පච්චයෙන ධම්මො නාම නත්ථි. තත්ථ අනින්ද්‍රියඛද්ධස්ස තිණුරුක්ඛලතාදිනො පථවීරසො ආපොරසො ව පච්චයො හොති. දෙවෙ අවස්සන්තෙ හි තිණාදිනි මිලායන්ති, වස්සන්තෙ ව පන හරිතානි හොන්ති. ඉති තෙසං පථවීරසො ආපොරසො ව පච්චයො හොති. ඉන්ද්‍රියඛද්ධස්ස අවිජ්ජා තණ්හා කම්මං ආහාරොති ඵවමාදයො පච්චයා, ඉති හෙට්ඨා පච්චයොයෙව ආහාරොති කථිතො, ඉධ සඬබාරොති. අයමෙවෙත්ථ විසෙසො.

අයං බො, ආචුසොති ආචුසො අම්භාකං සත්ථාරා මහාබොධිමණ්ඩෙ නිසිදිත්වා සයං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණෙන සච්ඡිකත්වා අයං ඵකධම්මො දෙසිතො. තත්ථ ඵකධම්මෙ තුම්හෙහි සබ්බෙහෙව සඬගායිතබ්බං න විචදිතබ්බං. යථයිදං බ්‍රහ්මවරියන්ති යථා සඬගායමානානං තුම්භාකං ඉදං සාසනබ්‍රහ්මවරියං අද්ධනියං අස්ස. ඵකෙන හි හික්ඛුනා “අත්ථි, බො ආචුසො, ඵකො ධම්මො සම්මදක්ඛාතො. කතමො ඵකො ධම්මො? සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා. සබ්බෙ සත්තා සඬබාරට්ඨිතිකා”ති කථිතෙ තස්ස කථං සුත්වා අඤ්ඤො කටෙස්සති. තස්සපි අඤ්ඤොති ඵවං පරම්පරකථානියමෙන ඉදං බ්‍රහ්මවරියං වීරං තිට්ඨමානං සදෙවකස්ස ලොකස්ස අත්ථාය හිතාය භවිස්සතිති ඵකකවසෙන ධම්මසෙනාපති සාරිපුත්තත්ථෙරො සාමග්ගිරසං දස්සෙසිති.

ඵකකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුකවණ්ණනා

304. ඉති ඵකකවසෙන සාමග්ගිරසං දස්සෙත්වා ඉදානි දුකවසෙන දස්සෙතං පුන දෙසනං ආරභි. තත්ථ නාමරූපදුකෙ නාමන්ති වත්තාරො අරුපිනො ඛන්ධා නිබ්බානඤ්ච. තත්ථ වත්තාරො ඛන්ධා නාමනට්ඨෙත නාමං. නාමනට්ඨෙතානි නාමකරණට්ඨෙත. යථා හි මහාජනසම්මතත්තා මහාසම්මතස්ස “මහාසම්මතො”ති නාමං අහොසි, යථා මාතෘපිතරො “අයං තිස්සො නාම හොතු, ඵස්සො නාම හොතු”ති ඵවං පුත්තස්ස කිත්තිමනාමං කරොන්ති, යථා වා “ධම්මකථිකො විනයධරො”ති ගුණතො නාමං ආගච්ඡති, න ඵවං වෙදනාදීනං. වෙදනාදයො හි මහාපථවීආදයො විය අත්තනො නාමං කරොන්තාව උජ්ජජ්ජන්ති. තෙසු උජ්ජන්තෙසු තෙසං නාමං උජ්ජන්තමෙව හොති. න හි වෙදනං උජ්ජන්තං “ත්ථං වෙදනා නාම හොහි”ති, කොච්ඡි හණති, න වස්සා යෙන කෙනච්ඡි කාරණෙන නාමග්ගහණකිච්චං අත්ථි, යථා පථවියා උජ්ජන්තාය “ත්ථං පථවී නාම හොහි”ති

නාමග්ගභණ්ඩකිව්වං නත්ථි, චක්කවාලසිනෙරුමිහි වන්දිමසුරියනක්ඛත්තෙසු
 උප්පන්නෙසු “ත්වං චක්කවාලං නාම, ත්වං නක්ඛත්තං නාම භොහි”ති
 නාමග්ගභණ්ඩකිව්වං නත්ථි, නාමං උප්පන්නමෙව භොති, ඔපපාතිකා පඤ්ඤත්ති
 නිපතති, එවං වෙදනාය උප්පන්නාය “ත්වං වෙදනා නාම භොහි”ති
 නාමග්ගභණ්ඩකිව්වං නත්ථි, තාය උප්පන්නාය වෙදනාති නාමං උප්පන්නමෙව
 භොති. සඤ්ඤාදීසුපි එසෙව නයො අතීතෙපි හි වෙදනා වෙදනායෙව. සඤ්ඤා.
 සඬබාරා. විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණමෙව. අනාගතෙපි. පච්චුප්පන්නෙපි. නිබ්බානං පන
 සදාපි නිබ්බානමෙවාති. නාමනට්ඨෙයන නාමං. නමනට්ඨෙයනාපි චෙත්ථ චත්තාරො
 ඛන්ධා නාමං. තෙ හි ආරම්මණාහිමුඛං නමන්ති. නාමනට්ඨෙයන සබ්බමිපි නාමං.
 චත්තාරො හි ඛන්ධා ආරම්මණෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං නාමෙත්ති, නිබ්බානං
 ආරම්මණාධිපතිපච්චයනාය අත්තති අනවජ්ජධම්මෙ නාමෙති.

රූපන්ති චත්තාරො ව මහාභූතා චතුත්තඤ්ච මහාභූතානං උපාදාය රූපං, තං
 සබ්බමිපි රූපනට්ඨෙයන රූපං. තස්ස විත්ථාරකථා විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්තනයෙනෙව
 වෙදිතබ්බා.

අවිජ්ජාති දුක්ඛාදීසු අඤ්ඤාණං. අයමිපි විත්ථාරතො විසුද්ධිමග්ගෙ කථිතායෙව.
 භවතණ්හාති භවපත්ථනා. යථාහ “තත්ථ කතමා භවතණ්හා? යො භවෙසු
 භවච්ඡන්දො”තිආදි (ධ. ස. 1319).

භවදිට්ඨිති භවො චුච්චති සස්සතං, සස්සතවසෙන උප්පජ්ජනකදිට්ඨි. සා “තත්ථ
 කතමා භවදිට්ඨි? ‘භවිස්සති අත්තා ව ලොකො වා’ති යා එවරූපා දිට්ඨි
 දිට්ඨිගත”න්තිආදිනා (ධ. ස. 1320) නයෙන අභිධම්මෙ විත්ථාරිතා. විභවදිට්ඨිති
 විභවො චුච්චති උච්ඡේදං, උච්ඡේදවසෙන උප්පජ්ජනකදිට්ඨි. සාපි “තත්ථ කතමා
 විභවදිට්ඨි? ‘න භවිස්සති අත්තා ව ලොකො වා’ති (ධ. ස. 285). යා එවරූපා දිට්ඨි
 දිට්ඨිගත”න්තිආදිනා (ධ. ස. 1321) නයෙන තත්ථෙව විත්ථාරිතා.

අභිරිකන්ති “යං න භිරියති භිරියිතබ්බෙනා”ති (ධ. ස. 1328) එවං විත්ථාරිතා
 නිල්ලජ්ජනා. අනොත්තජ්ජන්ති “යං න ඔත්තජ්ජති ඔත්තජ්ජිතබ්බෙනා”ති (ධ. ස.
 1329) එවං විත්ථාරිතො අභායනකආකාරො.

භිරි ව ඔත්තජ්ජඤ්චාති “යං භිරියති භිරියිතබ්බෙන, ඔත්තජ්ජති
 ඔත්තජ්ජිතබ්බෙනා”ති (ධ. ස. 1330-31) එවං විත්ථාරිතාති භිරිඔත්තජ්ජාති. අපි
 චෙත්ථ අජ්ඣාත්තසමුට්ඨානා භිරි, බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තජ්ජං. අත්තාධිපතෙය්‍යා
 භිරි, ලොකාධිපතෙය්‍යං ඔත්තජ්ජං. ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා භිරි, භයසභාවසණ්ඨිතං
 ඔත්තජ්ජං. විත්ථාරකථා පනෙත්ථ සබ්බාකාරෙන විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්තා.

දොවචස්සතාති දුක්ඛං වචො එතස්මිං විජ්ජට්ඨකුලගාහිමිහි විපච්චනීකසාතෙ
 අනාදරෙ පුග්ගලෙති දුබ්බචො, තස්ස කම්මං දොවචස්සං, තස්ස භාවො
 දොවචස්සතා. විත්ථාරතො පනෙසා “තත්ථ කතමා දොවචස්සතා? සහධම්මිකෙ

වුවිච්චානෙ දොවචස්සාය’’න්ති (ධ. ස. 1332) අභිධම්මෙ ආගතා. සා අත්ථනො සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො හොති. “චතුන්නඤ්ච ඛන්ධානං එතෙනාකාරෙන පචත්තානං එතං අධිවචන’’න්ති වදන්ති. පාපමිත්තතාති පාපා අස්සද්ධාදයො පුග්ගලා එතස්ස මිත්තාති පාපමිත්තො, තස්ස භාවො පාපමිත්තතා. විත්ථාරතො පනෙසා – “තත්ථ කතමා පාපමිත්තතා? යෙ තෙ පුග්ගලා අස්සද්ධා දුස්සීලා අප්පස්සුතා මච්ඡරිතො දුප්පඤ්ඤා. යා තෙසං සෙවනා නිසෙවනා සංසෙවනා භජනා සංභජනා හත්ති සංහත්ති තංසම්පවඬ්ඤා’’ති (ධ. ස. 1333) එවං ආගතා. සාපි අත්ථනො දොවචස්සතා විය දට්ඨබ්බා.

සොවචස්සතා ච කල්‍යාණමිත්තතා ච චුත්තජපට්ඨපක්ඛනයෙන වෙදිතබ්බා. උභොපි පනෙතා ඉධ ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා කථිතා.

ආපත්තිකුසලතාති “පඤ්චපි ආපත්තික්ඛන්ධා ආපත්තියො, සත්තපි ආපත්තික්ඛන්ධා ආපත්තියො. යා තාසං ආපත්තීනං ආපත්තිකුසලතා පඤ්ඤා පජානනා’’ති (ධ. ස. 1336) එවං චුත්තො ආපත්තිකුසලභාවො.

ආපත්තිවුට්ඨානකුසලතාති “යා තාහි ආපත්තීහි වුට්ඨානකුසලතා පඤ්ඤා පජානනා’’ති (ධ. ස. 1337) එවං චුත්තා සහ කම්මවාචාය ආපත්තීහි වුට්ඨානපරිච්ඡේදජානනා පඤ්ඤා.

සමාපත්තිකුසලතාති “අත්ථි සචිතක්කසච්චාරා සමාපත්ති, අත්ථි අචිතක්කච්චාරමත්තා සමාපත්ති, අත්ථි අචිතක්කඅච්චාරා සමාපත්ති. යා තාසං සමාපත්තීනං කුසලතා පඤ්ඤා පජානනා’’ති (ධ. ස. 1338) එවං චුත්තා සහ පරිකම්මෙන අප්පනාපරිච්ඡේදජානනා පඤ්ඤා. සමාපත්තිවුට්ඨානකුසලතාති “යා තාහි සමාපත්තීහි වුට්ඨානකුසලතා පඤ්ඤා පජානනා’’ති (ධ. ස. 1339) එවං චුත්තා යථාපරිච්ඡින්නසමයවසෙනෙව සමාපත්තීතො වුට්ඨානසමත්ථා “එත්තකං ගතෙ සුරියෙ උට්ඨහිස්සාමි’’ති වුට්ඨානකාලපරිච්ඡේදකා පඤ්ඤා.

ධාතුකුසලතාති “අට්ඨාරස ධාතූයො චක්ඛුධාතු...පෙ.... මනොවිඤ්ඤාණධාතු. යා තාසං ධාතූනං කුසලතා පඤ්ඤා පජානනා’’ති (ධ. ස. 1340) එවං චුත්තා අට්ඨාරසන්තං ධාතූනං සභාවපරිච්ඡේදකා සචනධාරණසම්මසනපට්ඨෙධපඤ්ඤා. මනසිකාරකුසලතාති “යා තාසං ධාතූනං මනසිකාරකුසලතා පඤ්ඤා පජානනා’’ති (ධ. ස. 1341) එවං චුත්තා තාසංයෙව ධාතූනං සම්මසනපට්ඨෙධපච්චෙක්ඛණපඤ්ඤා.

ආයතනකුසලතාති “ද්වාදසායතනාති චක්ඛායතනං...පෙ.... ධම්මායතනං. යා තෙසං ආයතනානං ආයතනකුසලතා පඤ්ඤා පජානනා’’ති (ධ. ස. 1342) එවං චුත්තා ද්වාදසන්තං ආයතනානං උග්ගහමනසිකාරපජානනා පඤ්ඤා. අපිච ධාතුකුසලතාපි උග්ගහමනසිකාරසචනසම්මසනපට්ඨෙධපච්චෙක්ඛණසු චත්තති මනසිකාරකුසලතාපි ආයතනකුසලතාපි. අයං පනෙත්ථ විසෙසො,

සවනඋග්ගහපච්චවෙක්ඛණා ලොකියා, පට්ඨෙධො ලොකුත්තරො,
සම්මසනමනසිකාරා ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා. පට්ඨවසමුප්පාදකුසලතාති
“අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරා...පෙ.... සමුදයො හොතීති යා තත්ථ පඤ්ඤා
පජානනා”ති (ධ. ස. 1343) එවං චුත්තා ද්වාදසන්තං පච්චයාකාරානං
උග්ගහාදිවසෙන පවත්තා පඤ්ඤා.

යානකුසලතාති “යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං හෙතුපච්චයා උප්පාදාය
තං තං යානන්ති යා තත්ථ පඤ්ඤා පජානනා”ති (ධ. ස. 1344) එවං චුත්තා “චක්ඛුං
චත්ථුං කත්වා රූපං ආරම්මණං කත්වා උප්පන්තස්ස චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස චක්ඛුරූපං
(ධ. ස. අට්ඨ. 1344) යානඤ්චෙව කාරණඤ්චා”ති එවං යානපරිච්ඡින්නදනසමත්ථා
පඤ්ඤා. අට්ඨානකුසලතාති “යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං න හෙතු න
පච්චයා උප්පාදාය තං තං අට්ඨානන්ති යා තත්ථ පඤ්ඤා පජානනා”ති (ධ. ස. 1345)
එවං චුත්තා “චක්ඛුං චත්ථුං කත්වා රූපං ආරම්මණං කත්වා සොතවිඤ්ඤාණාදීනි
නුප්පජ්ජන්ති, තස්මා තෙසං චක්ඛුරූපං න යානං න කාරණං”න්ති එවං
අට්ඨානපරිච්ඡින්නදනසමත්ථා පඤ්ඤා අපිච ඵතස්මිං දුකෙ “කිත්තාවතා පන,
හන්තෙ, යානායානකුසලො හික්ඛුති අලං වචනායාති. ඉධානන්ද, හික්ඛු
අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො කඤ්චි සඬබ්බාරං
නිව්චතො උපගච්ඡෙය්‍යා, නෙතං යානං විජ්ජති පජානාති. යානඤ්ච ඛො එතං
විජ්ජති, යං පුපුජ්ජතො කඤ්චි සඬබ්බාරං නිව්චතො උපගච්ඡෙය්‍යා”ති (ම. නි. 3.127)
ඉමිනාපි සුත්තෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අජ්ජවන්ති ගොමුත්තවච්ඡිකතා චන්දවච්ඡිකතා නඬගලකොට්ඨච්ඡිකතාති තයො
අනජ්ජවා. එකච්චො හි හික්ඛු පයමවයෙ එකච්ඡිකතා අනෙසනාසු ඡසු ව
අගොවරෙසු වරති, මජ්ඣිමපච්ඡිමවයෙසු ලජ්ජී කුක්කුච්චකො සික්ඛාකාමො
හොති, අයං ගොමුත්තවච්ඡිකතා නාම. එකො පයමවයෙපි පච්ඡිමවයෙපි
චතුපාරිසුද්ධිසීලං පුරෙති, ලජ්ජී කුක්කුච්චකො සික්ඛාකාමො හොති, මජ්ඣිමවයෙ
පුරිමසදිසො, අයං චන්දවච්ඡිකතා නාම. එකො පයමවයෙපි මජ්ඣිමවයෙපි
චතුපාරිසුද්ධිසීලං පුරෙති, ලජ්ජී කුක්කුච්චකො සික්ඛාකාමො හොති, පච්ඡිමවයෙ
පුරිමසදිසො අයං නඬගලකොට්ඨච්ඡිකතා නාම. එකො සබ්බමෙතං වච්ඡිකතං පභාය
තිසුපි වයෙසු පෙසලො ලජ්ජී කුක්කුච්චකො සික්ඛාකාමො හොති. තස්ස යො සො
උජුහාවො, ඉදං අජ්ජවං නාම. අහිංසමෙපි චුත්තං – “තත්ථ කතමො අජ්ජවො. යා
අජ්ජවතා අජ්ජිහතා අවච්ඡිකතා අකුට්ඨතා, අයං චුච්චති අජ්ජවො”ති (ධ. ස. 1346).
ලජ්ජවන්ති “තත්ථ කතමො ලජ්ජවො? යො හිරියති හිරියිතබ්බෙන හිරියති
පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා. අයං චුච්චති ලජ්ජවො”ති එවං
චුත්තො ලජ්ජිහාවො.

බන්තීති “තත්ථ කතමා බන්ති? යා බන්ති බමනතා අධිවාසනතා අවණ්ඨික්කං
අනස්සුරොපො අත්තමනතා චිත්තස්සා”ති (ධ. ස. 1348) එවං චුත්තා
අධිවාසනබන්ති. සොරච්චන්ති “තත්ථ කතමං සොරච්චං? යො කායිකො
අවිතික්කමො, වාචසිකො අවිතික්කමො, කායිකවාචසිකො අවිතික්කමො. ඉදං

වුවවති සොරව්වං. සබ්බොපි සීලසංවරො සොරව්ව”න්ති (ධ. ස. 1349) එවං
චුත්තො සුරතභාවො.

සාබ්බලාන්ති “තත්ථ කතමං සාබ්බලාං? යා සා වාචා අණ්ඩකා කක්කසා
පරකට්ඨකා පරාභිසජ්ජතී කොධසාමන්තා අසමාධිසංවත්තනිකා, තථාරූපිං වාවං
පභාය යා සා වාචා නෙළා කණ්ණසුඛා පෙමනීයා හදයඬගමා පොරී බහුජනකන්තා
බහුජනමනාපා, තථාරූපිං වාවං භාසිතා හොති. යා තත්ථ සණ්ඨවාචනා සබ්බලවාචනා
අඵරුසවාචනා. ඉදං වුවවති සාබ්බලා”න්ති (ධ. ස. 1350) එවං චුත්තො
සම්මොදකමුද්දකභාවො. පටිසන්ථාරොති අයං ලොකසන්තිවාසො ආමිසෙන
ධම්මෙන වාති ද්විභි ඡිද්දො, තස්ස තං ඡිද්දං යථා න පඤ්ඤායති, එවං පීඨස්ස විය
පව්වත්ථරණෙන ආමිසෙන ධම්මෙන ව පටිසන්ථරණං. අභිධම්මෙපි චුත්තං “තත්ථ
කතමො පටිසන්ථාරො? ආමිසපටිසන්ථාරො ව ධම්මපටිසන්ථාරො ව. ඉධෙකච්චො
පටිසන්ථාරකො හොති ආමිසපටිසන්ථාරෙන වා ධම්මපටිසන්ථාරෙන වා. අයං
වුවවති පටිසන්ථාරො”ති (ධ. ස. 1351). එත්ථ ව ආමිසෙන සඬගහො
ආමිසපටිසන්ථාරො නාම. තං කරොන්තෙන මාතාපිතුනං භික්ඛුගතිකස්ස
වෙය්‍යාවච්චකරස්ස රඤ්ඤො වොරානඤ්ච අග්ගං අග්ගහෙත්වාපි දාතුං වට්ටති.
ආමසිත්වා දින්නෙ හි රාජානො ව වොරා ව අනත්ථම්පි කරොන්ති ජීවිතක්ඛයම්පි
පාපෙන්ති, අනාමසිත්වා දින්නෙ අත්තමනා හොන්ති. වොරනාගවත්ථුආදීති චෙත්ථ
වත්ථුති කථෙතබ්බාති. තාති සමන්තපාසාදිකාය චිනයට්ඨකථායං (පාචි. අට්ඨ. 185-
7) විත්ථාරිතාති. සක්කච්චං උද්දෙසදානං පාළිවණ්ණනා ධම්මකථාකථනන්ති එවං
ධම්මෙන සඬගහො ධම්මපටිසන්ථාරො නාම.

අවිභිංසාති කරුණාපි කරුණාපුබ්බභාගොපි. චුත්තම්පි චෙතං – “තත්ථ කතමා
අවිභිංසා? යා සත්තෙසු කරුණා කරුණායනා කරුණායිතත්තං
කරුණාවෙනොවිමුත්ති, අයං වුවවති අවිභිංසා”ති. සොචෙය්‍යන්ති මෙත්තාය ව
මෙත්තාපුබ්බභාගස්ස ව වසෙන සුචිභාවො. චුත්තම්පි චෙතං – “තත්ථ කතමං
සොචෙය්‍යං? යා සත්තෙසු මෙත්ති මෙත්තායනා මෙත්තායිතත්තං
මෙත්තාවෙනොවිමුත්ති, ඉදං වුවවති සොචෙය්‍ය”න්ති.

මුට්ඨස්සච්චන්ති සතිවිජ්ජවාසො, යථාහ “තත්ථ කතමං මුට්ඨස්සච්චං? යා අසති
අනනුස්සති අප්පටිස්සති අස්සරණනා අධාරණනා පිලාපනනා සම්මුස්සනනා, ඉදං
වුවවති මුට්ඨස්සච්චං” (ධ. ස. 1356). අසම්පජ්ඤාන්ති, “තත්ථ කතමං
අසම්පජ්ඤං? යං අඤ්ඤාණං අදස්සනං අවිජ්ජාලඬගී මොහො අකුසලමූල”න්ති
එවං චුත්තා අවිජ්ජායෙව. සති සතියෙව. සම්පජ්ඤං ඤාණං.

ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතාති “තත්ථ කතමා ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතා?
ඉධෙකච්චො වක්ඛනා රූපං දිස්වා නිමිත්තග්ගාහී හොති”තිආදිනා (ධ. ස. 1352)
නයෙන විත්ථාරිතො ඉන්ද්‍රියසංවරහෙදො. හොජනෙ අමත්තඤ්ඤාතාති “තත්ථ
කතමා හොජනෙ අමත්තඤ්ඤාතා? ඉධෙකච්චො අප්පටිසඬගා අයොනිසො ආහාරං
ආහාරෙති ද්වාය මදාය මණ්ඩනාය විභූසනාය. යා තත්ථ අසන්තුට්ඨිතා

අමත්තඤ්ඤතා අප්පට්ඨිකා භොජනෙ’’ති එවං ආගතො භොජනෙ
අමත්තඤ්ඤභාවො. අනන්තරදුකො චුත්තප්පට්ඨකතයෙන වෙදිතබ්බො.

පට්ඨිකානලන්ති ‘‘තත්ථ කතමං පට්ඨිකානලං? යා පඤ්ඤා පජානනා’’ති
එවං විත්ථාරිතං අප්පට්ඨිකාය අකම්පනඤාණං. භාවනානලන්ති භාවෙන්තස්ස
උප්පන්නං බලං. අත්ථතො විරියසම්බොජ්ඣකඛිගසීසෙන සත්ත බොජ්ඣකඛිගා
භොන්ති. චුත්තම්පි වෙතං – ‘‘තත්ථ කතමං භාවනානලං? යා කුසලානං ධම්මානං
ආසෙවනා භාවනා බහුලීකම්මං, ඉදං චුච්චති භාවනානලං. සත්තබොජ්ඣකඛිගා
භාවනානල’’න්ති.

සතිබලන්ති අස්සතියා අකම්පනවසෙන සතියෙව. සමාධිබලන්ති උද්ධච්චෙ
අකම්පනවසෙන සමාධියෙව. සමථො සමාධි. විපස්සනා පඤ්ඤා. සමථොව තං
ආකාරං ගහෙත්වා පුන පවත්තෙතබ්බස්ස සමථස්ස නිමිත්තවසෙන සමථනිමිත්තං
පග්ගාහනිමිත්තෙපි එසෙව නයො. පග්ගාහො විරියං. අවික්ඛෙපො එකග්ගතා.
ඉමෙහි පන සති ව සම්පපඤ්ඤඤව පට්ඨිකානලඤ්ඤව භාවනානලඤ්ඤව සතිබලඤ්ඤව
සමාධිබලඤ්ඤව සමථො ව විපස්සනා ව සමථනිමිත්තඤ්ඤව පග්ගාහනිමිත්තඤ්ඤව
පග්ගාහො ව අවික්ඛෙපො වානි ඡහි දුකෙහි පරතො සීලදිට්ඨිසම්පදාදුකෙන ව
ලොකියලොකුත්තරම්ස්සකා ධම්මා කට්ඨා.

සීලවිපත්ති ‘‘තත්ථ කතමා සීලවිපත්ති? කායිකො චිතික්කමො...පෙ....
සබ්බමපි දුස්සීලාං සීලවිපත්ති’’ති එවං චුත්තො සීලවිනාසකො අසංවරො.
දිට්ඨිවිපත්ති ‘‘තත්ථ කතමා දිට්ඨිවිපත්ති? නත්ථි දින්නං නත්ථි යිට්ඨ’’න්ති එවං
ආගතා සම්මාදිට්ඨිවිනාසිකා මිච්ඡාදිට්ඨි.

සීලසම්පදාති ‘‘තත්ථ කතමා සීලසම්පදා? කායිකො අචිතික්කමො’’ති එවං
පුබ්බෙ චුත්තසොරච්චමෙව සීලස්ස සම්පාදනතො පරිපූරණතො ‘‘සීලසම්පදා’’ති
චුත්තං. එත්ථ ව ‘‘සබ්බොපි සීලසංවරො සීලසම්පදා’’ති ඉදං මානසිකපරියාදානත්ථං
චුත්තං. දිට්ඨිසම්පදාති ‘‘තත්ථ කතමා දිට්ඨිසම්පදා? අත්ථි දින්නං අත්ථි
යිට්ඨං...පෙ.... සච්ඡිකත්වා පච්චෙදෙන්තිති යා එවරූපා පඤ්ඤා පජානනා’’ති එවං
ආගතං දිට්ඨිපාරිපූරිභූතං ඤාණං.

සීලවිසුද්ධිති විසුද්ධිං පාපෙතුං සමත්ථං සීලං. අභිධම්මෙ පනායං ‘‘තත්ථ කතමා
සීලවිසුද්ධි? කායිකො අචිතික්කමො වාචසිකො අචිතික්කමො කායිකවාචසිකො
අචිතික්කමො, අයං චුච්චති සීලවිසුද්ධි’’ති එවං විහත්තා. දිට්ඨිවිසුද්ධිති විසුද්ධිං
පාපෙතුං සමත්ථං දස්සනං. අභිධම්මෙ පනායං ‘‘තත්ථ කතමා දිට්ඨිවිසුද්ධි?
කම්මස්සකතඤාණං සච්චානුලොමිකඤාණං මග්ගසමඛිගිස්සඤාණං
එලසමඛිගිස්සඤාණං’’න්ති එවං චුත්තා. එත්ථ ව තිවිධං දුච්චරිතං අත්තනා කතම්පි
පරෙන කතම්පි සකං නාම න භොති අත්ථභඤ්ජනතො. සුචරිතං සකං නාම
අත්ථජනනතොති එවං ජානනං කම්මස්සකතඤාණං නාම. තස්මිං ධන්වා බහුං
වට්ටගාමිකම්මං ආයුහිත්වා සුබතො සුබෙනෙව අරහත්තං පත්තා ගණනපථං

විනිවත්තා. විපස්සනාඤාණං පන වච්ඡව්වඤ්ඤා අනුලොමෙති, පරමත්ථසච්චඤ්ඤා න විලොමෙතිති සච්චානුලොමිකං ඤාණන්ති වුත්තං.

“දිට්ඨිවිසුද්ධි ඛො පන යථාදිට්ඨිස්ස ව පධාන”න්ති එත්ථ දිට්ඨිවිසුද්ධිති ඤාණදස්සනං කථිතං. යථාදිට්ඨිස්ස ව පධානන්ති තංසම්පයුත්තමෙව වීරියං. අපි ව පුරිමපදෙන චතුමග්ගඤාණං. පච්ඡිමපදෙන තංසම්පයුත්තං වීරියං. අභිධම්මෙ පන “දිට්ඨිවිසුද්ධි ඛො පනාති යා පඤ්ඤා පජානනා අමොහො ධම්මච්චයො සම්මාදිට්ඨි. යථාදිට්ඨිස්ස ව පධානන්ති යො චෙතසිකො වීරියාරම්භො සම්මාචායාමො”ති එවං අයං දුකො විහත්තො.

“සංවෙගො ව සංවෙජනියෙසු යානෙසු”ති එත්ථ “සංවෙගොති ජාතිභයං ජරාභයං ඛ්‍යාධිභයං මරණභය”න්ති එවං ජාතිආදීනි භයතො දස්සනඤාණං. සංවෙජනියං යානන්ති ජාතිජරාඛ්‍යාධිමරණං. එතානි හි වත්තාරි ජාති දුක්ඛා, ජරා දුක්ඛා, ඛ්‍යාධි දුක්ඛො, මරණං දුක්ඛන්ති එවං සංවෙගුප්පත්තිකාරණත්තා සංවෙජනියං යානන්ති වුත්තාති. සංවිග්ගස්ස ව යොනියො පධානන්ති එවං සංවෙගජාතස්ස උපායපධානං. “ඉධ හික්ඛු අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය ඡන්දං ජනෙති”ති එවං ආගතවීරියස්සෙතං අධිවචනං.

අසන්තුට්ඨිතා ව කුසලෙසු ධම්මෙසුති යා කුසලානං ධම්මානං භාවනාය අසන්තුට්ඨස්ස හියොයාකම්‍යතා, තාය හි සමඛිගිභූතො පුග්ගලො සීලං පුරෙත්වා ඤානං උප්පාදෙති. ඤානං ලභිත්වා විපස්සනං ආරභති. ආරද්ධවිපස්සකො අරභත්තං අගභෙත්වා අත්තරා වොසානං නාපජ්ජති. අප්පට්ඨානිතා ව පධානස්මිත්ති “කුසලානං ධම්මානං භාවනාය සක්කච්චකිරියතා සාතච්චකිරියතා අට්ඨිතකිරියතා අනොලීනවුත්තිතා අනික්ඛිත්තජන්දතා අනික්ඛිත්තධුරතා ආසෙවනා භාවනා ඛහුලිකම්ම”න්ති එවං වුත්තා රත්තින්දිවං ඡ කොට්ඨාසෙ කත්වා ජාගරියානුයොගවසෙන ආරද්ධෙ පධානස්මිං අරභත්තං අපත්වා අනිවත්තනතා.

විජ්ජාති තිස්සො විජ්ජා. විමුත්තිති ද්වෙ විමුත්තියො, විත්තස්ස ව අධිමුත්ති, නිබ්බානඤ්ඤා. එත්ථ ව අට්ඨ සමාපත්තියො නිවරණාදිහි සුට්ඨු මුත්තත්තා අධිමුත්ති නාම. නිබ්බානං සබ්බසංඛතතො මුත්තත්තා විමුත්තිති වෙදිතබ්බං.

බයෙ ඤාණන්ති කිලෙසක්ඛයකරෙ අරියමග්ගෙ ඤාණං. අනුප්පාදෙ ඤාණන්ති පටිසන්ධිවසෙන අනුප්පාදභූතෙ තංතංමග්ගවජ්ඣකිලෙසානං වා අනුප්පාදපරියොසානෙ උප්පන්නෙ අරියඵලෙ ඤාණං. තෙනෙවාහ “බයෙ ඤාණන්ති මග්ගසමඛිගිස්ස ඤාණං. අනුප්පාදෙ ඤාණන්ති ඵලසමඛිගිස්ස ඤාණං”න්ති. ඉමෙ ඛො, ආවුසොතිආදි එකකෙ වුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. ඉති පඤ්චනිංසාය දුකානං වසෙන ටෙරො සාමග්ගිරසං දස්සෙසීති.

දුකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තිකවණ්ණනා

305. ඉති දුකවසෙන සාමග්ගිරසං දස්සෙත්වා ඉදානි තිකවසෙන දස්සෙතුං පුන ආරභි. තත්ථ ලුබ්භතීති ලොභො. අකුසලඤ්ච තං මූලඤ්ච, අකුසලානං වා මූලන්ති අකුසලමූලං. දුස්සතීති දොසො. මුශ්භතීති මොහො. තෙසං පටිපක්ඛනයෙන අලොභාදයො වෙදිතබ්බා.

දුට්ඨු වරිතානි, විරූපානි වා වරිතානීති දුච්චරිතානි. කායෙන දුච්චරිතං, කායතො වා පචන්තං දුච්චරිතන්ති කායදුච්චරිතං. සෙසෙසුපි ඵසෙව නයො. සුට්ඨු වරිතානි, සුන්දරානි වා වරිතානීති සුචරිතානි. ද්වෙපි වෙනෙ තිකා පණ්ණත්තියා වා කම්මපටෙහි වා කටෙතබ්බා. පඤ්ඤත්තියා තාව කායද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදස්ස විනික්කමො කායදුච්චරිතං. අවිනික්කමො කායසුචරිතං. වච්ඡ්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදස්ස විනික්කමො වච්ඡුච්චරිතං, අවිනික්කමො වච්ඡුචරිතං. උභයත්ථ පඤ්ඤත්තස්ස සික්ඛාපදස්ස විනික්කමොව මනොදුච්චරිතං, අවිනික්කමො මනොසුචරිතං. අයං පණ්ණත්තිකථා. පාණාතිපාතාදයො පන තිස්සො චෙතනා කායද්වාරෙපි වච්ඡ්වාරෙපි උප්පන්නා කායදුච්චරිතං. චතස්සො මුසාවාදාදිචෙතනා වච්ඡුච්චරිතං. අභිජ්ඣා බ්‍යාපාදො මිච්ඡාදිට්ඨිති තයො චෙතනාසම්පයුත්තධම්මා මනොදුච්චරිතං. පාණාතිපාතාදීහි විරමන්තස්ස උප්පන්නා තිස්සො චෙතනාපි විරතියොපි කායසුචරිතං. මුසාවාදාදීහි විරමන්තස්ස චතස්සො චෙතනාපි විරතියොපි වච්ඡුචරිතං. අනභිජ්ඣා අබ්‍යාපාදො සම්මාදිට්ඨිති තයො චෙතනාසම්පයුත්තධම්මා මනොසුචරිතන්ති අයං කම්මපටකථා.

කාමපටිසංයුත්තො චිතක්කො කාමචිතක්කො. බ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො චිතක්කො බ්‍යාපාදචිතක්කො. විහිංසාපටිසංයුත්තො චිතක්කො විහිංසාචිතක්කො. තෙසු ද්වෙ සත්තෙසුපි සඬ්ඛාරෙසුපි උප්පජ්ජන්ති. කාමචිතක්කො හි පියෙ මනාපෙ සත්තෙ වා සඬ්ඛාරෙ වා චිතක්කෙන්තස්ස උප්පජ්ජති. බ්‍යාපාදචිතක්කො අප්පියෙ අමනාපෙ සත්තෙ වා සඬ්ඛාරෙ වා කුප්ඤ්ඤත්වා ඔලොකනකාලතො පට්ඨාය යාව විනාසනා උප්පජ්ජති. විහිංසාචිතක්කො සඬ්ඛාරෙසු තුප්පජ්ජති. සඬ්ඛාරො හි දුක්ඛාපෙතබ්බො නාම නත්ථි. ඉමෙ සත්තා භඤ්ඤන්තු වා උච්ඡිජ්ජන්තු වා විතස්සන්තු වා මා වා අභෙසුන්ති චිත්තනකාලෙ පන සත්තෙසු උප්පජ්ජති.

නෙක්ඛම්මපටිසංයුත්තො චිතක්කො නෙක්ඛම්මචිතක්කො. සො අසුභපුබ්බහාගෙ කාමාවචරො හොති. අසුභජ්ඣානෙ රූපාවචරො. තං ඤානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරො. අබ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො චිතක්කො අබ්‍යාපාදචිතක්කො. සො මෙත්තාපුබ්බහාගෙ කාමාවචරො හොති. මෙත්තාඤානෙ රූපාවචරො. තං ඤානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරො. අවිහිංසාපටිසංයුත්තො චිතක්කො අවිහිංසාචිතක්කො. සො කරුණාපුබ්බහාගෙ කාමාවචරො. කරුණාඤානෙ රූපාවචරො. තං ඤානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරො. යදා අලොභො සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා භවන්ති. යදා මෙත්තා සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා භවන්ති. යදා කරුණා සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා භවන්ති. කාමසඬ්ඤාපාදයො චූත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. දෙසනාමත්තමෙව

හෙතෙං. අත්ථතො පන කාමචිතක්කාදීනඤ්ච කාමසඬකප්පාදීනඤ්ච නානාකරණං නත්ථී.

කාමපට්ඨසංයුත්තා සඤ්ඤා කාමසඤ්ඤා. ඛ්‍යාපාදපට්ඨසංයුත්තා සඤ්ඤා ඛ්‍යාපාදසඤ්ඤා. විහිංසාපට්ඨසංයුත්තා සඤ්ඤා විහිංසාසඤ්ඤා. තාසමිති කාමචිතක්කාදීනං විය උප්පජ්ජනාකාරො වෙදිතබ්බො. තංසමිපයුත්තායෙව හි එතා. නෙක්ඛම්මසඤ්ඤාදයොපි නෙක්ඛම්මචිතක්කාදිසමිපයුත්තායෙව. තස්මා තාසමිති තථෙව කාමාවචරාදිභාවො වෙදිතබ්බො.

කාමධාතුආදීසු “කාමපට්ඨසංයුත්තො තක්කො චිතක්කො මිච්ඡාසඬකප්පො. අයං වුච්චති කාමධාතු. සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා කාමධාතු” ති අයං කාමධාතු. “ඛ්‍යාපාදපට්ඨසංයුත්තො තක්කො චිතක්කො මිච්ඡාසඬකප්පො. අයං වුච්චති ඛ්‍යාපාදධාතු. දසසු ආසාතවත්ථුසු චිත්තස්ස ආසාතො පටිඝාතො අනත්තමනතා චිත්තස්සා” ති අයං ඛ්‍යාපාදධාතු. “විහිංසා පට්ඨසංයුත්තො තක්කො චිතක්කො මිච්ඡාසඬකප්පො. අයං වුච්චති විහිංසාධාතු. ඉධෙකච්චො පාණිනා වා ලෙඩ්ඬුනා වා දණ්ඨෙන වා සත්ථෙත වා රජ්ජයා වා අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන වා සත්තෙ විහෙයෙති” ති අයං විහිංසාධාතු. තත්ථ ද්වෙ කථා සබ්බසඬගාහිකා ව අසමිහින්නා ව. තත්ථ කාමධාතුයා ගහිතාය ඉතරා ද්වෙ ගහිතාව භොන්ති, තතො පන නීහරිත්වා අයං ඛ්‍යාපාදධාතු අයං විහිංසාධාතුති දස්සෙතිති අයං සබ්බසඬගාහිකකථා නාම. කාමධාතුං කථෙන්නො පන භගවා ඛ්‍යාපාදධාතුං ඛ්‍යාපාදධාතුවියානෙ, විහිංසාධාතුං විහිංසාධාතුවියානෙ යපෙත්වා අවසෙසං කාමධාතු නාමාති කථෙසීති අයං අසමිහින්නකථා නාම.

නෙක්ඛම්මධාතුආදීසු “නෙක්ඛම්මපට්ඨසංයුත්තො තක්කො චිතක්කො සමමාසඬකප්පො. අයං වුච්චති නෙක්ඛම්මධාතු. සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා නෙක්ඛම්මධාතු” ති අයං නෙක්ඛම්මධාතු. “අඛ්‍යාපාදපට්ඨසංයුත්තො තක්කො...පෙ.... අයං වුච්චති අඛ්‍යාපාදධාතු. යා සත්තෙසු මෙත්ති...පෙ.... මෙත්තාවෙතොවිමුත්ති” ති අයං අඛ්‍යාපාදධාතු. “අවිහිංසාපට්ඨසංයුත්තො තක්කො...පෙ.... අයං වුච්චති අවිහිංසාධාතු. යා සත්තෙසු කරුණා...පෙ.... කරුණාවෙතොවිමුත්ති” ති අයං අවිහිංසාධාතු. ඉධාපි චුත්තනයෙනෙව ද්වෙ කථා වෙදිතබ්බො.

අපරාපි තිස්සො ධාතුයොති අඤ්ඤාපි සුඤ්ඤතට්ඨෙත තිස්සො ධාතුයො. තාසු “තත්ථ කතමා කාමධාතු? හෙට්ඨතො අවිචිතිරයං පරියන්තං කරිත්වා” ති එවං චිත්ථාරිතො කාමභවො කාමධාතු නාම. “හෙට්ඨතො බ්‍රහ්මලොකං පරියන්තං කරිත්වා ආකාසානඤ්චායතනුපගෙ දෙවෙ පරියන්තං කරිත්වා” ති එවං චිත්ථාරිතා පන රූපාරූපභවා ඉතරා ද්වෙ ධාතුයො. ධාතුයා ආගතට්ඨානම්හි හි භවෙන පරිච්ඡින්නදිතබ්බො. භවස්ස ආගතට්ඨානෙ ධාතුයා පරිච්ඡින්නදිතබ්බො. ඉධ භවෙන පරිච්ඡේදො කථිතො. රූපධාතුආදීසු රූපාරූපධාතුයො රූපාරූපභවායෙව. නිරොධධාතුයා නිබ්බානං කථිතං.

භීතාදීප්‍ර භීතා ධාතුනි ද්වාදස අක්‍රසලවිත්තුප්පාදා. අවසෙසා තෙභුමකධම්මා මජ්ඣිමනිකායා. නව ලොකුත්තරධම්මා පණිතධාතු.

කාමතණ්හානි පඤ්චකාමගුණිකො රාගො. රූපාරූපභවෙසු පන රාගො ඤානනිකන්තිසස්සනදිට්ඨිසහගතො රාගො භවවසෙන පත්ථනා භවතණ්හා. උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතො රාගො විභවතණ්හා. අපිච යපෙත්වා පච්ඡිමං තණ්හාද්වයං සෙසතණ්හා කාමතණ්හා නාම. යථාහ “තත්ථ කතමා භවතණ්හා? භවදිට්ඨිසහගතො රාගො සාරාගො චිත්තස්ස සාරාගො. අයං වුච්චති භවතණ්හා. තත්ථ කතමා විභවතණ්හා? උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතො රාගො සාරාගො චිත්තස්ස සාරාගො, අයං වුච්චති විභවතණ්හා. අවසෙසා තණ්හා කාමතණ්හා”ති. පුන කාමතණ්හාදීප්‍ර පඤ්චකාමගුණිකො රාගො කාමතණ්හා. රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො ඉතරා ද්වෙ තණ්හා. අභිධම්මෙ පනෙතා “කාමධාතුපට්ඨංයුත්තො...පෙ.... අරූපධාතුපට්ඨංයුත්තො”ති එවං චිත්ථාරිතා. ඉමිනා වාරෙන කිං දස්සෙති? සබ්බෙසි තෙභුමකා ධම්මා රජනීයට්ඨෙත තණ්හාවත්ථුකානි සබ්බතණ්හා කාමතණ්හාය පරියාදිශිත්වා තතො නිහරිත්වා ඉතරා ද්වෙ තණ්හා දස්සෙති. රූපතණ්හාදීප්‍ර රූපභවෙ ඡන්දරාගො රූපතණ්හා. අරූපභවෙ ඡන්දරාගො අරූපතණ්හා. උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතො රාගො නිරොධතණ්හා.

සංයොජනත්තිකෙ වට්ටස්මිං සංයොජයන්ති බන්ධන්තිති සංයොජනානි. සති රූපාදිභෙදෙ කායෙ දිට්ඨි, විජ්ජමානා වා කායෙ දිට්ඨිති සක්කායදිට්ඨි. විචිනන්තො එතාය කිච්ඡති, න සක්කොති සන්තිට්ඨානං කාතුන්ති විචිකිච්ඡා. සීලඤ්ච වතඤ්ච පරාමසතිති සීලබ්බතපරාමාසො. අත්ථතො පන “රූපං අත්තතො සමනුපස්සති”තිආදිනා නයෙන ආගතා විසතිවත්ථුකා දිට්ඨි සක්කායදිට්ඨි නාම. “සත්ථරි කඬ්ඛති”තිආදිනා නයෙන ආගතා අට්ඨවත්ථුකා විමති විචිකිච්ඡා නාම. “ඉධෙකච්චො සීලෙන සුද්ධි වතෙන සුද්ධි සීලබ්බතෙන සුද්ධිති සීලං පරාමසති, වතං පරාමසති, සීලබ්බතං පරාමසති. යා එවරූපා දිට්ඨි දිට්ඨිගත”තිආදිනා නයෙන ආගතො විපරියෙසග්ගාහො සීලබ්බතපරාමාසො නාම.

තයො ආසවානි එත්ථ විරපාරිවාසීයට්ඨෙත වා ආසවනට්ඨෙත වා ආසවා. තත්ථ “පුරිමා, භික්ඛවෙ, කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය, ඉතො පුබ්බෙ අවිජ්ජා නාහොසි, අථ පච්ඡා සමහවි”ති, “පුරිමා, භික්ඛවෙ, කොටි න පඤ්ඤායති භවතණ්හාය භවදිට්ඨියා, ඉතො පුබ්බෙ භවදිට්ඨි නාහොසි, අථ පච්ඡා සමහවි”ති එවං තාව විරපාරිවාසීයට්ඨෙත ආසවා වෙදිතබ්බා. වක්ඛුතො රූපෙ සවති ආසවති සන්දති පවත්තති. සොතතො සද්දෙ. සානතො ගන්ධෙ. ජීවිහාතො රසෙ. කායතො ථොට්ඨබ්බෙ. මනතො ධම්මෙ සවති ආසවති සන්දති පවත්තතිති එවං ආසවනට්ඨෙත ආසවානි වෙදිතබ්බා.

පාළියං පන කත්ථවි ද්වෙ ආසවා ආගතා “දිට්ඨධම්මිකා ව ආසවා සම්පරායිකා ව ආසවා”ති, කත්ථවි “තයොමෙ, භික්ඛවෙ, ආසවා. කාමාසවො භවාසවො අවිජ්ජාසවො”ති තයො. අභිධම්මෙ තෙයෙව දිට්ඨාසවෙන සද්ධිං වත්තාරො.

නිබ්බේධිකපරියායෙ “අත්ථි, භික්ඛවෙ, ආසවා නිරයගාමිනියා, අත්ථි ආසවා නිරව්ඡානායොනිගාමිනියා, අත්ථි ආසවා පෙත්තිවිසයගාමිනියා, අත්ථි ආසවා මනුස්සලොකගාමිනියා අත්ථි ආසවා දෙවලොකගාමිනියා”ති එවං පඤ්ච. ඡක්කනිපාතෙ ආභුතෙය්‍යස්සත්තෙ “අත්ථි, භික්ඛවෙ, ආසවා සංවරා පහාතඛ්ඛා, අත්ථි ආසවා පටිසෙවනා පහාතඛ්ඛා, අත්ථි ආසවා පරිවජ්ජනා පහාතඛ්ඛා, අත්ථි ආසවා අධිවාසනා පහාතඛ්ඛා, අත්ථි ආසවා විනොදනා පහාතඛ්ඛා, අත්ථි ආසවා භාවනා පහාතඛ්ඛා”ති එවං ඡ. සඛ්ඛාසවපරියායෙ තෙයෙව දස්සනාපහාතඛ්ඛෙහි සද්ධිං සත්තං. ඉමස්මිං පන සඬ්භිතිස්සත්තෙ තයො. තත්ථ “යො කාමෙස්ස කාමච්ඡන්දො”ති එවං චුත්තො පඤ්චකාමගුණිකො රාගො කාමාසවො නාම. “යො භවෙස්ස භවච්ඡන්දො”ති එවං චුත්තො සස්සතදිට්ඨිසහගතො රාගො, භවච්ඡෙන වා පත්ථනා භවාසවො නාම. “දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං”න්තිආදිනා නයෙන ආගතා අවිජ්ජා අවිජ්ජාසවො නාමාති. කාමභවාදයො කාමධාතුආදිවසෙන චුත්තායෙව.

කාමෙසනාදීසු “තත්ථ කතමා කාමෙසනා? යො කාමෙස්ස කාමච්ඡන්දො කාමජ්ඣොසානං, අයං චුච්චති කාමෙසනා”ති එවං චුත්තො කාමගවෙසනරාගො කාමෙසනා නාම. “තත්ථ කතමා භවෙසනා? යො භවෙස්ස භවච්ඡන්දො භවජ්ඣොසානං, අයං චුච්චති භවෙසනා”ති එවං චුත්තො භවගවෙසනරාගො භවෙසනා නාම. “තත්ථ කතමා බ්‍රහ්මවරියෙසනා? සස්සතො ලොකොති වා...පෙ.... නෙව භොති න නභොති තථාගතො පරම්මරණාති වා, යා එවරූපා දිට්ඨි දිට්ඨිගතං විපරියෙසග්ගාහො, අයං චුච්චති බ්‍රහ්මවරියෙසනා”ති එවං චුත්තො දිට්ඨිගතිකසම්මතස්ස බ්‍රහ්මවරියස්ස ගවෙසනදිට්ඨි බ්‍රහ්මවරියෙසනා නාම. න කෙවලඤ්ච භවරාගදිට්ඨියොව, තදෙකට්ඨං කම්මමිපි එසනායෙව. චුත්තඤ්ඤාතො “තත්ථ කතමා කාමෙසනා? කාමරාගො තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං චජිකම්මං මනොකම්මං, අයං චුච්චති කාමෙසනා. තත්ථ කතමා භවෙසනා? භවරාගො තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං චජිකම්මං මනොකම්මං, අයං චුච්චති භවෙසනා. තත්ථ කතමා බ්‍රහ්මවරියෙසනා? අන්තග්ගාහිකා දිට්ඨි තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං චජිකම්මං මනොකම්මං, අයං චුච්චති බ්‍රහ්මවරියෙසනා”ති.

විධාසු “කථංවිධං සීලවත්තං වදන්ති, කථංවිධං පඤ්ඤවත්තං වදන්ති”තිආදීසු (සං. නි. 1.95) ආකාරසංශ්ඨානං විධා නාම. “එකච්චොත ඤාණවත්ථු දුච්චොත ඤාණවත්ථු”තිආදීසු (විහ. 751) කොට්ඨාසො. “සෙය්‍යාහමස්මීති විධා”තිආදීසු (විහ. 920) මානො විධා නාම. ඉධ සො අධිජ්ජෙතො. මානො හි සෙය්‍යාදිවසෙන විදහනතො විධාති චුච්චති. සෙය්‍යාහමස්මීති ඉමිනා සෙය්‍යසදිසහිනානං වසෙන තයො මානා චුත්තා. සදිසහිනෙසුපි එසෙව නයො.

අයඤ්ඤි මානො නාම සෙය්‍යස්ස තිවිධො, සදිසස්ස තිවිධො, භීතස්ස තිවිධොති නවවිධො භොති. තත්ථ “සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යාහමස්මී”ති මානො රාජුනඤ්චෙව පබ්බජිතානඤ්ච උජ්ජජ්ජති.

රාජා හි රටියෙන වා ධනවාහනෙනි වා “කො මයා සදිසො අත්ථි” ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි සීලධුතඬිගාදිහි “කො මයා සදිසො අත්ථි” ති එතං මානං කරොති. “සෙය්‍යස්ස සදිසොහමස්මි” ති මානොපි එතෙසංයෙව උප්පජ්ජති. රාජා හි රටියෙන වා ධනවාහනෙනි වා අඤ්ඤරාජුහි සද්ධිං මය්‍හං කිං නානාකරණන්ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි සීලධුතඬිගාදිහි අඤ්ඤෙන හික්ඛුනා මය්‍හං කිං නානාකරණන්ති එතං මානං කරොති. “සෙය්‍යස්ස හීනොහමස්මි” ති මානොපි එතෙසංයෙව උප්පජ්ජති. යස්ස හි රඤ්ඤො රට්ඨං වා ධනවාහනාදිනි වා නාතිසම්පන්නානි භොන්ති, සො මය්‍හං රාජාති වොහාරමුඛමත්තමෙව, කිං රාජා නාම අහන්ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි අප්පලාහසක්කාරො අහං ධම්මකථිකො බහුස්සුතො මහාථෙරොති කථාමත්තකමෙව, කිං ධම්මකථිකො නාමාහං කිං බහුස්සුතො කිං මහාථෙරො යස්ස මෙ ලාභසක්කාරො නත්ථිති එතං මානං කරොති.

“සදිසස්ස සෙය්‍යොහමස්මි” ති මානාදයො අමච්චාදිනං උප්පජ්ජන්ති. අමච්චො වා හි රට්ඨියො වා භොගයානවාහනාදිහි කො මයා සදිසො අඤ්ඤො රාජපුරිසො අත්ථිති වා මය්‍හං අඤ්ඤෙහි සද්ධිං කිං නානාකරණන්ති වා අමච්චොති නාමමෙව මය්‍හං, ඝාසවිජාදනමත්තම්පි මෙ නත්ථි, කිං අමච්චො නාමාහන්ති වා එතෙ මානෙ කරොති.

“හීනස්ස සෙය්‍යොහමස්මි” ති මානාදයො දාසාදිනං උප්පජ්ජන්ති. දාසො හි මානිතො වා පිනිතො වා කො මයා සදිසො අඤ්ඤො දාසො නාම අත්ථි, අඤ්ඤෙ ජීවිතුං අසක්කොන්තා කුච්ඡිහෙතු දාසා ජාතා, අහං පන පච්ඡේදාගතත්තා සෙය්‍යාති වා පච්ඡේදාගතභාවෙන උභතොසුද්ධිකදාසත්තෙන අසුකදාසෙන නාම සද්ධිං කිං මය්‍හං නානාකරණන්ති වා කුච්ඡිවසෙනාහං දාසො උපගතො, මානාපිතුකොටියා පන මෙ දාසට්ඨානං නත්ථි, කිං දාසො නාම අහන්ති වා එතෙ මානෙ කරොති. යථා ව දාසො, එවං පුක්කුසවණ්ඩාලාදයොපි එතෙ මානෙ කරොත්තියෙව.

එත්ථ ව සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොහමස්මිති, ව සදිසස්ස සදිසොහමස්මිති ව හීනස්ස හීනොහමස්මිති ව ඉමෙ තයො මානා යථාචමානා නාම අරහත්තමග්ගවජ්ඣා. සෙසා ඡ මානා අයථාචමානා නාම පයමමග්ගවජ්ඣා.

තයො අද්ධාති තයො කාලා. අතීතො අද්ධාතිආදීසු ද්වෙපරියායා සුත්තන්තපරියායො ව අභිධම්මපරියායො ව. සුත්තන්තපරියායෙන පටිසන්ධිතො පුබ්බෙ අතීතො අද්ධා නාම. චුතිතො පච්ඡා අනාගතො අද්ධා නාම. සහ චුතිපටිසන්ධිහි තදන්තරං පච්චුප්පන්නො අද්ධා නාම. අභිධම්මපරියායෙන තීසු බණ්ණසු භඩ්ගතො උද්ධං අතීතො අද්ධා නාම. උප්පාදතො පුබ්බෙ අනාගතො අද්ධා නාම. බණ්ණත්තයෙ පච්චුප්පන්නො අද්ධා නාම. අතීතාදිහෙදො ව නාම අයං ධම්මානං භොති, න කාලස්ස. අතීතාදිහෙදෙ පන ධම්මෙ උපාදාය ඉධ පරමත්ථතො අවිජ්ජමානොපි කාලො තෙනෙව වොහාරෙන චුත්තොති වෙදිතබ්බො.

තයෝ අන්තාති තයෝ කොට්ඨාසා. “කායබන්ධනස්ස අන්තො ජීරති” තිආදීසු (චූළව. 278) හි අන්තොයෙව අන්තො. “එසෙවන්තො දුක්ඛස්සා” තිආදීසු (සං. නි. 2.51) පරභාගො අන්තො. “අන්තමිදං, හික්ඛවෙ, ජීවිකාන” න්ති (සං. නි. 3.80) එත්ථ ලාමකභාවො අන්තො. “සක්කායො ඛො, ආවුසො, පයමො අන්තො” තිආදීසු (අ. නි. 6.61) කොට්ඨාසො අන්තො. ඉධ කොට්ඨාසො අධිප්පෙතො. සක්කායොති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. සක්කායසමුදයොති තෙසං නිබ්බන්තිකා පුරිමතණ්හා. සක්කායනිරොධොති උභින්නං අප්පවත්තිභූතං නිබ්බානං. මග්ගො පන නිරොධාධිගමස්ස උපායත්තා නිරොධෙ ගහිතෙ ගහිතොවාති වෙදිතබ්බො.

දුක්ඛදුක්ඛතාති දුක්ඛභූතා දුක්ඛතා. දුක්ඛවෙදනායෙනං නාමං. සඬ්ඛාරදුක්ඛතාති සඬ්ඛාරභාවෙන දුක්ඛතා. අදුක්ඛමසුඛාවෙදනායෙනං නාමං. සා හි සඬ්ඛතත්තා උප්පාදජරාහඬගපිළිතා, තස්මා අඤ්ඤදුක්ඛසභාවවිරහතො සඬ්ඛාරදුක්ඛතාති චුත්තා. විපරිණාමදුක්ඛතාති විපරිණාමෙ දුක්ඛතා. සුඛවෙදනායෙනං නාමං. සුඛස්ස හි විපරිණාමෙ දුක්ඛං උප්පජ්ජති, තස්මා සුඛං විපරිණාමදුක්ඛතාති චුත්තං. අපිච ධ්වෙපත්වා දුක්ඛවෙදනං සුඛවෙදනඤ්ච සබ්බෙපි තෙභූමකා ධම්මා “සබ්බෙ සඬ්ඛාරා දුක්ඛා” ති වචනතො සඬ්ඛාරදුක්ඛතාති වෙදිතබ්බො.

මිච්ඡත්තනියතොති මිච්ඡාසභාවො හුත්වා නියතො. නියතමිච්ඡාදිට්ඨියා සද්ධිං ආනන්තරියකම්මස්සෙනං නාමං. සම්මාසභාවෙ නියතො සම්මත්තනියතො. චතුත්තං අරියමග්ගානමෙනං නාමං. න නියතොති අනියතො. අවසෙසානං ධම්මානමෙනං නාමං.

තයෝ තමාති “තමන්ධකාරො සම්මොහො අවිජ්ජොසො මහාභයො” ති වචනතො අවිජ්ජා තමො නාම. ඉධ පන අවිජ්ජාසිසෙන විචිකිච්ඡා චුත්තා. ආරබ්භාති ආගම්ම. කඬ්ඛතීති කඬ්ඛං උප්පාදෙති. විචිකිච්ඡතීති විචිනන්තො කිච්ඡං ආපජ්ජති, සන්තිට්ඨාතුං න සක්කොති. නාධිමුච්ඡතීති තත්ථ අධිමුච්ඡිතුං න සක්කොති. න සම්පසිද්ධතීති තං ආරබ්භ පසාදං ආරොපෙතුං න සක්කොති.

අරක්ඛෙය්‍යානීති න රක්ඛිතබ්බාති. තීසු ද්වාරෙසු පච්චෙකං රක්ඛණකිච්චං නත්ථි, සබ්බාති සතියා එව රක්ඛිතානීති දීපෙති. නත්ථි තථාගතස්සාති. “ඉදං නාම මෙ සහසා උප්පන්නං කායදුච්චරිතං, ඉමාහං යථා මෙ පරො න ජානාති, තථා රක්ඛාමි, පටිච්ඡාදෙමි” ති එවං රක්ඛිතබ්බං නත්ථි තථාගතස්ස කායදුච්චරිතං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. කිං පන සෙසබ්බිණාසවානං කායසමාවාරාදයො අපරිසුද්ධාති? නො අපරිසුද්ධා. න පන තථාගතස්ස විය පරිසුද්ධා. අප්පස්සුතබ්බිණාසවො හි කිඤ්චාපි ලොකවජ්ජං නාපජ්ජති, පණ්ණත්තියං පන අකොවිදත්තා විහාරකාරං කුටිකාරං සහගාරං සහසෙය්‍යාන්ති එවරූපා කායද්වාරෙ ආපත්තියො ආපජ්ජති. සඤ්චරිත්තං පදසොධම්මං උත්තරිෂ්ඨපඤ්චවාචං භූතාරොචනන්ති එවරූපා වච්ඡ්වාරෙ ආපත්තියො ආපජ්ජති. උපනික්ඛිත්තසාදියනවසෙන මනොද්වාරෙ රූපියප්පටිග්ගාහණාපත්තිං ආපජ්ජති,

ධම්මසේනාපතිසදිසස්සාපි හි බීණාසවස්ස මනොද්චාරෙ සඋපාරම්භවසෙන
මනොද්චවරිතං උප්පජ්ජති එව.

වාතුමවත්ථුස්මිඤ්ඤි පඤ්චහි හික්ඛුසතෙහි සද්ධිං සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානානං
පණාමිතකාලෙ තෙසං අත්ථාය වාතුමෙය්‍යකෙහි සකොහි භගවති ඛමාපිතෙ ථෙරො
භගවතා “කිත්ති තෙ සාරිපුත්ත අහොසි මයා හික්ඛුසඤ්ඤෙ පණාමිතෙ” ති පුට්ඨො
අහං පරිසාය අබ්‍යත්තභාවෙන සත්ථාරා පණාමිතො. ඉතො දානි පට්ඨාය පරං න
ඔවදිස්සාමිති චිත්තං උප්පාදෙත්වා ආහ “එවං බො මෙ, භන්තෙ, අහොසි භගවතා
හික්ඛුසඤ්ඤෙ පණාමිතො, අප්පොස්සුක්කො දානි භගවා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරං
අනුයුත්තො විහරිස්සති, මයමපි දානි අප්පොස්සුක්කා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරං
අනුයුත්තා විහරිස්සාමා” ති.

අථස්ස තස්මිං මනොද්චවරිතෙ උපාරම්භං ආරොපෙත්තො සත්ථා ආහ –
“ආගමෙහි ත්වං, සාරිපුත්ත න බො තෙ, සාරිපුත්ත, පුනපි එවරූපං චිත්තං
උප්පාදෙතබ්බ” ත්ති. එවං පරං න ඔවදිස්සාමි නානුසාසිස්සාමිති විතක්කිතමත්තමපි
ථෙරස්ස මනොද්චවරිතං නාම ජාතං. භගවතො පන එත්තකං නාම නත්ථි,
අනච්ඡරියඤ්ඤෙතං. සබ්බඤ්ඤාතං පත්තස්ස ද්වවරිතං න භවෙය්‍ය.
බොධිසත්තභූමියං ධීතස්ස ඡබ්බස්සානි පධානං අනුයුඤ්ජන්තස්සාපි පනස්ස
නාහොසි. උදරච්ඡවියා පිට්ඨිකණ්ටකං අල්ලිතාය “කාලඤ්ඤාතො සමණො
ගොතමො” ති දෙවතානං විමතියා උප්පජ්ජමානායපි “සිද්ධත්ථ කස්මා කිලමසි?
සක්කා හොගෙ ව භුඤ්ජිතුං පුඤ්ඤානි ව කාතු” ත්ති මාරොන පාපිමතා වුවිචමානස්ස
“හොගෙ භුඤ්ජිස්සාමි” ති විතක්කමත්තමපි නුප්පජ්ජති. අථ නං මාරො
බොධිසත්තකාලෙ ඡබ්බස්සානි බුද්ධකාලෙ එකං වස්සං අනුබන්ධිත්වා කිඤ්චි වජ්ජං
අපස්සිත්වා ඉදං වත්වා පක්කාමි –

“සත්තවස්සානි භගවන්තං, අනුබන්ධිං පදාපදං;
ඔතාරං නාධිගච්ඡිස්සං, සම්බුද්ධස්ස සතීමතො” ති. (සු. නි. 448);

අපිව අට්ඨාරසන්තං බුද්ධධම්මානං වසෙනාපි භගවතො ද්වවරිතභාවො
වෙදිතබ්බො. අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා නාම නත්ථි තථාගතස්ස කායද්වවරිතං, නත්ථි
වච්ඡවරිතං, නත්ථි මනොද්වවරිතං, අතීතෙ බුද්ධස්ස අප්පට්ඨතඤ්ඤාණං, අනාගතෙ,
පච්චුප්පන්තෙ බුද්ධස්ස අප්පට්ඨතඤ්ඤාණං, සබ්බං කායකම්මං බුද්ධස්ස භගවතො
ඤ්ඤාණානුපරිවත්ති, සබ්බං වච්ඡකම්මං, සබ්බං මනොකම්මං බුද්ධස්ස භගවතො
ඤ්ඤාණානුපරිවත්ති, නත්ථි ඡන්දස්ස භානි, නත්ථි වීරියස්ස භානි, නත්ථි සතියා භානි,
නත්ථි ද්වා, නත්ථි රවා, නත්ථි වලිතං නත්ථි සහසා, නත්ථි අබ්‍යාවටො මනො,
නත්ථි අකුසලචිත්තන්ති.

කිඤ්චනානි පලිබොධා. රාගො කිඤ්චනන්ති රාගො උප්පජ්ජමානො සත්තෙ
බන්ධති පලිබුන්ධති තස්මා කිඤ්චනන්ති වුවිචති. ඉතරෙසුපි ද්විසු එසෙව නයො.

අග්ගීති අනුදහනටියෙන අග්ගී. රාගග්ගීති රාගො උප්පජ්ජමානො සත්තෙ අනුදහති ඤාපෙති, තස්මා අග්ගීති වුවවති. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ චන්ද්‍රිති එකා දහරහික්ඛුනී චිත්තලපබ්බතවිහාරෙ උපොසඨාගාරං ගන්ත්වා ද්වාරපාලරූපකං ඔලොකයමානා යීතා. අථස්සා අන්තො රාගො උප්පන්තො. සා තෙනෙව ඤායිත්වා කාලමකාසි. හික්ඛුනියො ගච්ඡමානා “අයං දහරා යීතා, පක්කොසථ, න”න්ති ආහංසු. එකා ගන්ත්වා කස්මා යීතාසිති හත්ථෙ ගණ්හි. ගහිතමත්තා පරිචත්තිත්වා පපතා. ඉදං තාව රාගස්ස අනුදහනතාය චන්ද්‍රි. දොසස්ස පන අනුදහනතාය මනොපදොසිකා දෙවා. මොහස්ස අනුදහනතාය බ්බිඛාපදොසිකා දෙවා දට්ඨබ්බා. මොහවසෙන හි තාසං සතිසම්මොසො හොති. තස්මා බ්බිඛාවසෙන ආහාරකාලං අතිචත්තිත්වා කාලච්ඡකරොන්ති.

ආහුනෙය්‍යග්ගීතිආදීසු ආහුනං වුවවති සක්කාරො, ආහුනං අරහන්තීති ආහුනෙය්‍යා. මාතෘපිතරො හි පුත්තානං බහුපකාරතාය ආහුනං අරහන්ති. තෙසු විජ්ජපිපජ්ජමානා පුත්තා නිරයාදීසු නිබ්බත්තන්ති. තස්මා කිඤ්චාපි මාතෘපිතරො නානුදහන්ති, අනුදහනස්ස පන පච්චයා හොන්ති. ඉති අනුදහනටියෙන ආහුනෙය්‍යග්ගීති වුවවන්ති. ස්වායමත්ථො මිත්තචින්දකචන්ද්‍රිතා දීපෙනබ්බො –

මිත්තචින්දකො හි මාතරා “තාත, අජ්ජ උපොසථීකො හුත්වා විහාරෙ සබ්බරත්තිං ධම්මස්සවනං සුඤ්ඤා, සහස්සං තෙ දස්සාමී”ති වුත්තො ධනලොභෙන උපොසථං සමාදාය විහාරං ගන්ත්වා ඉදං යානං අකුතොභයන්ති සල්ලක්ඛෙත්වා ධම්මාසනස්ස හෙට්ඨා නිපන්තො සබ්බරත්තිං නිද්දායිත්වා සරං අගමාසි. මාතා පාතොව යාගුං පචිත්වා උපනාමෙසි. සො සහස්සං ගහෙත්වාච පිටි. අථස්ස එතදහොසි – “ධනං සංහරිස්සාමී”ති. සො නාවාය සමුද්දං පක්ඛන්දිතුකාමො අහොසි. අථ නං මාතා “තාත, ඉමස්මිං කුලෙ චත්තාලීසකොට්ඨනං අත්ථී, අලං ගමනො”ති නිවාරෙසි. සො තස්සා චචනං අනාදියිත්වා ගච්ඡති එව. මාතා පුරතො අට්ඨාසි. අථ නං කුජ්ඣිත්වා “අයං මය්හං පුරතො තිට්ඨතී”ති පාදෙන පහරිත්වා පතිතං අන්තරං කත්වා අගමාසි.

මාතා උට්ඨහිත්වා “මාදිසාය මාතරි එවරූපං කම්මං කත්වා ගතස්ස තෙ ගතට්ඨානෙ සුඛං හවිස්සතීති එවංසඤ්ඤී නාම ත්වං පුත්තා”ති ආහ. තස්ස නාවං ආරුශ්භ ගච්ඡතො සත්තමෙ දිවසෙ නාවා අට්ඨාසි. අථ තෙ මනුස්සා “අද්ධා එත්ථ පාපපුරිසො අත්ථී සලාකං දෙථා”ති ආහංසු. සලාකා දියාමානා තස්සෙව තික්ඛන්තුං පාපුණාති. තෙ තස්ස උචම්පං දත්වා තං සමුද්දෙ පක්ඛිපිංසු. සො එකං දීපං ගන්ත්වා විමානපෙතීහි සද්ධිං සම්පත්තිං අනුභවන්තො තාහි “පුරතො පුරතො මා අගමාසි”ති වුවවමානොපි තද්දිගුණං තද්දිගුණං සම්පත්තිං පස්සන්තො අනුපුබ්බෙන බුරවක්කධරං එකං අද්දස. තස්ස තං චක්කං පදුමපුෂ්ථං විය උපට්ඨාසි. සො තං ආහ – “අම්හො, ඉදං තයා පිළන්ධිතං පදුමං මය්හං දෙහී”ති. “න ඉදං සාමි පදුමං, බුරවක්කං එත්”න්ති. සො “චඤ්චෙසි මං, ත්වං කිං මයා පදුමං අදිට්ඨපුබ්බ”න්ති චත්වා ත්වං ලොහිතචන්දනං විලිම්පිත්වා පිළන්ධනං පදුමපුෂ්ථං මය්හං න දාතුකාමොති ආහ. සො චින්තෙසි “අයම්පි මයා කතසදිසං කම්මං කත්වා තස්ස

එලං අනුභවිතුකාමො”ති. අථ නං “හන්ද රෙ”ති වත්වා තස්ස මත්ථකෙ චක්කං පක්ඛිපි. තෙන වුත්තං –

“චතුබ්භි අට්ඨජ්ඣගමා, අට්ඨාහිපි ච සොළස;
සොළසාහි ච බාත්තිංස, අත්තිව්ඡං චක්කමාසදො;
ඉච්ඡාහතස්ස පොසස්ස, චක්කං හමති මත්ථකෙ”ති. (ජා. 1.1.104).

ගහපතීති පන ගෙහසාමිකො වුවවති. සො මාතුගාමස්ස සයනවත්ථාලඤ්ඤාදිඅනුප්පදානෙන බහුපකාරො. තං අතිවරන්තො මාතුගාමො නිරයාදීසු නිබ්බත්තති, තස්මා සොපි පුරිමනයෙනෙව අනුදහනටියෙන ගහපතග්ගීති වුත්තො.

තත්ථ වත්ථු – කස්සපබුද්ධස්ස කාලෙ සොතාපන්නස්ස උපාසකස්ස හරියා අතිවාරිනී අහොසි. සො තං පච්චක්ඛතො දිස්වා “කස්මා ත්වං එවං කරොසී”ති ආහ. සා “සවාහං එවරූපං කරොමි, අයං මෙ සුනාමො විලුප්පමානො බාදතු”ති වත්වා කාලඤ්ඤාතත්වා කණ්ණමුණ්ඩකදහෙ වෙමානිකපෙතී හුත්වා නිබ්බත්තා. දිවා සම්පත්තිං අනුභවති, රත්තිං දුක්ඛං. තදා බාරාණසීරාජා මීගවං වරන්තො අරඤ්ඤං පවිසිත්වා අනුපුබ්බෙන කණ්ණමුණ්ඩකදහං සම්පත්තො තාය සද්ධිං සම්පත්තිං අනුභවති. සා තං වඤ්ඤෙත්වා රත්තිං දුක්ඛං අනුභවති. සො ඤාත්වා “කත්ථ නු බො ගච්ඡති”ති පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො ගන්ත්වා අවිදුරෙ යීතො කණ්ණමුණ්ඩකදහතො නික්ඛමිත්වා තං “පටපට”න්ති බාදමානං එකං සුනාමං දිස්වා අසිනා ද්විධා ඡින්දි. ද්වෙ අහෙසුං. පුන ඡින්තෙ වත්තාරො. පුන ඡින්තෙ අට්ඨ. පුන ඡින්තෙ සොළස අහෙසුං. සා “කිං කරොසි සාමී”ති ආහ. සො “කිං ඉද්”න්ති ආහ. සා “එවං අකත්වා බෙළපිණ්ඩං භූමියං නිට්ඨුහිත්වා පාදෙන සංසාහී”ති ආහ. සො තථා අකාසි. සුනාමා අන්තරධායිංසු. තං දිවසං තස්සා කම්මං බිණං. රාජා විජ්ජට්ඨාරී හුත්වා ගන්තුං ආරද්ධො. සා “මය්හං, සාමී, කම්මං බිණං මා අගමා”ති ආහ. රාජා අසුත්වාච ගතො.

දක්ඛිණෙය්ග්ගීති එත්ථ පන දක්ඛිණාති වත්තාරො පච්චයා, හික්ඛුසඤ්ඤා දක්ඛිණෙය්ගා. සො ගිහිනං තීසු සරණෙසු පඤ්චසු සීලෙසු දසසු සීලෙසු මාතාපිතුඋපට්ඨානෙ ධම්මිකසමණ්ට්ඨානෙ උපට්ඨානෙති එවමාදීසු කල්‍යාණධම්මෙසු නියොජනෙන බහුපකාරො, තස්මිං මිච්ඡාපටිපන්නා ගිහී හික්ඛුසඤ්ඤාං අක්කොසිත්වා පරිභාසිත්වා නිරයාදීසු නිබ්බත්තන්ති, තස්මා සොපි පුරිමනයෙනෙව අනුදහනටියෙන දක්ඛිණෙය්ග්ගීති වුත්තො. ඉමස්ස පනත්ථස්ස විභාවනත්ථං විමානවත්ථුස්මිං රෙවතීවත්ථු විත්ථාරෙතඛිං.

“නිව්ඨෙන රූපසඤ්ඤා”ති එත්ථ නිව්ඨෙනාති තීහි කොට්ඨාසෙහි. සඤ්ඤානි ජාතිසඤ්ජාතිකිරියගණනවසෙන චතුබ්බිධො සඤ්ඤා. තත්ථ සඤ්ඤා බත්තියා ආගච්ඡන්තුතිආදිකො (ම. නි. 1.462) ජාතිසඤ්ඤා. සඤ්ඤා කොසලකාතිආදිකො සඤ්ජාතිසඤ්ඤා. සඤ්ඤා හත්ථාරොහාතිආදිකො කිරියසඤ්ඤා. චක්ඛායතනං

කතමං ඛන්ධගණනං ගච්ඡතීති? චක්ඛායතනං රූපක්ඛන්ධගණනං ගච්ඡතීති. භඤ්චි චක්ඛායතනං රූපක්ඛන්ධෙන සභිගහිතන්ති අයං ගණනසභිගහො, සො ඉධ අධිජ්ජෙතො. තස්මා තිව්ධෙන රූපසභිගහොති තීහි කොට්ඨාසෙහි රූපගණනාති අත්ථො.

සනිදස්සනාදීසු අත්තානං ආරබ්භ පවත්තෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණසභිබානෙන සහ නිදස්සනෙනාති සනිදස්සනං. චක්ඛුපටිභනනසමත්ථතො සහ පටිසෙනාති සජ්ජපටිසං. තං අත්ථතො රූපායතනමෙව. චක්ඛුවිඤ්ඤාණසභිබානං නාස්ස නිදස්සනන්ති අනිදස්සනං. සොනාදිපටිභනනසමත්ථතො සහ පටිසෙනාති සජ්ජපටිසං. තං අත්ථතො චක්ඛායතනාදීනි නව ආයතනාති. චුත්තජ්ජකාරං නාස්ස නිදස්සනන්ති අනිදස්සනං. නාස්ස පටිසෙනාති අජ්ජපටිසං. තං අත්ථතො යපෙත්වා දසායතනාති අවසෙසං සුමුමරූපං.

තයො සභිබාරාති සහජාතධම්මෙ වෙව සම්පරායෙ ඵලධම්මෙ ව සභිබරොන්ති රාසි කරොන්තිති සභිබාරා. අභිසභිබරොන්ති අභිසභිබාරො. පුඤ්ඤො අභිසභිබාරො පුඤ්ඤාභිසභිබාරො.

“තත්ථ කතමො පුඤ්ඤාභිසභිබාරො? කුසලා චෙතනා කාමාවචරා රූපාවචරා දානමයා සීලමයා භාවනාමයා” ති ඵවං චුත්තානං අට්ඨන්තං කාමාවචරකුසලමභාවිත්තචෙතනානං, පඤ්චන්තං රූපාවචරකුසලචෙතනානඤ්චෙනං අධිවචනං. එත්ථ ව දානසීලමයා අට්ඨෙව චෙතනා හොන්ති. භාවනාමයා තෙරසාපි. යථා හි පගුණං ධම්මං සජ්ඣායමානො එකං ද්වෙ අනුසන්ධිං ගතොපි න ජානාති, පච්ඡා ආවජ්ජන්තො ජානාති, එවමෙව කසිණපරිකම්මං කරොන්තස්ස පගුණජ්ඣානං පච්චචෙක්ඛන්තස්ස ඤාණවිජ්ජයුත්තාපි භාවනා හොති. තෙන චුත්තං “භාවනාමයා තෙරසාපි” ති.

තත්ථ දානමයාදීසු “දානං ආරබ්භ දානමධිකිච්ච යා උජ්ජජ්ජති චෙතනා සඤ්චෙතනා චෙතයිතත්තං, අයං චුච්චති දානමයො පුඤ්ඤාභිසභිබාරො. සීලං ආරබ්භ, භාවනං ආරබ්භ, භාවනමධිකිච්ච යා උජ්ජජ්ජති චෙතනා සඤ්චෙතනා චෙතයිතත්තං, අයං චුච්චති භාවනාමයො පුඤ්ඤාභිසභිබාරො” ති අයං සභිබෙපදෙසනා.

වීචරාදීසු පන චතුසු පච්චයෙසු රූපාදීසු වා ඡසු ආරම්මණෙසු අන්තාදීසු වා දසසු දානවත්ථුසු තං තං දෙත්තස්ස තෙසං උජ්ජාදනතො පට්ඨාය පුබ්බහාගෙ, පරිච්චාගකාලෙ, පච්ඡා සොමනස්සචිත්තෙන අනුස්සරණෙ වාති තීසු කාලෙසු පවත්තා චෙතනා දානමයා නාම. සීලපුරණත්ථාය පන පබ්බජිස්සාමීති විහාරං ගච්ඡන්තස්ස, පබ්බජන්තස්ස මනොරථං මත්ථකං පාපෙත්වා පබ්බජිතො වතම්හි සාධු සාධුති ආවජ්ජන්තස්ස, පාතිමොක්ඛං සංවරන්තස්ස, වීචරාදයො පච්චයෙ පච්චචෙක්ඛන්තස්ස, ආපාඨගතෙසු රූපාදීසු චක්ඛුද්වාරාදීනි සංවරන්තස්ස, ආජීවං සොධෙත්තස්ස ව පවත්තා චෙතනා සීලමයා නාම.

පටිසම්භිදායං වුත්තෙන විපස්සනාමග්ගෙන “චක්ඛුං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො භාවෙන්තස්ස...පෙ.... මනං. රුපෙ. ධම්මෙ.
චක්ඛුවිඤ්ඤාණං...පෙ.... මනොවිඤ්ඤාණං. චක්ඛුසම්ප්ප්පං...පෙ....
මනොසම්ප්ප්පං. චක්ඛුසම්ප්ප්පජං වෙදනං...පෙ.... මනොසම්ප්ප්පජං වෙදනං.
රූපසඤ්ඤං, ජරාමරණං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො භාවෙන්තස්ස පවත්තා
වෙනනා භාවනාමයා නාමා”ති අයං විත්ථාරකථා.

අපුඤ්ඤා ව සො අභිසංඛාරො වාති අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො.
ද්වාදසඅකුසලවිත්තසම්පයුත්තානං වෙනනානං එතං අධිවචනං. වුත්තම්පි වෙනං
“තත්ථ කතමො අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො? අකුසලවෙනනා කාමාවචරා, අයං වුවචති
අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො”ති. ආනෙඤ්ජං නිච්චලං සන්තං විපාකභූතං අරූපමෙව
අභිසංඛාරොති ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො. චතුත්තං අරූපාවචරකුසලවෙනනානං
එතං අධිවචනං. යථාහ “තත්ථ කතමො ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො? කුසලවෙනනා
අරූපාවචරා, අයං වුවචති ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො”ති.

පුග්ගලත්තිකෙ සත්තවිධො පුරිසපුග්ගලො, තිස්සො සික්ඛා සික්ඛතිති
සෙක්ඛො. ඛිණාසවො සික්ඛිතසික්ඛත්තා පුන න සික්ඛිස්සතිති අසෙක්ඛො.
පුට්ඨජනො සික්ඛාහි පරිබාහියත්තා නෙවසෙක්ඛො නාසෙක්ඛො.

ථෙරත්තිකෙ ජාතිමහල්ලකො ගිහී ජාතිත්ථෙරො නාම. “චත්තාරොමෙ,
හික්ඛවෙ, ථෙරකරණා ධම්මා. ඉධ, හික්ඛවෙ, ථෙරො සීලවා හොති, ඛහුස්සුතො
හොති, චතුත්තං ඤානානං ලාභී හොති, ආසවානං ඛයා ඛහුස්සුතො හොති,
චතුත්තං ඤානානං ලාභී හොති, ආසවානං ඛයා අනාසවං වෙතොවිමුත්තිං.
පඤ්ඤාවිමුත්තිං දිට්ඨෙව ධම්මෙ සයං අභිඤ්ඤා සවිජ්ඣන්වා උපසම්පජ්ජ විහරති.
ඉමෙ ඛො, හික්ඛවෙ, චත්තාරො ථෙරකරණා ධම්මා”ති (අ. නි. 4.22). එවං
වුත්තෙසු ධම්මෙසු එකෙන වා අනෙකෙහි වා සමන්තාගතො ධම්මථෙරො නාම.
අඤ්ඤතරො ථෙරනාමකො හික්ඛුති එවං ථෙරනාමකො වා, යං වා පන
මහල්ලකකාලෙ පබ්බජිතං සාමණෙරාදයො දිස්වා ථෙරො ථෙරොති වදන්ති, අයං
සම්මුතිථෙරො නාම.

පුඤ්ඤකිරියවත්ථුසු දානමෙව දානමයං. පුඤ්ඤකිරියා ව සා තෙසං තෙසං
ආනිසංසානං වත්ථු වාති පුඤ්ඤකිරියවත්ථු. ඉතරෙසුපි ද්විසු එසෙව නයො.
අත්ථතො පන පුබ්බෙ වුත්තදානමයවෙනනාදිවසෙනෙව සද්ධිං
පුබ්බභාගඅපරභාගවෙනනාහි ඉමානි තිණි පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි වෙදිතබ්බානි.
එකමෙකඤ්චෙත්ථ පුබ්බභාගතො පටියාය කායෙන කරොන්තස්ස කායකම්මං
හොති. තදත්ථං වාවං නිව්ජාරෙන්තස්ස වජ්ඣකම්මං. කායචගවාචචගං අවොපෙත්වා
මනසා විත්තෙන්තස්ස මනොකම්මං. අන්තාදීනි දෙන්තස්ස වාපි අන්තදානාදීනි
දෙමීති වා දානපාරමී. ආවජ්ජෙත්වා වා දානකාලෙ දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු
හොති. වත්තසීසෙ යත්වා දදතො සීලමයං. ඛයතො වයතො සම්මසනං පටියපෙත්වා
දදතො භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු හොති.

අපරානිපි සත්ත පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි අපචිතිසහගතං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු,
 වෙය්‍යාවච්චසහගතං, පත්තානුප්පදානං, පත්තබ්බනුමොදනං, දෙසනාමයං,
 සවනමයං, දිට්ඨිජුගතං පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි. තත්ථ මහල්ලකං දිස්වා
 පච්චුග්ගමනපත්තච්චරප්පටිග්ගහණආභිවාදනමග්ගසම්පදානාදිවසෙන
 අපචිතිසහගතං වෙදිතබ්බං. වුඩ්ඪිකරානං වත්තප්පටිපත්තිකරණවසෙන, ගාමං
 පිණ්ඩය පට්ටියං භික්ඛුං දිස්වා පත්තං ගහෙත්වා ගාමෙ භික්ඛං සමාදාපෙත්වා
 උපසංහරණවසෙන, ‘‘ගච්ඡ භික්ඛුනං පත්තං ආහරා’’ති සුත්වා වෙගෙන ගන්ත්වා
 පත්තාහරණාදිවසෙන ච වෙය්‍යාවච්චසහගතං වෙදිතබ්බං. වත්තාරො පච්චයෙ දත්වා
 සබ්බසත්තානං පත්ති භොතුති පවත්තනවසෙන පත්තානුප්පදානං වෙදිතබ්බං.
 පරෙහි දින්නාය පත්තියා සාධු සුට්ඨුනි අනුමොදනාවසෙන පත්තබ්බනුමොදනං
 වෙදිතබ්බං. එකො ‘‘එවං මං ‘ධම්මකට්ඨකො’ති ජානිස්සන්ති’’ති ඉච්ඡාය යත්වා
 ලාභගරුකො හුත්වා දෙසෙති, තං න මහජ්ඵලං. එකො අත්තනො පගුණධම්මං
 අපච්චාසිසමානො පරෙසං දෙසෙති, ඉදං දෙසනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු නාම.
 එකො සුණන්තො ‘‘ඉති මං ‘සද්ධො’ති ජානිස්සන්ති’’ති සුණාති, තං න මහජ්ඵලං.
 එකො ‘‘එවං මෙ මහජ්ඵලං භවිස්සන්ති’’ති භිතජ්ඵරණෙන මුදුවත්තෙන ධම්මං
 සුණාති, ඉදං සවනමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු. දිට්ඨිජුගතං පන සබ්බෙසං
 නියමලක්ඛණං. යංකිඤ්චි පුඤ්ඤං කරොත්තස්ස හි දිට්ඨියා උජුහාවෙනෙව
 මහජ්ඵලං භොති.

ඉති ඉමෙසං සත්තන්තං පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනං පුරිමෙහෙව තිහි සඬගහො
 වෙදිතබ්බො. එත්ථ හි අපචිතිවෙය්‍යාවච්චානි සීලමයෙ.
 පත්තිදානපත්තබ්බනුමොදනානි දානමයෙ. දෙසනාසවනානි භාවනාමයෙ.
 දිට්ඨිජුගතං තිසුපි සඬගහං ගච්ඡති.

වොදනාවත්ථුනීති වොදනාකාරණානි. දිට්ඨෙතානි මංසවක්ඛුනා වා
 දිබ්බවක්ඛුනා වා චිතික්කමං දිස්වා වොදෙති. සුතෙතානි පකතිසොතෙන වා
 දිබ්බසොතෙන වා පරස්ස සද්දං සුත්වා වොදෙති. පරිසඬිකාය වානි
 දිට්ඨපරිසඬිකිතෙන වා සුතපරිසඬිකිතෙන වා මුතපරිසඬිකිතෙන වා වොදෙති.
 අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො, විත්ථාරො පන සමන්තපාසාදිකායං චුත්තනයෙනෙව
 වෙදිතබ්බො.

කාමුපපත්තියොති කාමුපසෙවනා කාමජ්ජට්ඨානා වා. පච්චුපට්ඨිතකාමානි
 නිබද්ධකාමා නිබද්ධාරම්මණා. සෙය්‍යථාපි මනුස්සානි යථා මනුස්සා. මනුස්සා හි
 නිබද්ධෙයෙව වත්ථුස්මිං වසං වත්තෙන්ති. යත්ථ පට්ඨෙද්ධවිත්තා භොන්ති, සතම්පි
 සහස්සම්පි දත්වා මාතුගාමං ආනෙත්වා නිබද්ධභොගං භුඤ්ජන්ති. එකච්චෙ දෙවා
 නාම චතුර්දෙවලොකවාසිනො. තෙපි නිබද්ධවත්ථුස්මිංයෙව වසං වත්තෙන්ති.
 එකච්චෙ විනිපාතිකා නාම නෙරයිකෙ යපෙත්වා අවසෙසා මච්ඡකච්ඡපාදයොපි හි
 නිබද්ධවත්ථුස්මිංයෙව වසං වත්තෙන්ති. මච්ඡො අත්තනො මච්ඡයා කච්ඡපො
 කච්ඡපියාති. නිම්මිනිත්වා නිම්මිනිත්වානි නිලපිතාදිවසෙන යාදිසං යාදිසං අත්තනො
 රූපං ඉච්ඡන්ති, තාදිසං තාදිසං නිම්මිනිත්වා ආයස්මතො අනුරුද්ධස්ස පුරතො

මනාපකායිකා දෙවතා විය. නිම්මානරතීති එවං සයං නිම්මිතෙ නිම්මිතෙ නිම්මානෙ රති එතෙසන්ති නිම්මානරතී. පරනිම්මිතකාමාති පරෙහි නිම්මිතකාමා. තෙසඤ්ඤි මනං ඤත්වා පරෙ යථාරූපිතං කාමභොගං නිම්මිතන්ති, තෙ තත්ථ වසං වත්තෙන්ති. කථං පරස්ස මනං ජානන්ති? පකතිසෙවනවසෙන. යථා හි කුසලො සුදො රඤ්ඤො භුඤ්ජන්තස්ස යං යං සො ඛ්‍යං ගණ්භාති, තං තං තස්ස රූච්චතීති ජානාති, එවං පකතිසා අභිරූපිතාරම්මණං ඤත්වා තාදිසකංයෙව නිම්මිතන්ති. තෙ තත්ථ වසං වත්තෙන්ති, මෙටුනං සෙවන්ති. කෙච් පන ථෙරා ‘‘හසිතමත්තෙන ඔලොකිතමත්තෙන ආලිඛිතමත්තෙන ව තෙසං කාමකිච්චං ඉජ්ඣති’’ති වදන්ති, තං අට්ඨකථායං ‘‘එතං පන නත්ථි’’ති පටික්ඛිත්තං. න හි කායෙන අචුසන්තස්ස ථොට්ඨබ්බං කාමකිච්චං සාධෙති. ඡන්තම්පි හි කාමාවචරානං කාමා පාකතිකා එව. චුත්තම්පි චෙතං –

‘‘ඡ එතෙ කාමාවචරා, සබ්බකාමසමිද්ධිනො;
සබ්බෙසං එකසඬ්ඛාතං, ආයු භවති කිත්තක’’න්ති. (විභ. 1023);

සුඛපපත්තියොති සුඛප්පට්ඨානා. උප්පාදෙන්වා උප්පාදෙන්වා සුඛං විහරන්තීති තෙ භෙට්ඨා පඨමජ්ඣානසුඛං නිබ්බත්තෙන්වා උපරි විපාකජ්ඣානසුඛං අනුභවන්තීති අත්ථො. සුඛෙන අභිසන්තාති දුතියජ්ඣානසුඛෙන තින්තා. පරිසන්තාති සමන්තතො තින්තා. පරිපූරාති පරිපුණ්ණා. පරිප්පුටාති තස්සෙව චෙවචනං. ඉදම්පි විපාකජ්ඣානසුඛමෙව සන්ධාය චුත්තං. අභොසුඛං අභොසුඛන්ති තෙසං කිර භවලොභො මහා උප්පජ්ජති. තස්මා කදාචි කරහචි එවං උදානං උදානෙන්ති. සන්තමෙවාති පණිතමෙව. තුසිතාති තතො උත්තරිං සුඛස්ස අපත්ථනතො සන්තුට්ඨා හුත්වා. සුඛං පටිච්චෙදෙන්තීති තතියජ්ඣානසුඛං අනුභවන්ති.

සෙක්ඛා පඤ්ඤාති සත්ත අරියපඤ්ඤා. අරහතො පඤ්ඤා අසෙක්ඛා. අවසෙසා පඤ්ඤා නෙවසෙක්ඛානාසෙක්ඛා.

චින්තාමයාදීසු අයං චින්ථාරො – ‘‘තත්ථ කතමා චින්තාමයා පඤ්ඤා? යොගච්ඡිතෙසු වා කම්මායතනෙසු යොගච්ඡිතෙසු වා සිප්පායතනෙසු යොගච්ඡිතෙසු වා විජ්ජාට්ඨානෙසු කම්මස්සකතං වා සච්චානුලොමිකං වා රූපං අනිච්චන්ති වා...පෙ.... විඤ්ඤාණං අනිච්චන්ති වා යං එවරූපං අනුලොමිකං ඛන්ති. දිට්ඨිං රූපිං මුත්තිං පෙක්ඛං ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්ති. පරතො අසුත්වා පටිලහති, අයං චුච්චති චින්තාමයා පඤ්ඤා. තත්ථ කතමා සුතමයා පඤ්ඤා? යොගච්ඡිතෙසු වා කම්මායතනෙසු...පෙ.... ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්ති. පරතො සුත්වා පටිලහති, අයං චුච්චති සුතමයා පඤ්ඤා. (තත්ථ කතමා භාවනාමයා පඤ්ඤා?) සබ්බාපි සමාපන්නස්ස පඤ්ඤා භාවනාමයා පඤ්ඤා’’ති (විභ. 768-69).

සුතාචුධන්ති සුතමෙව ආචුධං. තං අත්ථතො තෙපිට්ඨකං බුද්ධච්චනං. තඤ්ඤි නිස්සාය හික්ඛු පඤ්ඤාචුධං නිස්සාය සුරො යොධො අවිකම්පමානො මහාකන්තාරං.

විය සංසාරකන්තාරං අතික්කමති අවිභඤ්ඤමානො. තෙනෙව චුත්තං – “සුතාවුධො, හික්ඛවෙ, අරියසාවකො අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති, සාවජ්ජං පජහති, අනවජ්ජං භාවෙති, සුද්ධමත්තානං පරිහරති”ති (අ. නි. 7.67).

පච්චෙකාවුධන්ති “කායච්චෙකො චිත්තච්චෙකො උපධිච්චෙකො”ති අයං තිව්ධොපි ච්චෙකොව ආවුධං. තස්ස නානාකරණං කායච්චෙකො ච්චෙකට්ඨකායානං නෙක්ඛම්මාහිරතානං. චිත්තච්චෙකො ව පරිසුද්ධචිත්තානං පරමවොදානජපත්තානං. උපධිච්චෙකො ව නිරුපධීනං පුග්ගලානං. ඉමස්මිඤ්භි තිව්ධෙ ච්චෙකෙ අභිරතො, න කුතොචි භායති. තස්මා අයමිපි අවස්සයට්ඨෙන ආවුධන්ති චුත්තො. ලොකියලොකුත්තරපඤ්ඤාව ආවුධං පඤ්ඤාවුධං. යස්ස සා අත්ථි, සො න කුතොචි භායති, න වස්ස කොචි භායති. තස්මා සාපි අවස්සයට්ඨෙනෙව ආවුධන්ති චුත්තා.

අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියන්ති ඉතො පුබ්බෙ අනඤ්ඤාතං අවිදිතං ධම්මං ජානිස්සාමිති පටිපත්තස්ස උප්පත්තං ඉන්ද්‍රියං. සොනාපත්තිමග්ගඤ්ඤාණස්සෙතං අධිවචනං. අඤ්ඤින්ද්‍රියන්ති අඤ්ඤාභූතං ආජානනභූතං ඉන්ද්‍රියං. සොනාපත්තිඵලතො පට්ඨාය ඡසු යානෙසු ඤ්ඤාණස්සෙතං අධිවචනං. අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියන්ති අඤ්ඤාතාවිසු ජානනකිව්චපරියොසානජපත්තෙසු ධම්මෙසු ඉන්ද්‍රියං. අරහත්තඵලඤ්ඤාණස්සෙතං අධිවචනං.

මංසවක්ඛු චක්ඛුපසාදො. දිබ්බචක්ඛු ආලොකනිස්සිතං ඤාණං. පඤ්ඤාවක්ඛු ලොකියලොකුත්තරපඤ්ඤා.

අධිසීලසික්ඛාදීසු අධිසීලඤ්ච තං සික්ඛිතබ්බතො සික්ඛා වාති අධිසීලසික්ඛා. ඉතරස්මිං ද්වයෙපි එසෙව නයො. තත්ථ සීලං අධිසීලං, චිත්තං අධිචිත්තං, පඤ්ඤා අධිපඤ්ඤාති අයං පහෙදො වෙදිතබ්බො –

සීලං නාම පඤ්චසීලදසසීලානි, පාතිමොක්ඛසංවරො අධිසීලං නාම. අට්ඨ සමාපත්තියො චිත්තං, විපස්සනාපාදකජ්ඣානං අධිචිත්තං. කම්මස්සකතඤාණං පඤ්ඤා, විපස්සනාපඤ්ඤා අධිපඤ්ඤා. අනුප්පන්නෙපි හි බුද්ධුප්පාදෙ පවත්තතීති පඤ්චසීලදසසීලානි සීලමෙව, පාතිමොක්ඛසංවරසීලං බුද්ධුප්පාදෙයෙව පවත්තතීති අධිසීලං. චිත්තපඤ්ඤාසුපි එසෙව නයො. අපිච නිබ්බානං පත්ථයන්තෙන සමාදින්නං පඤ්චසීලමිපි දසසීලමිපි අධිසීලමෙව. සමාපන්නා අට්ඨ සමාපත්තියොපි අධිචිත්තමෙව. සබ්බං වා ලොකියං සීලමෙව, ලොකුත්තරං අධිසීලං. චිත්තපඤ්ඤාසුපි එසෙව නයො.

භාවනාසු බිණාසවස්ස පඤ්චද්වාරිකකායො කායභාවනා නාම. අට්ඨ සමාපත්තියො චිත්තභාවනා නාම. අරහත්තඵලපඤ්ඤා පඤ්ඤාභාවනා නාම. බිණාසවස්ස හි එකන්තෙනෙව පඤ්චද්වාරිකකායො සුභාවිතො භොති. අට්ඨ සමාපත්තියො වස්ස න අඤ්ඤෙසං විය දුබ්බලා, තස්සෙව ව පඤ්ඤා භාවිතා නාම භොති පඤ්ඤාවෙපුල්ලපත්තියා. තස්මා එවං චුත්තං.

අනුත්තරියෙසු විපස්සනා දස්සනානුත්තරියං මග්ගො පටිපදානුස්සරියං. එලං විමුත්තානුත්තරියං. එලං වා දස්සනානුත්තරියං. මග්ගො පටිපදානුත්තරියං. නිබ්බානං විමුත්තානුත්තරියං. නිබ්බානං වා දස්සනානුත්තරියං, තතො උත්තරිඤ්ඤි දට්ඨබ්බං නාම නත්ථි. මග්ගො පටිපදානුත්තරියං. එලං විමුත්තානුත්තරියං. අනුත්තරියන්ති උත්තමං ජෙට්ඨකං.

සමාධිසු පයමජ්ඣානසමාධි සවිතක්කසව්චාරො. පඤ්චකනයෙන දුතියජ්ඣානසමාධි අවිතක්කසව්චාරමත්තො. සෙසො අවිතක්කසව්චාරො.

සුඤ්ඤතාදීසු තිවිධා කථා ආගමනතො, සගුණතො, ආරම්මණතොති. ආගමනතො නාම එකො හික්ඛු අනත්තතො අහිනිවිසිත්වා අනත්තතො දිස්වා අනත්තතො වුට්ඨාති, තස්ස විපස්සනා සුඤ්ඤතා නාම හොති. කස්මා? අසුඤ්ඤතත්තකාරකානං කිලෙසානං අභාවා. විපස්සනාගමනෙන මග්ගසමාධි සුඤ්ඤතො නාම හොති. මග්ගාගමනෙන එලසමාධි සුඤ්ඤතො නාම. අපරො අනිච්චතො අහිනිවිසිත්වා අනිච්චතො දිස්වා අනිච්චතො වුට්ඨාති. තස්ස විපස්සනා අනිමිත්තා නාම හොති. කස්මා? නිමිත්තකාරකකිලෙසාභාවා. විපස්සනාගමනෙන මග්ගසමාධි අනිමිත්තො නාම හොති. මග්ගාගමනෙන එලං අනිමිත්තං නාම. අපරො දුක්ඛතො අහිනිවිසිත්වා දුක්ඛතො දිස්වා දුක්ඛතො වුට්ඨාති, තස්ස විපස්සනා අප්පණ්ණිතා නාම හොති. කස්මා? පණ්ඩිකාරකකිලෙසාභාවා. විපස්සනාගමනෙන මග්ගසමාධි අප්පණ්ණිතො නාම. මග්ගාගමනෙන එලං අප්පණ්ණිතං නාමාති අයං ආගමනතො කථා. මග්ගසමාධි පන රාගාදීහි සුඤ්ඤතත්තා සුඤ්ඤතො, රාගනිමිත්තාදීනං අභාවා අනිමිත්තො, රාගපණ්ඩිආදීනං අභාවා අප්පණ්ණිතොති අයං සගුණතො කථා. නිබ්බානං රාගාදීහි සුඤ්ඤතත්තා රාගාදිනිමිත්තපණ්ඩිතඤ්ඤි අභාවා සුඤ්ඤතඤ්ඤෙව අනිමිත්තඤ්ඤි අප්පණ්ණිතඤ්ඤි. තදාරම්මණො මග්ගසමාධි සුඤ්ඤතො අනිමිත්තො අප්පණ්ණිතො. අයං ආරම්මණතො කථා.

සොචෙය්‍යානීති සුචිභාවකරා සොචෙය්‍යජ්ජපට්පදා ධම්මා. චිත්ථාරො පනෙත්ථ “තත්ථ කතමං කායසොචෙය්‍යං? පාණානිපාතා වෙරමණි” තිආදිනා නයෙන චුත්තානං තිණ්ණං සුවරිතානං වසෙන වෙදිතබ්බො.

මොනෙය්‍යානීති මුනිභාවකරා මොනෙය්‍යජ්ජපට්පදා ධම්මා. තෙසං චිත්ථාරො “තත්ථ කතමං කායමොනෙය්‍යං? තිවිධකායදුච්චරිතස්ස පභානං කායමොනෙය්‍යං, තිවිධං කායසුවරිතං කායමොනෙය්‍යං, කායාරම්මණෙ ඤාණං කායමොනෙය්‍යං, කායපරිඤ්ඤා කායමොනෙය්‍යං, කායපරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො කායමොනෙය්‍යං, කායස්මිං ඡන්ද්‍රාගජ්ජභානං කායමොනෙය්‍යං, කායසඬ්ඛාරනිරොධා චතුත්ථජ්ඣානසමාපත්ති කායමොනෙය්‍යං. තත්ථ කතමං වච්චමොනෙය්‍යං? චතුබ්බිධවච්චවරිතස්ස පභානං වච්චමොනෙය්‍යං, චතුබ්බිධං වච්චසුවරිතං වච්චමොනෙය්‍යං, වාචාරම්මණෙ ඤාණං වච්චමොනෙය්‍යං වාචාපරිඤ්ඤා වච්චමොනෙය්‍යං පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො, වාචාය ඡන්ද්‍රාගජ්ජභානං, වච්චසඬ්ඛාරනිරොධා දුතියජ්ඣානසමාපත්ති වච්චමොනෙය්‍යං. තත්ථ කතමං

මනොමොනෙය්‍යං? තිව්ධමනොදුච්චරිතස්ස පහානං මනොමොනෙය්‍යං, තිව්ධං මනොසුචරිතං මනොමොනෙය්‍යං, මනාරම්මණෙ ඤාණං මනොමොනෙය්‍යං, මනොපරිඤ්ඤා මනොමොනෙය්‍යං. පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො, මනස්මිං ඡන්දරාගප්පහානං, චිත්තසඬ්ඛාරනිරොධා සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධසමාපත්ති මනොමොනෙය්‍යං’නති (මහානි. 14).

කොසල්ලෙසු ආයොති වුඩ්ඪී. අපායොති අවුඩ්ඪී. තස්ස තස්ස කාරණං උපායො. තෙසං පජානනා කොසල්ලං. විත්ථාරො පන විහඬිගෙ වුත්තොයෙව.

වුත්තඤ්ඤෙතං – “තත්ථ කතමං ආයකොසල්ලං? ඉමෙ ධම්මෙ මනසිකරොතො අනුප්පන්නා වෙව අකුසලා ධම්මා නුප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච අකුසලා ධම්මා නිරුජ්ඣන්ති. ඉමෙ වා පන මෙ ධම්මෙ මනසිකරොතො අනුප්පන්නා වෙව කුසලා ධම්මා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච කුසලා ධම්මා භියොහාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා සංවත්තන්තීති, යා තත්ථ පඤ්ඤා පජානනා...පෙ.... සම්මාදිට්ඨී. ඉදං වුච්චති ආයකොසල්ලං. තත්ථ කතමං අපායකොසල්ලං? ඉමෙ ධම්මෙ මනසිකරොතො අනුප්පන්නා වෙව කුසලා ධම්මා න උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච කුසලා ධම්මා නිරුජ්ඣන්ති. ඉමෙ වා පන මෙ ධම්මෙ මනසිකරොතො අනුප්පන්නා වෙව අකුසලා ධම්මා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච අකුසලා ධම්මා භියොහාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා සංවත්තන්තීති, යා තත්ථ පඤ්ඤා පජානනා...පෙ.... සම්මාදිට්ඨී. ඉදං වුච්චති අපායකොසල්ලං. සබ්බාපි තනුපායා පඤ්ඤා උපායකොසල්ලං’නති (විහ. 771). ඉදං පන අව්වායිකකිච්චෙ වා භයෙ වා උප්පන්නෙ තස්ස තිකිච්ඡන්තථං යානුප්පත්තියා කාරණජානනවසෙනෙව වෙදිතබ්බං.

මදාති මජ්ජනාකාරවසෙන පවත්තමානා. තෙසු “අහං නිරොගො සට්ඨී වා සත්තති වා වස්සානි අතික්කන්තානි, න මෙ හරීතකිංඤ්ඤිමපි බාදිතපුබ්බං, ඉමෙ පනඤ්ඤෙ අසුකං නාම යානං රුජ්ජති, හෙසජ්ජං බාදාමානි විචරන්ති, කො අඤ්ඤො මාදිසො නිරොගො නාමා”ති එවං මානකරණං ආරොග්‍යමදො. “මහල්ලකකාලෙ පුඤ්ඤං කරිස්සාම, දහරම්භ තාවා”ති යොබ්බතො යත්වා මානකරණං යොබ්බතමදො. “චිරං ජීවිං, චිරං ජීවාමි, චිරං ජීවිස්සාමි; සුඛං ජීවිං, සුඛං ජීවාමි, සුඛං ජීවිස්සාමි”ති එවං මානකරණං ජීවිතමදො.

ආධිපතෙය්‍යෙසු අධිපතිතො ආගතං ආධිපතෙය්‍යං. “එත්තකොම්භි සිලෙන සමාධිනා පඤ්ඤාය විමුත්තියා, න මෙ එතං පතිරූප”නති එවං අත්තානං අධිපත්තිං ජෙට්ඨකං කත්වා පාපස්ස අකරණං අත්තාධිපතෙය්‍යං නාම. ලොකං අධිපතිං කත්වා අකරණං ලොකාධිපතෙය්‍යං නාම. ලොකුත්තරධම්මං අධිපතිං කත්වා අකරණං ධම්මාධිපතෙය්‍යං නාම.

කථාවත්ථුනීති කථාකාරණානි. අතීතං වා අද්ධානන්ති අතීතං ධම්මං, අතීතක්ඛන්ධෙනි අත්ථො. අපිච “යං, භික්ඛවෙ, රූපං අතීතං නිරුද්ධං විපරිණතං,

‘අහොසි’ති තස්ස සඬ්ඛා, ‘අහොසි’ති තස්ස පඤ්ඤත්ති ‘අහොසි’ති තස්ස සමඤ්ඤා,
න තස්ස සඬ්ඛා ‘අත්ථි’ති, න තස්ස සඬ්ඛා ‘භවිස්සති’ති (සං. නි. 3.62) එවං
ආගතෙන නිරුත්තිපට්ඨුත්තෙනපෙත්ථ අත්ථො දීපෙනබ්බො.

විජ්ජාති තමවිජ්ඣානට්ඨොන විජ්ජා. විදිතකරණට්ඨොනාපි විජ්ජා.
පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණඤ්ඤි උප්පජ්ජමානං පුබ්බෙනිවාසං ඡාදෙත්වා යීතං තමං
විජ්ඣාති, පුබ්බෙනිවාසඤ්ඤි විදිතං කරොතීති විජ්ජා. චුතුපපාතඤ්ඤාණං
චුතිපටිසන්ධිවිජාදකං තමං විජ්ඣාති, තඤ්ඤි විදිතං කරොතීති විජ්ජා. ආසවානං ඛයෙ
ඤ්ඤාණං චතුසව්චවිජාදකං තමං විජ්ඣාති, චතුසව්චධම්මඤ්ඤි විදිතං කරොතීති විජ්ජා.

විහාරෙසු අට්ඨ සමාපත්තියො දිබ්බො විහාරො. චතස්සො අප්පමඤ්ඤා බ්‍රහ්මා
විහාරො. එලසමාපත්ති අරියො විහාරො.

පාටිභාරියානි කෙවට්ටසුත්තෙ විත්ථාරිතානෙව.

“ඉමෙ බො, ආචුසො”තිආදීසු චුත්තනග්‍යෙනෙව යොජෙතබ්බං. ඉති සමසට්ඨියා
තිකානං චසෙන අසීතිසතපඤ්ඤෙ කට්ඨන්තො ථෙරො සාමග්ගිරසං දස්සෙසීති.

තිකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුක්කවණ්ණනා

306. ඉති තිකවසෙන සාමග්ගිරසං දස්සෙත්වා ඉදානි චතුක්කවසෙන දස්සෙතුං
සුත දෙසනං ආරභි. තත්ථ “සතිපට්ඨානචතුක්කං” පුබ්බෙ විත්ථාරිතමෙව.

සම්මජ්ජධානචතුක්කෙ ඡන්දං ජනෙතීති “යො ඡන්දො ඡන්දිකතා
කත්තුකමාසතා කුසලො ධම්මච්ඡන්දො”ති එවං චුත්තං කත්තුකමාසං ජනෙති.
වායමතීති වායාමං කරොති. වීරියං ආරහතීති වීරියං ජනෙති. චිත්තං පග්ගණ්හතීති
චිත්තං උපත්ථමිහෙති. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො. විත්ථාරො පන සම්මජ්ජධානවිභඩ්ඛෙ
ආගතොයෙව.

ඉද්ධිපාදෙසු ඡන්දං නිස්සාය පවත්තො සමාධි ඡන්දසමාධි. පධානභූතා සඬ්ඛාරා
පධානසඬ්ඛාරා. සමන්තාගතන්ති තෙහි ධම්මෙහි උපෙතං. ඉද්ධියා පාදං, ඉද්ධිභූතං
වා පාදන්ති ඉද්ධිපාදං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො
පන ඉද්ධිපාදවිභඩ්ඛෙ ආගතො එව. විසුද්ධිමග්ගෙ පනස්ස අත්ථො දීපිතො.
ඤානකථාපි විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතාව.

307. දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරායානි ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ සුඛවිහාරත්ථාය. ඉධ
එලසමාපත්තිඤානානි, බ්‍රිණාසවස්ස අපරභාගෙ නිබ්බත්තිතඤානානි ච කථිතානි.

ආලෝකසඤ්ඤා මනසිකරොතිති දිවා වා රත්තිං වා
 සූරියවන්දපජ්ජොතමණිආදීනං ආලෝකං ආලෝකොති මනසිකරොති. දිවාසඤ්ඤා
 අධිට්ඨාතීති එවං මනසි කත්වා දිවාතිසඤ්ඤා යපෙති. යථා දිවා තථා රත්තින්ති යථා
 දිවා දිට්ඨො ආලෝකො, තථෙව තං රත්තිං මනසිකරොති. යථා රත්තිං තථා දිවාති
 යථා රත්තිං ආලෝකො දිට්ඨො, එවමෙව දිවා මනසිකරොති. ඉති විවටෙන
 වෙනසාති එවං අපිහිනෙන චිත්තෙන. අපරියොනද්ධෙනාති සමන්තතො අනද්ධෙන.
 සප්පභාසන්ති සමභාසං. ඤාණදස්සනපටිලාභායාති ඤාණදස්සනපටිලාභත්ථාය.
 ඉමිනා කිං කථිතං? මිද්ධවිනොදනආලෝකො කථිතො පරිකම්මආලෝකො වා.
 ඉමිනා කිං කථිතං හොති? ඛිණාසවස්ස දිබ්බවක්ඛුඤාණං. තස්මිං වා ආගතෙපි
 අනාගතෙපි පාදකජ්ඣානසමාපත්තිමෙව සන්ධාය “සප්පභාසං චිත්තං භාවෙති”ති
 වුත්තං.

සතිසම්පජ්ඤායාති සත්තට්ඨානිකස්ස සතිසම්පජ්ඤාස්ස අත්ථාය. විදිතා
 වෙදනා උප්පජ්ජන්තිතිආදීසු ඛිණාසවස්ස වත්ථු විදිතං හොති ආරම්මණං විදිතං
 වත්ථාරම්මණං විදිතං. වත්ථාරම්මණවිදිතතාය එවං වෙදනා උප්පජ්ජන්ති, එවං
 තිට්ඨන්ති, එවං නිරුජ්ඣන්ති. න කෙවලඤ්ච වෙදනා එව ඉධ වුත්තා
 සඤ්ඤාදයොපි, අවුත්තා වෙනනාදයොපි, විදිතා ව උප්පජ්ජන්ති වෙව තිට්ඨන්ති ව
 නිරුජ්ඣන්ති ව. අපි ව වෙදනාය උප්පාදො විදිතො හොති, උපට්ඨානං විදිතං හොති.
 අවිජ්ජාසමුදයා වෙදනාසමුදයො, තණ්හාසමුදයා කම්මසමුදයො, එස්සසමුදයා
 වෙදනායසමුදයො. නිබ්බන්තිලක්ඛණං පස්සන්තොපි වෙදනාක්ඛන්ධස්ස සමුදයං
 පස්සති. එවං වෙදනාය උප්පාදො විදිතො හොති. කථං වෙදනාය උපට්ඨානං විදිතං
 හොති? අනිච්චතො මනසිකරොතො ඛයතූපට්ඨානං විදිතං හොති. දුක්ඛතො
 මනසිකරොතො භයතූපට්ඨානං විදිතං හොති. අනත්තතො මනසිකරොතො
 සුඤ්ඤතූපට්ඨානං විදිතං හොති. එවං වෙදනාය උපට්ඨානං විදිතං හොති, ඛයතො
 භයතො සුඤ්ඤතො ජානාති. කථං වෙදනාය අත්ථභිගමො විදිතො හොති?
 අවිජ්ජානිරොධා වෙදනානිරොධො....පෙ.... එවං වෙදනාය අත්ථභිගමො විදිතො
 හොති. ඉමිනාපි නයෙනෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ඉති රූපන්තිආදි වුත්තනයමෙව. අයං ආවුසො සමාධිභාවනාති අයං ආසවානං
 ඛයඤාණස්ස පාදකජ්ඣානසමාධිභාවනා.

308. අප්පමඤ්ඤාති පමාණං අගහෙත්වා අනවසෙසඵරණවසෙන
 අප්පමඤ්ඤාව. අනුපදවණ්ණනා පන භාවනාසමාධිවිධානඤ්ච එතාසං විසුද්ධිමග්ගෙ
 විත්ථාරිතමෙව. අරූපකථාපි විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතාව.

අපස්සෙනාතීති අපස්සයාති. සඬ්ඛායාති ඤාණෙන ඤත්වා. පටිසෙවතීති
 ඤාණෙන ඤත්වා සෙවිතබ්බයුත්තකමෙව සෙවති. තස්ස ව විත්ථාරො “පටිසඬ්ඛා
 යොනියො විවරං පරිභුඤ්ජතී”තිආදීනා නයෙන වෙදිතබ්බො. සඬ්ඛායෙකං
 අධිවාසෙතීති ඤාණෙන ඤත්වා අධිවාසෙතබ්බයුත්තකමෙව අධිවාසෙති. විත්ථාරො
 පනෙත්ථ “පටිසඬ්ඛා යොනියො ඛමො හොති සීතස්සා”තිආදීනා නයෙන

වෙදිතබ්බො. පරිවජ්ජෙතීති ඤාණෙන ඤත්වා පරිවජ්ජෙතුං යුත්තමෙව පරිවජ්ජෙති. තස්ස විත්ථාරො “පටිසඬ්ඛා යොනියො චණ්ඩං හත්ථිං පරිවජ්ජෙති” තිආදිනා නයෙන වෙදිතබ්බො. විනොදෙතීති ඤාණෙන ඤත්වා විනොදෙතබ්බමෙව විනොදෙති, නුදති නීහරති අන්තො පවිසිතුං න දෙති. තස්ස විත්ථාරො “උප්පන්නං කාමචිතක්කං නාධිවාසෙති” තිආදිනා නයෙන වෙදිතබ්බො.

අරියවංසවතුක්කවණ්ණනා

309. අරියවංසාති අරියානං වංසා. යථා හි ඛත්තියවංසො, බ්‍රාහ්මණවංසො, චෙස්සවංසො, සුද්දවංසො, සමණවංසො, කුලවංසො, රාජවංසො, එවං අයම්පි අට්ඨමො අරියවංසො අරියතන්ති අරියපචෙණි නාම හොති. සො ඛො පනායං අරියවංසො ඉමෙසං වංසානං මූලගන්ධාදීනං කාළානුසාරිතගන්ධාදියො විය අග්ගමක්ඛායති. කෙ පන තෙ අරියා යෙසං එතෙ වංසාති? අරියා වුච්චන්ති බුද්ධා ච පච්චෙකබුද්ධා ච තථාගතසාවකා ච, එතෙසං අරියානං වංසාති අරියවංසා. ඉතො පුබ්බෙ හි සතසහස්සකප්පාධිකානං චතුත්තං අසඬ්ඛොය්‍යානං මත්ථකෙ තණ්හඬ්ඛකරො මෙධඬ්ඛකරො සරණඬ්ඛකරො දීපඬ්ඛකරොති චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා, තෙ අරියා, තෙසං අරියානං වංසාති අරියවංසා. තෙසං බුද්ධානං පරිනිබ්බානතො අපරභාගෙ අසඬ්ඛොය්‍යං අතික්කමිත්වා කොණ්ඩඤ්ඤො නාම බුද්ධො උප්පන්නො...පෙ.... ඉමස්මිං කප්පෙ කකුසන්ධො, කොණාගමනො, කස්සපො, අම්භාකං හගවා ගොතමොති චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා. තෙසං අරියානං වංසාති අරියවංසා. අපිච අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං සබ්බබුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකානං අරියානං වංසාති අරියවංසා. තෙ ඛො පනෙතෙ අග්ගඤ්ඤො අග්ගාති ජානිතබ්බො. රත්තඤ්ඤො දීසරත්තං පචත්තාති ජානිතබ්බො. වංසඤ්ඤො වංසාති ජානිතබ්බො.

පොරාණාති න අධුනුප්පත්තිකා. අසංකිණ්ණො අවිකිණ්ණො අනපනිතා. අසංකිණ්ණපුබ්බො අතීතබුද්ධෙහි න සංකිණ්ණපුබ්බො. “කිං ඉමෙහි” ති න අපනිතපුබ්බො? න සඬ්ඛියන්තීති ඉදානිපි න අපනියන්ති. න සඬ්ඛියිස්සන්තීති අනාගතබුද්ධෙහිපි න අපනියිස්සන්ති, යෙ ලොකෙ විඤ්ඤු සමණබ්‍රාහ්මණා, තෙහි අප්පටිකුට්ඨා, සමණෙහි බ්‍රාහ්මණෙහි විඤ්ඤුහි අනින්දිතා අගරහිතා.

සන්තුට්ඨො හොතීති පච්චයසන්නොසවසෙන සන්තුට්ඨො හොති. ඉතරීතරෙන වීචරෙනාති පුලසුබ්බමලුඛපණීතරීපිණ්ණානං යෙන කෙනචි. අථ ඛො යථාලද්ධාදීනං ඉතරීතරෙන යෙන කෙනචි සන්තුට්ඨො හොතීති අත්ථො. වීචරස්මිඤ්ඤි තයො සන්නොසා – යථාලාභසන්නොසො, යථාබලසන්නොසො, යථාසාරුප්පසන්නොසොති. පිණ්ඩපාතාදීසුපි එසෙව නයො. තෙසං විත්ථාරකථා සාමඤ්ඤඵලෙ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමෙ තයො සන්නොසෙ සන්ධාය “සන්තුට්ඨො හොති, ඉතරීතරෙන යථාලද්ධාදීසු යෙන කෙනචි වීචරෙන සන්තුට්ඨො හොති” ති වුත්තං.

එත්ථ ව වීවරං ජානිතබ්බං, වීවරක්ඛේත්තං ජානිතබ්බං, පංසුකුලං ජානිතබ්බං, වීවරසන්තොසො ජානිතබ්බො, වීවරපටිසංයුත්තානි ධුතඬිගානි ජානිතබ්බානි. තත්ථ වීවරං ජානිතබ්බන්ති බොමාදීනි ඡ වීවරානි දුකුලාදීනි ඡ අනුලොමවීවරානි ජානිතබ්බානි. ඉමානි ද්වාදස කප්පියවීවරානි. කුසවීරං වාකවීරං එලකවීරං කෙසකම්බලං වාළකම්බලං පොත්ථකො වම්මං උලුකපක්ඛං රුක්ඛදුස්සං ලතාදුස්සං එරකදුස්සං කදලිදුස්සං වෙළදුස්සන්ති එවමාදීනි පන අකප්පියවීවරානි. වීවරක්ඛේත්තන්ති “සඬ්ඝතො වා ගණතො වා ඤාතිතො වා මිත්තතො වා අත්තතො වා ධනෙන පංසුකුලං වා” ති එවං උප්පජ්ජනතො ඡ ඛේත්තානි, අට්ඨන්තඤ්ච මාතිකානං වසෙන අට්ඨ ඛේත්තානි ජානිතබ්බානි. පංසුකුලන්ති සොසානිකං, පාපණ්ඩං, රජීයං සඬ්ඝාරකුට්ඨං, සොත්ථීයං, සිනානං, තිත්ථං, ගතපච්චාගතං, අග්ගිදඬ්ඪං, ගොඛායිතං උපචිකඛායිතං, උන්දුරඛායිතං, අන්තච්ඡින්නං, දසාව්ඡින්නං, ධජාහට්ඨං, ථූපං, සමණවීවරං, සාමුද්දියං, ආභිසෙකියං, පන්ථීකං, වාතාහට්ඨං, ඉද්ධිමයං, දෙවදත්තියන්ති තෙව්සති පංසුකුලානි වෙදිතබ්බානි.

එත්ථ ව සොත්ථීයන්ති ගබ්භමලහරණං. ගතපච්චාගතන්ති මතකසරීරං පාරුපිත්වා සුසානං නෙත්වා ආනීතවීවරං. ධජාහට්ඨන්ති ධජං උස්සාපෙත්වා තතො ආනීතං. ථූපන්ති වම්මිකෙ පූජිතවීවරං. සාමුද්දියන්ති සමුද්දව්විහි ථලං පාපිතං. පන්ථීකන්ති පන්ථං ගච්ඡන්තෙහි වොරහයෙන පාසාණෙහි කොට්ටෙත්වා පාරුතවීවරං. ඉද්ධිමයන්ති එහිහික්ඛුචීවරං. සෙසං පාකට්ටෙව.

වීවරසන්තොසොති විසති වීවරසන්තොසා, විතක්කසන්තොසො, ගමනසන්තොසො, පරියෙසනසන්තොසො, පටිලාභසන්තොසො, මත්තප්පටිග්ගහණසන්තොසො, ලොලුප්පවිච්ඡින්නසන්තොසො, යථාලාභසන්තොසො, යථාබලසන්තොසො, යථාසාරුප්පසන්තොසො, උදකසන්තොසො, ධොවනසන්තොසො, කරණසන්තොසො, පරිමාණසන්තොසො, සුත්තසන්තොසො, සිබ්බනසන්තොසො, රජනසන්තොසො, කප්පසන්තොසො, පරිභොගසන්තොසො, සන්තිධිපරිවජ්ජනසන්තොසො, විස්සජ්ජනසන්තොසොති.

තත්ථ සාදකහික්ඛුනා තෙමාසං නිබද්ධවාසං වසිත්වා එකමාසමත්තං විතක්කෙතුං වට්ටති. සො හි පවාරෙත්වා වීවරමාසෙ වීවරං කරොති. පංසුකුලිකො අඬ්ඪමාසෙනෙව කරොති. ඉති මාසඬ්ඪමාසමත්තං විතක්කනං විතක්කසන්තොසො. විතක්කසන්තොසෙන පන සන්තුට්ඨෙන හික්ඛුනා පාචිතක්ඛණ්ඩරාජිවාසිකපංසුකුලිකත්ථෙරසදිසෙන භවිතබ්බං.

ථෙරො කීර වෙනියපබ්බතවිහාරෙ වෙනියං වන්දිස්සාමීති ආගතො වෙනියං වන්දිත්වා වින්තෙසි “මය්හං වීවරං ජිණ්ණං බහුනං වසනට්ඨානෙ ලභිස්සාමී” ති. සො මහාවිහාරං ගන්ත්වා සඬ්ඝත්ථෙරං දිස්වා වසනට්ඨානං පුච්ඡිත්වා තත්ථ වුත්ථො පුනදිවසෙ වීවරං ආදාය ආගන්ත්වා ථෙරං වන්දි. ථෙරො කිං ආවුසොති ආහ. ගාමද්වාරං, හන්තෙ, ගමිස්සාමීති. අහම්පාවුසො, ගමිස්සාමීති. සාධු, හන්තෙති ගච්ඡන්තො මහාබොධිද්වාරකොට්ඨකෙ යත්වා පුඤ්ඤවන්තානං වසනට්ඨානෙ

මනාපං ලභිස්සාමීති චින්තෙන්වා අපරිසුද්ධො මෙ විතක්කොති තතොව පටිනිවත්ති. පුනදිවසෙ අම්බඩගණසම්පතො, පුනදිවසෙ මහාවෙනියස්ස උත්තරද්වාරතො, තථෙව පටිනිවත්තිත්වා චතුත්ථදිවසෙ ථෙරස්ස සන්තිකං අගමාසි. ථෙරො ඉමස්ස භික්ඛුනො විතක්කො න පරිසුද්ධො භවිස්සතීති විවරං ගහෙන්වා තෙන සද්ධිංයෙව පඤ්භං පුච්ඡමානො ගාමං පාවිසි. තඤ්ච රත්තිං එකො මනුස්සො උච්චාරපලිබ්ඳ්ධො සාටකෙයෙව වච්චං කත්වා තං සඬකාරට්ඨානෙන ඡඩ්ඛෙසි. පංසුකුලිකත්ථෙරො තං නීලමක්ඛිකාහි සම්පරිකිණ්ණං දිස්වා අඤ්ජලිං පග්ගහෙසි. මහාථෙරො “කිං, ආවුසො, සඬකාරට්ඨානස්ස අඤ්ජලිං පග්ගණ්භාමි” ති? “නාහං, භන්තෙ, සඬකාරට්ඨානස්ස අඤ්ජලිං පග්ගණ්භාමි, මය්හං පිතු දසබ්බලස්ස පග්ගණ්භාමි, පුණ්ණදාසියා සරීරං පාරුපිත්වා ඡඩ්ඛිතං පංසුකුලං තුම්බමත්තෙ පාණකෙ විධුනිත්වා සුසානතො ගණ්භන්තෙන දුක්කරං කතං, භන්තෙ” ති. මහාථෙරො “පරිසුද්ධො විතක්කො පංසුකුලිකස්සා” ති චින්තෙසි. පංසුකුලිකත්ථෙරොපි තස්මිංයෙව යානෙ ධීතො විපස්සනං වඩ්ඛෙත්වා තීණි ඵලානි පත්තො තං සාටකං ගහෙන්වා විවරං කත්වා පාරුපිත්වා පාවිතක්ඛණ්ඩරාජිං ගන්ත්වා අග්ගඵලං අරහත්තං පාපුණි.

විවරත්ථාය ගච්ඡන්තස්ස පන “කත්ථ ලභිස්සාමී” ති අචින්තෙන්වා කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ගමනං ගමනසන්තොසො නාම.

පරියෙසන්තස්ස පන යෙන වා තෙන වා සද්ධිං අපරියෙසිත්වා ලජ්ජිං පෙසලං භික්ඛුං ගහෙන්වා පරියෙසනං පරියෙසනසන්තොසො නාම.

ඵචං පරියෙසන්තස්ස ආහරියමානං විවරං දුරතො දිස්වා “එතං මනාපං භවිස්සති, එතං අමනාප” ත්ති ඵචං අචිතක්කෙන්වා ථුලසුඛමාදීසු යථාලද්ධෙනෙව සන්තුස්සනං පටිලාභසන්තොසො නාම.

ඵචං ලද්ධං ගණ්භන්තස්සාපි “එත්තකං දුපට්ඨස්ස භවිස්සති, එත්තකං එකපට්ඨස්සා” ති අත්තතො පහොනකමත්තෙනෙව සන්තුස්සනං මත්තජ්ජට්ඨගහණසන්තොසො නාම.

විවරං පරියෙසන්තස්ස පන “අසුකස්ස සරද්ධාරෙ මනාපං ලභිස්සාමී” ති අචින්තෙන්වා ද්වාරපටිපාටියා වරණං ලොලුජ්ජවිච්ඡන්තොසො නාම.

ලුඛපණ්ණිතෙසු යෙන කෙනචි යාපෙතුං සක්කොන්තස්ස යථාලද්ධෙනෙව යාපනං යථාලාභසන්තොසො නාම.

අත්තතො ථාමං ජානිත්වා යෙන යාපෙතුං සක්කොති, තෙන යාපනං යථාබලසන්තොසො නාම.

මනාපං අඤ්ඤස්ස දත්වා අත්තතො යෙන කෙනචි යාපනං යථාසාරුජ්ජසන්තොසො නාම.

“කත්ථ උදකං මනාපං, කත්ථ අමනාප” න්ති අවිචාරෙත්වා යෙන කෙනචි
ධොවනුපගෙන උදකෙන ධොවනං උදකසන්තොසො නාම.
පණ්ඩුමත්තිකගෙරුකපුත්තිපණ්ණරසකිලිට්ඨානි පන උදකානි වජ්ජෙතුං වට්ඨති.

ධොවන්තස්ස පන මුග්ගරාදීහි අපහරිත්වා හත්ථෙහි මද්දිත්වා ධොවනං
ධොවනසන්තොසො නාම. තථා අසුජ්ඣන්තං පණ්ණානි පක්ඛිපිත්වා
තාපිතඋදකෙනාපි ධොවිතුං වට්ඨති.

එවං ධොවිත්වා කරොන්තස්ස ඉදං පුලං, ඉදං සුබ්බමන්ති අකොපෙත්වා
පහොනකනීහාරෙනෙව කරණං කරණසන්තොසො නාම.

තිමණ්ඩලජපට්ඨිජාදනමත්තස්සෙව කරණං පරිමාණසන්තොසො නාම.

චීවරකරණත්ථාය පන මනාපසුත්තං පරියෙසිස්සාමිති අවිචාරෙත්වා රථිකාදීසු
වා දෙවට්ඨානෙ වා ආහරිත්වා පාදමූලෙ වා යපිතං යංකිඤ්චිදෙව සුත්තං ගහෙත්වා
කරණං සුත්තසන්තොසො නාම.

කුසිඛන්ධනකාලෙ පන අඬුලමත්තෙ සත්තවාරෙ න විජ්ඣිතඛිඛං, එවං
කරොන්තස්ස හි යො භික්ඛු සභායො න භොති, තස්ස වත්තභෙදොපි නත්ථී.
තිවඬුලමත්තෙ පන සත්තවාරෙ විජ්ඣිතඛිඛං, එවං කරොන්තස්ස
මග්ගපට්ටපන්නෙනාපි සභායෙන භවිතඛිඛං. යො න භොති, තස්ස වත්තභෙදො. අයං
සිඛිඛනසන්තොසො නාම.

රජන්තෙන පන කාළකච්ඡකාදීනි පරියෙසන්තෙන න රජිතඛිඛං.
සොමවක්කලාදීසු යං ලහති, තෙන රජිතඛිඛං. අලහන්තෙන පන මනුස්සෙහි
අරඤ්ඤෙ වාකං ගහෙත්වා ඡඩ්ඨිතරජනං වා භික්ඛුහි පවිත්වා ඡඩ්ඨිතකසටං වා
ගහෙත්වා රජිතඛිඛං, අයං රජනසන්තොසො නාම.

නීලකද්දමකාළසාමෙසු යංකිඤ්චි ගහෙත්වා හත්ථිපිට්ඨෙ නිසින්තස්ස
පඤ්ඤායමානකපකරණං කප්පසන්තොසො නාම.

හිරිකොපිනපට්ඨිජාදනමත්තවසෙන පරිභුඤ්ජනං පරිභොගසන්තොසො නාම.

දුස්සං පන ලහිත්වා සුත්තං වා සුචිං වා කාරකං වා අලහන්තෙන යපෙතුං වට්ඨති,
ලහන්තෙන න වට්ඨති. කතම්පි සවෙ අන්තෙවාසිකාදීනං දාතුකාමො භොති, තෙ ව
අසන්නිහිතා යාව ආගමනා යපෙතුං වට්ඨති. ආගතමත්තෙසු දාතඛිඛං. දාතුං
අසක්කොන්තෙන අධිට්ඨාතඛිඛං. අඤ්ඤස්මිං චීවරෙ සති පච්චත්ථරණම්පි
අධිට්ඨාතුං වට්ඨති. අනධිට්ඨිතමෙව හි සන්නිධි භොති. අධිට්ඨිතං න භොතීති
මහාසීවත්ථෙරො ආහ. අයං සන්නිධිපරිවජ්ජනසන්තොසො නාම.

විස්සජ්ජන්තෙන පන න මුඛං ඔලොකෙන්වා දාතබ්බං. සාරණියධම්මෙ යත්වා විස්සජ්ජිතබ්බන්ති අයං විස්සජ්ජනසන්තොසො නාම.

විවරපටිසංයුත්තානි ධුතඬගානි නාම පංසුකුලිකඬගඤ්චෙව තෙවිවරිකඬගඤ්ච. තෙසං විත්ථාරකථා විසුද්ධිමග්ගතො වෙදිතබ්බා. ඉති විවරසන්තොසමහාඅරියවංසං පුරයමානො හික්ඛු ඉමානි ද්වෙ ධුතඬගානි ගොපෙති. ඉමානි ගොපෙන්නො විවරසන්තොසමහාඅරියවංසෙන සන්තුට්ඨො හොති.

වණ්ණවාදීති එකො සන්තුට්ඨො හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං න කථෙති, එකො න සන්තුට්ඨො හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති, එකො නෙව සන්තුට්ඨො හොති, න සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති, එකො සන්තුට්ඨො වෙව හොති, සන්තොසස්ස ව වණ්ණං කථෙති, තං දස්සෙතුං “ඉතරීතරවිවරසන්තුට්ඨියා ව වණ්ණවාදී”ති වුත්තං.

අනෙසනන්ති දුතෙය්‍යපභිනගමනානුයොගජ්ජහෙදං නානජ්ජකාරං අනෙසනං. අජ්ජතිරුපන්ති අයුත්තං. අලද්ධා වාති අලභිත්වා. යථා එකච්චො “කථං නු ඛො විවරං ලභිස්සාමී”ති. පුඤ්ඤවන්තෙහි හික්ඛුහි සද්ධිං එකතො හුත්වා කොහඤ්ඤං කරොන්නො උත්තසති පරිතසති, සන්තුට්ඨො හික්ඛු එවං අලද්ධා විවරං න පරිතසති. ලද්ධා වාති ධම්මෙන සමෙන ලභිත්වා. අගධිතොති විගතලොභගිද්ධො. අමුච්ඡිතොති අධිමත්තතණ්හාය මුච්ඡං අනාපන්නො. අනජ්ඣාපන්නොති තණ්හාය අනොත්ථතො අපරියොනද්ධො. ආදීනවදස්සාවීති අනෙසනාපත්තියඤ්ච ගෙධිතපරිහොගෙ ව ආදීනවං පස්සමානො. නිස්සරණපඤ්ඤොති “යාවදෙව සීතස්ස පටිඝාතායා”ති වුත්තං නිස්සරණමෙව පජානන්නො.

ඉතරීතරවිවරසන්තුට්ඨියාති යෙන කෙනචි විවරෙන සන්තුට්ඨියා. නෙවත්තානුක්කංසෙතීති “අහං පංසුකුලිකො මයා උපසම්පදමාලෙයෙව පංසුකුලිකඬගං ගහිතං, කො මයා සදිසො අත්ථී”ති අත්තුක්කංසනං න කරොති. න පරං වම්හෙතීති “ඉමෙ පනඤ්ඤෙ හික්ඛු න පංසුකුලිකා”ති වා “පංසුකුලිකඬගමත්තම්පි එතෙසං නත්ථී”ති වා එවං පරං න වම්හෙති. යො හි තත්ථ දක්ඛොති යො තස්මිං විවරසන්තොසෙ, වණ්ණවාදාදීසු වා දක්ඛො ඡෙකො ඛ්‍යන්නො. අනලසොති සාතච්චකිරියාය ආලසියවිරහිතො. සම්පජානො පටිස්සතොති සම්පජානපඤ්ඤාය වෙව සතියා ව යුත්තො. අරියවංසෙ ධීතොති අරියවංසෙ පතිට්ඨිතො.

ඉතරීතරෙන පිණ්ඩපාතෙතානි යෙන කෙනචි පිණ්ඩපාතෙන. එත්ථාපි පිණ්ඩපාතො ජානිතබ්බො. පිණ්ඩපාතක්ඛෙන්තං ජානිතබ්බං, පිණ්ඩපාතසන්තොසො ජානිතබ්බො, පිණ්ඩපාතපටිසංයුත්තං ධුතඬගං ජානිතබ්බං. තත්ථ පිණ්ඩපාතොති “ඔදනො, කුම්මාසො, සත්තු, මච්ඡො, මංසං, ධීරං, දධි, සජ්ජි, නවනීතං, තෙලං, මධු, ථාණිතං, යාගු, බාදනීයං, සායනීයං, ලෙහනීය”න්ති සොළස පිණ්ඩපාතා.

පිණ්ඩපාතක්ඛේතන්ති සඬ්ඝහත්තං, උද්දෙසහත්තං, නිමන්තනං,
සලාකහත්තං, පක්ඛිකං, උපොසථිකං, පාටිපදිකං, ආගන්තුකහත්තං, ගමිකහත්තං,
ගිලානහත්තං, ගිලානුපට්ඨාකහත්තං, ධුරහත්තං, කුට්ඨහත්තං, වාරහත්තං,
විහාරහත්තන්ති පන්නරස පිණ්ඩපාතක්ඛේතනානි.

පිණ්ඩපාතසන්නොසොති පිණ්ඩපාතෙ විතක්කසන්නොසො,
ගමනසන්නොසො, පරියෙසනසන්නොසො පටිලාභසන්නොසො,
පටිග්ගහණසන්නොසො, මත්තප්පටිග්ගහණසන්නොසො,
ලොලුප්පවිච්ඡින්නොසො, යථාලාභසන්නොසො, යථාබලසන්නොසො,
යථාසාරුප්පසන්නොසො, උපකාරසන්නොසො, පරිමාණසන්නොසො,
පරිභොගසන්නොසො, සන්නිධිපරිච්ඡින්නොසො, විස්සජ්ජනසන්නොසොති
පන්නරස සන්නොසා.

තත්ථ සාදකො හික්ඛු මුඛං ධොවිත්වා විතක්කෙති. පිණ්ඩපාතිකෙන පන
ගණෙන සද්ධිං වරතා සායං ථෙරුපට්ඨානකාලෙ ‘ස්වෙ කත්ථ පිණ්ඩාය
වරිස්සාමාති අසුකගාමෙ, හන්තෙ’ති, එත්තකං වින්තෙත්වා තතො පට්ඨාය න
විතක්කෙතබ්බං. එකචාරිකෙන විතක්කමාළකෙ යත්වා විතක්කෙතබ්බං. තතො පරං
විතක්කෙත්තො අරියවංසා චුතො හොති පරිබාහිරො. අයං විතක්කසන්නොසො
නාම.

පිණ්ඩාය පවිසන්නෙන ‘කුහිං ලභිස්සාමි’ති අවින්නෙත්වා කම්මට්ඨානසීසෙන
ගන්තබ්බං. අයං ගමනසන්නොසො නාම.

පරියෙසන්නෙන යං වා තං වා අගහෙත්වා ලජ්ජිං පෙසලමෙව ගහෙත්වා
පරියෙසිතබ්බං. අයං පරියෙසනසන්නොසො නාම.

දුරතොව ආහරියමානං දිස්වා ‘එතං මනාපං, එතං අමනාප’න්ති විත්තං න
උප්පාදෙතබ්බං. අයං පටිලාභසන්නොසො නාම.

‘ඉමං මනාපං ගණ්භිස්සාමි, ඉමං අමනාපං න ගණ්භිස්සාමි’ති අවින්නෙත්වා
යංකිඤ්චි යාපනමත්තං ගහෙතබ්බමෙව, අයං පටිග්ගහණසන්නොසො නාම.

එත්ථ පන දෙය්‍යධම්මො බහු, දායකො අප්පං දාතුකාමො, අප්පං ගහෙතබ්බං.
දෙය්‍යධම්මො බහු, දායකොපි බහුං දාතුකාමො, පමාණෙනෙව ගහෙතබ්බං.
දෙය්‍යධම්මො න බහු, දායකොපි අප්පං දාතුකාමො, අප්පං ගහෙතබ්බං.
දෙය්‍යධම්මො න බහු, දායකො පන බහුං දාතුකාමො, පමාණෙන ගහෙතබ්බං.
පටිග්ගහණස්මිඤ්චි මත්තං අජානන්තො මනුස්සානං පසාදං මක්ඛෙති, සද්ධාදෙය්‍යං
විනිපාතෙති, සාසනං න කරොති, විජාතමාතුයාපි විත්තං ගහෙතුං න සක්කොති. ඉති
මත්තං ජානිත්වාප පටිග්ගහෙතබ්බන්ති අයං මත්තප්පටිග්ගහණසන්නොසො නාම.

සද්ධකුලානියෙව අගන්ත්වා ද්වාරජපටිපාටියා ගන්තබ්බං. අයං ලොලුප්පච්චජ්ජනසන්තොසො නාම. යථාලාභසන්තොසාදයො චිවරෙ චුත්තනයා එව.

පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා සමණධම්මං අනුපාලෙස්සාමීති එවං උපකාරං ඤත්වා පරිභුඤ්ජනං උපකාරසන්තොසො නාම.

පත්තං පුරෙත්වා ආනීතං න පටිග්ගහෙතබ්බං, අනුපසම්පන්නෙ සති තෙන ගාභාපෙතබ්බං, අසති හරාපෙත්වා පටිග්ගහණමත්තං ගහෙතබ්බං. අයං පරිමාණසන්තොසො නාම.

“ජිසච්ඡාය පටිච්චනාදනං ඉදමෙත්ථ නිස්සරණ”න්ති එවං පරිභුඤ්ජනං පරිභොගසන්තොසො නාම.

නිදහිත්වා න පරිභුඤ්ජිතබ්බන්ති අයං සන්නිධිපරිච්චජ්ජනසන්තොසො නාම.

මුඛං අනොලොකෙත්වා සාරණියධම්මෙ යීතෙන විස්සජ්ජෙතබ්බං. අයං විස්සජ්ජනසන්තොසො නාම.

පිණ්ඩපාතපටිසංයුත්තානි පන පඤ්ච ධුතඬිගානි – පිණ්ඩපාතිකඬිගං, සපදානචාරිකඬිගං, එකාසනිකඬිගං, පත්තපිණ්ඩිකඬිගං, බලුපච්ඡාහත්තිකඬිගන්ති. තෙසං චිත්ථාරකථා විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්තා. ඉති පිණ්ඩපාතසන්තොසමහාඅරියවංසං පුරයමානො භික්ඛු ඉමානි පඤ්ච ධුතඬිගානි ගොපෙති. ඉමානි ගොපෙන්නො පිණ්ඩපාතසන්තොසමහාඅරියවංසෙන සන්තුට්ඨො හොති. “චණ්ණවාදී”තිආදීනි චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි.

සෙනාසනෙනානි ඉධ සෙනාසනං ඡානිතබ්බං, සෙනාසනක්ඛෙත්තං ඡානිතබ්බං, සෙනාසනසන්තොසො ඡානිතබ්බො, සෙනාසනපටිසංයුත්තං ධුතඬිගං ඡානිතබ්බං. තත්ථ සෙනාසනන්ති මඤ්චො, පීඨං, භිසි, බිම්බොහනං, විහාරො, අඩ්ඨයොගො, පාසාදො, හම්මියං, ගුහා, ලෙණං, අට්ටො, මාළො, වෙළුමබ්බො, රුක්ඛමූලං, යත්ථ වා පන භික්ඛු පටික්කමන්තීති ඉමානි පන්නරස සෙනාසනානි.

සෙනාසනක්ඛෙත්තන්ති “සඬ්ඨිතො වා ගණතො වා ඤාතිතො වා මිත්තතො වා අත්තතො වා ධනෙන පංසුකුලං වා”ති ඡ ඛෙත්තානි.

සෙනාසනසන්තොසොති සෙනාසනෙ විතක්කසන්තොසාදයො පන්නරස සන්තොසා. තෙ පිණ්ඩපාතෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. සෙනාසනපටිසංයුත්තානි පන පඤ්ච ධුතඬිගානි – ආරඤ්ඤිකඬිගං, රුක්ඛමූලිකඬිගං, අබ්භොකාසිකඬිගං, සොසානිකඬිගං, යථාසන්නතිකඬිගන්ති. තෙසං චිත්ථාරකථා විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්තා. ඉති සෙනාසනසන්තොසමහාඅරියවංසං

පුරයමානො හික්බු ඉමානි පඤ්ච ධුතඬිගානි ගොපෙනි. ඉමානි ගොපෙන්තො සෙනාසනසන්තොසමභාඅරියවංසෙන සන්තුට්ඨො හොති.

ගිලානපච්චයො පන පිණ්ඩපාතනයෙව පට්ඨො. තත්ථ යථාලාභයථාබලයථාසාරුප්පසන්තොසෙනෙව සන්තුස්සිතබ්බං. නෙසජ්ජිකඩගං භාවනාරාමඅරියවංසං භජති. චුත්තම්පි චෙතං -

“පඤ්ච සෙනාසනෙ චුත්තා, පඤ්ච ආභාරනිස්සිතා;
එකො වීරියසංයුත්තො, ද්වෙව ච වීරනිස්සිතා” ති.

ඉති ආයස්මා ධම්මසෙනාපති සාරිපුත්තත්ථෙරො පථවිං පත්ථරමානො විය සාගරකුච්ඡිං පුරයමානො විය ආකාසං විත්ථාරයමානො විය ච පඨමං වීරසන්තොසං අරියවංසං කථෙත්වා චන්දං උට්ඨාපෙන්තො විය සූරියං උල්ලඬිසෙන්තො විය ච දුතියං පිණ්ඩපාතසන්තොසං කථෙත්වා සිනෙරුං උක්ඛිපෙන්තො විය තතියං සෙනාසනසන්තොසං අරියවංසං කථෙත්වා ඉදානි සහස්සනායප්පට්ඨිණ්ඩිතං චතුත්ථං භාවනාරාමං අරියවංසං කථෙතුං පුන චපරං ආවුසො හික්බු පභානාරාමො හොතීති දෙසනං ආරභි.

තත්ථ ආරමනං ආරාමො, අභිරතීති අත්ථො. පඤ්චවිධෙ පභානෙ ආරාමො අස්සාති පභානාරාමො. කාමච්ඡන්දං පජහන්තො රමති, නෙක්ඛම්මං භාවෙන්තො රමති, ඛ්‍යාපාදං පජහන්තො රමති...පෙ.... සබ්බකිලෙසෙ පජහන්තො රමති, අරහත්තමග්ගං භාවෙන්තො රමතීති එවං පභානෙ රතොති පභානරතො. චුත්තනයෙනෙව භාවනාය ආරාමො අස්සාති භාවනාරාමො. භාවනාය රතොති භාවනාරතො.

ඉමෙසු පන චතුසු අරියවංසෙසු පුරිමෙහි තීහි තෙරසන්තං ධුතඬිගානං චතුපච්චයසන්තොසස්ස ච වසෙන සකලං විනයපිටකං කථිතං හොති. භාවනාරාමෙන අවසෙසං පිටකද්වයං. ඉමං පන භාවනාරාමනං අරියවංසං කථෙත්තෙන හික්බුතා පටිසම්භිදාමග්ගෙ නෙක්ඛම්මපාළියා කථෙතබ්බො. දීඝනිකායෙ දසුත්තරසුත්තත්තපරියායෙන කථෙතබ්බො. මජ්ඣිමනිකායෙ සතිපට්ඨානසුත්තත්තපරියායෙන කථෙතබ්බො. අභිධම්මෙ නිද්දෙසපරියායෙන කථෙතබ්බො.

තත්ථ පටිසම්භිදාමග්ගෙ නෙක්ඛම්මපාළියාති සො නෙක්ඛම්මං භාවෙන්තො රමති, කාමච්ඡන්දං පජහන්තො රමති. අඛ්‍යාපාදං ඛ්‍යාපාදං. ආලොකසඤ්ඤං, ටීනමිද්ධං. අවික්ඛෙපං උද්ධච්චං. ධම්මචචත්ථානං, විචිකිච්ඡං. ඤාණං, අවිජ්ජං. පාමොජ්ජං, අරතිං. පඨමං ඤානං, පඤ්ච නීවරණං. දුතියං ඤානං, විතක්කච්චාරෙ. තතියං ඤානං, පීතිං. චතුත්ථං ඤානං, සුබදුක්ඛෙ. ආකාසානඤ්ඤායතනසමාපත්තිං භාවෙන්තො රමති, රූපසඤ්ඤං පටිසසඤ්ඤං නානත්තසඤ්ඤං පජහන්තො රමති. විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනසමාපත්තිං...පෙ.... නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තිං භාවෙන්තො රමති, ආකිඤ්ඤායතනසඤ්ඤං පජහන්තො රමති.

අනිච්චානුපස්සනං භාවෙන්තො රමති, නිච්චසඤ්ඤං පජහන්තො රමති.
 දුක්ඛානුපස්සනං, සුඛසඤ්ඤං. අනත්තානුපස්සනං, අත්තසඤ්ඤං.
 නිබ්බිදානුපස්සනං, නන්දිං. විරාගානුපස්සනං, රාගං. නිරොධානුපස්සනං, සමුදයං.
 පටිනිස්සග්ගානුපස්සනං, ආදානං. ඛයානුපස්සනං, සන්තසඤ්ඤං. වයානුපස්සනං,
 ආයුහනං. විපරිණාමානුපස්සනං, ධ්වවසඤ්ඤං. අනිමිත්තානුපස්සනං, නිමිත්තං.
 අපණ්හිතානුපස්සනං, පණ්ඩිං. සුඤ්ඤතානුපස්සනං අභිනිවෙසං.
 අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනං, සාරාදානාභිනිවෙසං. යථාභූතඤ්ඤාණදස්සනං,
 සම්මොභාභිනිවෙසං. ආදීනවානුපස්සනං, ආලයාභිනිවෙසං. පටිසඬ්ඛානුපස්සනං,
 අප්පටිසඬ්ඛං. විචට්ටානුපස්සනං, සංයොගාභිනිවෙසං. සොනාපත්තිමග්ගං,
 දිට්ඨෙකට්ඨෙ කිලෙසෙ. සකදාගාමිමග්ගං, ඔළාරිකෙ කිලෙසෙ. අනාගාමිමග්ගං,
 අණුසහගතෙ කිලෙසෙ. අරහත්තමග්ගං භාවෙන්තො රමති, සබ්බකිලෙසෙ
 පජහන්තො රමතිති එවං පටිසම්භිදාමග්ගෙ තෙක්ඛම්මපාළියා කථෙතබ්බො.

දීඝනිකායෙ දසුත්තරසුත්තන්තපරියායෙනාති එකං ධම්මං භාවෙන්තො රමති,
 එකං ධම්මං පජහන්තො රමති...පෙ.... දස ධම්මෙ භාවෙන්තො රමති, දස ධම්මෙ
 පජහන්තො රමති. කතමං එකං ධම්මං භාවෙන්තො රමති? කායගතාසනිං
 සාතසහගතං. ඉමං එකං ධම්මං භාවෙන්තො රමති. කතමං එකං ධම්මං පජහන්තො
 රමති? අස්මිමානං. ඉමං එකං ධම්මං පජහන්තො රමති. කතමෙ ද්වෙ
 ධම්මෙ...පෙ.... කතමෙ දස ධම්මෙ භාවෙන්තො රමති? දස කසිණායතනාති. ඉමෙ
 දස ධම්මෙ භාවෙන්තො රමති. කතමෙ දස ධම්මෙ පජහන්තො රමති? දස
 මිච්ඡන්තෙ. ඉමෙ දස ධම්මෙ පජහන්තො රමති. එවං බො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු
 භාවනාරාමො හොතිති එවං දීඝනිකායෙ දසුත්තරසුත්තන්තපරියායෙන
 කථෙතබ්බො.

මජ්ඣිමනිකායෙ සතිපට්ඨානසුත්තන්තපරියායෙනාති එකායනො, භික්ඛවෙ,
 මග්ගො සත්තානං විසුද්ධියා, සොකපරිදෙවානං සමතික්කමාය, දුක්ඛදොමනස්සානං
 අත්ථඬ්ඛිගමාය, ඤායස්ස අධිගමාය, නිබ්බානස්ස සවිජ්ඣිකිරියාය යදිදං චත්තාරො
 සතිපට්ඨානා. කතමෙ චත්තාරො? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු කායෙ කායානුපස්සි
 විහරති... වෙදනාසු වෙදනානුපස්සි... චිත්තෙ චිත්තානුපස්සි... ධම්මෙසු
 ධම්මානුපස්සි... ‘අත්ථි ධම්මා’ති වා පනස්ස සති පච්චුපට්ඨිතා හොති යාවදෙව
 ඤාණමත්තාය පටිස්සතිමත්තාය අනිස්සිතො ච විහරති න ච කිඤ්චි ලොකෙ
 උපාදියති. එවම්පි, භික්ඛවෙ, භික්ඛු භාවනාරාමො හොති භාවනාරතො,
 පහානාරාමො හොති පහානරතො. පුන චපරං, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ගච්ඡන්තො වා
 ගච්ඡාමිති පජානාති...පෙ.... පුන චපරං, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සෙය්‍යාපාපි පස්සෙය්‍ය
 සරිරං සිවථිකාය ඡඩ්ඨිතං...පෙ.... පුතීනි වුණ්ණකජානාති. සො ඉමමෙව කායං
 උපසංහරති, අයම්පි බො කායො එවංධම්මො එවංභාවි එවංඅනතීතොති. ඉති
 අජ්ඣත්තං වා කායෙ කායානුපස්සි විහරති...පෙ.... එවම්පි බො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු
 භාවනාරාමො හොතිති එවං මජ්ඣිමනිකායෙ සතිපට්ඨානසුත්තන්තපරියායෙන
 කථෙතබ්බො.

අභිධම්මෙ නිද්දෙසපරියායෙනාති සබ්බෙපි සඬ්ඛනෙ අනිච්චතො දුක්ඛතො රොගතො ගණ්ඨතො...පෙ.... සංකිලෙසිකධම්මතො පස්සන්තො රමති. අයං, භික්ඛවෙ, භික්ඛු භාවනාරාමො භොතීති එවං නිද්දෙසපරියායෙන කථෙතබ්බො.

නෙව අත්තානුක්කංසෙතීති අජ්ජ මෙ සට්ඨි වා සත්තති වා වස්සානි අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති විපස්සනාය කම්මං කරොන්තස්ස, කො මයා සදිසො අත්ථිති එවං අත්තුක්කංසනං න කරොති. න පරං වම්භෙතීති අනිච්චං දුක්ඛන්ති විපස්සනාමත්තකම්පි නත්ථි, කිං ඉමෙ විස්සට්ඨකම්මට්ඨානා වරන්තීති එවං පරං වම්භනං න කරොති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

310. පධානානීති උත්තමචිරියාති. සංවරපධානන්ති වක්ඛාදීති සංවරන්තස්ස උජ්ජන්තචිරියං. පභානපධානන්ති කාමචිතක්කාදයො පජහන්තස්ස උජ්ජන්තචිරියං. භාවනාපධානන්ති බොජ්ඣංගිගෙ භාවෙන්තස්ස උජ්ජන්තචිරියං. අනුරක්ඛණාපධානන්ති සමාධිනිමිත්තං අනුරක්ඛන්තස්ස උජ්ජන්තචිරියං.

විවෙකනිස්සිතන්තිආදීසු විවෙකො විරාගො නිරොධොති තිණ්පි නිබ්බානස්ස නාමාති. නිබ්බානඤ්ඤි උපධිවිවෙකත්තා විවෙකො. තං ආගම්ම රාගාදයො විරජ්ජන්තීති විරාගො. නිරුජ්ඣන්තීති නිරොධො. තස්මා “විවෙකනිස්සිත”න්තිආදීසු ආරම්මණවසෙන අධිගන්තබ්බවසෙන වා නිබ්බානනිස්සිතන්ති අත්ථො. වොස්සග්ගපරිණාමීන්ති එත්ථ ද්වෙ වොස්සග්ගා පරිච්චාගවොස්සග්ගො ව පක්ඛන්දනවොස්සග්ගො ව. තත්ථ විපස්සනා තදඬිගවසෙන කිලෙසෙ ව ඛන්ධෙ ව පරිච්චජනීති පරිච්චාගවොස්සග්ගො. මග්ගො ආරම්මණවසෙන නිබ්බානං පක්ඛන්දනීති පක්ඛන්දනවොස්සග්ගො. තස්මා වොස්සග්ගපරිණාමීන්ති යථා භාවියමානො සතිසම්බොජ්ඣංගිගො වොස්සග්ගත්ථාය පරිණාමති, විපස්සනාභාවඤ්ච මග්ගභාවඤ්ච පාපුණාති, එවං භාවෙතීති අයමෙත්ථ අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

හදුකන්ති හද්දකං. සමාධිනිමිත්තං වුච්චති අට්ඨිකසඤ්ඤාදිවසෙන අධිගතො සමාධියෙව. අනුරක්ඛතීති සමාධිපරිබන්ධකධම්මෙ රාගදොසමොහෙ සොධෙන්නො රක්ඛති. එත්ථ ව අට්ඨිකසඤ්ඤාදිකා පඤ්චෙව සඤ්ඤා වුත්තා. ඉමස්මිං පන යානෙ දසපි අසුභානි විත්ථාරෙත්වා කථෙතබ්බාති. තෙසං විත්ථාරො විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තොයෙව.

ධම්මෙ ඤාණන්ති එකපටිචෙධවසෙන චතුසච්චධම්මෙ ඤාණං චතුසච්චබ්භන්තරෙ නිරොධසච්චෙ ධම්මෙ ඤාණඤ්ච. යථාහ – “තත්ථ කතමං ධම්මෙ ඤාණං? චතුසු මග්ගෙසු චතුසු ඵලෙසු ඤාණං”න්ති (විභ. 796). අන්වයෙ ඤාණන්ති චත්තාරි සච්චානි පච්චක්ඛතො දිස්වා යථා ඉදානි, එවං අතීතෙපි අනාගතෙපි ඉමෙව පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චං, අයමෙව තණ්හා සමුදයසච්චං, අයමෙව නිරොධො නිරොධසච්චං, අයමෙව මග්ගො මග්ගසච්චන්ති එවං තස්ස ඤාණස්ස අනුගතියං ඤාණං. තෙනාහ – “සො ඉමිනා ධම්මෙන ඤාතෙන දිට්ඨෙන

පත්තෙන විදිතෙන පරියොගාළුහෙන අතීතානාගතෙන නයං නෙති” ති. පරියෙ ඤාණන්ති පරෙසං චිත්තපරිච්ඡේදෙ ඤාණං. යථාහ – “තත්ථ කතමං පරියෙ ඤාණං? ඉධ භික්ඛු පරසත්තානං පරපුග්ගලානං චෙතසා චෙතො පරිච්ච ජානාති” ති (විහ. 796) විත්ථාරෙතබ්බං. යපෙත්වා පන ඉමානි තීණි ඤාණානි අවසෙසං සම්මුතිඤාණං නාම. යථාහ – “තත්ථ කතමං සම්මුතිඤාණං? යපෙත්වා ධම්මෙ ඤාණං යපෙත්වා අත්ථයෙ ඤාණං යපෙත්වා පරිච්ඡේදෙ ඤාණං අවසෙසං සම්මුතිඤාණං” ති (විහ. 796).

දුක්ඛෙ ඤාණාදීහි අරහත්තං පාපෙත්වා එකස්ස භික්ඛුනො නිග්ගමනං චතුසච්චකම්මට්ඨානං කථිතං. තත්ථ ද්වෙ සච්චානි වට්ටං, ද්වෙ විවට්ටං, වට්ටෙ අභිනිවෙසො හොති, නො විවට්ටෙ. ද්විසු සච්චෙසු ආවරියසන්තිකෙ පරියත්තිං උග්ගහෙත්වා කම්මං කරොති, ද්විසු සච්චෙසු “නිරොධසච්චං නාම ඉට්ඨං කන්තං මනාපං, මග්ගසච්චං නාම ඉට්ඨං කන්තං මනාප” ති සචනවසෙන කම්මං කරොති. ද්විසු සච්චෙසු උග්ගහපරිපුච්ඡාසවනධාරණසම්මසනපටිවෙධො වට්ටති, ද්විසු සචනපටිවෙධො වට්ටති. තීණි කිච්චවසෙන පටිවිජ්ඣාති, එකං ආරම්මණවසෙන. ද්වෙ සච්චානි දුද්දසත්තා ගම්භීරානි, ද්වෙ ගම්භීරත්තා දුද්දසානි.

සොතාපත්තියඛිගාදිචතුක්කවණ්ණනා

311. සොතාපත්තියඛිගානීති සොතාපත්තියා අඛිගානි, සොතාපත්තිමග්ගස්ස පටිලාභකාරණානීති අත්ථො. සප්පුරිසසංසෙවොති බුද්ධාදීනං සප්පුරිසානං උපසඬකම්ත්වා සෙවනං. සද්ධම්මස්සවනන්ති සප්පායස්ස තෙපිටකධම්මස්ස සවනං. යොනිසොමනසිකාරොති අනිච්චාදිවසෙන මනසිකාරො. ධම්මානුධම්මප්පටිපත්තීති ලොකුත්තරධම්මස්ස අනුධම්මභූතාය පුබ්බහාගපටිපත්තියා පටිපජ්ජනං.

අවෙච්චප්පසාදෙනාති අවලප්පසාදෙන. “ඉතිපි සො භගවා” තිආදීනි විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතානි. එලධාතුආභාරචතුක්කානි උත්තානත්ථානෙව. අපිචෙත්ථ ලුඛපණ්ණවත්ථුවසෙන ඔළාරිකසුබ්බමතා වෙදිතබ්බා.

විඤ්ඤාණට්ඨිතියොති විඤ්ඤාණං එතාසු තිට්ඨතීති විඤ්ඤාණට්ඨිතියො. ආරම්මණට්ඨිතිවසෙනෙනං වුත්තං. රූපුපායන්ති රූපං උපගතං හුත්වා. පඤ්චවොකාරහවස්මිඤ්ඤි අභිසඬ්ඛාරවිඤ්ඤාණං රූපක්ඛන්ධං නිස්සාය තිට්ඨති. තං සන්ධායෙනං වුත්තං. රූපාරම්මණන්ති රූපක්ඛන්ධගොචරං රූපපතිට්ඨිතං හුත්වා. නන්දුපසෙවනන්ති ලොභසහගතං සම්පයුත්තනන්දියාව උපසිත්තං හුත්වා. ඉතරං උපනිස්සයකොටියා. වුද්ධිං විරුළුහිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජතීති සට්ඨිපි සත්තතිපි වස්සානි එවං පවත්තමානං වුද්ධිං විරුළුහිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජති. වෙදනුපායාදීසුපි එසෙව නයො. ඉමෙහි පන තීහි පදෙහි චතුරොකාරහවෙ අභිසඬ්ඛාරවිඤ්ඤාණං වුත්තං. තස්ස යාවතායුකං පවත්තනවසෙන වුද්ධිං විරුළුහිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජනා වෙදිතබ්බා. චතුක්කවසෙන පන දෙසනාය ආගතත්තා විඤ්ඤාණුපායන්ති න වුත්තං.

එවං වුවුවමානෙ ව “කතමං නු බො එත්ථ කම්මවිඤ්ඤාණං, කතමං විපාකවිඤ්ඤාණං” න්ති සම්මොහො භවෙය්‍ය, තස්මාපි න චුත්තං. අගතිගමනානි විත්ථාරිතානෙව.

වීචරහෙතුනි තත්ථ මනාපං වීචරං ලභිස්සාමීති වීචරකාරණා උප්පජ්ජති. ඉති භවාභවහෙතුනි එත්ථ ඉතීති නිදස්සන්තො නිපාතො. යථා වීචරාදිහෙතු, එවං භවාභවහෙතුපීති අත්ථො. භවාභවොති චෙත්ථ පණිතපණිතතරානි තෙලමධුඵාණිතාදීනි අධිප්පෙතානි. ඉමෙසං පන චතුත්තං තණ්හුප්පාදානං පහානත්ථාය පටිපාටියාව චත්තාරො අරියවංසා දෙසිතානි වෙදිතබ්බා. පටිපදාවතුක්කං හෙට්ඨා චුත්තමෙව. අක්ඛමාදිසු පධානකරණකාලෙ සිතාදීනි න ඛමතීති අක්ඛමා. ඛමතීති ඛමා. ඉන්ද්‍රියදමනං දමා. “උප්පන්නං කාමචිතක්කං නාධිවාසෙති” තිආදිනා නයෙන චිතක්කසමනං සමා.

ධම්මපදානීති ධම්මකොට්ඨාසානි. අනභිජ්ඣා ධම්මපදං නාම අලොභො වා අලොභසීසෙන අධිගතජ්ඣානවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානානි වා. අබ්‍යාපාදො ධම්මපදං නාම අකොපො වා මෙත්තාසීසෙන අධිගතජ්ඣානාදීනි වා. සම්මාසති ධම්මපදං නාම සුප්පට්ඨිතසති වා සතිසීසෙන අධිගතජ්ඣානාදීනි වා. සම්මාසමාධි ධම්මපදං නාම සමාපත්ති වා අට්ඨසමාපත්තිවසෙන අධිගතජ්ඣානවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානානි වා. දසාසුභවසෙන වා අධිගතජ්ඣානාදීනි අනභිජ්ඣා ධම්මපදං. චතුබ්‍රහ්මචාරවසෙන අධිගතානි අබ්‍යාපාදො ධම්මපදං. දසානුස්සතිආභාරෙපටිකුලසඤ්ඤාවසෙන අධිගතානි සම්මාසති ධම්මපදං. දසකසිණආනාපානවසෙන අධිගතානි සම්මාසමාධි ධම්මපදන්ති.

ධම්මසමාදානෙසු පයමං අවෙලකපටිපදා. දුතියං තිබ්බකිලෙසස්ස අරහත්තං ගහෙතුං අසක්කොන්තස්ස අස්සුමුඛස්සාපි රුදතො පරිසුද්ධබ්‍රහ්මචරියවරණං. තතියං කාමෙසු පාතබ්‍යතා. චතුත්ථං චත්තාරො පච්චයෙ අලභමානස්සාපි ඥානවිපස්සනාවසෙන සුඛසම්භිගිතො සාසනබ්‍රහ්මචරියං.

ධම්මක්ඛන්ධානි එත්ථ ගුණට්ඨො ඛන්ධට්ඨො. සීලක්ඛන්ධොති සීලගුණො. එත්ථ ව ඵලසීලං අධිප්පෙතං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. ඉති චතුසුපි යානෙසු ඵලමෙව චුත්තං.

බලානීති උපත්ථම්භනට්ඨොන අකම්පියට්ඨොන ව බලානි. තෙසං පටිපක්ඛෙහි කොසජ්ජාදීහි අකම්පනියතා වෙදිතබ්බා. සබ්බානිපි සමථවිපස්සනාමග්ගවසෙන ලොකියලොකුත්තරානෙව කථිතානි.

අධිට්ඨානානීති එත්ථ අධීති උපසග්ගමත්තං. අත්ථතො පන තෙන වා තිට්ඨන්ති, තත්ථ වා තිට්ඨන්ති, යානමෙව වා තංතංගුණාධිකානං පුරිසානං අධිට්ඨානං, පඤ්ඤාව අධිට්ඨානං පඤ්ඤාධිට්ඨානං. එත්ථ ව පයමෙන අග්ගඵලපඤ්ඤා. දුතියෙන වට්ඨිව්වං. තතියෙන ආමිසපරිච්චාගො. චතුත්ථොන කිලෙසුපසමො

කලීතොති වෙදිතබ්බො. පඨමෙන ච කම්මස්සකතපඤ්ඤං විපස්සනාපඤ්ඤං වා ආදිං කත්වා ඵලපඤ්ඤා කල්පිතා. දුතියෙන වච්ඡව්චං ආදිං කත්වා පරමත්ථසව්චං නිබ්බානං. තතියෙන ආමිසපරිච්චාගං ආදිං කත්වා අග්ගමග්ගෙන කිලෙසපරිච්චාගො. චතුත්ථෙන සමාපත්තිවික්ඛම්භිනෙ කිලෙසෙ ආදිං කත්වා අග්ගමග්ගෙන කිලෙසවූපසමො. පඤ්ඤාධිට්ඨානෙන වා එකෙන අරහත්තඵලපඤ්ඤා කල්පිතා. සෙසෙහි පරමත්ථසව්චං. සච්චාධිට්ඨානෙන වා එකෙන පරමත්ථසව්චං කල්පිතං. සෙසෙහි අරහත්තපඤ්ඤාති මූෂිකාභයත්ථෙරො ආභ.

පඤ්ඤාභයාකරණාදිචතුක්කවණ්ණනා

312. පඤ්ඤාභයාකරණාති මහාපදෙසකථාය චිත්ථාරිතානෙව.

කණ්ණන්ති කාලකං දසඅකුසලකම්මපථකම්මං. කණ්ණවිපාකන්ති අපායෙ නිබ්බත්තනතො කාලකවිපාකං. සුක්කන්ති පණ්ඩරං කුසලකම්මපථකම්මං. සුක්කවිපාකන්ති සග්ගෙ නිබ්බත්තනතො පණ්ඩරවිපාකං. කණ්ණසුක්කන්ති මිස්සකකම්මං. කණ්ණසුක්කවිපාකන්ති සුඛදුක්ඛවිපාකං. මිස්සකකම්මඤ්ඤි කත්වා අකුසලෙන තිරච්ඡානගොනියං මඬගලහත්ථිට්ඨානාදීසු උප්පන්නො කුසලෙන පවත්තෙ සුඛං වෙදයති. කුසලෙන රාජකුලෙපි නිබ්බත්තො අකුසලෙන පවත්තෙ දුක්ඛං වෙදයති. අකණ්ණඅසුක්කන්ති කම්මක්ඛයකරං චතුමග්ගඤ්ඤාණං අධිජ්ජෙනං. තඤ්ඤි යදි කණ්ණං භවෙය්‍ය, කණ්ණවිපාකං දදෙය්‍ය. යදි සුක්කං භවෙය්‍ය, සුක්කවිපාකං දදෙය්‍ය. උභයවිපාකස්ස පන අදානතො අකණ්ණසුක්කවිපාකත්තා අකණ්ණං අසුක්කන්ති අයමෙත්ථ අත්ථො.

සච්ඡිකරණියාති පච්චක්ඛකරණෙන වෙච පටිලාභෙන ච සච්ඡිකාතබ්බා. චක්ඛුනාති දිබ්බචක්ඛුනා. කායෙනාති සහජාතනාමකායෙන. පඤ්ඤායාති අරහත්තඵලඤ්ඤාණෙන.

ඔසාති වට්ඨස්මිං සත්තෙ ඔහනන්ති ඔසිදාපෙන්නිති ඔසා. තත්ථ පඤ්චකාමගුණිකො රාගො කාමොසො. රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො භවොසො. තථා ක්‍රිකානිකන්ති සස්සතදිට්ඨිසහගතො ච රාගො. ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො දිට්ඨියොසො.

වට්ඨස්මිං යොජෙන්නිති යොගා. තෙ ඔසා විය වෙදිතබ්බා.

විසංයොජෙන්නිති විසඤ්ඤොගා. තත්ථ අසුභජ්ඣානං කාමයොගවිසංයොගො. තං පාදකං කත්වා අධිගතො අනාගාමිමග්ගො එකත්තෙනෙව කාමයොගවිසඤ්ඤොගො නාම. අරහත්තමග්ගො භවයොගවිසඤ්ඤොගො නාම. සොතාපත්තිමග්ගො දිට්ඨියොගවිසඤ්ඤොගො නාම. අරහත්තමග්ගො අවිජ්ජායොගවිසඤ්ඤොගො නාම.

ගන්ථනවසෙන ගන්ථා. වට්ටස්මිං නාමකායඤ්චෙව රූපකායඤ්ච ගන්ථති
බන්ධති පලිබුන්ධතීති කායගන්ථො. ඉදංසච්චාභිනිවෙසොති ඉදමෙව සච්චං,
මොසමඤ්ඤන්ති එවං පවත්තො දිට්ඨාභිනිවෙසො.

උපාදානානීති ආදානග්ගහණානි. කාමොති රාගො, සොයෙව ගහණට්ඨෙන
උපාදානන්ති කාමුපාදානං. දිට්ඨිති මිච්ඡාදිට්ඨි, සාපි ගහණට්ඨෙන උපාදානන්ති
දිට්ඨුපාදානං. ඉමිනා සුද්ධිති එවං සීලවතානං ගහණං සීලබ්බතුපාදානං. අත්තාති
එතෙන වදති වෙව උපාදියති වාති අත්තවාදුපාදානං.

යොනියොති කොට්ඨාසා. අණ්ඨෙව ජාතාති අණ්ඨප්පා. ජලාබ්බමිහි ජාතාති
ජලාබ්බපා. සංසෙදෙ ජාතාති සංසෙදපා. සයනස්මිං පුත්ථමච්ඡාදිසු ව නිබ්බත්තානමෙතං
අධිවචනං. වෙගෙන ආගන්ත්වා උපපතිතා වියාති ඔපපාතිකා. තත්ථ දෙවමනුස්සෙසු
සංසෙදජඔපපාතිකානං අයං විසෙසො. සංසෙදපා මන්දා දහරා හුත්වා නිබ්බත්තන්ති.
ඔපපාතිකා සොළසවස්සුද්දෙසිකා හුත්වා. මනුස්සෙසු හි භූමිමදෙවෙසු ව ඉමා
චතස්සොපි යොනියො ලබ්හන්ති. තථා තිරච්ඡානෙසු සුපණ්ණනාගාදිසු.
චුත්තඤ්ඤෙනං – “තත්ථ, භික්ඛවෙ, අණ්ඨප්පා සුපණ්ණා අණ්ඨප්පෙව නාගෙ හරන්ති,
න ජලාබ්බපෙ න සංසෙදපෙ න ඔපපාතිකෙ” ති (සං. නි. 3.393). වාතුමහාරාජිකතො
පට්ඨාය උපරිදෙවා ඔපපාතිකායෙව. තථා නෙරයිකා. පෙනෙසු චතස්සොපි
ලබ්හන්ති. ගබ්භාවක්කන්තියො සම්පසාදනීයෙ කපීතා එව.

අත්තභාවපට්ඨලාභෙසු පඨමො බිඬ්ඨාපදොසිකවසෙන වෙදිතබ්බො. දුතියො
ඔරබ්භිකාදිහි ඝාතියමානඋරබ්භාදිවසෙන. තතියො මනොපදොසිකාවසෙන.
චතුත්ථො වාතුමහාරාජිකෙ උපාදාය උපරිසෙසදෙවතාවසෙන. තෙ හි දෙවා නෙව
අත්තසඤ්චෙතනාය මරන්ති, න පරසඤ්චෙතනාය.

දක්ඛිණාවිසුද්ධාදිවතුක්කවණ්ණනා

313. දක්ඛිණාවිසුද්ධියොති දානසඬ්ඛාතා දක්ඛිණා විසුජ්ඣන්ති මහජ්ඣලා
භොන්ති එතාහිති දක්ඛිණාවිසුද්ධියො.

දායකතො විසුජ්ඣති, නො පටිග්ගාහකතොති යත්ථ දායකො සීලවා භොති,
ධම්මෙතූප්පන්තං දෙය්‍යධම්මං දෙති, පටිග්ගාහකො දුස්සීලො. අයං දක්ඛිණා
වෙස්සන්තරමහාරාජස්ස දක්ඛිණාසදිසා. පටිග්ගාහකතො විසුජ්ඣති, නො
දායකතොති යත්ථ පටිග්ගාහකො සීලවා භොති, දායකො දුස්සීලො,
අධම්මෙතූප්පන්තං දෙති, අයං දක්ඛිණා වොරසාතකස්ස දක්ඛිණාසදිසා. නෙව
දායකතො විසුජ්ඣති, නො පටිග්ගාහකතොති යත්ථ උභොපි දුස්සීලා
දෙය්‍යධම්මොපි අධම්මෙන නිබ්බත්තො. විපරියායෙන චතුත්ථා වෙදිතබ්බො.

සඬ්ගහවත්ථුනීති සඬ්ගහකාරණානි. තානි භෙට්ඨා විහත්තානෙව.

අනරියවොහාරාති අනරියානං ලාමකානං වොහාරා.

අරියවොහාරාති අරියානං සප්පුරිසානං වොහාරා.

දිට්ඨවාදිකාති දිට්ඨං මයාති එවං වාදිතා. එත්ථ ච
තංතංසමුට්ඨාපකචෙතනාවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අත්තන්තපාදිවතුක්කවණ්ණනා

314. අත්තන්තපාදීසු පයමො අවෙලකො. දුතියො ඔරබ්භිකාදීසු අඤ්ඤතරො.
තතියො යඤ්ඤයාජකො. චතුත්ථො සාසනෙ සම්මාපට්ඨන්තො.

අත්තන්තපාදීසු පයමො යො සයං සීලාදිසම්පන්නො, පරං සීලාදීසු න
සමාදපෙති ආයස්මා වක්කලිත්ථෙරො විය. දුතියො යො අත්තනා න
සීලාදිසම්පන්නො, පරං සීලාදීසු සමාදපෙති ආයස්මා උපනන්දො විය. තතියො යො
නෙවත්තනා සීලාදිසම්පන්නො, පරං සීලාදීසු න සමාදපෙති දෙවදත්තො විය.
චතුත්ථො යො අත්තනා ච සීලාදිසම්පන්නො පරඤ්ච සීලාදීසු සමාදපෙති ආයස්මා
මහාකස්සපො විය.

තමාදීසු තමොති අත්ඨකාරභූතො. තමපරායණොති තමමෙව පරං අයනං ගති
අස්සාති තමපරායණො. එවං සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. එත්ථ ච පයමො
නිවෙ චණ්ඩාලාදිකුලෙ දුජ්ජීවිතෙ භිත්තභාවෙ නිබ්බත්තිත්වා තිණි දුච්චරිතාති
පරිපුරෙති. දුතියො තථාච්ඤා භුත්වා තිණි සුචරිතාති පරිපුරෙති. තතියො උළාරෙ
බත්තියකුලෙ බහුඅත්තපානෙ සම්පන්නත්තභාවෙ නිබ්බත්තිත්වා තිණි දුච්චරිතාති
පරිපුරෙති. චතුත්ථො තාදිසොච භුත්වා තිණි සුචරිතාති පරිපුරෙති.

සමණමචලොති සමණඅචලො. ම-කාරො පදසන්ධිමත්තං. සො සොතාපන්නො
වෙදිතබ්බො. සොතාපන්නො හි චතුහි වාතෙහි ඉන්ද්‍රියලො විය පරප්පවාදෙහි
අකම්මියො. අචලසද්ධාය සමන්නාගතොති සමණමචලො. චුත්තම්මි චෙතං –
“කතමො ච පුග්ගලො සමණමචලො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං
සංයොජනානං පරික්ඛයා”ති (පු. ප. 190) විත්ථාරො. රාගදොසානං පන
තනුභූතත්තා සකදාගාමී සමණපදුමො නාම. තෙනාහ – “කතමො පන පුග්ගලො
සමණපදුමො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො සකිදෙව ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා
දුක්ඛස්සත්තං කරොති, අයං චුච්චති පුග්ගලො සමණපදුමො”ති (පු. ප. 190).
රාගදොසානං අභාවා ඛිප්පමෙව පුජ්ජිස්සතිති අනාගාමී සමණපුණ්ඩරිකො නාම.
තෙනාහ – “කතමො ච පුග්ගලො සමණපුණ්ඩරිකො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො
පඤ්චන්තං ඔරම්භාගියානං...පෙ.... අයං චුච්චති පුග්ගලො සමණපුණ්ඩරිකො”ති
(පු. ප. 190). අරහා පන සබ්බෙසම්මි ගන්ථකාරකිලෙසානං අභාවා සමණෙසු
සමණසුඛමාලො නාම. තෙනාහ – “කතමො ච පුග්ගලො සමණෙසු
සමණසුඛමාලො? ඉධෙකච්චො ආසවානං ඛයා...පෙ.... උපසම්පජ්ජ විහරති. අයං
චුච්චති පුග්ගලො සමණෙසු සමණසුඛමාලො”ති.

“ඉමෙ බො, ආවුසො” තිආදි වුත්තනයෙනෙව යොජෙනබ්බං. ඉති සමපඤ්ඤාසාය චතුක්කානං වසෙන ද්වෙපඤ්ඤාසනානි කටේන්තො ටෙරො සාමග්ගිරසං දස්සෙසීති.

චතුක්කවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චකවණ්ණනා

315. ඉති චතුක්කවසෙන සාමග්ගිරසං දස්සෙත්වා ඉදානි පඤ්චකවසෙන දස්සෙතුං පුන දෙසනං ආරභි. තත්ථ පඤ්චසු බන්ධෙසු රූපක්ඛන්ධො ලොකියො. සෙසා ලොකියලොකුත්තරා. උපාදානක්ඛන්ධා ලොකියාව. විත්ථාරතො පන බන්ධකථා විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තා. කාමගුණා හෙට්ඨා විත්ථාරිතාව.

සුක්කදුක්කථාදිහි ගන්තබ්බාති ගතියො. නිරයොති නිරස්සාදො. සහොකාසෙන බන්ධා කථිතා. තතො පරෙසු තිසු නිබ්බත්තා බන්ධාව වුත්තා. චතුත්ථෙ ඔකාසොපි.

ආවාසෙ මච්ඡරියං ආවාසමච්ඡරියං. තෙන සමන්තාගතො හික්ඛු ආගන්තුකං දිස්වා “එත්ථ චෙතියස්ස වා සඬ්ඝස්ස වා පරික්ඛාරො යපිතො” තිආදිනි වත්වා සඬ්ඝිකම්පි ආවාසං නිවාරෙති. සො කාලඬ්ඝත්වා පෙතො වා අජගරො වා හුත්වා නිබ්බත්තති. කුලෙ මච්ඡරියං කුලමච්ඡරියං. තෙන සමන්තාගතො හික්ඛු තෙහි කාරණෙහි අත්තතො උපට්ඨාකකුලෙ අඤ්ඤෙසං පවෙසනම්පි නිවාරෙති. ලාභෙ මච්ඡරියං ලාභමච්ඡරියං. තෙන සමන්තාගතො හික්ඛු සඬ්ඝිකම්පි ලාභං මච්ඡරායන්තො යථා අඤ්ඤෙ න ලභන්ති, එවං කරොති. වණ්ණෙ මච්ඡරියං වණ්ණමච්ඡරියං. වණ්ණොති චෙත්ථ සරිරවණ්ණොපි ගුණවණ්ණොපි වෙදිතබ්බො. පරියත්තිධම්මෙ මච්ඡරියං ධම්මමච්ඡරියං. තෙන සමන්තාගතො හික්ඛු “ඉමං ධම්මං පරියාපුණිත්වා එසො මං අභිභවිස්සති” ති අඤ්ඤස්ස න දෙනි. යො පන ධම්මානුග්ගහෙන වා පුග්ගලානුග්ගහෙන වා න දෙනි, න තං මච්ඡරියං.

විත්තං නිවාරෙත්ති පරියොනන්ධන්තිති නිවරණානි. කාමච්ඡන්දො නිවරණපත්තො අරහත්තමග්ගවජ්ඣො. කාමරාගානුසයො කාමරාගසංයොජනපත්තො අනාගාමිමග්ගවජ්ඣො. ථිනං විත්තගෙලඤ්ඤං. මිද්ධං බන්ධත්තයගෙලඤ්ඤං. උභයම්පි අරහත්තමග්ගවජ්ඣං. තථා උද්ධච්චං. කුක්කුච්චං අනාගාමිමග්ගවජ්ඣං. විච්චිච්ඡා පයමග්ගවජ්ඣො.

සංයොජනානීති බන්ධනානි. තෙහි පන බද්ධෙසු පුග්ගලෙසු රූපාරූපභවෙ නිබ්බත්තා සොතාපන්නසකදාගාමිනො අන්තොබද්ධා බහිසයිතා නාම. තෙසඤ්ඤි කාමභවෙ බන්ධනං. කාමභවෙ අනාගාමිනො බහිබද්ධා අන්තොසයිතා නාම. තෙසඤ්ඤි රූපාරූපභවෙ බන්ධනං. කාමභවෙ සොතාපන්නසකදාගාමිනො අන්තොබද්ධා අන්තොසයිතා නාම. රූපාරූපභවෙ අනාගාමිනො බහිබද්ධා බහිසයිතා නාම. බ්ණාසවො සබ්බත්ථ අබන්ධනො.

සික්ඛිතබ්බං පදං සික්ඛාපදං, සික්ඛාකොට්ඨාසොති අත්ථො. සික්ඛාය වා පදං සික්ඛාපදං, අධිචිත්තඅධිපඤ්ඤාසික්ඛාය අධිගමුපායොති අත්ථො. අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො. චිත්ථාරතො පන සික්ඛාපදකථා විහඬිගජ්ජකරණෙ සික්ඛාපදවිහඬිගෙ ආගතා එව.

අභබ්බට්ඨානාදිපඤ්ඤවකචණ්ණනා

316. “අභබ්බො, ආවුසො, බිණාසවො භික්ඛු සඤ්චිච්ච පාණ” න්තිආදි දෙසනාසීසමෙව, සොනාපන්නාදයොපි පන අභබ්බො. පුපුජ්ජනබිණාසවානං නින්දාපසංසත්ථම්පි එවං වුත්තං. පුපුජ්ජනො නාම ගාරය්භො, මාතුසානාදීනිපි කරොති. බිණාසවො පන පාසංසො, කුන්ථකිපිල්ලිකසානාදීනිපි න කරොතිති.

බ්‍යසනෙසු වියස්සතීති බ්‍යසනං, භිතසුබං බිපති විද්ධංසෙතීති අත්ථො. ඤාතීනං බ්‍යසනං ඤාතිබ්‍යසනං, චොරරොගහයාදීහි ඤාතිවිනාසොති අත්ථො. භොගානං බ්‍යසනං භොගබ්‍යසනං, රාජචොරාදිවසෙන භොගවිනාසොති අත්ථො. රොගො එව බ්‍යසනං රොගබ්‍යසනං. රොගො හි ආරොග්‍යං බ්‍යසති විනාසෙතීති බ්‍යසනං, සීලස්ස බ්‍යසනං සීලබ්‍යසනං. දුස්සීලාස්සෙතං නාමං. සම්මාදිට්ඨිං විනාසයමානා උජ්ජන්නා දිට්ඨි එව බ්‍යසනං දිට්ඨිබ්‍යසනං. එත්ථ ව ඤාතිබ්‍යසනාදීනි තිණි නෙව අකුසලානි න තිලක්ඛණාහතා. සීලදිට්ඨිබ්‍යසනද්වයං අකුසලං තිලක්ඛණාහතං. තෙනෙව “නාවුසො, සත්තා ඤාතිබ්‍යසනහෙතු වා” තිආදිමාහ.

ඤාතිසම්පදාති ඤාතීනං සම්පදා පාරිපුරි බහුභාවො. භොගසම්පදායපි එසෙව නයො. ආරොග්‍යස්ස සම්පදා ආරොග්‍යසම්පදා. පාරිපුරි දීඝරත්තං අරොගතා. සීලදිට්ඨිසම්පදාසුපි එසෙව නයො. ඉධාපි ඤාතිසම්පදාදයො නො කුසලා, න තිලක්ඛණාහතා. සීලදිට්ඨිසම්පදා කුසලා, තිලක්ඛණාහතා. තෙනෙව “නාවුසො, සත්තා ඤාතිසම්පදාහෙතු වා” තිආදිමාහ.

සීලවිපත්තිසීලසම්පත්තිකථා මහාපරිනිබ්බානෙ චිත්ථාරිතාව.

වොදකෙනාති වත්ථුසංසන්දස්සනා, ආපත්තිසංසන්දස්සනා, සංවාසජ්ජට්ඨිකෙපො, සාමිච්ජ්ජට්ඨිකෙපොති චතුහි වොදනාවත්ථුහි වොදයමානෙන. කාලෙන වක්ඛාමී නො අකාලෙනාති එත්ථ වුදිතකස්ස කාලො කථිතො, න වොදකස්ස. පරං වොදෙන්තෙන හි පරිසමජ්ඣෙ වා උපොසථපචාරණග්ගෙ වා ආසනසාලාභොජනසාලාදීසු වා න වොදෙතබ්බං. දිවාට්ඨානෙ නිසින්නකාලෙ “කරොතායස්මා ඔකාසං, අහං ආයස්මන්තං වත්තුකාමො” ති එවං ඔකාසං කාරෙත්වා වොදෙතබ්බං. පුග්ගලං පන උපපරික්ඛිත්වා යො ලොලපුග්ගලො අභූතං වත්වා භික්ඛුනං අයසං ආරොපෙති, සො ඔකාසකම්මං විනාපි වොදෙතබ්බො. භූතෙනාති තවිෂෙන සභාවෙන. සණ්භෙනාති මට්ඨෙන මුදුකෙන. අත්ථසඤ්ඤිතෙනාති අත්ථකාමතාය භිතකාමතාය උපෙනෙන.

පධානියඬගපඤ්චකචණ්ණනා

317. පධානියඬගානීති පධානං වුච්චති පදහනං, පධානමස්ස අත්ථීති පධානියො, පධානියස්ස භික්ඛුනො අඬගානි පධානියඬගානි. සද්ධොති සද්ධාය සමන්තාගතො. සද්ධා පනෙසා ආගමනසද්ධා, අධිගමනසද්ධා, ඔකප්පනසද්ධා, පසාදසද්ධාති චතුඛිබ්බා. තත්ථ සබ්බඤ්ඤාබ්බසත්තානං සද්ධා අභිනීභාරතො ආගතත්තා ආගමනසද්ධා නාම. අරියසාවකානං පටිච්චෙධෙන අධිගතත්තා අධිගමනසද්ධා නාම. බුද්ධො ධම්මො සඬ්ඝොති වුත්තෙ අච්චභාවෙන ඔකප්පනං ඔකප්පනසද්ධා නාම. පසාදුප්පත්ති පසාදසද්ධා නාම. ඉධ ඔකප්පනසද්ධා අධිප්පෙනා. බොධිත්ති චතුත්ථමග්ගඤ්ඤාණං. තං සුප්පට්ඨිද්ධං තථාගතෙනාති සද්දහති. දෙසනාසීසමෙච චෙතං, ඉමිනා පන අඬගෙන තීසුපි රතනෙසු සද්ධා අධිප්පෙනා. යස්ස භි බුද්ධාදීසු පසාදො බලවා, තස්ස පධානචිරියං ඉප්ඤ්ඤති. අප්පාඛාධොති අරොගො. අප්පාතඬකොති නිද්දුක්ඛො. සමච්චාකිනියාති සමච්චාවනියා. ගහණියාති කම්මජනෙජොධාතුයා. නාතිසීතාය නාවචුණ්භායාති අතිසීතගහණිකො සීතභීරු හොති, අච්චුණ්භගහණිකො උණ්භීරු හොති, තෙසං පධානං න ඉප්ඤ්ඤති. මජ්ඣිමගහණිකස්ස ඉප්ඤ්ඤති. තෙනාහ – “මජ්ඣිමාය පධානක්ඛමායා” ති. යථාභූතං අත්තානං ආචිකත්තාති යථාභූතං අත්තනො අගුණං පකාසෙනා. උදයත්ථගාමිනියාති උදයඤ්ච අත්ථඬගමඤ්ච ගන්තුං පරිච්ඡන්දිතුං සමත්ථාය, එතෙන පඤ්ඤාසලක්ඛණපරිග්ගාහකං උදයබ්බයඤ්ඤාණං වුත්තං. අරියායාති පරිසුද්ධාය. නිබ්බේධිකායාති අනිබ්බේධපුබ්බේ ලොභක්ඛන්ධාදයො නිබ්බේජ්ඣිතුං සමත්ථාය. සම්මා දුක්ඛක්ඛයගාමිනියාති තදඬගචසෙන කිලෙසානං පභීනත්තා යං යං දුක්ඛං බීයති, තස්ස තස්ස දුක්ඛස්ස බයගාමිනියා. ඉති සබ්බෙහි ඉමෙහි පදෙහි විපස්සනාපඤ්ඤාව කථිතා. දුප්පඤ්ඤස්ස භි පධානං න ඉප්ඤ්ඤති.

සුද්ධාචාසාදිපඤ්චකචණ්ණනා

318. සුද්ධාචාසාති සුද්ධා ඉධ ආචසිංසු ආචසන්ති ආචසිස්සන්ති වාති සුද්ධාචාසා. සුද්ධාති කිලෙසමලරහිතා අනාගාමිබ්ණාසවා. අච්භාතිආදීසු යං චත්තබ්බං, තං මහාපදානෙ වුත්තමෙච.

අනාගාමීසු ආයුනො මජ්ඣං අනතික්කමිත්වා අත්තරාව කිලෙසපරිනිබ්බානං අරහත්තං පත්තො අත්තරාපරිනිබ්බායී නාම. මජ්ඣං උපහච්ච අතික්කමිත්වා පත්තො උපහච්චපරිනිබ්බායී නාම. අසඬබාරෙන අප්පයොගෙන අකිලමන්තො සුබ්බෙන පත්තො අසඬබාරපරිනිබ්බායී නාම. සසඬබාරෙන සප්පයොගෙන කිලමන්තො දුක්ඛෙන පත්තො සසඬබාරපරිනිබ්බායී නාම. ඉමෙ චත්තාරො පඤ්චසුපි සුද්ධාචාසෙසු ලබ්භන්ති. උද්ධංසොතොඅකනිට්ඨගාමීති එත්ථ පන චතුක්කං චෙදිතබ්බං. යො භි අච්භාතො පට්ඨාය චත්තාරො දෙවලොකෙ සොධෙත්වා අකනිට්ඨං ගන්ත්වා පරිනිබ්බායති, අයං උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී නාම. යො අච්භාතො දුතියං වා තතියං වා චතුත්ථං වා දෙවලොකං ගන්ත්වා පරිනිබ්බායති, අයං උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමී නාම. යො කාමභවතො

අකනිට්ඨෙසු නිබ්බන්තිත්වා පරිනිබ්බායති, අයං න උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී නාම. යො හෙට්ඨා චතුසු දෙවලොකෙසු තත්ථ තත්ථෙව නිබ්බන්තිත්වා පරිනිබ්බායති, අයං න උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමී නාමාති.

වෙනොබ්ලපඤ්චකවණ්ණනා

319. වෙනොබ්ලාති චිත්තස්ස ථද්ධභාවා. සත්ථරි කඨිබ්බිති සත්ථු සරිරෙ වා ගුණෙ වා කඨිබ්බිති. සරිරෙ කඨිබ්බාතො “ද්වන්තිංසමභාපුරිසවරලක්ඛණපටිමණ්ඩිතං නාම සරිරං අත්ථි නු බො නත්ථි” ති කඨිබ්බිති. ගුණෙ කඨිබ්බාතො “අතීතානාගතපච්චුප්පන්තජානනසමත්ථං සබ්බඤ්ඤාතඤාණං අත්ථි නු බො නත්ථි” ති කඨිබ්බිති. ආතප්පායාති විරියකරණත්ථාය. අනුයොගායාති පුනස්පුනං යොගාය. සාතච්චායාති සතතකිරියාය. පධානායාති පදහනත්ථාය. අයං පයමො වෙනොබ්ලොති අයං සත්ථරි විචිකිච්ඡාසඨිබ්බාතො පයමො චිත්තස්ස ථද්ධභාවො. ධම්මෙති පරියත්තිධම්මෙ ව පටිවෙධධම්මෙ ව. පරියත්තිධම්මෙ කඨිබ්බාතො “තෙපිටකං බුද්ධවචනං චතුරාසීතිධම්මක්ඛන්ධසහස්සානීති වදන්ති, අත්ථි නු බො එතං නත්ථි” ති කඨිබ්බිති. පටිවෙධධම්මෙ කඨිබ්බාතො “විපස්සනානිස්සන්දො මග්ගො නාම, මග්ගනිස්සන්දො ඵලං නාම, සබ්බසඨිබ්බාරපටිනිස්සග්ගො නිබ්බානං නාමාති වදන්ති, තං අත්ථි නු බො නත්ථි” ති කඨිබ්බිති. සඨිසෙ කඨිබ්බිති “උජුප්පට්ඨන්තොතිආදීනං පදානං වසෙන ඵවරූපං පටිපදං පටිපන්නො චත්තාරො මග්ගට්ඨා චත්තාරො ඵලට්ඨාති අට්ඨන්තං පුග්ගලානං සමුහභූතො සඨිසො නාම අත්ථි නු බො නත්ථි” ති කඨිබ්බිති. සික්ඛාය කඨිබ්බාතො “අධිසීලසික්ඛා නාම, අධිචිත්තඅධිපඤ්ඤාසික්ඛා නාමාති වදන්ති, සා අත්ථි නු බො නත්ථි” ති කඨිබ්බිති. අයං පඤ්චමොති අයං සබ්බමචාරිසු කොපසඨිබ්බාතො පඤ්චමො චිත්තස්ස ථද්ධභාවො කච්චරභාවො බාණුකභාවො.

වෙනසොච්චිබන්ධාදිපඤ්චකවණ්ණනා

320. වෙනසොච්චිබන්ධාති චිත්තං බන්ධිත්වා මුට්ඨියං කත්වා විය ගණ්හන්තීති වෙනසොච්චිබන්ධා. කාමෙති වත්ථුකාමෙපි කිලෙසකාමෙපි. කායෙති අත්තනො කායෙ. රූපෙති බ්හිද්ධාරූපෙ. යාවදන්ථන්ති යත්තකං ඉච්ඡති, තත්තකං. උදරාවදෙහකන්ති උදරපුරං. තඤ්ඤි උදරං අවදෙහනතො “උදරාවදෙහක”න්ති වුවචති. සෙය්‍යසුබන්ති මඤ්චපීඨසුබං. පස්සසුබන්ති යථා සම්පරිවත්තකං සයන්තස්ස දක්ඛිණපස්සවාමපස්සානං සුබං හොති, එවං උප්පන්නං සුබං. මිද්ධසුබන්ති නිද්දාසුබං. අනුයුත්තොති යුත්තප්පයුත්තො විහරති. පණ්ඩායාති පත්ථයිත්වා. බ්‍රහ්මවරියෙනාති මෙථුනවරතිබ්‍රහ්මවරියෙන. දෙවො වා භවිස්සාමීති මහෙසක්ඛදෙවො වා භවිස්සාමි. දෙවඤ්ඤාතරො වාති අප්පෙසක්ඛදෙවෙසු වා අඤ්ඤාතරො.

ඉන්ද්‍රියෙසු පයමපඤ්චකෙ ලොකියානෙව කථිතානි. දුතියපඤ්චකෙ පයමදුතියචතුත්ථානි ලොකියානි, තතියපඤ්චමානි ලොකියලොකුත්තරානි. තතියපඤ්චකෙ සමථවිපස්සනාමග්ගවසෙන ලොකියලොකුත්තරානි.

නිස්සරණියපඤ්චකවණ්ණනා

321. නිස්සරණියානි නිස්සටා විසඤ්ඤත්තා. ධාතුයොනි අත්තසුඤ්ඤසභාවා. කාමෙ මනසිකරොතොති කාමෙ මනසිකරොත්තස්ස, අසුභජ්ඣානතො වුට්ඨාය අගදං ගහෙත්වා විසං විමංසන්තො විය විමංසනත්ථං කාමාභිමුඛං චිත්තං පෙසෙත්තස්සාති අත්ථො. න පක්ඛන්දනීති න පවිසති. න පසීදනීති පසාදං නාපජ්ජති. න සන්තිට්ඨතීති න පතිට්ඨති. න විමුච්චතීති නාධිමුච්චති. යථා පන කුක්කුට්ඨත්තං වා න්භාරුදද්දුලං වා අග්ගිමිහි පක්ඛිත්තං පතිලියති පතිකුට්ඨි පතිවත්තති න සම්පසාරියති; එවං පතිලියති න පසාරියති. නෙක්ඛම්මං බො පනාති ඉධ නෙක්ඛම්මං නාම දසසු අසුභෙසු පයමජ්ඣානං, තදස්ස මනසිකරොතො චිත්තං පක්ඛන්දනී. තස්ස තං චිත්තන්ති තස්ස තං අසුභජ්ඣානචිත්තං. සුගතන්ති ගොවරෙ ගතත්තා සුට්ඨු ගතං. සුභාවිතන්ති අභානභාගියත්තා සුට්ඨු භාවිතං. සුචුට්ඨිතන්ති කාමතො සුට්ඨු වුට්ඨිතං. සුවිමුත්තන්ති කාමෙහි සුට්ඨු විමුත්තං. කාමපච්චයා ආසවා නාම කාමහෙතුකා චත්තාරො ආසවා. විසාතාති දුක්ඛා. පරිලාභාති කාමරාගපරිලාභා. න සො තං වෙදනං වෙදෙතීති සො තං කාමවෙදනං විසාතපරිලාභවෙදනඤ්ච න වෙදයති. ඉදමක්ඛාතං කාමානං නිස්සරණන්ති ඉදං අසුභජ්ඣානං කාමෙහි නිස්සටත්තා කාමානං නිස්සරණන්ති අක්ඛාතං. යො පන තං ඥානං පාදකං කත්වා සඬ්ඛාරෙ සම්මසන්තො තතියං මග්ගං පත්වා අනාගාමීඵලෙන නිබ්බානං දිස්වා පුන කාමා නාම නත්ථිති ජානාති, තස්ස චිත්තං අච්චන්තනිස්සරණමෙව. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

අයං පන විසෙසො, දුතියවාලෙ මෙත්තාඤ්ඤානානි ඛ්‍යාපාදස්ස නිස්සරණං නාම. තතියවාලෙ කරුණාඤ්ඤානානි විහිංසාය නිස්සරණං නාම. චතුත්ථවාලෙ අරුපජ්ඣානානි රූපානං නිස්සරණං නාම. අච්චන්තනිස්සරණෙ චෙත්ථ අරහත්තඵලං යොජෙතබ්බං.

පඤ්චමවාලෙ සක්කායං මනසිකරොතොති සුද්ධසඬ්ඛාරෙ පරිග්ගණිත්වා අරහත්තං පත්තස්ස සුක්ඛවිපස්සකස්ස ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨාය විමංසනත්ථං පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධාභිමුඛං චිත්තං පෙසෙත්තස්ස. ඉදමක්ඛාතං සක්කායනිස්සරණන්ති ඉදං අරහත්තමග්ගෙන ව ඵලෙන ව නිබ්බානං දිස්වා ධීතස්ස භික්ඛුනො පුන සක්කායො නත්ථිති උප්පන්නං අරහත්තඵලසමාපත්තිචිත්තං සක්කායස්ස නිස්සරණන්ති අක්ඛාතං.

විමුත්තායතනපඤ්චකවණ්ණනා

322. විමුත්තායතනානීති විමුච්චනකාරණානි. අත්ථපට්ඨංවෙදිනොති පාළිඅත්ථං ජානන්තස්ස. ධම්මපට්ඨංවෙදිනොති පාළිං ජානන්තස්ස. පාමොජ්ජන්ති තරුණපීති.

පීතීති තුට්ඨාකාරභූතා බලවපීති. කායොති නාමකායො පටිපස්සමිහති. සුඛං
 වෙදයතීති සුඛං පටිලහති. චිත්තං සමාධියතීති අරහත්තඵලසමාධිනා සමාධියති.
 අයඤ්භි තං ධම්මං සුඤ්ඤානො ආගතාගතට්ඨානො ක්කානවිපස්සනාමග්ගඵලානි
 ජානාති, තස්ස ඵලං ජානතො පීති උප්පජ්ජති. සො තස්සා පීතියා අන්තරා ඔසක්කිතුං
 න දෙන්තො උපචාරකම්මට්ඨානිකො හුත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං
 පාපුණාති. තං සන්ධාය වුත්තං – ‘චිත්තං සමාධියතී’ති. සෙසෙසුපි ඵසෙව නයො.
 අයං පන විසෙසො, සමාධිනිමිත්තන්ති අට්ඨන්තියා ආරම්මණෙසු අඤ්ඤාතරො
 සමාධියෙව සමාධිනිමිත්තං. සුග්ගහිතං හොතීතිආදීසු ආචරියසන්තිකෙ කම්මට්ඨානං
 උග්ගණ්හන්තෙන සුට්ඨු ගහිතං හොති. සුට්ඨු මනසිකතන්ති සුට්ඨු උපධාරිතං.
 සුප්පට්ඨිද්ධං පඤ්ඤායාති පඤ්ඤාය සුට්ඨු පච්චක්ඛං කතං. තස්මිං ධම්මෙති තස්මිං
 කම්මට්ඨානපාලිධම්මෙ.

විමුක්තිපරිපාචනියාති විමුක්ති වුවචති අරහත්තං, තං පරිපාචෙත්තීති
 විමුක්තිපරිපාචනියා. අනිච්චසඤ්ඤාති අනිච්චානුපස්සනාඤ්ඤාණෙ උප්පන්නසඤ්ඤා.
 අනිච්චෙ දුක්ඛසඤ්ඤාති දුක්ඛානුපස්සනාඤ්ඤාණෙ උප්පන්නසඤ්ඤා. දුක්ඛෙ
 අනත්තසඤ්ඤාති අනත්තානුපස්සනාඤ්ඤාණෙ උප්පන්නසඤ්ඤා. පභානසඤ්ඤාති
 පභානානුපස්සනාඤ්ඤාණෙ උප්පන්නසඤ්ඤා. විරාගසඤ්ඤාති
 විරාගානුපස්සනාඤ්ඤාණෙ උප්පන්නසඤ්ඤා.

‘ඉමෙ බො ආවුසො’තිආදි වුත්තනයෙනෙව යොජෙතඛ්ඛං. ඉති ඡබ්බිසතියා
 පඤ්චකානං වසෙන තිංසසතපඤ්ඤෙ කට්ඨන්තො ටෙරො සාමග්ගිරසං දස්සෙසීති.

පඤ්චකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඡක්කවණ්ණනා

323. ඉති පඤ්චකවසෙන සාමග්ගිරසං දස්සෙත්වා ඉදානි ඡක්කවසෙන දස්සෙතුං
 පුන දෙසනං ආරභි. තත්ථ අප්ඤ්ඤාත්තිකානීති අප්ඤ්ඤාත්තප්ඤ්ඤාත්තිකානි. බාහිරානීති
 තතො අප්ඤ්ඤාත්තප්ඤ්ඤාත්තතො බහිභූතානි. විත්ථාරතො පන ආයතනකථා
 විසුද්ධිමග්ගෙ කථිතාව. විඤ්ඤාණකායාති විඤ්ඤාණසමුහා. වක්ඛුච්ඤ්ඤාණන්ති
 වක්ඛුපසාදනිස්සිතං කුසලාකුසලවිපාකවිඤ්ඤාණං. එස නයො සබ්බත්ථ.
 වක්ඛුසම්ඵස්සොති වක්ඛුනිස්සිතො සම්ඵස්සො. සොතසම්ඵස්සාදීසුපි ඵසෙව නයො.
 මනොසම්ඵස්සොති ඉමෙ දස සම්ඵස්සෙ යපෙත්වා සෙසො සබ්බො
 මනොසම්ඵස්සො නාම. වෙදනාඡක්කම්පි එතෙනෙව නයෙන වෙදිතඛ්ඛං.
 රූපසඤ්ඤාති රූපං ආරම්මණං කත්වා උප්පන්නා සඤ්ඤා. එතෙනුපායෙන සෙසාපි
 වෙදිතඛ්ඛා. වෙතනාඡක්කම්පි ඵසෙව නයො. තථා තණ්හාඡක්කෙ.

අගාරචොති ගාරවචිරහිතො. අප්පතිස්සොති අප්පතිස්සයො අනිච්චුත්ති. එත්ථ
 පන යො හික්ඛු සත්ථරි ධරමානෙ තීසු කාලෙසු උපට්ඨානං න යාති. සත්ථරි
 අනුපාහනෙ වඩ්ඪකමත්තෙ සඋපාහනො වඩ්ඪකමති, නීචෙ වඩ්ඪකමත්තෙ උච්චෙ
 වඩ්ඪකමති, හෙට්ඨා වසන්තෙ උපරි වසති, සත්ථුදස්සනට්ඨානෙ උභො අංසෙ

පාරුපති, ඡත්තං ධාරෙති, උපාහනං ධාරෙති, නභායති, උච්චාරං වා පස්සාවං වා කරොති. පරිනිබ්බුතෙ පන චෙතියං වන්දිතුං න ගච්ඡති, චෙතියස්ස පඤ්ඤායනට්ඨානෙ සත්ථුදස්සනට්ඨානෙ චුත්තං සබ්බං කරොති, අයං සත්ථරි අගාරචො නාම. යො පන ධම්මස්සවනෙ සංඝුට්ඨෙ සක්කච්චං න ගච්ඡති, සක්කච්චං ධම්මං න සුඤ්ඤාති, සමුල්ලපන්නො නිසීදති, සක්කච්චං න ගණ්හාති, න වාචෙති, අයං ධම්මෙ අගාරචො නාම. යො පන ථෙරෙන භික්ඛුනා අනජ්ඣට්ඨො ධම්මං දෙසෙති, නිසීදති, පඤ්ඤාං කථෙති, වුඩ්ඨෙ භික්ඛු සට්ඨෙන්නො ගච්ඡති, තිට්ඨති, නිසීදති, දුස්සපල්ලන්ථිකං වා හත්ථපල්ලන්ථිකං වා කරොති, සඬ්ඝමජ්ඣෙ උභො අංසෙ පාරුපති, ඡත්තපාහනං ධාරෙති, අයං සඬ්ඝෙ අගාරචො නාම. එකභික්ඛුස්මිම්පි හි අගාරචෙ කතෙ සඬ්ඝෙ අගාරචො කතොව හොති. තිස්සො සික්ඛා පන අසුරයමානොව සික්ඛාය අගාරචො නාම. අජ්ජමාදලක්ඛණං අනනුබ්බහයමානො අජ්ජමාදෙ අගාරචො නාම. දුට්ඨමිපි පටිසන්ථාරං අකරොන්නො පටිසන්ථාරෙ අගාරචො නාම. ඡ ගාරවා චුත්තජ්ජපටිපක්ඛවසෙන චෙදිතබ්බා.

සොමනස්සුපච්චාරාති සොමනස්සසම්පයුත්තා විචාරා. සොමනස්සට්ඨානියන්ති සොමනස්සකාරණභූතං. උපච්චරතීති විතක්කෙන විතක්කෙන්වා විචාරෙන පරිච්ඡින්නදති. එස නයො සබ්බත්ථ. දොමනස්සුපච්චාරාපි එවමෙව චෙදිතබ්බා. තථා උපෙක්ඛුපච්චාරා. සාරණියධම්මා හෙට්ඨා විත්ථාරිතා. දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතොති ඉමිනා පන පදෙන කොසම්බකසුත්තෙ පට්ඨමග්ගො කට්ඨො. ඉධ චත්තාරොපි මග්ගා.

විවාදමූලජක්කවණ්ණනා

325. විවාදමූලානීති විවාදස්ස මූලානි. කොධනොති කුජ්ඣනලක්ඛණෙන කොධෙන සමන්තාගතො. උපනාහීති වෙරඅජ්ජට්ඨිස්සග්ගලක්ඛණෙන උපනාහෙන සමන්තාගතො. අහිතාය දුක්ඛාය දෙවමනුස්සානන්ති ද්වින්නං භික්ඛුනං විවාදො කථං දෙවමනුස්සානං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තති. කොසම්බකක්ඛන්ධකෙ විය ද්විසු භික්ඛුසු විවාදං ආපන්නෙසු තස්මිං විහාරෙ තෙසං අත්තෙවාසිකා විවදන්ති. තෙසං ඔවාදං ගණ්හන්තො භික්ඛුනිසඬ්ඝො විවදති. තතො තෙසං උපට්ඨාකා විවදන්ති. අථ මනුස්සානං ආරක්ඛදෙවතා ද්වෙ කොට්ඨාසා හොන්ති. තත්ථ ධම්මවාදීනං ආරක්ඛදෙවතා ධම්මවාදිනියො හොන්ති අධම්මවාදීනං අධම්මවාදිනියො. තතො ආරක්ඛදෙවතානං මිත්තා භූමිමා දෙවතා හිජ්ජන්ති. එවං පරම්පරා යාව බ්‍රහ්මලොකා යපෙත්වා අරියසාවකෙ සබ්බෙ දෙවමනුස්සා ද්වෙ කොට්ඨාසා හොන්ති. ධම්මවාදීහි පන අධම්මවාදිනොව බහුතරා හොන්ති. තතො “යං බහුකෙහි ගහිතං, තං තච්ඡ”න්ති ධම්මං විස්සජ්ජෙත්වා බහුතරාව අධම්මං ගණ්හන්ති. තෙ අධම්මං පුරක්ඛන්වා වදන්තා අපායෙසු නිබ්බත්තන්ති. එවං ද්වින්නං භික්ඛුනං විවාදො දෙවමනුස්සානං අහිතාය දුක්ඛාය හොති.

අජ්ඣත්තං වාති තුම්භාකං අබ්භන්තරපරිසාය. බහිද්ධා වාති පරෙසං පරිසාය.

මක්බිති පරෙසං ගුණමක්ඛනලක්ඛණෙන මක්ඛෙන සමන්තාගතො. පළාසීති යුගග්ගාහලක්ඛණෙන පළාසෙන සමන්තාගතො. ඉස්සුකීති පරසක්කාරාදීති ඉස්සායනලක්ඛණාය ඉස්සාය සමන්තාගතො. මච්ඡරීති ආවාසමච්ඡරියාදීහි සමන්තාගතො. සයොති කෙරාටිකො. මායාවීති කතපාපපට්ඨිඡාදකො. පාපිච්ඡොති අසන්තසම්භාවනිච්ඡකො දුස්සිලො. මිච්ඡාදිට්ඨිති නත්ථිකවාදී අහෙනුකවාදී අකිරියවාදී. සන්දිට්ඨිපරාමාසීති සයං දිට්ඨිමෙව පරාමසති. ආධානග්ගාහීති දළ්භග්ගාහී. දුප්පට්ඨිස්සග්ගීති න සක්කා හොති ගහිතං විස්සජ්ජාපෙනුං.

පථව්ඨාතුති පතිට්ඨාධාතු. ආපොධාතුති ආබන්ධනධාතු. තෙජොධාතුති පරිපාවනධාතු. වායොධාතුති විත්ථම්භනධාතු. ආකාසධාතුති අසම්ප්‍රට්ඨධාතු. විඤ්ඤාණධාතුති විජානනධාතු.

නිස්සරණියජක්කවණ්ණනා

326. නිස්සරණියා ධාතුයොති නිස්සට්ඨාතුයොව. පරියාදාය තිට්ඨතීති පරියාදිගිත්වා භාපෙත්වා තිට්ඨති. ‘මා හෙවන්තිස්ස වචනියො’ති යස්මා අභූතං බ්‍යාකරණං බ්‍යාකරොති, තස්මා මා එවං භණ්ණිති වත්තබ්බො. යදිදං මෙත්තාවෙනොවිමුත්තීති යා අයං මෙත්තාවෙනොවිමුත්තී, ඉදං නිස්සරණං බ්‍යාපාදස්ස, බ්‍යාපාදතො නිස්සට්ඨාති අත්ථො. යො පන මෙත්තාය තිකචතුක්කජ්ඣානතො වුට්ඨිතො සඬබ්බොරෙ සම්මසිත්වා තතියමග්ගං පත්වා ‘‘පුන බ්‍යාපාදො නත්ථි’’ති තතියඵලෙන නිබ්බානං පස්සති, තස්ස විත්තං අවිචන්තං නිස්සරණං බ්‍යාපාදස්ස. එතෙනුපායෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අනිමිත්තා වෙනොවිමුත්තීති අරහත්තඵලසමාපත්ති. සා හි රාගනිමිත්තාදීනඤ්චෙව රූපනිමිත්තාදීනඤ්ච නිව්චනිමිත්තාදීනඤ්ච අභාවා ‘‘අනිමිත්තා’’ති වුත්තා. නිමිත්තානුසාරීති වුත්තජ්ජහෙදං නිමිත්තං අනුසරතීති නිමිත්තානුසාරී.

අස්මීති අස්මිමානො. අයමහමස්මීති පඤ්චස්ස ඛන්ධෙස්ස අයං නාම අහං අස්මීති එත්තාවතා අරහත්තං බ්‍යාකරණං හොති. විචිකිච්ඡාකථංකථාසල්ලන්ති විචිකිච්ඡාභූතං කථංකථාසල්ලං. ‘මා හෙවන්තිස්ස වචනියො’ති සවෙ තෙ පයමග්ගවජ්ඣා විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති, අරහත්තබ්‍යාකරණං මිච්ඡා හොති, තස්මා මා අභූතං භණ්ණිති වාරොතබ්බො. අස්මිමානසමුග්ගානොති අරහත්තමග්ගො. අරහත්තමග්ගඵලවසෙන හි නිබ්බානෙ දිට්ඨෙ පුන අස්මිමානො නත්ථිති අරහත්තමග්ගො අස්මිමානසමුග්ගානොති වුත්තො.

අනුත්තරියාදිජක්කවණ්ණනා

327. අනුත්තරියානීති අනුත්තරානි ජෙට්ඨකානි. දස්සනෙස්ස අනුත්තරියං දස්සනානුත්තරියං. සෙසපදෙස්ස පි එසෙව නයො. තත්ථ භත්ථිරතනාදීනං දස්සනං න දස්සනානුත්තරියං, නිවිට්ඨසද්ධස්ස පන නිවිට්ඨපෙමවසෙන දසබ්බස්ස වා

හික්බුසඬිසස්ස වා කසිණාසුහනිමිත්තාදීනං වා අඤ්ඤතරස්ස දස්සනං
 දස්සනානුත්තරියං නාම. බත්තියාදීනං ගුණකථාසවනං න සවනානුත්තරියං,
 නිවිට්ඨසද්ධස්ස පන නිවිට්ඨපෙමවසෙන තිණ්ණං වා රතනානං ගුණකථාසවනං
 තෙපිටකබුද්ධවචනසවනං වා සවනානුත්තරියං නාම. මණ්ඩරතනාදිලාභො න
 ලාභානුත්තරියං, සත්තවිධඅරියධනලාභො පන ලාභානුත්තරියං නාම.
 හත්ථිසිප්පාදිසික්ඛනං න සික්ඛානුත්තරියං, සික්ඛත්තයපුරණං පන සික්ඛානුත්තරියං
 නාම. බත්තියාදීනං පාරිවරියා න පාරිවරියානුත්තරියං, තිණ්ණං පන රතනානං
 පාරිවරියා පාරිවරියානුත්තරියං නාම. බත්තියාදීනං ගුණානුස්සරණං
 නානුස්සතානුත්තරියං, තිණ්ණං පන රතනානං ගුණානුස්සරණං අනුස්සතානුත්තරියං
 නාම.

අනුස්සතියොව අනුස්සතිට්ඨානානි නාම. බුද්ධානුස්සතීති බුද්ධස්ස
 ගුණානුස්සරණං. එවං අනුස්සරතො හි පිති උප්පජ්ජති. සො තං පිතිං බයතො
 වයතො පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති. උප්පාරකම්මට්ඨානං නාමෙතං ගිහීනම්පි
 ලබ්භති, එස නයො සබ්බත්ථ. විත්ථාරකථා පනෙත්ථ විසුද්ධිමග්ගෙ
 චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බා.

සතතවිහාරජක්කවණ්ණනා

328. සතතවිහාරාති ඛිණ්ණාසවස්ස නිව්චවිහාරා. චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති
 චක්ඛුද්වාරාරම්මණෙ ආපාටගතෙ තං රූපං චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දිස්වා ජවනක්ඛණෙ
 ඉට්ඨෙ අරජ්ජන්තො නෙව සුමනො හොති, අනිට්ඨෙ අදුස්සන්තො න දුම්මනො.
 අසම්පෙක්ඛනෙ මොහං අනුප්පාදෙන්තො උපෙක්ඛකො විහරති මජ්ඣන්තො,
 සතියා යුත්තත්තා සතො, සම්පජ්ඤ්ඤෙන යුත්තත්තා සම්පජානො. සෙසපදෙසුපි
 එසෙව නයො. ඉති ඡසුපි ද්වාරෙසු උපෙක්ඛකො විහරතීති ඉමිනා ඡළඬිගුපෙක්ඛා
 කථිතා. සම්පජානොති වචනතො පන චත්තාරි ඤාණසම්පයුත්තචිත්තානි ලබ්භන්ති.
 සතතවිහාරාති වචනතො අට්ඨපි මහාවිත්තානි ලබ්භන්ති අරජ්ජන්තො
 අදුස්සන්තොති වචනතො දසපි විත්තානි ලබ්භන්ති. සොමනස්සං කථං ලබ්භතීති වෙ
 ආසෙවනතො ලබ්භති.

අභිජාතිජක්කවණ්ණනා

329. අභිජාතියොති ජාතියො. කණ්භාභිජාතිකො සමානොති කණ්භෙ නිවකුලෙ
 ජාතො හුත්වා. කණ්භං ධම්මං අභිජායතීති කාළකං දසදුස්සිලාධම්මං පසවති
 කරොති. සො තං අභිජායිත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තති. සුක්කං ධම්මන්ති අහං පුබ්බෙපි
 පුඤ්ඤානං අකතත්තා නිවකුලෙ නිබ්බත්තො. ඉදානි පුඤ්ඤං කරොමිති
 පුඤ්ඤසඬ්ඛානං පණ්ඩරං ධම්මං අභිජායති. සො තෙන සග්ගෙ නිබ්බත්තති.
 අකණ්භං අසුක්කං නිබ්බානන්ති නිබ්බානඤ්ඤි සවෙ කණ්භං භවෙය්‍ය,
 කණ්භවිපාකං දදෙය්‍ය. සවෙ සුක්කං, සුක්කවිපාකං දදෙය්‍ය. ද්විත්තම්පි
 අප්පදානතො පන “අකණ්භං අසුක්ක”න්ති චුත්තං. නිබ්බානඤ්ඤ ව නාම ඉමස්මි.

අත්ථෙ අරහත්තං අධිජ්ජෙනං. තඤ්ඤි කිලෙසනිබ්බානන්තෙ ජාතත්තා නිබ්බානං
නාම. තං එස අභිජායති පසවති කරොති. සුක්කාභිජාතිකො සමානොති සුක්කෙ
උච්චකුලෙ ජාතො භුත්වා. සෙසං චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

නිබ්බේධභාගීයජක්කවණ්ණනා

නිබ්බේධභාගීයාති නිබ්බේධො චුච්චති නිබ්බානං, තං භජන්ති උපගච්ඡන්තිති
නිබ්බේධභාගීයා. අනිච්චසඤ්ඤාදයො පඤ්චකෙ චුත්තා. නිරොධානුපස්සනාඤ්ඤාණ
සඤ්ඤා නිරොධසඤ්ඤා නාම.

“ඉමෙ බො, ආචුසො” තිආදි චුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. ඉති ද්වාවිසතියා
ජක්කානං වසෙන බාත්තිංසසතපඤ්ඤෙ කථෙන්නො ථෙරො සාමග්ගිරසං
දස්සෙසිති.

ජක්කවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සත්තකවණ්ණනා

330. ඉති ජක්කවසෙන සාමග්ගිරසං දස්සෙත්වා ඉදානි සත්තකවසෙන දස්සෙතුං
සුත දෙසනං ආරභි.

තත්ථ සම්පත්තිපටිලාභට්ඨෙන සද්ධාව ධනං සද්ධාධනං. එස නයො සබ්බත්ථ.
පඤ්ඤාධනං පනෙත්ථ සබ්බසෙට්ඨං. පඤ්ඤාය හි යත්වා තිණි සුවරිතානි
පඤ්චසීලානි දසසීලානි පුරෙත්වා සග්ගුපගා භොන්ති, සාවකපාරමීඤ්ඤාණං,
පච්චෙකබ්බොධිඤ්ඤාණං, සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණඤ්ච පටිච්ඡිකුන්ති. ඉමාසං
සම්පත්තිනං පටිලාභකාරණතො පඤ්ඤා “ධන”න්ති චුත්තා. සත්තපි චෙතානි
ලොකියලොකුත්තරමිස්සකානෙව කට්ඨිතානි. බොජ්ඣංගිකථා කට්ඨිතාව.

සමාධිපරික්ඛාරාති සමාධිපරිවාරා. සම්මාදිට්ඨාදිති චුත්තත්ථානෙව. ඉමෙපි
සත්ත පරික්ඛාරා ලොකියලොකුත්තරාව කට්ඨිතා.

අසතං ධම්මා අසන්නා වා ධම්මා ලාමකා ධම්මාති අසද්ධම්මා. විපරියායෙන
සද්ධම්මා වෙදිතබ්බා. සෙසමෙත්ථ උත්තානත්ථමෙව. සද්ධම්මෙසු පන සද්ධාදයො
සබ්බෙපි විපස්සකස්සෙව කට්ඨිතා. තෙසුපි පඤ්ඤා ලොකියලොකුත්තරා. අයං
විසෙසො.

සප්පුරිසානං ධම්මාති සප්පුරිසධම්මා. තත්ථ සුත්තගෙය්‍යාදිකං ධම්මං ජානාතිති
ධම්මඤ්ඤා. තස්ස තස්සෙව භාසිතස්ස අත්ථං ජානාතිති අත්ථඤ්ඤා. “එත්තකොම්හි
සීලෙන සමාධිතා පඤ්ඤායා” ති එවං අත්තානං ජානාතිති අත්තඤ්ඤා.
පටිග්ගහණපරිභොගෙසු මත්තං ජානාතිති මත්තඤ්ඤා. අයං කාලො උද්දෙසස්ස,
අයං කාලො පරිපුච්ඡාය, අයං කාලො යොගස්ස අධිගමායාති එවං කාලං ජානාතිති

කාලඤ්ඤා. එත්ථ ච පඤ්ච වස්සානි උද්දෙසස්ස කාලො. දස පරිපුච්ඡාය. ඉදං අනිසම්බාධං. දස වස්සානි පන උද්දෙසස්ස කාලො. වීසති පරිපුච්ඡාය. තතො පරං යොගෙ කම්මං කාතබ්බං. අට්ඨවිධං පරිසං ජානාතීති පරිසඤ්ඤා. සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බං පුග්ගලං ජානාතීති පුග්ගලඤ්ඤා.

331. නිද්දසවත්ථුනීති නිද්දසාදිවත්ථුනි. නිද්දසො භික්ඛු, නිබ්බීසො, නිත්තිංසො, නිච්චත්තාලීසො, නිජ්ජඤ්ඤාසො භික්ඛුනි එවං වචනකාරණානි. අයං කිර පඤ්ඤා නිත්තීයසමයෙ උප්පන්නො. තිත්තීයා හි දසවස්සකාලෙ මතං නිගණ්ඨං නිද්දසොති වදන්ති. සො කිර පුන දසවස්සො න හොති. න කෙවලඤ්ච දසවස්සොව. නවවස්සොපි...පෙ.... එකවස්සොපි න හොති. එතෙනෙව නයෙන වීසතිවස්සාදිකාලෙපි මතං නිබ්බීසො, නිත්තිංසො, නිච්චත්තාලීසො, නිජ්ජඤ්ඤාසොති වදන්ති. ආයස්මා ආනන්දො ගාමෙ විවරන්නො තං කථං සුත්වා විහාරං ගන්ත්වා භගවතො ආරොචෙසි. භගවා ආහ -

“න ඉදං, ආනන්ද, තිත්තීයානං අධිවචනං මම සාසනෙ ඛිණ්ණසවස්සෙනං අධිවචනං. ඛිණ්ණසවො හි දසවස්සකාලෙ පරිනිබ්බුතො පුන දසවස්සො න හොති. න කෙවලඤ්ච දසවස්සොව, නවවස්සොපි...පෙ.... එකවස්සොපි. න කෙවලඤ්ච එකවස්සොව, දසමාසිකොපි...පෙ.... එකමාසිකොපි. එකදිවසිකොපි. එකමුහුත්තොපි න හොති එව. කස්මා? පුන පටිසන්ධියා අභාවා. නිබ්බීසාදීසුපි එසෙව නයො. ඉති භගවා මම සාසනෙ ඛිණ්ණසවස්සෙනං අධිවචන”න්ති -

වත්වා යෙහි කාරණෙහි සො නිද්දසො හොති, තානි දස්සෙතුං සත්ත නිද්දසවත්ථුනි දෙසෙති. ථෙරොපි තමෙව දෙසනං උද්ධරිත්වා සත්ත නිද්දසවත්ථුනි ඉධාචුසො, භික්ඛු, සික්ඛාසමාදානෙතිආදිමාහ. තත්ථ ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ. සික්ඛාසමාදානෙ තිබ්බච්ඡන්දො හොතීති සික්ඛත්තයපුරණෙ බහලච්ඡන්දො හොති. ආයතිඤ්ච සික්ඛාසමාදානෙ අවිගතපෙමොති අනාගතෙ පුනදිවසාදීසුපි සික්ඛාපුරණෙ අවිගතපෙමෙන සමන්තාගතො හොති. ධම්මනිසන්තියාති ධම්මනිසාමනාය. විපස්සනායෙනං අධිවචනං. ඉච්ඡාවිනයෙති තණ්හාවිනයෙන. පටිසල්ලානෙති එකීභාවෙ. වීරියාරම්භෙති කායිකචෙතසිකස්ස වීරියස්ස පුරණෙ. සතිනෙපක්කෙති සතියඤ්චෙව නෙපක්කභාවෙ ව. දිට්ඨිපට්ඨෙධෙති මග්ගදස්සනෙ. සෙසං සබ්බත්ථ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං.

සඤ්ඤාසු අසුභානුපස්සනාඤ්ඤාණෙ සඤ්ඤා අසුභසඤ්ඤා. ආදීනවානුපස්සනාඤ්ඤාණෙ සඤ්ඤා ආදීනවසඤ්ඤා නාම. සෙසා හෙට්ඨා වුත්තා එව. බලසත්තකච්ඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තකපුග්ගලසත්තකානි වුත්තනායානෙව. අප්පභීතට්ඨෙන අනුසයන්තීති අනුසයා. ථාමගතො කාමරාගො කාමරාගානුසයො. එස නයො සබ්බත්ථ. සංයොජනසත්තකං උත්තානත්ථමෙව.

අධිකරණසමථසත්තකවණ්ණනා

අධිකරණසමථෙසු අධිකරණානි සමෙන්ති වූපසමෙන්ති අධිකරණසමථා.
 උප්පත්තූපත්තානන්ති උප්පත්තානං උප්පත්තානං. අධිකරණානන්ති
 විවාදාධිකරණං අනුවාදාධිකරණං ආපත්තාධිකරණං කිව්වාධිකරණන්ති ඉමෙසං
 චතුත්තං. සමථාය වූපසමායානි සමථත්ථඤ්චෙව වූපසමනත්ථඤ්ච. සම්මුඛාවිනයො
 දාතබ්බො...පෙ.... තිණුවත්ථාරකොති ඉමෙ සත්ත සමථා දාතබ්බා.

තත්තායං විනිච්ඡයනයො. අධිකරණෙසු තාව ධම්මොති වා අධම්මොති වා
 අට්ඨාරසහි වත්ථුහි විවදන්තානං භික්ඛූනං යො විවාදො, ඉදං විවාදාධිකරණං නාම.
 සීලවිපත්තියා වා ආචාරදිට්ඨිආඡීවිපත්තියා වා අනුවදන්තානං අනුවාදො උපවදනා
 චෙව වොදනා ව, ඉදං අනුවාදාධිකරණං නාම. මාතිකාය ආගතා පඤ්ච, විභඩ්ගෙ
 ද්වෙති සත්තපි ආපත්තික්ඛන්ධා, ඉදං ආපත්තාධිකරණං නාම. සඬ්ඝස්ස
 අපලොකනාදීනං චතුත්තං කම්මානං කරණං, ඉදං කිව්වාධිකරණං නාම.

තත්ථ විවාදාධිකරණං ද්විති සමථෙහි සම්මති සම්මුඛාවිනයෙන ව
 යෙභුය්‍යසිකාය ව. සම්මුඛාවිනයෙනෙව සම්මමානං යස්මිං විහාරෙ උප්පත්තං
 තස්මිංයෙව වා අඤ්ඤත්ථ වූපසමෙතුං ගච්ඡන්තානං අන්තරාමග්ගෙ වා යත්ථ
 ගන්ත්වා සඬ්ඝස්ස නිය්‍යාතිතං තත්ථ සඬ්ඝෙන වා සඬ්ඝෙ වූපසමෙතුං
 අසක්කොත්තෙ තත්ථෙව උබ්බාහිකාය සම්මතපුග්ගලෙහි වා විනිච්ඡිතං සම්මති.
 එවං සම්මමානෙ ව පනෙතස්මිං යා සඬ්ඝසම්මුඛතා ධම්මසම්මුඛතා විනයසම්මුඛතා
 පුග්ගලසම්මුඛතා, අයං සම්මුඛාවිනයො නාම.

තත්ථ ව කාරකසඬ්ඝස්ස සඬ්ඝසාමග්ගිවසෙන සම්මුඛිභාවො සඬ්ඝසම්මුඛතා.
 සමෙතබ්බස්ස වත්ථුනො භූතතා ධම්මසම්මුඛතා. යථා තං සමෙතබ්බං, තථෙව
 සම්මතං විනයසම්මුඛතා. යො ච විවදති, යෙන ච විවදති, තෙසං උභිත්තං
 අත්ථපච්චත්ථිකානං සම්මුඛිභාවො පුග්ගලසම්මුඛතා. උබ්බාහිකාය වූපසමෙ
 පනෙත්ථ සඬ්ඝසම්මුඛතා පරිභායති. එවං තාව සම්මුඛාවිනයෙනෙව සම්මති.

සචෙ පනෙවම්පි න සම්මති, අථ නං උබ්බාහිකාය සම්මතා භික්ඛූ “න මයං
 සක්කොම වූපසමෙතු”න්ති සඬ්ඝස්සෙව නිය්‍යාතෙන්ති, තතො සඬ්ඝො
 පඤ්චඩ්ගසමන්තාගතං භික්ඛූ. සලාකග්ගාභාපකං සම්මන්තති. තෙන
 ගුල්භකවිවට්ඨසකණ්ණප්පකෙසු තිසු සලාකග්ගාහෙසු අඤ්ඤතරවසෙන සලාකං
 ගාභාපෙත්වා සන්නිපතිතපරිසාය ධම්මවාදීනං යෙභුය්‍යතාය යථා තෙ ධම්මවාදීනො
 වදන්ති, එවං වූපසන්නං අධිකරණං සම්මුඛාවිනයෙන ව යෙභුය්‍යසිකාය ව වූපසන්නං
 භොති.

තත්ථ සම්මුඛාවිනයො චුත්තනයො එව. යං පන යෙභුය්‍යසිකාකම්මස්ස කරණං,
 අයං යෙභුය්‍යසිකා නාම. එවං විවාදාධිකරණං ද්විති සමථෙහි සම්මති.
 අනුවාදාධිකරණං චතුහි සමථෙහි සම්මති – සම්මුඛාවිනයෙන ව සතිවිනයෙන ව
 අමුල්භවිනයෙන ව තස්සපාපියසිකාය ව. සම්මුඛාවිනයෙනෙව සම්මමානං යො ච
 අනුවදති, යඤ්ච අනුවදති, තෙසං චචනං සුත්වා සචෙ කාචි ආපත්ති නත්ථි, උභො

බමාපෙත්වා, සවෙ අත්ථි, අයං නාමෙත්ථ ආපත්තීති එවං විනිවිජිතං වූපසම්මති.
තත්ථ සම්මුඛාවිනයලක්ඛණං චුත්තනයමෙව. යදා පන ඛිණාසවස්ස භික්ඛුනො
අමුලිකාය සීලවිපත්තියා අනුද්ධංසිතස්ස සතිවිනයං යාවමානස්ස සඬ්ඝො
ඤ්ඤත්තිවතුත්ථෙත කම්මෙන සතිවිනයං දෙති, තදා සම්මුඛාවිනයෙන ච සතිවිනයෙන
ච වූපසන්තං හොති. දිත්තෙන පන සතිවිනයෙ පුන තස්මිං පුග්ගලෙ කස්සචි අනුවාදො
න රුහති.

යදා උම්මත්තකො භික්ඛු උම්මාදවසෙන අස්සාමණකෙ අජ්ඣාචාරෙ
“සරතායස්මා එවරුපිං ආපත්ති”න්ති භික්ඛුහි වොදියමානො “උම්මත්තකෙන මෙ,
ආවුසො, එතං කතං, නාහං තං සරාමි”ති භණන්තොපි භික්ඛුහි වොදියමානොච පුන
අවොදනත්ථාය අමුල්භවිනයං යාවති, සඬ්ඝො චස්ස ඤ්ඤත්තිවතුත්ථෙත කම්මෙන
අමුල්භවිනයං දෙති, තදා සම්මුඛාවිනයෙන ච අමුල්භවිනයෙන ච වූපසන්තං හොති.
දිත්තෙන පන අමුල්භවිනයෙ පුන තස්මිං පුග්ගලෙ කස්සචි තප්පච්චයා අනුවාදො න
රුහති.

යදා පන පාරාජිකෙන වා පාරාජිකසාමන්තෙන වා වොදියමානස්ස
අඤ්ඤානඤ්ඤං පටිචරතො පාපුස්සන්තතාය පාපියස්ස පුග්ගලස්ස “සවායං
අවිජින්නමුලො භවිස්සති, සම්මා වත්තිත්වා ඔසාරණං ලභිස්සති. සවෙ ඡින්නමුලො
අයමෙවස්ස නාසනා භවිස්සති”ති මඤ්ඤමානො සඬ්ඝො ඤ්ඤත්තිවතුත්ථෙත
කම්මෙන තස්සපාපියසිකං කරොති, තදා සම්මුඛාවිනයෙන ච තස්සපාපියසිකාය ච
වූපසන්තං හොතීති. එවං අනුවාදාධිකරණං චතුහි සමථෙහි සම්මති.
ආපත්තාධිකරණං තීහි සමථෙහි සම්මති සම්මුඛාවිනයෙන ච පටිඤ්ඤාතකරණෙන
ච තිණුවත්ථාරකෙන ච. තස්ස සම්මුඛාවිනයෙනෙව වූපසමො නත්ථි. යදා පන
එකස්ස වා භික්ඛුනො සන්තිකෙ සඬ්ඝගණමජ්ඣෙසු වා භික්ඛු ලහුකං ආපත්තිං
දෙසෙති, තදා ආපත්තාධිකරණං සම්මුඛාවිනයෙන ච පටිඤ්ඤාතකරණෙන ච
වූපසම්මති.

තත්ථ සම්මුඛාවිනයෙ තාව යො ච දෙසෙති, යස්ස ච දෙසෙති, තෙසං
සම්මුඛිභාවො පුග්ගලසම්මුඛතා. සෙසං චුත්තනයමෙව.

පුග්ගලස්ස ගණස්ස ච දෙසනාකාලෙ සඬ්ඝසම්මුඛතා පරිභායති. යා පනෙත්ථ
අහං, හන්තෙ, ඉත්ථන්තාමං ආපත්තිං ආපන්නොති ච ආම, පස්සාමීති ච පටිඤ්ඤා,
තාය පටිඤ්ඤාය “ආයතිං සංවරෙය්‍යාසී”ති කරණං, තං පටිඤ්ඤාතකරණං නාම.
සඬ්ඝාදිසෙසෙ හි පරිවාසාදියාවනා පටිඤ්ඤා. පරිවාසාදීනං දානං පටිඤ්ඤාතකරණං
නාම. ද්වෙ පක්ඛජාතා පන භණ්ඩනකාරකා භික්ඛු බහුං අස්සාමණකං
අජ්ඣාචරිත්වා පුන ලජ්ජිධම්මෙ උජ්ජන්තෙ සවෙ මයං ඉමාහි ආපත්තීහි
අඤ්ඤමඤ්ඤං කාරෙස්සාම, සියාපි තං අධිකරණං කක්ඛලත්තාය සංවත්තෙය්‍යාති
අඤ්ඤමඤ්ඤං ආපත්තියා කාරාපනෙ දොසං දිස්වා යදා තිණුවත්ථාරකකම්මං
කරොන්ති, තදා ආපත්තාධිකරණං සම්මුඛාවිනයෙන ච තිණුවත්ථාරකෙන ච
සම්මති.

තත්ථ හි යත්තකා භත්ථපාසුපගතා “න මෙතං ඛමති” ති එවං දිට්ඨාචිකම්මං අකත්වා නිද්දම්පි ඔක්කන්තා භොන්ති, සබ්බෙසං යපෙත්වා ථුල්ලවජ්ජඤ්ච ගිහිපටිසංයුත්තඤ්ච සබ්බාපත්තියො වුට්ඨහන්ති, එවං ආපත්තාධිකරණං තීහි සමථෙහි සම්මති. කිච්චාධිකරණං එකෙන සමථෙන සම්මති සම්මුඛාවිනයෙනෙව. ඉමානි චත්තාරි අධිකරණානි යථානුරූපං ඉමෙහි සත්තහි සමථෙහි සම්මන්ති. තෙන වුත්තං – උජ්ජන්තූජ්ජන්තානං අධිකරණානං සමථාය වූපසමාය සම්මුඛාවිනයො දාතබ්බො...පෙ.... තිණුවත්ථාරකොති. අයමෙත්ථ විනිච්ඡයනයො. විත්ථාරො පන සමථක්ඛන්ධකෙ ආගතොයෙව. විනිච්ඡයොපිස්ස සමන්තපාසාදිකායං වුත්තො.

“ඉමෙ බො, ආවුසො” තිආදි වුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. ඉති වුද්දසන්නං සත්තකානං වසෙන අට්ඨනවුති පඤ්ඤෙ කථෙන්නො ථෙරො සාමග්ගිරසං දස්සෙසීති.

සත්තකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අට්ඨකවණ්ණනා

333. ඉති සත්තකවසෙන සාමග්ගිරසං දස්සෙත්වා ඉදානි අට්ඨකවසෙන දස්සෙතුං පුන දෙසනං ආරභි. තත්ථ මිච්ඡන්තාති අයාථාවා මිච්ඡාසභාවා. සම්මන්තාති යාථාවා සම්මාසභාවා.

334. කුසිතවත්ථුනීති කුසිතස්ස අලසස්ස වත්ථුනි පතිට්ඨා කොසජ්ජකාරණානීති අත්ථො. කම්මං කත්තබ්බං භොතීති චිවරච්චාරණාදිකම්මං කාතබ්බං භොති. න චීරියං ආරභතීති දුට්ඨම්පි චීරියං නාරභති. අජ්ජත්තස්සාති ඤානවිපස්සනාමග්ගඵලධම්මස්ස අජ්ජත්තස්ස පත්තියා. අනධිගතස්සාති තස්සෙව අනධිගතස්ස අධිගමත්ථාය. අසච්ඡිකතස්සාති තස්සෙව අපච්චක්ඛකතස්ස සච්ඡිකරණත්ථාය. ඉදං පයමන්ති ඉදං භන්දාහං නිපජ්ජාමීති එවං ඔසීදනං පයමං කුසිතවත්ථු. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. “මාසාවිතං මඤ්ඤ” ති එත්ථ පන මාසාවිතං නාම තින්තමාසො. යථා තින්තමාසො ගරුකො භොති, එවං ගරුකොති අධිජ්ජායො. ගිලානා වුට්ඨිතො භොතීති ගිලානො හුත්වා පච්ඡා වුට්ඨිතො භොති.

335. ආරම්භවත්ථුනීති චීරියකාරණානි. තෙසම්පි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

336. දානවත්ථුනීති දානකාරණානි. ආසජ්ජ දානං දෙනීති පත්ථා දානං දෙනි. ආගතං දිස්වාච මුහුත්තංයෙව නිසීදාපෙත්වා සක්කාරං කත්වා දානං දෙනි, දස්සාමි දස්සාමීති න කිලමෙති. ඉති එත්ථ ආසාදනං දානකාරණං නාම භොති. භයා දානං දෙනීතිආදීසුපි භයාදීනි දානකාරණානීති වෙදිතබ්බානි. තත්ථ භයං නාම අයං අදායකො අකාරකොති ගරභාභයං වා අපායභයං වා. අදාසි මෙති මය්හං පුබ්බෙ එස ඉදං නාම අදාසීති දෙනි. දස්සති මෙති අනාගතෙ ඉදං නාම දස්සතීති දෙනි. සාහු

දානන්ති දානං නාම සාධු සුන්දරං, බුද්ධාදීහි පණ්ඩිතෙහි පසත්ථන්ති දෙනි.
 විත්තාලඬිකාරවිත්තපරික්ඛාරත්ථං දානං දෙනීති සමථවිපස්සනාවිත්තස්ස
 අලඬිකාරත්ථඤ්චෙව පරිවාරත්ථඤ්ච දෙනි. දානඤ්ඤි විත්තං මුදුකං කරොති. යෙන
 ලද්ධං හොති, සොපි ලද්ධං මෙති මුදුචිත්තො හොති, යෙන දිත්තං, සොපි දිත්තං
 මයාති මුදුචිත්තො හොති, ඉති උභින්නම්පි විත්තං මුදුකං කරොති, තෙනෙව
 “අදන්තදමනං දානං”න්ති වුච්චති. යථාහ –

“අදන්තදමනං දානං, අදානං දන්තදුසකං;
 දානෙන පියවාය, උන්නමන්ති නමන්ති වා”ති.

ඉමෙසු පන අට්ඨසු දානෙසු විත්තාලඬිකාරදානමෙව උත්තමං.

337. දානුපපත්තියොති දානපච්චයා උපපත්තියො. දහතීති යපෙති. අධිට්ඨාතීති
 තස්සෙව වෙච්චනං. භාවෙතීති වඩ්ඤ්ති. භීනෙ විමුක්තන්ති භීනෙසු
 පඤ්චකාමගුණෙසු විමුක්තං. උත්තරි අභාවිතන්ති තතො උත්තරි මග්ගඵලත්ථාය
 අභාවිතං. තනුපපත්තියා සංවත්තතීති යං පත්ථෙත්වා කුසලං කතං, තත්ථ තත්ථ
 නිබ්බත්තනත්ථාය සංවත්තති.

වීතරාගස්සාති මග්ගෙන වා සමුච්ඡින්නරාගස්ස සමාපත්තියා වා
 වික්ඛම්භිතරාගස්ස. දානමත්තෙනෙව හි බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තිතුං න සක්කා. දානං
 පන සමාධිවිපස්සනාවිත්තස්ස අලඬිකාරො පරිවාරො හොති. තතො දානෙන
 මුදුචිත්තො බ්‍රහ්මචිහාරෙ භාවෙත්වා බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තති. තෙන වුත්තං
 “වීතරාගස්ස නො සරාගස්සා”ති.

බත්තියානං පරිසා බත්තියපරිසා, සමුහොති අත්ථො. එස නයො සබ්බත්ථං.

ලොකස්ස ධම්මා ලොකධම්මා. එතෙහි මුත්තො නාම නත්ථී, බුද්ධානම්පි
 හොත්තියෙව. වුත්තම්පි චෙතං – “අට්ඨිමෙ, හික්ඛෙව, ලොකධම්මා ලොකං
 අනුපරිචත්තන්ති, ලොකො ව අට්ඨ ලොකධම්මෙ අනුපරිචත්තති”ති (අ. නි. 8.5).
 ලාභො අලාභොති ලාභෙ ආගතෙ අලාභො ආගතො ඵවාති වෙදිතබ්බො. යසාදීසුපි
 එසෙව නයො.

338. අභිභායතනවිමොක්ඛකථා හෙට්ඨා කථිතා ඵව.

“ඉමෙ බො, ආවුසො”තිආදි වුත්තනසෙනෙව යොජෙතබ්බං. ඉති එකාදසන්තං
 අට්ඨකානං වසෙන අට්ඨාසීති පඤ්ඤෙ කථෙත්තො ථෙරො සාමග්ගිරසං දස්සෙසීති.

අට්ඨකචණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නචකචණ්ණනා

340. ඉති අට්ඨකචසෙන සාමග්ගිරසං දස්සෙත්වා ඉදානි නචකචසෙන දස්සෙතුං පුන දෙසනං ආරභි. තත්ථ ආසාතචත්ථුනීති ආසාතකාරණානි. ආසාතං ඛන්ධනීති කොපං ඛන්ධනි කරොති උප්පාදෙති.

තං කුතෙත්ථ ලඛ්භාති තං අනත්ථවරණං මා අභොසීති එතස්මිං පුග්ගලෙ කුතො ලඛ්භා, කෙන කාරණෙන සක්කා ලද්ධං? පරො නාම පරස්ස අත්තනො චිත්තරූපියා අනත්ථං කරොතීති එවං චිත්තෙත්වා ආසාතං පටිච්චනොදෙති. අථ වා සවාහං පටිකොපං කරෙය්‍යං, තං කොපකරණං එත්ථ පුග්ගලෙ කුතො ලඛ්භා, කෙන කාරණෙන ලද්ධබ්බන්ති අත්ථො. කුතො ලාභාතිපි පායො, සවාහං එත්ථ කොපං කරෙය්‍යං, තස්මිං මෙ කොපකරණෙ කුතො ලාභා, ලාභා නාම කෙ සියුන්ති අත්ථො. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථෙ තන්ති නිපාතමත්තමෙව හොති.

341. සත්තවාසාති සත්තානං ආවාසා, වසනට්ඨානානීති අත්ථො. තත්ථ සුද්ධාවාසාපි සත්තවාසොව, අසබ්බකාලිකත්තා පන න ගහිතා. සුද්ධාවාසා හි බුද්ධානං ඛන්ධාවාරසදිසා. අසඬ්ඛෙය්‍යාකප්පෙ බුද්ධෙසු අනිබ්බත්තත්තෙසු තං යානං සුඤ්ඤං හොතීති අසබ්බකාලිකත්තා න ගහිතා. සෙසමෙත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

342. අක්ඛණෙසු ධම්මො ව දෙසියතීති චතුසච්චධම්මො දෙසියති. ඔපසම්මොති කිලෙසුපසමකරො. පරිනිබ්බානිකොති කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බානාවහො. සම්බොධගාමීති චතුමග්ගඤ්ඤාණපට්ඨෙධගාමී. අඤ්ඤතරන්ති අසඤ්ඤභවං වා අරූපභවං වා.

343. අනුපුබ්බච්ඡාරාති අනුපට්ඨාටියා සමාපජ්ජිතබ්බච්ඡාරා.

344. අනුපුබ්බනිරොධාති අනුපට්ඨාටියා නිරොධා.

“ඉමෙ, බො ආචුසො” තිආදි වුත්තනෙයෙනෙව යොජෙතබ්බං. ඉති ඡන්තං නචකානං වසෙන චතුපණ්ණාස පඤ්ඤෙ කට්ඨන්තො ථෙරො සාමග්ගිරසං දස්සෙසීති.

නචකචණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දසකචණ්ණනා

345. ඉති නචකචසෙන සාමග්ගිරසං දස්සෙත්වා ඉදානි දසකචසෙන දස්සෙතුං පුන දෙසනං ආරභි. තත්ථ නාථකරණාති “සනාථා, හික්ඛවෙ, විහරථ මා අනාථා, දස ඉමෙ, හික්ඛවෙ, ධම්මා නාථකරණා” ති (අ. නි. 10.18) එවං අක්ඛානා අත්තනො පතිට්ඨාකරා ධම්මා.

කලාණමිත්තොතිආදීසු සීලාදිගුණසම්පන්නා කලාණා අස්ස මිත්තාති කලාණමිත්තො. තෙ වස්ස ධානනිසජ්ජාදීසු සහ අයනතො සභායාති කලාණසභායො. චිත්තෙන චෙව කායෙන ච කලාණමිත්තෙසු එව සම්පවඨිකො ඔනතොති කලාණසම්පවඨිකො. සුවචො හොතීති සුඛෙන චත්තඛිඛො හොති සුඛෙන අනුසාසිතඛිඛො. ඛමොති ගාළුහෙන ඵරුසෙන කක්ඛලෙන වුවිචමානො ඛමති, න කුප්පති. පදක්ඛිණග්ගාහී අනුසාසනීන්ති යථා එකච්චො ඔවදියමානො වාමනො ගණ්හාති, පටිප්ඵරති වා අසුණන්තො වා ගච්ඡති, එවං අකත්වා “ඔවදථ, හන්තෙ, අනුසාසථ, තුම්හෙසු අනොවදන්තෙසු කො අඤ්ඤො ඔවදිස්සති” ති පදක්ඛිණං ගණ්හාති.

උච්චාවචානීති උච්චානි ච අච්චානි ච. කිං කරණියානීති කිං කරොමීති එවං චත්වා කත්තඛිඛකම්මානි. තත්ථ උච්චකම්මානි නාම විචරස්ස කරණං රජනං චෙතියෙ සුඛාකම්මං උපොසථාගාරචෙතියසරඛොධියසරෙසු කත්තඛිඛන්ති එවමාදි. අච්චකම්මං නාම පාදධොවනමක්ඛනාදිබුද්දකකම්මං. තනුපායායාති තනුපගමනීයා. අලං කාතුන්ති කාතුං සමත්ථො හොති. අලං සංවිධාතුන්ති විචාරෙතුං සමත්ථො.

ධම්මෙ අස්ස කාමො සිනෙහොති ධම්මකාමො, තෙපිටකං බුද්ධච්චනං පියායතීති අත්ථො. පියසමුදාහාරොති පරස්මිං කථෙන්නෙ සක්කච්චං සුණාති, සයඤ්ච පරෙසං දෙසෙතුකාමො හොතීති අත්ථො. “අභිධම්මෙ අභිචිනයෙ” ති එත්ථ ධම්මො අභිධම්මො, චිනයො අභිචිනයොති චතුක්කං චෙදිතඛිඛං. තත්ථ ධම්මොති සුත්තන්තපිටකං. අභිධම්මොති සත්ත පකරණානි. චිනයොති උභතොච්චගා. අභිචිනයොති ඛන්ධකපරිවාරා. අථ වා සුත්තන්තපිටකමපි අභිධම්මපිටකමපි ධම්මො එව. මග්ගඵලානි අභිධම්මො. සකලං චිනයපිටකං චිනයො. කිලෙසවූපසමකාරණං අභිචිනයො. ඉති සඛ්ඛස්මිමපි එත්ථ ධම්මෙ අභිධම්මෙ චිනයෙ අභිචිනයෙ ච. උළාරපාමොජ්ජොති බහුලපාමොජ්ජො හොතීති අත්ථො.

කුසලෙසු ධම්මෙසුති කාරණත්ථෙ භූමිමං, චතුභූමකකුසලධම්මකාරණා, තෙසං අධිගමත්ථාය අනික්ඛිත්තධුරො හොතීති අත්ථො.

346. කසිණදසකෙ සකලට්ඨෙන කසිණානි. තදාරම්මණානං ධම්මානං ඛෙත්තට්ඨෙන වා අධිට්ඨානට්ඨෙන වා ආයතනානි. උද්ධන්ති උපරි ගගනතලාහිමුඛං. අධොති හෙට්ඨා භූමිතලාහිමුඛං. තිරියන්ති ඛෙත්තමණ්ඩලමිච සමන්තා පරිච්ඡින්නිවා. එකච්චො හි උද්ධමෙව කසිණං වඨිඨෙති, එකච්චො අධො, එකච්චො සමන්තතො. තෙන තෙන වා කාරණෙන එවං පසාරෙති ආලොකමිච රූපදස්සනකාමො. තෙන වුත්තං “පථවිකසිණමෙකො සඤ්ජානාති උද්ධං අධො තිරිය” න්ති. අද්චයන්ති ඉදං පන එකස්ස අඤ්ඤභාවානුපගමනත්ථං වුත්තං. යථා හි උදකං පටිට්ඨස්ස සඛ්ඛදිසාසු උදකමෙව හොති, න අඤ්ඤං, එවමෙව පථවිකසිණං පථවිකසිණමෙව හොති, නත්ථි තස්ස අඤ්ඤො කසිණසම්භෙදොති. එස නයො සඛ්ඛත්ථ. අප්පමාණන්ති ඉදං තස්ස තස්ස ඵරණඅප්පමාණවසෙන වුත්තං. තඤ්චි චෙතසා ඵරන්තො සකලමෙව ඵරති, න “අයමස්ස ආදි, ඉදං මජ්ඣ” න්ති පමාණං.

ගණ්භාතීති. විඤ්ඤාණකසිණන්ති චෙත්ථ කසිණුග්ඝාටිමාකාසෙ පචත්තවිඤ්ඤාණං. තත්ථ කසිණවසෙන කසිණුග්ඝාටිමාකාසෙ කසිණුග්ඝාටිමාකාසවසෙන තත්ථ පචත්තවිඤ්ඤාණෙ උද්ධං අධො තිරියනා චෙදිතබ්බා. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. කම්මට්ඨානභාවනානයෙන පනෙතානි පට්ඨිකසිණාදීනි විත්ථාරතො විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්තානෙව.

අකුසලකම්මපට්ඨසකවණ්ණනා

347. කම්මපට්ඨසු කම්මානෙව සුගතිදුග්ගතීනං පට්භූතත්තා කම්මපට්ඨා නාම. තෙසු පාණාතිපාතො අදින්නාදානං මුසාවාදාදයො ච චත්තාරො බ්‍රහ්මජාලෙ විත්ථාරිතා ඵව. කාමෙසුථිච්ඡාවාරොති ඵත්ථ පන කාමෙසුති මෙටුනසමාවාරෙසු මෙටුනවත්ථුසු වා. ථිච්ඡාවාරොති ඵකත්තනින්දිතො ලාමකාවාරො. ලක්ඛණතො පන අසද්ධම්මාධිප්පායෙන කායද්වාරප්පචත්තා අගමනියට්ඨානවිතික්කමචෙනතා කාමෙසුථිච්ඡාවාරො.

තත්ථ අගමනියට්ඨානං නාම පුරිසානං තාව මාතූරක්ඛිතා, පිතූරක්ඛිතා, මාතෘපිතූරක්ඛිතා, භාතූරක්ඛිතා, හගිනිරක්ඛිතා, ඤාතිරක්ඛිතා, ගොත්තරක්ඛිතා, ධම්මරක්ඛිතා, සාරක්ඛා, සපරිදණ්ඩාති මාතූරක්ඛිතාදයො දස. ධනක්කිතා, ඡන්දවාසිනී, භොගවාසිනී, පටවාසිනී, ඔදපත්තකිනී, ඔහතචුම්ඛටා, දාසී ච හරියා ච, කම්මකාරී ච හරියා ච, ධජාහටා, මුහුත්තිකාති ඵතා ධනක්කිතාදයො දසාති වීසති. ඉත්ථිසු පන ද්විත්තං සාරක්ඛසපරිදණ්ඩානං දසන්තඤ්ච ධනක්කිතාදීනන්ති ද්වාදසන්තං ඉත්ථිතං අඤ්ඤෙ පුරිසා. ඉදං අගමනියට්ඨානං නාම. සො පනෙස ථිච්ඡාවාරො සීලාදිගුණරහිතෙ අගමනියට්ඨානෙ අප්පසාවජ්ජො. සීලාදිගුණසම්පන්නෙ මහාසාවජ්ජො. තස්ස චත්තාරො සම්භාරා අගමනියවත්ථු, තස්මිං සෙවනවිත්තං, සෙවනප්පයොගො, මග්ගෙනමග්ගප්පට්ඨපත්තිඅධිවාසනන්ති. ඵකො පයොගො සාහත්ථිකො ඵව.

අභිජ්ඣායතීති අභිජ්ඣා, පරහණ්ඩාහිමුඛි හුත්වා තන්තින්නතාය පචත්තතීති අත්ථො. සා “අහො වත ඉදං මමස්සා”ති ඵවං පරහණ්ඩාහිජ්ඣායනලක්ඛණා අදින්නාදානං විය අප්පසාවජ්ජා මහාසාවජ්ජා ච. තස්සා ද්වෙ සම්භාරා පරහණ්ඩං, අත්තනො පරිණාමනඤ්ච. පරහණ්ඩවත්ථුකෙ හි ලොහෙ උප්පන්නෙපි න තාව කම්මපට්ඨෙදො හොති, යාව “අහො වතීදං මමස්සා”ති අත්තනො න පරිණාමෙති.

හිතසුඛං ඛ්‍යාපාදයතීති ඛ්‍යාපාදො. සො පරං විනාසාය මනොපදොසලක්ඛණො ඵරුසාවාචා විය අප්පසාවජ්ජො මහාසාවජ්ජො ච. තස්ස ද්වෙ සම්භාරා පරසත්තො ච, තස්ස විනාසවිත්තා ච. පරසත්තවත්ථුකෙ හි කොධෙ උප්පන්නෙපි න තාව කම්මපට්ඨෙදො හොති, යාව “අහො වතායං උච්ඡිජ්ඣෙය්‍යා විනස්සෙය්‍යා”ති තස්ස විනාසං න විත්තෙති.

යථාභූච්චගහණාභාවෙන ථිච්ඡා පස්සතීති ථිච්ඡාදිට්ඨි. සා “නත්ථි දින්න”තිඤ්ඤාදිනා නයෙන විපරිතදස්සනලක්ඛණා. සම්ඵප්පලාපො විය

අප්පසාවජ්ජා මහාසාවජ්ජා ව. අපිව අනියතා අප්පසාවජ්ජා, නියතා මහාසාවජ්ජා. තස්සා ද්වෙ සම්භාරා වත්ථුනො ව ගහිතාකාරවිපරිතතා, යථා ව තං ගණ්හාති, තථාභාවෙන තස්සුපට්ඨානන්ති.

ඉමෙසං පන දසන්තං අකුසලකම්මපථානං ධම්මතො කොට්ඨාසතො ආරම්මණතො වෙදනාතො මූලතොති පඤ්චභාකාරෙහි විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ ධම්මතොති එතෙසු හි පටිපාටියා සත්ත වෙනනාධම්මාව හොන්ති. අභිජ්ඣාදයො තයො වෙනනාසම්පයුත්තා.

කොට්ඨාසතොති පටිපාටියා සත්ත, මිච්ඡාදිට්ඨි වාති ඉමෙ අට්ඨ කම්මපථා එව හොන්ති, නො මූලාති. අභිජ්ඣාඛ්‍යාපාදා කම්මපථා වෙව මූලාති ව. අභිජ්ඣා හි මූලං පත්ථා ලොභො අකුසලමූලං හොති. ඛ්‍යාපාදො දොසො අකුසලමූලං හොති.

ආරම්මණතොති පාණාතිපාතො ජීවිතින්ද්‍රියාරම්මණතො සඬ්ඛාරාරම්මණො හොති. අදින්නාදානං සත්තාරම්මණං වා සඬ්ඛාරාරම්මණං වා, මිච්ඡාවාරො ථොට්ඨබ්බවසෙන සඬ්ඛාරාරම්මණො. “සත්තාරම්මණො” තිපි එකෙ. මුසාවාදො සත්තාරම්මණො වා සඬ්ඛාරාරම්මණො වා, තථා පිසුණවාවා. ඵරුසවාවා සත්තාරම්මණාව. සම්ඵජ්ජලාපො දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතවසෙන සත්තාරම්මණො වා සඬ්ඛාරාරම්මණො වා. තථා අභිජ්ඣා. ඛ්‍යාපාදො සත්තාරම්මණාව. මිච්ඡාදිට්ඨි තෙභුමකධම්මවසෙන සඬ්ඛාරාරම්මණො.

වෙදනාතොති පාණාතිපාතො දුක්ඛවෙදනො හොති. කිඤ්චාපි හි රාජානො වොරං දිස්වා හසමානාපි “ගච්ඡං නං සාතෙථා” ති වදන්ති, සන්නිට්ඨාපකවෙනනා පන දුක්ඛසම්පයුත්තාව හොති. අදින්නාදානං තිවෙදනං. මිච්ඡාවාරො සුඛමජ්ඣක්තවසෙන ද්විවෙදනො. සන්නිට්ඨාපකවිත්තෙ පන මජ්ඣක්තවෙදනො න හොති. මුසාවාදො තිවෙදනො. තථා පිසුණවාවා. ඵරුසවාවා දුක්ඛවෙදනා. සම්ඵජ්ජලාපො තිවෙදනො. අභිජ්ඣා සුඛමජ්ඣක්තවසෙන ද්විවෙදනා තථා මිච්ඡාදිට්ඨි. ඛ්‍යාපාදො දුක්ඛවෙදනො.

මූලතොති පාණාතිපාතො දොසමොභවසෙන ද්විමූලකො හොති. අදින්නාදානං දොසමොභවසෙන වා ලොභමොභවසෙන වා. මිච්ඡාවාරො ලොභමොභවසෙන. මුසාවාදො දොසමොභවසෙන වා ලොභමොභවසෙන වා තථා පිසුණවාවා සම්ඵජ්ජලාපො ව. ඵරුසවාවා දොසමොභවසෙන. අභිජ්ඣා මොභවසෙන එකමූලා. තථා ඛ්‍යාපාදො. මිච්ඡාදිට්ඨි ලොභමොභවසෙන ද්විමූලාති.

කුසලකම්මපථදසකවණ්ණනා

පාණාතිපාතා වෙරමණ්ණාදීනි සමාදානසම්පත්තසමුච්ඡෙදවිරතිවසෙන වෙදිතබ්බාති.

ධම්මතො පන එතෙසුපි පටිපාටියා සත්ත වෙනනාපි වත්තන්ති විරතියොපි.
අන්තෙ තයො වෙනනාසම්පයුත්තාව.

කොට්ඨාසතොති පටිපාටියා සත්ත කම්මපථා එව, නො මූලානි. අන්තෙ තයො
කම්මපථා වෙව මූලානි ව. අනභිජ්ඣා හි මූලං පත්වා අලොභො කුසලමූලං හොති.
අබ්‍යාපාදො අදොසො කුසලමූලං. සම්මාදිට්ඨි අමොහො කුසලමූලං.

ආරම්මණතොති පාණාතිපාතාදීනං ආරම්මණානෙව එතෙසං ආරම්මණානි.
විතික්කම්මිතබ්බතොයෙව හි වෙරමණි නාම හොති. යථා පන නිබ්බානාරම්මණො
අරියමග්ගො කිලෙසෙ පජහති, එවං ජීවිතින්ද්‍රියාදිආරම්මණාපෙතෙ කම්මපථා
පාණාතිපාතාදීනි දුස්සිලානි පජහන්තිති වෙදිතබ්බා.

වෙදනාතොති සබ්බෙ සුඛවෙදනා හොන්ති මජ්ඣන්තවෙදනා වා. කුසලං පත්වා
හි දුක්ඛවෙදනා නාම නත්ථි.

මූලතොති පටිපාටියා සත්ත ඤාණසම්පයුත්තවිත්තෙන විරමන්තස්ස
අලොභඅදොසඅමොහවසෙන තිමූලානි හොන්ති, ඤාණවිජ්ජයුත්තවිත්තෙන
විරමන්තස්ස ද්විමූලානි. අනභිජ්ඣා ඤාණසම්පයුත්තවිත්තෙන විරමන්තස්ස
ද්විමූලා, ඤාණවිජ්ජයුත්තවිත්තෙන එකමූලා. අලොභො පන අත්තනාව අත්තනො
මූලං න හොති. අබ්‍යාපාදෙපි එසෙව නයො. සම්මාදිට්ඨි අලොභාදොසවසෙන
ද්විමූලා එවාති.

අරියවාසදසකවණ්ණනා

348. අරියවාසාති අරියා එව වසිංසු වසන්ති වසිස්සන්ති එතෙසුති අරියවාසා.
පඤ්චඩගවිජ්ජහිනොති පඤ්චහි අඩිගෙහි විජ්ජයුත්තොව හුත්වා බිණාසවො අවසි
වසති වසිස්සන්ති තස්මා අයං පඤ්චඩගවිජ්ජහිනතා, අරියස්ස වාසත්තා අරියවාසොති
වුත්තො. එස නයො සබ්බත්ථ.

එවං බො, ආවුසො, භික්ඛු ජලඬිගසමන්තාගතො හොතිති ජලඬිගුපෙක්ඛාය
සමන්තාගතො හොති. ජලඬිගුපෙක්ඛා නාම කෙති? ඤාණාදයො. “ඤාණ”න්ති
වුත්තෙ කිරියතො චත්තාරි ඤාණසම්පයුත්තවිත්තානි ලබ්භන්ති. “සතතවිහාරො”ති
වුත්තෙ අට්ඨ මහාවිත්තානි. “රජ්ජනදුස්සනං නත්ථි”ති වුත්තෙ දස විත්තානි
ලබ්භන්ති. සොමනස්සං ආසෙවනවසෙන ලබ්භති.

සතාරක්ඛෙන වෙනසාති බිණාසවස්ස හි තිසු ද්වාරෙසු සබ්බකාලං සති
ආරක්ඛකිච්චං සාධෙති. තෙනෙවස්ස “වරතො ච තිට්ඨතො ච සුත්තස්ස ච ජාගරස්ස
ච සතතං සමිතං ඤාණදස්සනං පච්චුපට්ඨිතං හොති”ති වුච්චති.

පුටුසමණුච්ඡාන්තොනන්ති බහුතං සමණුච්ඡාන්තොනං. එත්ථ ව සමණාති
පබ්බජ්ජපගතා. චුච්ඡාන්තොති හොවාදිතො. පුටුපච්චෙකසච්චානීති බහුති

පාටෙක්කසව්වානි, ඉදමෙව දස්සනං සව්වං, ඉදමෙව දස්සනං සව්වන්ති එවං
 පාටියෙක්කං ගහිතානි බහුනි සව්වානිති අත්ථො. නුන්නානීති නිහතානි.
 පණුන්නානීති සුට්ඨු නිහතානි. වත්තානීති විස්සට්ඨානි. වත්තානීති වමිතානි.
 මුත්තානීති ජින්නන්ධනානි කතානි. පහිනානීති පජහිතානි. පටිනිස්සට්ඨානීති යථා
 න පුන විත්තං ආරුහන්ති, එවං පටිනිස්සජ්ජිතානි. සබ්බානෙව තානි
 ගහිතග්ගහණස්ස විස්සට්ඨභාවවෙච්චනානි.

සමවයසට්ඨෙසනොති එත්ථ අවයානි අනුනා. සට්ඨානි විස්සට්ඨා. සම්මා අවයා
 සට්ඨා එසනා අස්සානි සමවයසට්ඨෙසනො. සම්මා විස්සට්ඨසබ්බඵසනොති අත්ථො.
 රාගා විත්තං විමුත්තන්තිආදීහි මග්ගස්ස කිව්වනිප්පත්ති කථිතා.

රාගො මෙ පහිනොතිආදීහි පච්චට්ඨෙක්කණාය ඵලං කථිතං.

අසෙක්කධම්මදසකවණ්ණනා

අසෙක්කා සම්මාදිට්ඨිතිආදයො සබ්බෙපි ඵලසම්පයුත්තධම්මා එව. එත්ථ ව
 සම්මාදිට්ඨි, සම්මාඤ්ඤාණන්ති ද්විසු යානෙසු පඤ්ඤාව කථිතා. සම්මාවිමුත්තිති
 ඉමිනා පදෙන වුත්තාවසෙසා. ඵලසමාපත්තිධම්මා සඬගහිතානි වෙදිතබ්බා.

“ඉමෙ බො, ආවුසො” තිආදි වුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. ඉති ඡන්තං
 දසකානං වසෙන සමසට්ඨි පඤ්ඤෙ කථෙන්නො ථෙරො සාමග්ගිරසං දස්සෙසිති.

දසකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්ඤාසමොධානවණ්ණනා

349. ඉධ පන යත්වා පඤ්ඤා සමොධානෙතබ්බා. ඉමස්මිඤ්ඤි සුත්තෙ
 එකකවසෙන ද්වෙ පඤ්ඤා කථිතා. දුකවසෙන සත්තති. තිකවසෙන අසිතිසතං.
 චතුක්කවසෙන ද්වෙසතානි. පඤ්චකවසෙන තිංසසතං. ඡක්කවසෙන බාත්තිංසසතං.
 සත්තකවසෙන අට්ඨනවුති. අට්ඨකවසෙන අට්ඨාසිති. නවකවසෙන චතුපණ්ණාස.
 දසකවසෙන සමසට්ඨිති එවං සහස්සං වුද්දස පඤ්ඤා කථිතා.

ඉමඤ්ඤි සුත්තන්තං යපෙත්වා තෙපිට්ඨෙ බුද්ධවචනෙ අඤ්ඤො සුත්තන්තො
 එවං බහුපඤ්ඤාපට්මණ්ඩිතො නත්ථි. භගවා ඉමං සුත්තන්තං ආදිතො පට්ඨාය සකලං
 සුත්වා වින්තෙසි – “ධම්මසෙනාපති සාරිපුත්තො බුද්ධබලං දීපෙත්වා
 අප්පට්චන්තියං සිහනාදං නදති. සාවකභාසිතොති වුත්තෙ ඔකප්පනා න භොති,
 ජිනභාසිතොති වුත්තෙ භොති, තස්මා ජිනභාසිතං කත්වා දෙවමනුස්සානං ඔකප්පනං
 ඉමස්මිං සුත්තන්තෙ උප්පාදෙස්සාමි” ති. තතො වුට්ඨාය සාධුකාරං අදාසි. තෙන
 වුත්තං “අථ බො භගවා වුට්ඨහිත්වා ආයස්මන්තං සාරිපුත්තං ආමන්තෙසි, සාධු,
 සාධු, සාරිපුත්ත, සාධු බො ත්වං සාරිපුත්ත, හික්ඛුනං සඬගිතිපරියායං අභාසි” ති.

තත්ථ සඛිගීතිපරියායන්ති සාමග්ගියා කාරණං. ඉදං වුත්තං හොති – “සාධු, බො ත්ථං, සාරිපුත්ත, මම සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණෙන සංසන්දිත්වා භික්ඛුනං සාමග්ගිරසං අභාසි” ති. සමනුඤ්ඤො සත්ථා අභොසීති අනුමොදනෙන සමනුඤ්ඤො අභොසි. එත්තකෙන අයං සුත්තන්තො ජිනභාසිතො නාම ජාතො. දෙසනාපරියොසානෙ ඉමං සුත්තන්තං මනසිකරොන්තා තෙ භික්ඛු අරහත්තං පාපුණිංසුති.

සුමඬිගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

සඛිගීතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. දසුත්තරසුත්තවණ්ණනා

350. එවං මෙ සුතන්ති දසුත්තරසුත්තං. තත්‍රායං අපුබ්බපදවණ්ණනා – ආවුසො භික්ඛවෙති සාවකානං ආලපනමෙතං. බුද්ධා හි පරිසං ආමන්තයමානා ‘භික්ඛවෙ’ති වදන්ති. සාවකා සත්ථාරං උච්චට්ඨානෙ යපෙස්සාමාති සත්ථු ආලපනෙන අනාලපිත්වා ආවුසොති ආලපන්ති. තෙ භික්ඛුති තෙ ධම්මසෙනාපතිං පරිවාරෙත්වා නිසින්තා භික්ඛු. කෙ පන තෙ භික්ඛුති? අනිබද්ධවාසා දිසාගමනියා භික්ඛු. බුද්ධකාලෙ ද්වෙ වාරෙ භික්ඛු සන්තිපතන්ති – උපකට්ඨවස්සුපනායිකකාලෙ ව පවාරණකාලෙ ව. උපකට්ඨවස්සුපනායිකාය දසපි වීසතිපි තිංසමිපි චත්තාලීසමිපි පඤ්ඤාසමිපි භික්ඛු වග්ගා වග්ගා කම්මට්ඨානත්ථාය ආගච්ඡන්ති. භගවා තෙහි සද්ධිං සම්මොදිත්වා කස්මා, භික්ඛවෙ, උපකට්ඨාය වස්සුපනායිකාය විවරථාති පුච්ඡති. අථ තෙ “භගවා කම්මට්ඨානත්ථං ආගතමිහ, කම්මට්ඨානං නො දෙථා” ති යාවන්ති.

සත්ථා තෙසං වරියවසෙන රාගවරිතස්ස අසුභකම්මට්ඨානං දෙති. දොසවරිතස්ස මෙත්තාකම්මට්ඨානං, මොහවරිතස්ස උද්දෙසො පරිපුච්ඡා – ‘කාලෙන ධම්මස්සවනං, කාලෙන ධම්මසාකච්ඡා, ඉදං තුය්හං සප්පාය’න්ති ආචික්ඛති. විතක්කවරිතස්ස ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානං දෙති. සද්ධාවරිතස්ස පසාදනියසුත්තන්තෙ බුද්ධසුබොධිං ධම්මසුධම්මතං සඬ්ඝසුප්පට්ඨිපත්තිඤ්ඤා පකාසෙති. ඤාණවරිතස්ස අනිච්චතාදිපටිසංයුත්තෙ ගම්භිරෙ සුත්තන්තෙ කථෙති. තෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සවෙ සප්පායං හොති, තත්ථෙව වසන්ති. නො වෙ හොති, සප්පායං සෙනාසනං පුච්ඡිත්වා ගච්ඡන්ති. තෙ තත්ථ වසන්තා තෙමාසිකං පටිපදං ගහෙත්වා සට්ඨෙත්වා වායමන්තා සොතාපන්නාපි හොන්ති සකදාගාමීනොපි අනාගාමීනොපි අරහන්තොපි.

තතො වුත්ථවස්සා පවාරෙත්වා සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා “භගවා අහං තුම්භාකං සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සොතාපත්තිඵලං පත්තො...පෙ.... අහං අග්ගඵලං අරහත්ත”න්ති පටිලද්ධගුණං ආරොවෙත්ති. තත්ථ ඉමෙ භික්ඛු උපකට්ඨාය වස්සුපනායිකාය ආගතා. එවං ආගන්ත්වා ගච්ඡන්තෙ පන භික්ඛු භගවා අග්ගසාවකානං සන්තිකං පෙසෙති, යථාහ “අපලොකෙථ පන, භික්ඛවෙ,

සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙ’’ති. භික්ඛු ව වදන්ති ‘‘කිං නු බො මයං, හන්තෙ,
අපලොකෙම සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙ’’ති (සං. නි. 3.2). අථ නෙ හගවා තෙසං
දස්සනෙ උයොයාපෙසි. ‘‘සෙවථ, භික්ඛවෙ, සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙ; හජථ,
භික්ඛවෙ, සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙ. පණ්ඩිතා භික්ඛු අනුග්ගාහකා සමුභ්මවාරිනං.
සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, ජනෙනා එවං සාරිපුත්තො. සෙය්‍යථාපි ජාතස්ස ආපාදෙනා
එවං මොග්ගල්ලානො. සාරිපුත්තො, භික්ඛවෙ, සොතාපත්තිඵලෙ විනෙති,
මොග්ගල්ලානො උත්තමත්ථෙ’’ති (ම. නි. 3.371).

තදාපි හගවා ඉමෙහි භික්ඛුහි සද්ධිං පටිසන්ථාරං කත්වා තෙසං භික්ඛුනං ආසයං
උපපරික්ඛන්තො ‘‘ඉමෙ භික්ඛු සාවකවිනෙය්‍යා’’ති අද්දස. සාවකවිනෙය්‍යා නාම
යෙ බුද්ධානම්පි ධම්මදෙසනාය බුද්ධිසන්ති සාවකානම්පි. බුද්ධවිනෙය්‍යා පන
සාවකා බොධෙතුං න සක්කොන්ති. සාවකවිනෙය්‍යභාවං පන එතෙසං ඤත්වා
කතරස්ස භික්ඛුනො දෙසනාය බුද්ධිස්සන්තිති ඔලොකෙන්නො සාරිපුත්තස්සාති
දිස්වා ථෙරස්ස සන්තිකං පෙසෙසි. ථෙරො තෙ භික්ඛු පුච්ඡ ‘‘සත්ථු සන්තිකං
ගතත්ථ ආවුසො’’ති. ‘‘ආම, ගතම්හ සත්ථාරා පන අම්හෙ තුම්හාකං සන්තිකං
පෙසිතා’’ති. තතො ථෙරො ‘‘ඉමෙ භික්ඛු මය්‍හං දෙසනාය බුද්ධිස්සන්ති, කිදිසි නු
බො තෙසං දෙසනා වට්ටති’’ති වින්තෙන්නො ‘‘ඉමෙ භික්ඛු සමග්ගාරාමා,
සාමග්ගිරසස්ස දීපිකා තෙසං දෙසනා වට්ටති’’ති සන්තිට්ඨානං කත්වා තථාරූපං
දෙසනං දෙසෙතුකාමො දසුත්තරං පවක්ඛාමීතිආදිමාහ. තත්ථ දසධා මාතිකං
යථෙත්වා විහත්තොති දසුත්තරො, එකකතො පට්ඨාය යාව දසකා ගතොතිපි
දසුත්තරො, එකෙකස්මිං පබ්බෙ දස දස පඤ්භා විසෙසිතාතිපි දසුත්තරො, තං
දසුත්තරං. පවක්ඛාමීති කථෙස්සාමි. ධම්මන්ති සුත්තං. නිබ්බානපත්තියාති
නිබ්බානපට්ටාහත්ථාය. දුක්ඛස්සන්තකිරියායාති සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස
පරියන්තකරණත්ථං. සබ්බගන්ථප්පමොවනන්ති අභිජ්ඣාකායගන්ථාදීනං
සබ්බගන්ථානං පමොවනං.

ඉති ථෙරො දෙසනං උච්චං කරොන්නො භික්ඛුනං තත්ථ පෙමං ජනෙන්නො
එවමෙන උග්ගහෙතබ්බං පරියාපුණ්තබ්බං ධාරෙතබ්බං වාචෙතබ්බං
මඤ්ඤිස්සන්තිති වතුහි පදෙහි වණ්ණං කථෙසි, ‘‘එකායනො අයං, භික්ඛවෙ,
මග්ගො’’තිආදිනා නයෙන තෙසං තෙසං සුත්තානං හගවා විය.

එකධම්මවණ්ණනා

351. (ක) තත්ථ බහුකාරොති බහුපකාරො.

(ඛ) භාවෙතබ්බොති වඩ්ඪෙතබ්බො.

(ග) පරිඤ්ඤෙය්‍යාති තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානිතබ්බො.

(ඝ) පහාතබ්බොති පහානානුපස්සනාය පජහිතබ්බො.

(ඩ) භානභාගියොති අපායගාමිපරිභානාය සංවත්තනකො.

(ච) විසෙසභාගියොති විසෙසගාමිවිසෙසාය සංවත්තනකො.

(ජ) දුප්පට්ඨිජ්ඣොති දුප්පට්ඨකරො.

(ඡ) උප්පාදෙනබ්බොති නිජ්ජාදෙනබ්බො.

(ඤ) අභිඤ්ඤෙය්‍යාති ඤාතපරිඤ්ඤාය අභිජානිතබ්බො.

(ඤ) සච්ඡිකාතබ්බොති පච්චක්ඛං කාතබ්බො.

එවං සබ්බත්ථ මාතිකාසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉති ආයස්මා සාරිපුත්තො යථා නාම දක්ඛො වෙළකාරො සම්මුඛිභූතං වෙළං ඡෙත්වා නිග්ගණ්ඨිං කත්වා දසධා බණ්ඩෙ කත්වා එකමෙකං බණ්ඩං භීරං භීරං කරොත්තො ථාලෙති, එවමෙව තෙසං භික්ඛූනං සප්පායං දෙසනං උපපරික්ඛිත්වා දසධා මාතිකං යපෙත්වා එකෙකකොට්ඨාසෙ එකෙකපදං විහජන්තො “කතමො එකො ධම්මො බහුකාරො, අප්පමාදො කුසලෙසු ධම්මෙසුති” තිආදිනා නයෙන දෙසනං විත්ථාරෙතුං ආරද්ධො.

තත්ථ අප්පමාදො කුසලෙසු ධම්මෙසුති සබ්බත්ථකං උපකාරකං අප්පමාදං කට්ඨෙසි. අයඤ්භි අප්පමාදො නාම සීලපුරුණෙ, ඉන්ද්‍රියසංවරෙ, භොජනෙ මත්තඤ්ඤාය, ජාගරියානුයොගෙ, සත්තසු සද්ධම්මෙසු, විපස්සනාගබ්භං ගණ්භාපනෙ, අත්ථපට්ඨසම්භිදාදීසු, සීලක්ඛන්ධාදිපඤ්චධම්මක්ඛන්ධෙසු, යානාට්ඨානෙසු, මහාවිහාරසමාපත්තියං, අරියසච්චෙසු, සතිපට්ඨානාදීසු, බොධිපක්ඛියෙසු, විපස්සනාඤ්ඤාදීසු අට්ඨසු විජ්ජාසුති සබ්බෙසු අනවජ්ජට්ඨෙන කුසලෙසු ධම්මෙසු බහුපකාරො.

තෙනෙව නං භගවා “යාවතා, භික්ඛවෙ, සත්තා අපදා වා...පෙ.... තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායති. එවමෙව බො, භික්ඛවෙ, යෙ කෙච්ඡි කුසලා ධම්මා, සබ්බෙතෙ අප්පමාදමූලකා අප්පමාදසමොසරණා, අප්පමාදො තෙසං ධම්මානං අග්ගමක්ඛායති” තිආදිනා (සං. නි. 5.139) නයෙන භත්ථීපදාදීහි ඔපම්මෙහි ඔපමෙත්තො සංයුත්තනිකායෙ අප්පමාදවග්ගෙ නානප්පකාරං ථොමෙති. තං සබ්බං එකපදෙනෙව සඬිගහෙත්වා ථෙරො අප්පමාදො කුසලෙසු ධම්මෙසුති ආහ. ධම්මපදෙ අප්පමාදවග්ගෙනාපිස්ස බහුපකාරතා දීපෙනබ්බා. අසොකචත්ථුනාපි දීපෙනබ්බා –

(ක) අසොකරාජා හි නිග්‍රොධසාමණෙරස්ස “අප්පමාදො අමතපද” න්ති ගාථං සුත්වා එව “තිට්ඨ, තාත, මය්භං තයා තෙපිට්ඨකං බුද්ධවචනං කථිත” න්ති සාමණෙරෙ පසිදිත්වා චතුරාසීතිවිහාරසහස්සානි කාරෙසි. ඉති ථාමසම්පන්නෙන භික්ඛූනා අප්පමාදස්ස බහුපකාරතා තීහි පිටකෙහි දීපෙත්වා කට්ඨකබ්බා. යංකිඤ්චි සුත්තං වා ගාථං වා අප්පමාදදීපනත්ථං ආහරන්තො “අට්ඨානෙ යත්වා ආහරෙසි,

අතින්දෙන පක්ඛන්දෝ''ති න වත්තබ්බො. ධම්මකථිකස්සෙවෙන්ථ ටාමො ව බලඤ්ච පමාණං.

(බ) කායගතාසනීති ආනාපානං චතුර්වරියාපටො සතිසම්පජ්ඣං
ද්වන්තිංසාකාරො චතුර්ධාවචන්ථානං දස අසුභා නව සිව්ථිකා චූෂ්ණිකමනසිකාරො
කෙසාදිසු චත්තාරි රූපජ්ඣානානීති එත්ථ උප්පන්නසතියා එතං අධිවචනං.
සාතසහගතාති යපෙත්වා චතුත්ථජ්ඣානං අඤ්ඤත්ථ සාතසහගතා හොති
සුඛසම්පයුත්තා, තං සන්ධායෙන චුත්තං.

(ග) සාසවො උපාදානියොති ආසවානඤ්චෙව උපාදානානඤ්ච පච්චයභූතො.
ඉති තෙභූමකධම්මමෙව නියමෙති.

(ඝ) අස්මිමානොති රූපාදිසු අස්මිති මානො.

(ඞ) අයොනියො මනසිකාරොති අනිච්චෙ නිච්චන්තිආදිනා නයෙන පවත්තො
උප්පට්ඨමනසිකාරො.

(ච) විපරියායෙන යොනියො මනසිකාරො වෙදිතබ්බො.

(ඡ) ආනන්තරිකො වෙතොසමාධිති අඤ්ඤත්ථ මග්ගානන්තරං ඵලං
ආනන්තරිකො වෙතොසමාධි නාම. ඉධ පන විපස්සනානන්තරො මග්ගො
විපස්සනාය වා අනන්තරත්තා අත්තනො වා අනන්තරං ඵලදායකත්තා
ආනන්තරිකො වෙතොසමාධිති අධිජ්ජෙතො.

(ජ) අකුප්පං ඤාණන්ති අඤ්ඤත්ථ ඵලපඤ්ඤා අකුප්පඤාණං නාම. ඉධ
පච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤා අධිජ්ජෙතො.

(ඤ) ආහාරට්ඨිතිකාති පච්චයට්ඨිතිකා. අයං එකො ධම්මොති යෙන පච්චයෙන
තිට්ඨන්ති, අයං එකො ධම්මො ඤාතපරිඤ්ඤාය අභිඤ්ඤෙයො.

(ඤ) අකුප්පා වෙතොවිමුත්තීති අරහත්තඵලවිමුත්තී.

ඉමස්මිං වාරෙ අභිඤ්ඤාය ඤාතපරිඤ්ඤා කථිතා. පරිඤ්ඤාය තීරණපරිඤ්ඤා.
පහාතබ්බසච්ඡිකාතබ්බෙහි පහානපරිඤ්ඤා. දූප්පට්ඨිජ්ඣොති එත්ථ පන මග්ගො
කථිතො. සච්ඡිකාතබ්බොති ඵලං කථිතං, මග්ගො එකස්මිංයෙව පදෙ ලබ්භති. ඵලං
පන අනෙකෙසුපි ලබ්භතියෙව.

භූතාති සභාවතො විජ්ජමානා. තච්ඡාති යාථාචා. තථාති යථා චුත්තා තථාසභාචා.
අච්ඡතථාති යථා චුත්තා න තථා න හොන්ති. අනඤ්ඤථාති චුත්තජ්ජකාරතො න
අඤ්ඤථා. සම්මා තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධාති තථාගතෙන බොධිපල්ලඬිකෙ
නිසිදිත්වා හෙතුනා කාරණෙන සයමෙව අභිසම්බුද්ධා ඤාතා විදිතා සච්ඡිකතා.

ඉමිනා ටෙරො “ඉමෙ ධම්මා තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධා, අභං පන තුම්භාකං රඤ්ඤො ලෙඛවාචකසදිසො” ති ජිනසුත්තං දස්සෙන්නො ඔකප්පනං ජනෙසි.

එකධම්මවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ද්වෙධම්මවණ්ණනා

352. (ක) ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා බහුකාරාති ඉමෙ ද්වෙ සතිසම්පජ්ඤා ධම්මා සිලපුරණාදීසු අප්පමාදො විය සබ්බත්ථ උපකාරකා හිතාවහා.

(ඛ) සමථො ච විපස්සනා වාති ඉමෙ ද්වෙ සඬ්භිතිසුත්තෙ ලොකියලොකුත්තරා කථිතා. ඉමස්මිං දසුත්තරසුත්තෙ පුබ්බහාගා කථිතා.

(ඝ) සත්තානං සංකිලෙසාය සත්තානං විසුද්ධියාති අයොනියො මනසිකාරො හෙතු චෙව පච්චයො ච සත්තානං සංකිලෙසාය, යොනියො මනසිකාරො විසුද්ධියා. තථා දොවචස්සතා පාපමිත්තතා සංකිලෙසාය; සොචචස්සතා කල්‍යාණමිත්තතා විසුද්ධියා. තථා තීණි අකුසලමූලාති; තීණි කුසලමූලාති. චත්තාරො යොගා චත්තාරො විසංයොගා. පඤ්ච වෙනොබ්බො පඤ්චන්දරියාති. ඡ අගාරවා ඡ ගාරවා. සත්ත අසද්ධම්මා සත්ත සද්ධම්මා. අට්ඨ කුසිතචත්ථුති අට්ඨ ආරම්භචත්ථුති. නච ආසාතචත්ථුති නච ආසාතප්පට්ඨිතයා. දස අකුසලකම්මපථා දස කුසලකම්මපථාති එවං පහෙදා ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා දුප්පට්ඨිජ්ඣාති වෙදිතබ්බා.

(ඤ) සඬ්ඛතා ධාතුති පච්චයෙහි කතා පඤ්චක්ඛන්ධා. අසඬ්ඛතා ධාතුති පච්චයෙහි අකතං නිබ්බානං.

(ඤ) විජ්ජා ච විමුක්ති වාති එත්ථ විජ්ජාති තිස්සො විජ්ජා. විමුක්තීති අරහත්තඵලං.

ඉමස්මිං වාරෙ අභිඤ්ඤාදීති එකකසදිසානෙව, උප්පාදෙනබ්බපදෙ පන මග්ගො කථිතො, සච්ඡිකාතබ්බපදෙ ඵලං.

ද්වෙධම්මවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තයොධම්මවණ්ණනා

353. (ඡ) කාමානමෙතං නිස්සරණං යදිදං නෙක්ඛම්මන්ති එත්ථ නෙක්ඛම්මන්ති අනාගාමිමග්ගො අධිප්පෙතො. සො හි සබ්බසො කාමානං නිස්සරණං. රූපානං නිස්සරණං යදිදං ආරුප්පන්ති එත්ථ ආරුප්පෙපි අරහත්තමග්ගො. පුන උප්පත්තිනිවාරණතො සබ්බසො රූපානං නිස්සරණං නාම. නිරොධො තස්ස නිස්සරණන්ති ඉධ අරහත්තඵලං නිරොධොති අධිප්පෙතං. අරහත්තඵලෙන හි නිබ්බානෙ දිට්ඨෙ පුන ආයතිං සබ්බසඬ්ඛාරා න හොන්තීති අරහත්තං සඬ්ඛනනිරොධස්ස පච්චයත්තා නිරොධොති වුත්තං.

(ඡ) අතීතංසෙ ඤාණන්ති අතීතංසාරම්මණං ඤාණං ඉතරෙසුපි එසෙව නයො.

ඉමස්මිම්පි වාරෙ අභිඤ්ඤාදයො එකකසදිසාව. දුප්පට්ඨිජ්ඣපදෙ පන මග්ගො කථිතො, සච්ඡිකාතබ්බෙ එලං.

තයොධම්මවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චත්තාරොධම්මවණ්ණනා

354. (ක) චත්තාරි චක්කානීති එත්ථ චක්කං නාම දාරුවක්කං, රතනචක්කං, ධම්මචක්කං, ඉරියාපථචක්කං, සම්පත්තිචක්කන්ති පඤ්චවිධං. තත්ථ “යං පනිදං සම්ම, රථකාර, චක්කං ඡහි මාසෙහි නිට්ඨිතං, ඡාරත්තුනෙහි”ති (අ. නි. 3.15) ඉදං දාරුවක්කං. “පිතරා පවත්තිතං චක්කං අනුප්පවත්තෙහි”ති (අ. නි. 5.132) ඉදං රතනචක්කං. “පවත්තිතං චක්කං”න්ති (ම. නි. 2.399) ඉදං ධම්මචක්කං. “චතුචක්කං නවද්වාර”න්ති (සං. නි. 1.29) ඉදං ඉරියාපථචක්කං. “චත්තාරිමානි, හික්ඛවෙ, චක්කානි, යෙහි සමන්තාගතානං දෙවමනුස්සානං චතුචක්කං පවත්තිති”ති (අ. නි. 4.31) ඉදං සම්පත්තිචක්කං. ඉධාපි එතදෙව අධිජ්ජෙතං.

පතිරූපදෙසවාසොති යත්ථ චතස්සො පරිසා සන්දිස්සන්ති, එවරූපෙ අනුච්ඡවිකෙ දෙසෙ වාසො. සප්පුරිසුපනිස්සයොති බුද්ධාදීනං සප්පුරිසානං අවස්සයනං සෙවනං භජනං. අත්තසම්මාපණ්ඩිති අත්තනො සම්මා යපනං, සවෙ පන පුබ්බෙ අස්සද්ධාදීහි සමන්තාගතො හොති, තානි පභාය සද්ධාදීසු පතිට්ඨාපනං. පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤතානි පුබ්බෙ උපචිතකුසලතා. ඉදමෙවෙත්ථ පමාණං. යෙන හි ඤාණසම්පයුත්තචිත්තෙන කුසලං කතං හොති, තදෙව කුසලං තං පුරිසං පතිරූපදෙසෙ උපනෙති, සප්පුරිසෙ භජාපෙසි. සො එව ච පුග්ගලො අත්තානං සම්මා යපෙති. චතුසු ආභාරෙසු පටිමො ලොකියොව. සෙසා පන තයො සංඛිතිසුත්තෙ ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා කථිතා. ඉධ පුබ්බභාගෙ ලොකියා.

(ච) කාමයොගච්ඡංයොගාදයො අනාගාමිමග්ගාදිවසෙන වෙදිතබ්බො.

(ඡ) භානභාගියාදීසු පටිමස්ස ඤානස්ස ලාභී කාමසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්ති භානභාගියො සමාධි. තදනුධම්මතා සති සන්තිට්ඨති ධීනිභාගියො සමාධි. විතක්කසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්ති විසෙසභාගියො සමාධි. නිබ්බදාසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්ති විරාගූපසඤ්ඤිතො නිබ්බෙධභාගියො සමාධිති ඉමිනා නයෙන සබ්බසමාපත්තියො විත්ථාරෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො. විසුද්ධිමග්ගෙ පනස්ස විනිච්ඡයකථා කථිතාව.

ඉමස්මිම්පි වාරෙ අභිඤ්ඤාදීනි එකකසදිසානෙව. අභිඤ්ඤාපදෙ පනෙත්ථ මග්ගො කථිතො. සච්ඡිකාතබ්බපදෙ එලං.

චත්තාරොධම්මවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චධම්මවණ්ණනා

355. (බ) පිතිඵරණතාදිසු පිතිං ඵරමානා උප්පජ්ජතිති ද්විසු ඤානෙසු පඤ්ඤා පිතිඵරණතා නාම. සුඛං ඵරමානං උප්පජ්ජතිති තිසු ඤානෙසු පඤ්ඤා සුඛඵරණතා නාම. පරෙසං වෙනො ඵරමානා උප්පජ්ජතිති වෙනොපරියපඤ්ඤා වෙනොඵරණතා නාම. ආලෝකඵරණෙ උප්පජ්ජතිති දිබ්බවක්ඛුපඤ්ඤා ආලෝකඵරණතා නාම. පච්චවෙක්ඛණඤාණං පච්චවෙක්ඛණනිමිත්තං නාම. චුත්තම්පි වෙනං “ද්විසු ඤානෙසු පඤ්ඤා පිතිඵරණතා, තිසු ඤානෙසු පඤ්ඤා සුඛඵරණතා. පරචිත්තෙ පඤ්ඤා වෙනොඵරණතා, දිබ්බවක්ඛු ආලෝකඵරණතා. තම්භා තම්භා සමාධිම්භා වුට්ඨිතස්ස පච්චවෙක්ඛණඤාණං පච්චවෙක්ඛණනිමිත්තං” න්ති (විභ. 804).

තත්ථ පිතිඵරණතා සුඛඵරණතා ද්වෙ පාදා විය. වෙනොඵරණතා ආලෝකඵරණතා ද්වෙ හත්ථා විය. අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං මජ්ඣිමකායො විය. පච්චවෙක්ඛණනිමිත්තං සීසං විය. ඉති ආයස්මා සාරිපුත්තත්ථෙරො පඤ්චඩ්ගිකං සම්මාසමාධිං අභිගපච්චඩ්ගසම්පන්නං පුරිසං කත්වා දස්සෙසි.

(ජ) අයං සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො වෙ වානිආදිසු අරහත්තඵලසමාධි අධිජ්ජෙතො. සො හි අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ සුඛත්තා පච්චුප්පන්නසුඛො. පුරිමො පුරිමො පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස සමාධිසුඛස්ස පච්චයත්තා ආයතිං සුඛවිපාකො.

කිලෙසෙහි ආරකත්තා අරියො. කාමාමිසවට්ඨාමිසලෝකාමිසානං අභාවා නිරාමිසො. බුද්ධාදිහි මහාපුරිසෙහි සෙවිතත්තා අකාපුරිසසෙවිතො. අභිගසන්නතාය ආරම්මණසන්නතාය සබ්බකිලෙසදරථසන්නතාය ච සන්නො. අතප්පනීයට්ඨෙත පණිතො. කිලෙසපටිප්පස්සද්ධියා ලද්ධත්තා කිලෙසපටිප්පස්සද්ධිභාවං චා ලද්ධත්තා පටිප්පස්සද්ධිලද්ධො. පටිප්පස්සද්ධං පටිප්පස්සද්ධිති හි ඉදං අත්ථතො එකං. පටිප්පස්සද්ධිකිලෙසෙන චා අරහතා ලද්ධත්තා පටිප්පස්සද්ධිලද්ධො. එකොදිභාවෙන අධිගතත්තා එකොදිභාවමෙව චා අධිගතත්තා එකොදිභාවාධිගතො. අප්පගුණසාවසමාධි විය සසඬ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන චිත්තෙන පච්චනීකධම්මෙ නිග්ගස්හ කිලෙසෙ වාරත්ථා අනධිගතත්තා නසසඬ්ඛාරනිග්ගස්හවාරිතගතො. තඤ්ච සමාධිං සමාපජ්ජන්තො තතො චා වුට්ඨහන්තො සතිවෙපුල්ලපත්තත්තා. සතොව සමාපජ්ජති සතො වුට්ඨහති. යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙන චා සතො සමාපජ්ජති සතො වුට්ඨහති. තස්මා යදෙත්ථ “අයං සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො වෙව ආයතිඤ්ච සුඛවිපාකො” ති එවං පච්චවෙක්ඛමානස්ස පච්චත්තංයෙව අපරප්පච්චයං ඤාණං උප්පජ්ජති, තං එකමඬ්ගං. එස නයො සෙසෙසුපි. එවම්මෙහි පඤ්චහි පච්චවෙක්ඛණඤාණෙහි අයං සමාධි “පඤ්චඤාණිකො සම්මාසමාධි” ති චුත්තො.

ඉමස්මිං වාරෙ විසෙසභාගියපදෙ මග්ගො කට්ඨො. සච්ඡිකාතබ්බපදෙ ඵලං. සෙසං පුරිමසදිසමෙව.

ජධම්මවණ්ණනා

356. ඡක්කෙසු සබ්බං උත්තානත්ථමෙව. දුප්පට්ඨිජ්ඣපදෙ පනෙත්ථ මග්ගො කථිතො. සෙසං පුරිමසදිසං.

සත්තධම්මවණ්ණනා

357. (ඤ) සම්මජ්ජඤ්ඤාය සුදිට්ඨා භොන්තිති හෙතුනා නයෙන විපස්සනාඤ්ඤාණෙන සුදිට්ඨා භොන්ති. කාමාති චත්ථුකාමා ච කිලෙසකාමා ච, ද්වෙපි සපරිලාභට්ඨයෙන අභිගාරකාසු විය සුදිට්ඨා භොන්ති. විවෙකනින්තන්ති නිබ්බානනින්තං. පොණං පබ්භාරන්ති නින්තස්සෙතං වෙච්චනං. බ්‍යන්තිභූතන්ති නියතිභූතං. නිත්තණ්හන්ති අත්ථො. කුතො? සබ්බසො ආසවට්ඨානියෙහි ධම්මෙහි තෙභූමකධම්මෙහිති අත්ථො. ඉධ භාවෙනබ්බපදෙ මග්ගො කථිතො. සෙසං පුරිමසදිසමෙව.

අට්ඨධම්මවණ්ණනා

358. (ක) ආදිබ්‍රහ්මවර්ගිකාය පඤ්ඤායාති සික්ඛත්තයසඬගහස්ස මග්ගබ්‍රහ්මවර්ගස්ස ආදිභූතාය පුබ්බභාගෙ තරුණසමථවිපස්සනාපඤ්ඤාය. අට්ඨඬගිකස්ස වා මග්ගස්ස ආදිභූතාය සම්මාදිට්ඨිපඤ්ඤාය. තිබ්බන්ති බලවං. භිරොත්තජ්ජන්ති භිරි ච ඔත්තජ්ජඤ්ච. පෙමන්ති ගෙහස්සිතපෙමං. ගාරවොති ගරුචිත්තභාවො. ගරුභාවනීයඤ්චි උපනිස්සාය විහරතො කිලෙසා නුජ්ජජ්ජන්ති ඔවාදානුසාසනිං ලහති. තස්මා තං නිස්සාය විහාරො පඤ්ඤාපට්ලාභස්ස පච්චයො භොති.

(ඡ) අක්කණ්ණසු යස්මා පෙනා අසුරානං ආවාහනං ගච්ඡන්ති, විවාහනං ගච්ඡන්ති, තස්මා පෙත්තිවිසයෙනෙව අසුරකායො ගහිතොති වෙදිතබ්බො.

(ජ) අජ්ජිච්ඡස්සාති එත්ථ පච්චයඅජ්ජිච්ඡො, අධිගමඅජ්ජිච්ඡො, පරියත්තිඅජ්ජිච්ඡො, ධුතඬගඅජ්ජිච්ඡොති චත්තාරො අජ්ජිච්ඡා. තත්ථ පච්චයඅජ්ජිච්ඡො බහුං දෙනන්තෙ අජ්ජං ගණ්හාති, අජ්ජං දෙනන්තෙ අජ්ජතරං වා ගණ්හාති, න වා ගණ්හාති, න අනවසෙසගාභී භොති. අධිගමඅජ්ජිච්ඡො මජ්ඣන්තිකත්ථෙරො විය අත්තනො අධිගමං අඤ්ඤෙසං ජානිතුං න දෙති. පරියත්තිඅජ්ජිච්ඡො තෙපිටකොපි සමානො න බහුස්සුතභාවං ජානාපෙතුකාමො භොති සාකෙතතිස්සත්ථෙරො විය. ධුතඬගඅජ්ජිච්ඡො ධුතඬගපරිහරණභාවං අඤ්ඤෙසං ජානිතුං න දෙති ද්වෙභාතිකත්ථෙරෙසු ජෙට්ඨකත්ථෙරො විය. චත්ථු විසුද්ධිමග්ගෙ කථිතං. අයං ධම්මොති එවං සන්තගුණනිගුහනෙන ච පච්චයපටිග්ගහණෙ මත්තඤ්ඤායාය ච අජ්ජිච්ඡස්ස පුග්ගලස්ස අයං නවලොකුත්තරධම්මො සම්පජ්ජති, නො මහිච්ඡස්ස. එවං සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං.

සන්තුට්ඨස්සාති චතුසු පච්චයෙසු තීහි සන්තොසෙහි සන්තුට්ඨස්ස. පච්චිත්තස්සාති කායචිත්තඋපධිවිවෙකෙහි විචිත්තස්ස. තත්ථ කායචිවෙකො නාම ගණසඬගණ්කං විනොදෙත්වා අට්ඨආරම්භවත්ථුචසෙන එකීභාවො.

එකීභාවමත්තෙන පන කම්මං න නිප්පජ්ජතීති කසිණපරිකම්මං කත්වා අට්ඨ සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙති, අයං චිත්තවිචෙකො නාම. සමාපත්තිමත්තෙනෙව කම්මං න නිප්පජ්ජතීති ඥානං පාදකං කත්වා සඬබ්බරෙ සම්මසිත්වා සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණාති, අයං උපධිවිචෙකො නාම. තෙනාහ භගවා – “කායවිචෙකො ව විචෙකට්ඨකායානං නෙක්ඛම්මාභිරතානං. චිත්තවිචෙකො ව පරිසුද්ධචිත්තානං පරමවොදානප්පත්තානං. උපධිවිචෙකො ව නිරූපධීනං පුග්ගලානං විසඬබ්බරගතාන”න්ති (මහානි. 49).

සඬගණිකාරාමස්සාති ගණසඬගණිකාය වෙව කිලෙසසඬගණිකාය ව රතස්ස. ආරද්ධවීරියස්සාති කායිකචෙතසිකවීරියවසෙන ආරද්ධවීරියස්ස. උපට්ඨිතසතිස්සාති චතුසතිපට්ඨානවසෙන උපට්ඨිතසතිස්ස. සමාහිතස්සාති එකග්ගචිත්තස්ස. පඤ්ඤවතොති කම්මස්සකතපඤ්ඤාය පඤ්ඤවතො. නිප්පපඤ්ඤවස්සාති විගතමානතණ්හාදිට්ඨිපපඤ්ඤවස්ස.

ඉධ භාවෙනබ්බපදෙ මග්ගො කථිතො. සෙසං පුරිමසදිසමෙව.

නවධම්මවණ්ණනා

359. (බ) සීලවිසුද්ධීති විසුද්ධිං පාපෙතුං සමත්ථං චතුපාරිසුද්ධිසීලං.
පාරිසුද්ධිපධානියඬගන්ති පරිසුද්ධිභාවස්ස පධානඬගං. චිත්තවිසුද්ධීති විපස්සනාය පදට්ඨානභූතා අට්ඨ පගුණසමාපත්තියො. දිට්ඨිවිසුද්ධීති සපච්චයනාමරූපදස්සනං. කඬබාවිතරණවිසුද්ධීති පච්චයාකාරඤ්ඤාණං. අද්ධත්තයෙපි හි පච්චයවසෙනෙව ධම්මා පවත්තන්තීති පස්සතො කඬබං විතරති. මග්ගාමග්ගඤ්ඤාණදස්සනවිසුද්ධීති ඕභාසාදයො න මග්ගො, වීරීප්පටිපන්නං උදයබ්බයඤ්ඤාණං මග්ගොති එවං මග්ගාමග්ගෙ ඤ්ඤාණං. පටිපදාඤ්ඤාණදස්සනවිසුද්ධීති රථවිනීතෙ වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා කථිතා, ඉධ තරුණවිපස්සනා. ඤ්ඤාණදස්සනවිසුද්ධීති රථවිනීතෙ මග්ගො කථිතො, ඉධ වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා. එතා පන සත්තපි විසුද්ධියො චිත්ථාරොන විසුද්ධිමග්ගෙ කථිතා. පඤ්ඤාති අරහත්තඵලපඤ්ඤා. විමුක්තිපි අරහත්තඵලවිමුක්තියෙව.

(ඡ) ධාතුනානත්තං පටිච්ච උප්පජ්ජති එස්සනානත්තන්ති වක්ඛාදිධාතුනානත්තං. පටිච්ච වක්ඛුසම්ඵස්සාදිනානත්තං උප්පජ්ජතීති අත්ථො. එස්සනානත්තං පටිච්චාති වක්ඛුසම්ඵස්සාදිනානත්තං පටිච්ච. වෙදනානානත්තන්ති වක්ඛුසම්ඵස්සජාදිවෙදනානානත්තං. සඤ්ඤානානත්තං පටිච්චාති කාමසඤ්ඤාදිනානත්තං පටිච්ච. සඬකප්පනානත්තන්ති කාමසඬකප්පාදිනානත්තං. සඬකප්පනානත්තං පටිච්ච උප්පජ්ජති ඡන්දනානත්තන්ති සඬකප්පනානත්තතාය රූපෙ ඡන්දො සද්දෙ ඡන්දොති එවං ඡන්දනානත්තං උප්පජ්ජති. පරිලාභනානත්තන්ති ඡන්දනානත්තතාය රූපපරිලාභො සද්දපරිලාභොති එවං පරිලාභනානත්තං උප්පජ්ජති. පරියෙසනානානත්තන්ති පරිලාභනානත්තතාය

රූපපරියෙසනාදිනානන්තං උප්පජ්ජති. ලාභනානන්තන්ති පරියෙසනානානන්තතාය
රූපපටිලාභාදිනානන්තං උප්පජ්ජති.

(ජ) සඤ්ඤාසු මරණසඤ්ඤාති මරණානුපස්සනාඤ්ඤාණෙ සඤ්ඤා.
ආභාරෙපටිකුලසඤ්ඤාති ආභාරං පරිග්ගණන්තස්ස උප්පන්නසඤ්ඤා.
සබ්බලොකෙඅනභිරතිසඤ්ඤාති සබ්බස්මිං වට්ටෙ උක්කණ්ඨන්තස්ස
උප්පන්නසඤ්ඤා. සෙසා හෙට්ඨා කථිතා එව. ඉධ බහුකාරපදෙ මග්ගො කථිතො.
සෙසං පුරිමසදිසමෙව.

දසධම්මවණ්ණනා

360. (කු) නිජ්ජරවත්ථුනීති නිජ්ජරකාරණානි. මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජණ්ණො භොතීති
අයං හෙට්ඨා විපස්සනායපි නිජ්ජණ්ණො එව පභිනා. කස්මා පුන ගභිතාති
අසමුච්ඡින්නන්තා. විපස්සනාය හි කිඤ්චාපි ජිණ්ණො, න පන සමුච්ඡින්නා, මග්ගො
පන උප්පජ්ජිත්වා තං සමුච්ඡින්නදති, න පුන වුට්ඨාතුං දෙති. තස්මා පුන ගභිතා. එවං
සබ්බපදෙසු නයො නෙතබ්බො.

එත්ථ ව සම්මාදිට්ඨිපච්චයා චතුසට්ඨි ධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. කතමෙ
චතුසට්ඨි? සොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ අධිමොක්ඛට්ඨයෙන සද්ධිත්ථියං පරිපූරෙති,
පග්ගහට්ඨයෙන වීරියිත්ථියං පරිපූරෙති, අනුස්සරණට්ඨයෙන සතිත්ථියං පරිපූරෙති,
අවික්ඛෙපට්ඨයෙන සමාධිත්ථියං පරිපූරෙති, දස්සනට්ඨයෙන පඤ්ඤිත්ථියං පරිපූරෙති,
විජානනට්ඨයෙන මනින්ත්ථියං, අභිනන්දනට්ඨයෙන සොමනස්සිත්ථියං,
පවත්තසන්තතිඅධිපතෙයාට්ඨයෙන ජීවිතිත්ථියං පරිපූරෙති...පෙ....
අරහත්තඵලක්ඛණෙ අධිමොක්ඛට්ඨයෙන සද්ධිත්ථියං,
පවත්තසන්තතිඅධිපතෙයාට්ඨයෙන ජීවිතිත්ථියං පරිපූරෙතීති එවං චතුසු මග්ගෙසු
චතුසු ඵලෙසු අට්ඨ අට්ඨ හුත්වා චතුසට්ඨි ධම්මා පාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. ඉධ
අභිඤ්ඤායාපදෙ මග්ගො කථිතො. සෙසං පුරිමසදිසමෙව.

ඉධ යත්වා පඤ්ඤා සමොධානෙතබ්බො. දසකෙ සතං පඤ්ඤා කථිතා. එකකෙ ව
නවකෙ ව සතං, දුකෙ ව අට්ඨකෙ ව සතං, තිකෙ ව සත්තකෙ ව සතං, චතුක්කෙ ව
ජක්කෙ ව සතං, පඤ්චකෙ පඤ්ඤාසාති අධිසම්මානි පඤ්ඤාසතාති කථිතාති
භොතීති.

“ඉදමචොච ආයස්මා සාරිපුත්තො, අත්තමනා තෙ භික්ඛු ආයස්මතො
සාරිපුත්තස්ස භාසිතං අභිනන්දු”න්ති සාධු, සාධුති අභිනන්දන්තා සිරසා
සම්පට්ඨිංසු. තාය ව පන අත්තමනතාය ඉමමෙව සුත්තං ආචජ්ජමානා පඤ්චසතාපි
තෙ භික්ඛු සහ පටිසම්භිදාහි අග්ගඵලෙ අරහත්තෙ පතිට්ඨහිංසුති.

සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

දසුත්තරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිව්ඨිතා ව පාථිකවග්ගස්ස වණ්ණනාති.

පාථිකවග්ගට්ඨකථා නිව්ඨිතා.

නිගමනකථා

එත්තාවතා ව —

ආයාචිතො සුමඬිගල, පරිවෙණනිවාසිනා ථීරගුණෙන;
දායානාගසඬිසත්ථෙරෙන, ථෙරවංසත්ථයෙන.

දීඝාගමවරස්ස දසබල, ගුණගණපරිදීපනස්ස අට්ඨකථං;
යං ආරහිං සුමඬිගල, විලාසිනිං නාම නාමෙන.

සා හි මහාට්ඨකථාය, සාරමාදාය නිව්ඨිතා;
එසා එකාසිතිපමාණාය, පාළියා භාණවාරෙහි.

එකුනසට්ඨිමත්තො, විසුද්ධිමග්ගොපි භාණවාරෙහි;
අත්ථප්පකාසනත්ථාය, ආගමානං කතො යස්මා.

තස්මා තෙන සභා'යං, අට්ඨකථා භාණවාරගණනාය;
සුපරිමිතපරිච්ඡින්නං, චත්තාලිසසතං හොති.

සබ්බං චත්තාලිසාධිකසත, පරිමාණං භාණවාරතො එවං;
සමයං පකාසයන්තිං, මහාවිහාරෙ නිවාසිතං.

මූලකට්ඨකථාසාර, මාදාය මයා ඉමං කරොන්තෙන;
යං පුඤ්ඤමුපචිතං තෙන, හොතු සබ්බො සුඛී ලොකොති.

පරමවිසුද්ධසද්ධාබුද්ධිවීරියපටිමණ්ඩිතෙන
සීලාචාරජ්ජවමද්දවාදිගුණසමුදයසමුදිතෙන
සකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාභණසමත්ථෙන
පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තිසමන්තාගතෙන තිපිටකපරියත්තිජ්ජහෙදෙ සාට්ඨකථෙ
සත්ථුසාසනෙ අප්පටිහතඤ්ඤාණජ්ජභාවෙන මහාවෙය්‍යාකරණෙන
කරණසම්පත්තිජනිතසුඛවිනිග්ගතමධුරොදාරවචනලාවණ්ණයුත්තෙන
යුත්තමුත්තවාදිනා වාදීවරෙන මහාකචිනා පහින්නපටිසම්භිදාපරිවාරෙ
ජළහිඤ්ඤාදිජ්ජහෙදගුණපටිමණ්ඩිතෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ සුජ්ජතිට්ඨිතබුද්ධිනං
ථෙරවංසජ්ජපදීපානං ථෙරානං මහාවිහාරවාසිනං වංසාලඬිකාරභූතෙන
විපුලවිසුද්ධබුද්ධිනා බුද්ධසොසොති ගරුහි ගහිතනාමධෙය්‍යෙන ථෙරෙන කතා අයං
සුමඬිගලවිලාසිනී නාම දීඝනිකායට්ඨකථා —

තාව තිට්ඨතු ලොකස්මිං, ලොකනිත්ථරණසිනං;

දස්සෙන්නී කුලපුත්තරානං, නයං දිට්ඨිවිසුද්ධියා.

යාව බුද්ධොති නාමමපි, සුද්ධච්ඡිත්තස්ස තාදිනො;
ලොකමිහි ලොකජෙට්ඨස්ස, පච්ඡන්ති මහෙසිනොති.

සුමඬ්ඛලවිලාසිනී නාම

දීඝනිකායට්ඨකථා නිට්ඨිතා.